ગુલશન.

Gulshan.

અધિપતિ—આગળ્યા.

Head office —NAVSARI.
Bombay office—c/o Hanck Printing Press Grant Road.
London agent—Messrs E. W. Harwood & Co; 21 Warwick Lane, London, E. C

હેડ ઑફીસ —નવસારી
મુંબઈ „ —કેર ઑફ માણેક પ્રિંટિંગ પ્રેસ ગ્રાંટ રોડ
લંડન એજન્ટ —મેસર્સ ઇ. ડબલ્યુ હારવુડ ઍન્ડ કો૦ ૨૧, વોરવીક લેન, લંડન, ઇ. સી.

[પુસ્તક ૪ થું   જુલાઇ ૧૯૧૩   અંક ૭.

સાંકળ્યું.

નામદાર વાઇસરાયના જન્મ દિવસની ખૂશાળી

Lord Hardinge's Birthday

દિલ્હી તખ્ત પધારતાં દુષ્ટે સાંધ્યો દાવ;
બોમ્બ ફેંકીઓ બળ કરી, હરતી હોદ્દા માંય.
લાગ્યો વાઇસરાયને, શુદ્ધ ન રહી શરીર;
અડગ નીતિને અનુસરી, હિંમત ધારી ધીર.
રસ્તામાં રોકયા વિના, સ્વારી ગઈ દરબાર;
કરી ક્રિયા મન માનતી, મોગલ મહેલ મોઝાર.
લોર્ડ હજુર હાજર રહ્યા, ડાક્ટરો દશ વિશ;
સુખેથી સાજા થયા, પામી પ્રજા આશિશ.
નિરપરાધી કોઇ પર, જુલમ થયો ન લેશ:
ડંકો બ્રિટીશ નીતિનો, વાગ્યો દેશ વિદેશ.
ધર્મ નીતિ વર્તન જહાં, તહાં પ્રભુની સહાય;
સર્વ ધર્મ સિદ્ધાંત એ, વાળ ન વાંકો થાય.
લોક હિત હ્રદયે જહાં, ધારા ધોરણ ન્યાય;
કરે કૃપા કિરતાર ત્યાં, વાળ ન વાંકો થાય.
વાઘ અજા સરખાપણે, નિર્મળ જેનો ન્યાય:
રક્ષક બને ત્યાં રામજી, વાળ ન વાંકો થાય.
પાળે પોરે રાત દિન, કરી પ્રજા હિત કાર્ય;
કેમ ન રીઝે જગપતિ, વાળ ન વાંકો થાય.
હિંદ હૈયાના હારને, વિશેપ જીવન પ્રાણ;
વાઇસરાય બચાવીયા, ભલું કર્યું ભગવાન.
આ સમયે અમ ઉપરે, કીધો બહુ ઉપકાર;
"ધમ તહાં જય" સૂત્રનો, કર્યો યોગ્ય સત્કાર.
બીર્દ પોતાનું પાળીયું, પરચો પુર્યો શ્યામ;
વખાણ વદીએ શું અમે, રાજી હિંદ તમામ.
મંગળ વરત્યો મુલકમાં, જુન વીશમી દિન:
ઇતિહાસે એ ઓપશે, રાજ ટેક અવિચ્છિન.
સત્યનો બેલી સર્વદા, જગત નિયંતા નાથ;
છેવટ મુખથી માગીએ, જોડીને બે હાથ.
લેડી ને લોર્ડ હારડીંગ, ધરે હિંદ પર હેત;
વધતું આયુષ્ય યશ વળી, આપો કુટુંબ સમેત.
દીનદીન ચઢતું ચંદ્રસમ, દિવ્ય જયોર્જ મહારાજ;
બ્રિટીશનું અમ ઉપરે, તપો અવિચળ રાજ.

ગણેશજી જેઠાભાઇ

While the Viceroy entereth ... Delhi
Lo! a bomb some miscreant ...
And, though wounded, to his Duty,
Brave Lord Hardinge nobly clings.
March on! cries the valiant Viceroy,
And our Statesmen, stout and tall,
Lead the Grand Imperial Swaree
To the Mogul Durbar Hall.
They perform the Stately functions,
With a true and loyal heart,
And the Viceroy, cured by doctors,
Takes a new and nobler start.
Blessed by India's loyal subjects,
Stronger than before he feels,
Yet, in hunting out the culprit
He with boundless Mercy deals.
Rule Britannia! rule the waves,
And rule the hearts of countless men!
"Yato Dharmah tato Jayah".
Scribes each Scripture with its pen.
Who can harm the Righteous Ruler,
Bent on Duty's glorious course,
Ceaseless doing equal Justice,
Resting on Almighty's force?
Humbly pray, O Mighty Godhead!
We, three hundred millions, ten,
Of dear India's loyal subjects—
Faithful women, children, men—
Thanking Thee with deep emotions,
For the Rescue of our Lord,
Just at India's crucial Crisis,
With Thine Merce's Mighty Sword.
May the King, and Queen, & Viceroy
And our Viceroy's Consort brave,
Ever thrive in Peace and Plenty,
And our Empire's Honour save!

T. J. Desai.
Bar-at-law

કાંઇ નવી જુની.

દીલ્હી ખાતે ભલા નામદાર વાઇસરોય લોર્ડ હાર્ડીંગ પર ગુજરેલી ભયાનક આફતમાં થી તે મહાન રહેમી બાપે આખાં હિંદની ભલી દુવા કબુલ રાખી તેમને મુક્ત કર્યા છે તેની ખુશાળીમાં ગઇ તારીખ ૨૦મી એ નામદાર વાઇસરૉયની સાલગ્રેહનો દિવસ, બહાદુર અને દિલસોજ લેડી હાર્ડીંગની સુચનાથી આખાં હિંદમાં "બચ્ચાંઓના તહેવાર"ના દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવ્યો હતો. લાખોની સંખ્યામાં નિશાળમાં શીખતા બાળકોએ આ ઉત્સવ ઉત્સાહથી પાળ્યો છે. હમો માન્યે છીએ કે લોર્ડ હાર્ડીંગની યશસ્વી કાર્કિર્દિની યાદ આ દિવસથી બાળકોના દિલમાં જળવાઇ રહેશે અને જે દુષ્ટે આ હીચકારૂં પગલું ભર્યું હતું તે કંગાળ કોરગા પર ફીટકાર નાંખવાની હરદમ યાદ આ નિર્દોષ જીગરોમાં થયા કરશે.

× × × ×

ગુજરતે માસમાં કાઠિયાવાડ ખાતે થયલાં ભારે નુકસાનની યાદ થતાં જીગર કંપે છે. મેધરાજની અજાય બલીહારી છે. 'પલકમાં દર્યાવ' તે એમનું કામ છે. ગયે સાલ બાપડું કાઠિયાવાડ ગેઘ રાજની ગેરહાજરીમાં રડારોળ કરી રહ્યું હતું ત્યારે આ વર્ષ શરૂઆતમાં તેની રેલ છેલથી ભારે આફત અને નિરાશામાં ગરકાવ થઈ ગયું છે. છેલ્લા તોફાની વરસાદે ભારે નુકસાન કર્યું છે અને કિમતી જાનોની ખુહારી થઈ છે. સૌથી મોટી આફતમાં પાલીતાણા સપડાયું છે. પાંચસોથી વધુની સંખ્યા માં નિર્દોષ જાનો ત્યાં ચડેલી આફતજનક રેલમાં સપડાઇ માર્યા ગયા છે, અને લાખો રૂપ્યાનું નુકસાન થયું છે. ના, એટલુંજ નહિ પણ કેટલાંક કુટુંબો એકદમ નાશ થયાં છે. પાલીતાણા ઉપરાંત મહુવા, અને કુંડળા ખાતે પણ ભારે નુકસાન થયું છે. આફતમાં સપડાયલાં આ કમનસીબો તરફ દયાનો હાથ લંબાવવાની કોશીશ થાય છે. હમો ઇચ્છીએ છીએ કે સખી નર નારીઓ આવાં જરૂરી કામમાં પોતાનો અદના હિસ્સો આપ્યા વિના જરૂર ચુકશે નહિ.

× × × ×

ગયા અંકમાં પ્રગટ થયલાં ચિત્રો બાબે બે બોલ લખવાના રહી ગયા હતા તે વાંચક વર્ગની દર ગુજર ચાહી અત્રે જણાવીશું, કેમકે ચિત્રો છેક છેવટે નક્કી થવાથી તેઓ બારે કાંઈ પણ લખી શકાયું ન હતું.

ગયા અંકમાં કવર પરનો ફોટો કાસ્મીર ના કુમાર શ્રી હરીસીંહજીનો છે કે જેમનાં લગ્ન રાજકોટ ખાતે ધરમપોરના મહારાણાશ્રીનાં સગપણમાં થયાં હતાં. આ યુવરાજ બાહોશ તથા કેળવાયલા છે અને કાસ્મીરની પ્રજામાં લોકપ્રિય છે.

બીજું ચિત્ર શેર બજારના રાજા જેવા ગણાતા જાણીતા, બાહોશ નાણાં શાસ્ત્રી સર શાપુરજી બી. ભરૂચાનું છે. સર શાપુરજીનું જીવન વૃતાંત બહુજ અચ્છો ધડો લેવા લાયક છે. ગરીબાઇમાંથી આગળ વધી હિંદમાં પોતાની નામનાનો ડંકો વગડાવનાર આ વિરલો અજાબ ભેજું ચલાવે છે. નાણાં શાસ્ત્ર સંબંધીની તેમ ની સલાહ સત્તા સમાન લેખાય છે. ગયે વર્ષ

એમને નાઇટનો ખેતાબ આપી બ્રિટિશ સરકારે તેમની યોગ્ય કદર બુઝી છે. આ બાહોશ વેપારી બચ્ચો કશાંભી ઘોળકડા વગડાવ્યા વિના પોતાનું કામ ચુપ ચુપ કર્યો જાય છે. એમની છૂપી સખાવતો પુષ્કળ છે. હાલમાં તેઓ બ્રિટિશ સરકારે નેમેલી હિંદી ચળણ કમિટીમાં જોડાવા ઇંગ્લાંડ ગયા છે કે જ્યાં નાણાં શાસ્ત્રીઓ વિચાર ચલાવે છે. પરમાત્મા એમના પર લાંબી જીંદગી ને ઉત્તમ સુખની વૃષ્ટિ કરો.

બીજાં બે ચિત્રો વડોદરા રાજ્યમાં ચાલેલા દુષ્કાળ પ્રસંગે લેવાયલાં છે. આ દુષ્કાળ સંબંધી હમો માસ એપ્રીલ અને મે અંકોમાં પુરતું બોલી ગયા છીએ એટલે ફરી ફરીથી તે બાબે કાંઇ જણાવવાની જરૂર નથી.

ગયા અંકમાં તેમજ આ અંકમાં પ્રગટ થયલી નામદાર વાયસરોય, લેડી હાર્ડીંગ અને કુટુંબની છબીઓ માટે અત્રે વધુ જણાવવું જરૂરી નથી. આપણે અંતઃકરણ પૂર્વક એટલી જ દુવા ચાહીશું કે હિંદના આ દીલસોજ હાકેમ, સહકુટુંબ લાંબી જીંદગી ગુજારી ઉત્તમ સુખ પામે.

આજનાં અંકનાં કવરપરનું ચિત્ર જાણીતા મુસલમીન આગેવાન ઑનરેબલ સર ફાજલભાઇ કરીમભાઇનું છે. આ બાહોશ વેપારી જાણીતા કરીમભાઇ ખાનદાનના નબીરા છે અને મુસલમીન કોમના મોટા આગેવાન છે. વેપારની કુનેહ સાથે દેશ સેવા બજાવવાના કાર્યમાં એઓ ઉત્સાહ ભર્યો ભાગ બજાવે છે. હિંદુસ્થાનની વડી લેજીસલેટીવ કૌંસીલના એઓ મુસલમીન પ્રતિનિધિ છે તથા મુંબઇનાં દરેક જાહેર કામમાં એઓ આગેવાની ભર્યો ભાગ લે છે. મુસલમીન પ્રજાના કોઇપણ કામમાં એઓ તન. મન અને ધનથી મદદ કરે છે. આ બાહોશ વેપારીને માનવંત 'શહેનશાહ જોર્જ પાંચમાંની સાલગ્રેહની ખુશાલીમાં સરનો ખેતાબ મળ્યો છે તે ગેરવ્યાજ છે. આ બુરાણને એઓ તદ્દન લાયક છે. એમની કારકિર્દિ યશસ્વી છે અને ભવિષ્ય ઉજ્વળ છે. એમને મળતી મુબારકબાદીમાં હમો હમારો અદના હિસ્સો આપીએ છીએ અને ઇચ્છીએ છીએ કે પરમાત્મા એમને સુખ, જીંદગી અને કિર્તિથી આબાદ કરે.

જાણીતા બાહોશ લેખક અને અભ્યાસી મી० છગનભાઇ મીસ્ત્રીનું મરણ ખચ્ચિત ખેદ કારક હતું. આ આયગ અભ્યાસી પારસીકોમના જાહેર સવાલો ઘણો આગેવાન ભાગ લેતા હતા. એમનાં મરણથી સાહિત્યે પોતાનો એક સરસ લેખક ગુમાવ્યો છે. મરહુમ જ. ન. પીટીટ અને કાકા કહાનના લખાનો એમણે એડીત કરેલાં છે અને તે ઉપરાંત એમણે પોતે કેટલાંક પુસ્તકો રચેલા છે. પરમાત્મા એમના આત્માને શાંતિ બક્ષો !

મરહુમ ડાકટર લાલકાકાનું ચિત્ર તે ગમખ્વાર કહાણી આપણી સમક્ષ પાછી રજુ કરે છે કે જેમાં એક ચરકેલે કરેલાં કર્પિણ ખુનમાં સર કર્ઝન વાયલીનો જાન બચાવવા, વચ્ચે જતાં, મરહુમે પોતનો પ્રાણ ખોયો હતો. મોત દરેકને સરજીત છે પણ ઇશ્વર અને માણસ જાત તરફની ફરજ બજાવતાં આવતું મોત દરેકને માટે નથી. ધન્ય હોજો તારાં માત પિતા પર, ડાક્ટર લાલકાકા, કે તારા જેવું રત્ન પેદા કરી હિંદને લાગતા કલંકમાંથી તેને તેં બચાવી લીધી છે. ઉત્તમમાં ઉત્તમ બહેશતની અમર શાંતિ તને હોજો !

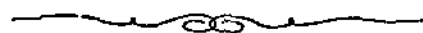

"સ્વતંત્ર" મંગાવશોજી.

"સાર રહિત્ત સંસાર"

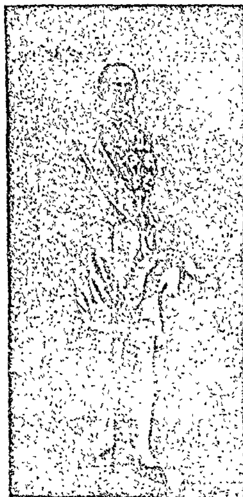
રચનાર મી દા૦ એ તારાપોરવાળા.

દોહરા.

જગતની માયા જૂઠ સો, પૈસા કે પરીવાર;
બે પળનો બાજાર છે, સાર રહિ-ત સંસાર.
ધનવાનોનું ધન જગે, ટકી નથી શકનાર;
રાય રખડિયા કેંક ત્યાં, સાર રહિત્ત સંસાર.
તનની માયા તુચ્છ છે, ધન કેરી પણ ધાર;
અકળિત ઇશ્વર એક તે, સાર રહિ-ત સંસાર.
લોભી જન લોભાઇને, કરે જગે બદકાર;
પરિણામે પાપે પડે, સાર રહિ-ત સંસાર.
પરમેશ્વરનો પ્રેમ ધર, વિધ વિધ તજી વિચાર;
એજ ઉમેદે આવશે, સાર રહિ-ત સંસાર.
માત-તાત-પુત્ર-ભ્રાતને, ખેશ—દેશ—ધરબાર;
એક દિવશ તજવું થશે, સાર રહિત્ત સંસાર.
મોટા મોટા મહિપતી, મોત સમે મુરદાર;
કરે ન અક્કલ કામ ત્યાં, સાર રહિત્ત સંસાર.
વિક્રમ જેવા વિર પર, પડયો મોતનો માર;
આડે નવ કે આવિયું, સાર રહિત્ત સંસાર.
રાજ તાજ કે દ્રવ્ય બળ, શું સેના-સરદાર;
મિથ્યા માયા સર્વની, સાર રહિત્ત સંસાર.
હોય સખી કે સુમ નર, ગરીબ કે જરદાર;
કાળ ન મૂકે કોઇને, સાર રહિત સંસાર.
અજલ જોઇને અવનિમાં, નર સબળા નાચાર;
કાળા ન લાગે કામ ત્યાં. સાર રહિ-ત સંસાર
રણ વિરલા રણધીર જે, જગત બધું જિતનાર;
જમ તેને જીતી ગયા, સાર રહિ-ત સંસાર.
શાહ તથા મુલતાનનાં, દૈયાં પામ્યાં હાર;
જમ વશ થયો ન કોઇને, સાર રહિત સંસાર.
અકળિત લીલા ઇશની, દાદી તજ તકરાર;

Long live H. E. Lord Hardinge

ઘણું જીવો લોર્ડ હારડીંગ.

મોતી ગૌરી

ચાને

મારવાડનું માણેક.

(ઐતિહાસિક ચાલુ વાર્તા.)

લખનાર—ભાગ્યા

"નહિં, બેટા તું ફીકરસુરી ના કર! તારી ભૂલ છે. આજે તને એકલી જવા દેવા મારો જીવ માનતો નથી," શાહજાદી જહાંનારાએ મીઠાસથી કહ્યું. 'મારી ડાબી આંખ ફરકે છે એટલે રખે તું એકલી જતાં કાંઇ આફતમાં આવી પડે તેની મને ધાસ્તી છે. તારા ને મારા દુશ્મનો હાલ એટલા બધા ચગોર બની રહેલા છે કે તેમના રસ્તા વચ્ચે નડતી તું જેવી નડતર દૂર કરવા તેઓ આસમાન અને પાતાળ એક કર્યા વિના રહેનાર નથી. મારૂં કહ્યું માન! એમાં મોટાઇ કે નગારીનો સવાલ છેજ નહિ."

"એ આપની મહેર છે, હુઝુર" રંભા નમનતાઇથી બોલી. "પણ જ્યાં મારાપર ઇશ્વરની મહેર છે અને તમો જેવાં બળવાન શાહજાદીનું શિરછત્ર મારે માથે છે તો પછી મારે શા માટે ચિંતા રાખવી! ભલે ને હમારા દુશ્મનો મારી આસપાસ ફરી વળે પણ હું તો તેમની, તમારી ઓથને, રત્તીભાર પણ દરકાર કર્યા વિના સહીસલામત નીકળી જઇશ."

"ઠીક, તારી જો એવી મરજી છે તો પછી તને તેમ કરવા દીધા વિના બીજો કશો ઉપાય નથી. પણ તું જશે તે પહેલાં હું ભોંયરાંવાળે રસ્તે ઓલ્દરાને મોકલી તપાસ કરાવીશ કે જેથી કોઇબી જાતની ધાસ્તી મને રહેશે નહિ; પણ જો ઓલ્દરાને કાંઇબી શકમંદ હીલચાલ જણાશે તો હું તને પાલખીમાં મારમસ્તીએ બેસાડીને મોકલ્યા વિના રહીશ નહિ તે ધ્યાનમાં રાખજે!"

'જો હુકમ, હુઝુર,' રંભા તાઝીમનવાજેથી સર નમાવતી બોલી. 'તમારો હુકમ મને સરોચશ્મથી કબુલ છે. હું કોણ એવી બેઅદબ લોંડી છું કે આવી આપણી મહેરબાનીને જવાબ બીજી રીતે વાળી શકુ!'

હજી રંભા કાંઇ વધુ બોલે તે પહેલાં ઓલ્દરા તે ઓરડામાં દાખલ થઇ અને બારણું ઘણી સંભાળથી બંધ કરી તેપર જાડો પડદો નાંખ્યા પછીજ તેણી શાહજાદી જહાંનારા આગળ આવી: નમનતાઇથી પોતાનું સર નમાવી ઉભી.

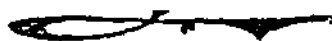
શાહજાદીએ તેના તરફ મલકાઇને જોતાં મીઠાશથી કહ્યું, 'ઓલ્દરા, ચાં આવ. મારી પાસે

She.

'hat shall I match thee to? The lily fair?
es, fair in form it is, but then its life
draws from off the mould'ring culture there!
! vain for glory is the flower's strife!
or cankered are its leaves, though smooth to feel
ne hideous worms entwine its roots unseen.
fair impostor! these do go to seal
y judgment of what all in thee is mean!
But She? so plain, in plainness richly pure,
Untinctured, free from all deceatful art,
She blooms in grace, from envy's tooth secure,
Within the sylvan bowers of my heart.
Parfumes and makes her lover's home and hearth
Like unto Eden on this mortal Earth.

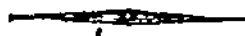
Nazook.

Lost Heart.

Sagacious my dear heart, Abandonment you made my;
Keen thou wast too much, Relentless heart did fly.
Image your unable to remove, Paragon can not have your;
Abrogated you have me why Unable to say you more.
Lay is reprimand of mine And pray God to bless her I;
Repose God give you may Relict mother your do cry.

Chaman.

એક ભૂલ—જીંદગીભર ધૂળ.

(એક ટુંકી વાર્તા.)

ગુલશન માટે ખાસ.

(લખનાર—સોલન.)

ખાન બહાદુર ખરશેદજી પટેલ ગંભીર માંદગીને બીછાને પડયા હતા. તેમની ખીદમતમાં એક નર્સ રહી હતી, જે તેમની રાત દીવસ ખડે પગે માવજત કરતી હતી.

"હાં આવ ! કાંઇ ગઇ ?" ખરશેદજીએ બીછાનાપરથી એક તરારો મુકયો. "વરી ઉંઘાઇ ગઇ કે ?"

બેસી નર્સ તુરતજ બીછાના તરફ દોડી.

"જરાક મને ઉંચકીને બેસાડ" બુઢ્ઢાએ ફરમાવ્યું. "ઘડીઆળમાં જો કેટલા વાગ્યા ?"

"પાંચમાં પાંચ કમ છે જી," નર્સે ઘડીઆળ જોઇ ઉત્તર વાળ્યો.

"સેટ ! હમેશની એની આદત ગઇ જ નહી. બધા વકીલો એવાજ ! એને ખબર છે કે હું કદાચ આજની રાતથી નહી કહાડું, તો બી એને દરકાર કાંઇ છે ! એબી મારી સામે થવા બધા સાથે મળી ગયલો લાગે છે. બસ બધે મને દુશ્મનોજ !"

નર્સ દવાનો એક ડોઝ લઇ તેમની આગળ આવી.

"ખરશેદજી બા, આપ જરાક પી જાઓ. તમારૂં ઉશ્કેરાયલું મગજ જરા શાંત થશે ને મનને રાહત મળશે."

"મારાં ભેજાં પર હું હમણા દવાની અસર કરવા માંગતો નથી. મને હમણાં ઘણું અગતનું કામ છે. જે કામને સારૂં મારે ભેજું તદન સાબેત રાખવું જોઇશે. જા, કોઇને પુછની કે વીકો આવી મુવો છે કે નહી."

નર્સે બટન દાબ્યું જેના જવાબમાં એક નોકર તરતજ ત્યાં આવ્યો.

"વીકાજી વકીલ આવ્યા છે કે રાગા ?" નર્સે પુછયું.

"નહીજી. હજુર નહી આવેલા."

"ઉ ઉ ઉં હું !" બુઢ્ઢાજી બબડ્યા." હું ધારૂં છ કે એ બી મારી સામે તાગડો રચવામાં સામેલ થયેલો છે. મને પીગળાવવા માંગેછ ની ? પણ આ તરફ હું છેઉં. વરસો થયાં મેં મારી છાતી ધાડી કીધીછ- એ વીકો હજુ કેમ નહી આવી મુવો ?"

બુઢ્ઢા વીકાજી વકીલ તેમના કુટુંબનો વકીલ થતો હતો. વીકાજી ઘણાજ માયાળુ અને નરમ હૈયાંના હતા. ઘણી વખતે તેમને રૂસ્તમજી (ખરશેદજીના બેટા) પર ખેંચી હતી અને તેમ કરી બુઢ્ઢાજીની ખફગી વકીલ પોતા તરફ ખેંચી લીધી હતી.

"મેહરાં ત્યાં આવ."

મેહરાં (નર્સ) તુરતજ ત્યાં બીછાનાં આગળ આવી.

"બીકાછને આજે શાને વરે બોલાવ્યોછ તે તું જાણેછ કે? ડાક્ટર કેહછ કે હવે મારાં પાણી ભરાઇ ચુકાંછ. પણ એને ખબર નથી કે અમારા કુટુંબમાં એમ જલદીથી કોઇ મરી જતું. નથી હજુબી હું થોડાં વરસ છવશ. તો બી કાલનો ભરસો નથી ની, તેથી પકકે પાયે કામ કરી રાખવા માંગુંછ. હું તો જાણું કે પેલો દુકતો પસ્તાશે, ને તેનેજ લીધે હું એટલો વખત થોભ્યોબી! પણ છટ, મારે એનો વિચારબી શાનો કરવો જોઇએ? મારે મનસે એ હવે મારો દીકરોજ નથી. એ પોતાનીજ છદને વળગી રહેછ—હુજ્જતી પોર્યો. તું એની વાત જાણેછ કે નહી?

"મારો છોકરો મને નાફરમાન નીકળ્યો! અમારી પાસે જેગીરસનવાળાં રહેછ તેની છોકરી પેરીન સાથે એનું બધું નકકી થયલું. કેવી ગજાહની અમારી બન્ને એસટેટો જોડાઇ ને એક થને! તો એ રદુપીડ જેવો તેને તરછોડીને નાહસી ગીગો ને કોઇ ગરીબ ગમાર જેવી દુકની સાથે પરણ્યો. પછી ત્યાં આવ્યો ને મને બધી વાત કહી. એમજ જાણીને કે હું એને માફ કરશ ને એની પેલી કેહવાતી બી ખારડી બેરીને ત્યાં ખુલ્લે દીલે આવકાર આપશ! કેહજે પેરીનને હું ચાહતો તો નહી! ફુહ! પ્યાર સાથે મને શું કામ હતું? પ્યાર! મારા મનમાં તો ગજાહની મોજના રમી રહેલી હતી. માણુસ કંઇ પ્યારને ખાતર પરણતા નથી—"

ત્યાં તે જોસથી હાંસવા લાગ્યો. હાંસવાથી તેનું અંગ મુંઝવા લાગ્યું. મેહરાંએ તેને તકીઆ આપીને વધારે તકો બેસાડયો.

"તમે હમણા પછી વાતચીત ના કરો, ખરશેદછબા! તમુને હાંસો થઇ આવેછ. તમારે એમ ઉશ્કેરાઇ નહી જવું જોઇએ."

"હું મારે ગમશે તેમ કરશ. મારું માથું ઘણું દુખેછ."

મહેરાંએ પોતાનો નાજુક હાથ બુઠ્ઠાછનાં કપાળ પર ફેરવ્યો. જાણે તેણીના હાથમાં કાંઈ જાદુ હોય તેમ બુઠ્ઠાછ કાંઇક શાંત થયલા દેખાયા. અને તેમનો હાંસો પણ લગાર દપટ પડયો.

"ખરું કેહુંછ એ દુકતો એક તદન નિર્ધન કુટુંબમાં પરણ્યો. ખાનદાન બી નહી ને કંઇ ખુબસુરતી પર લોભાઇ ગયો. પૈસા વગર ખુબસુરતીને શું કરે? મેં એને મારાં ઘરમાં આવકાર આપવાની સાફ ના પાડી."

"જોવ બાવાછ તમે એને એક વખત જોવ તો પછી તમે જરૂર એને માફ કર્યા વગર રહેશો નહી," તે દુકતો મારી આગળ બોલ્યો. "ફુહ! એ એમજ જાણે કે હું ખુબસુરતી જોઇને મારો ઠરાવ ફેરવશ."

"ઘણી વાત ના કરોજી. તમોને પોતાને નુકશાન થાયછ."

"તેમાં તને શું છે? તું એક પગારદાર નર્સ છે પણ હું મરૂં કે છવું તેની સાથે તુંને શું નીસ્બત? તું તારું કામ કર. તું તો એમજ જોતી હશે કે હું વધારે દહાડા છવું તો તારો વધારે પગાર પાકે!"

"શું તમુને કોઇ માટે બી સારો વિચાર તો છેજ નહી કે ખરશેદછ બા? શું તમારી દુન્યા પૈસામાંજ સમાઇ ગઇછે?"

"હા, હા. દરેક માણસનો હાથ મારી સામે છે ને મારો હાથ દરેકની સામેછે. હા, પણ હું શું કેહતો તો જો! હા! પેલા દુકતા રૂસ્તમ વિષે હું વાત કરતો તો. શું થયું? પેલો વકીલ આવી મરેછ કે નહી! કોણ જાણે ક્યારે આવશે. નખ્ખોદ ગીયાંઓ બધાંજ મને સતાવેછ."

ત્યાં તેઓ જરાક થોભ્યા.

"મેં તેઓને સીધો રસ્તો બતલાવ્યો. જા, તારી જીથરી પીથરી ભીખારડી બૈરીની સાથે," મેં કહ્યું. "ને તેની સાથે ભુખમરામાં તારા દહાડા પુરા કેર ! મને કંઇ તારી દરકાર નથી. ફરીથી મને તારૂં કાળું મોઢું બતલાવતો ના. ખરૂં કહુંછ, એ તો એક ભૂંડની માફક છેડાયો ને મારો સરો પરો રાખ્યા વગર જેમ ગમે તેમ બોલ્યો. નકરો જાણે બાપ ! મને તો એવી ચીઢ ચઢી કે એક લાત મારીને ઓરડામાંથી બહાર કાઢી મુકયો. લાત બી સજ્જડની પડેલી હં કે ! બેશુદ્ધ હાલતમાં નોકરોએ એને ભોંયપરથી ઉંચકયો. ઘણુંજ સરસ થયું ! એને તો એમજ જોઇએ. એ વરી તુને શું થઇ આવ્યું ? મારૂં માથું બધું ધમધમાવી મુકયુંની ?"

"હું ધારૂંછ કે તમે ઘણીજ ઘાટકી વર્તણુક ચલાવી. તમે ઘણાજ ખરાબ છેઓ."

"ચપ, વધારે પટપટ નહી જોઈએ. હું તારો શેઠ થાઉંછ ! વધારે પતરાજી કીધીછ કેની તો ત્યાંથી ખરતી માપવી પડશે. મુંગી મુંગી હું જે બોલું તે સાંભલ્યા કર. મેં સોગંદ ખાધાછ કે જે દહાડે એ મારી મરજીની સામે થયો તે દહાડો એને બરોબર યાદ રખાઉં. મારો એણે હુર્યો કીધો ? મારી લેવરી દાનાદાન કીધી ! હું—હું ખાનબહાદુર ખરસેદજી પટેલ ! અરે મેં આય પેરીન સાથે એના લગનનો દહાડો બી મુકરર કરેલો ! કેવી અમારી બે એસટેટો જોડાઇને એક થતે ! મને એણે ગધેડામાં ખપાવ્યો. નફામાં હું જેમીસનવાળાંઓ સાથે અથડી પડયો. જમશેદજી સાથે મને નાહનપણથીજ દોસ્તી તે આ ગુંડણ જેટલા ટુકતાથી તુટી ! પણ મેં બી એનો ખાર લીધોછ. હું બી શું કામ મારો દાન છોડું ? એને એક અડધી બી નથી આપી જવાનો ! મને માલુમ પડયુંછ કે હાલમાંજ એનો અવેતાર એવો થઇ ગીયોછ કે બોલ્યાની વાત નહી. કંઇ નહી. એને તો એવુંજ જોઇએ. હું બી તો ખરોજ કે એને પઈ પઇનો મોહતાજ રાખું !"

"મને તમારી એવી વાત ના કહો," મેહરાં બોલી. "તમારી એવી નિર્દય અને જાનવરની ખાસ્યતની વાત હું સાંભળવા માંગતી નથી."

"હેં હેં હેં ! જાને બાપ લાખ ચાલીશની દીકરી ! અરે બેસ બેસ, મુંગી મુંગી. હું તને પગાર આપુંછ કે તું મને આપેછ ? જે વાત લાવીછ તે ! તુંને સાંભળવુંજ પડશે. પૈસા તુંને શાના આપુંછ ? કામને વરે ! ને આય બી કામનો એક ભાગજ છે. સમજ નાદાન ટુકતી, મેં એ ટુકતાને મારાં વીલમાંથી રદ બાતલ કીધોછ, ને મારૂં બધું એના કાકાના છોકરા કાવસને આપ્યુંછ. ચાર લાખ રૂપ્યા તો રોકડા છે ને વળી એસટેટો જુદી ! કેમ મોંનામાં પાણી છુટેછ કે ? જોયું એ નાદાન ટુકતાએ પેલી ભુખરીબારસ છોકરીને પરણીને કેટલું ખોયું તે ? એ કોણ વીકો આપો કે ?"

"છેટ ને નામનો ટેરીફોન આવેલો" નોકરે આવી કહ્યું.

મેહરાં તુરતજ ટેલીફોન શાનો આવ્યો તે સાંભળવા ગઇ.

"મી૰ વીકાજી ટેલીફોન કરેછ કે તેવનની તબ્યત બગડેલી છે; પણ તે છતાં તેઓ આવશે, પણ આવતાં વખત લાગશેજી."

"જલદી આવશે તો સારૂં, નહિ તો ગામમાં વકીલોનો કાંઈ ટોટો નથી. મારે ઘણી ઉતાવળ છે. જે કરવા ધાર્યુંછ તે જલદી કરવું જોઇએ. પોરી તું જાણેછ કે હું શું કરવાનો છેઉં તે ? હું હમણાંજ જરા વીચારમાંજ છેઉં. એ કાવસ સાથે મને ખટપટ થયલી, તેથી એને મારા પૈસા આપી જવા કે નહિ તે વિચારમાં છેઉં. મેં બીજોજ ખ્યાલ કીધો છે.

હું બીજું નવું વીલ બનાવવા માંગુછ તેથીજ વીકાજી ક્યારે આવશે તેનીહું વાર જોઉંછ. "

બુઢ્ઢાજીએ તકીયા તળેથી એક મોટું એનવીલપ કહાડયું અને તે મેહરાંને આપતાં કહ્યું,

"લે આને બાળી નાંખ! જલદી કર! વીકો આવે તે અગાઉ બળીને ભસ્મ થવું જોઇએ."

ખરશેદજી સગડીમાં વીલ બળતાં તપાસતો બેઠો.

"ચાલો ઠીક થયું" વીલ બળી રહ્યા પછી બુઢ્ઢાજી બોલ્યા. "મારૂં જે કંઇ છે તે એક ઘણુંજ સરસ કામમાં વાપરવા આપી જઇશ!,"

"વારૂં એમ ધારો કે આપ તમારો છોકરો જે-જે બૈરી સાથે પરણ્યોછ તે-તે બૈરી માર્ગમાંથી દુર થાય તો તમે તેને એટલે તમારા છોકરા માફ કરો કે? કદાચ આપ બૈરીને ખબર નહીં હોય કે તેના વરનો બાપ તેને એવી રીતની સજા કરશે. કદાચ તેણીએ એવું ધાર્યું હોય કે વખત જતાં તમે નરમ થશો. પણ જો તેણી હમણા મરી જાય-જો તેણી એના માર્ગમાં વધુવાર નહી આવે તો હું તો અમથું પુછુંછ-તો તમે કંઇ તમારો વિચાર ફેરવો કે?"

"નહી, કદી નહી," બુઢ્ઢાજી જુસ્સાભેર બોલી ઉઠયા, "તું શું જોતી નહી કે એ દુકતી જો વચ્ચે નહી આવી સુંઇ હોતે તો અત્યારે તો એ પેરીન સાથે પરણ્યો હોતે? હવે શું કામ લાગે? પેરીન તો પરણી ગઇ. મારો તો એવો પ્લાન હતો કે આ બે એસ્ટેટ જોડાઇને એક થાય ને મને તેમાં લાભ થાય. એને હું કદી માફ કરવાનો નથી. એણે મારી સામે ગુનાહ કીધો. એને એની મુર્ખાઇની કિંમત આપવીજ પડશે. એ ભલે પોતાની બૈરીને મુવેલી કાંય નહી મારી આગળ લાવે, પણ હું કંઈ પીગળવાનો નથી."

રૂસ્તમ પટેલ આપણી વાર્તાની આ નર્સ મેહરાં મસાની સાથે પરણ્યો હતો. તેઓનો મેળાપ એક અકસ્માતને આભારી હતો. એક દીવસ મેહરાં પગે ચાલતી જતી હતી તેટલામાં

બચી ગઇ. ત્યારપછી તેઓ રોજ બરોજ એકમેકને મળવા લાગ્યાં. અને પછી દોસ્તીએ પ્યારનું રૂપ પકડયું. અને અંતે તેઓ પરણ્યાં. પૈસાનો સવાલ તો હતોજ નહી. પણ જ્યારે તેણીએ જાણ્યું કે રૂસ્તમ સાથે પરણવાથી રૂસ્તમને તેના બાપે વારસા હિસ્સામાંથી બાતેલ કીધો ત્યારે તેણી ખરે મને રૂસ્તમ માટે દલગીર થઈ.

રૂસ્તમ એક વેપારીની ઓફીસમાં નોકરીએ રહ્યો, પણ તેની તબ્યત દીનપર દીન લથડવા લાગી એટલે નોકરી છોડી દેવી પડી. હવે મેહરાંએ નર્સ તરીકે કેથે નોકરીએ રેહવા માંગ્યું અને તે માટે તેણીએ પોતાના ડોકટરને કહી રાખ્યું હતું જેથી ખરશેદજી પટેલ સીક પડવાથી ડોકટરે તેણીની જો મરજી હોય તો ત્યાં જવા કહયું જે મેહરાંએ કબુલ કીધું. તેણીની એવી મતલબ હતી કે બુઢ્ઢાજીની સારી રીતે માવજત કરી, તેમને ખુશી કરવા, યાને તેણીની માવજતથી ખુશી થાય ત્યારે તેણી કોણ હતી તે જાહેર કરવું.

અઠવાડયાં સુધી ખડે પગે મેહનત કરતાં રૂસ્તમને માટે અસેમસે તેણીએ વાત છેડી પણ ફોકટ, બુઢ્ઢાજી તો પોતાનાં મતને ચીવટાઇથી વળગી રહ્યા હતા. હવે તો તેમણે મેહરાંને તેમની હાજરીમાં રૂસ્તમનું નામ લેવાની પણ મના કરી હતી. પણ આજે તેણીએ એક છેલ્લી કોશેશ કરી જોવાનો નિશ્ચય કર્યો, જેનું શું પરિણામ આવ્યું તે તો આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ.

"ખરશેદજી બા, તમે ઘણાં સીક છેઓ તે તો તમે જાણોછ કેની?"

"સીક? હું સીક! છટ, છટ, છોકરી! હું તો સારી પેરે છેઉ એ તો ડાકટરોએ મસલત કરીને મને ભાં સુવાડી રાખ્યોછ, અને એક બાર્યો હું સીક હોઉં તોબી થયું શું? અમે પટેલવાળાઓ કંઇ એટલા જલદી મરતા નથી."

"ધારો કે આજે રાતે તમે મરી જાઓ તો ખુદાને તમારી ચાલ માટે શું જવાબ દેશો?

વાત કહી. મને એમ લાગેછ કે હું તેને ઓળખુંછું-કદાચ તે હમણા ભુખમરાએ રીબાતો હશે. જે પૈસા તમે નાંખી દેઓછ તેમાંના થોડાને માટે તે ટળવળતો હશે!"

"મરવા દે તેને! તેણે મને તરછોડયો કેની? મને ગધેડો બનાવ્યો કેની? જો હીસાબ માંગવામાં આવશે તો હું તે આપશ; જેમ લાં દુન્યામાં ઈન્સાફ છે તેમ ત્યાં બેહસ્તમાંપીછે."

પણ-પણ શું તમે તેને માફ નહી કરો? ઘણું મોડું થાય તે અગાઉ? કદાચ એ પસતાતોથી હોય કદાચ એ તમારી આગળ માફ માંગતો આવે! તે પોતાની પરણેતરને હાંકી કહાડવાને કબુલ થાય. જો તેણી એમ ધારતી હોય કે તેની અને તેના પૈસાની વચ્ચે તે હરકત સમાન છે તો તેણી ખુશીથી ચાલી જશે."

"જારે, કંઇ ખોદાય ખોદાય કર. વળી એ છોકરી એટલી સુમારી કેની તે હાથમાં આવેલો શિકાર જતો મુકે! શું નરમ ઘી જેવી વાત લાવીછ!"

"પણ તમે કેમ જાણ્યું? તમે તો નહી હમણાંજ કહયું કે તેણીને જોવાની તમે ના પાડી?"

"જાણે શું? વરી બધાં બૈરાંજ એવાં! હવે તું મુંગી રહેછ કે નહી? તે કસરેવજ દદા તારી કોઈ ઓળખાણની તો તો નથીની? તું ત્યારની વાત થઈ એની બીક કેમ લેઇ બેઠીછ?"

"હું કંઈ તે બૈરીનો વીચાર નથી કરતી. હું તો તમારો દીકરો-તમારા એકપુતા દીકરાનો વીચાર કરૂંછ. ખરશેદજીબાવા, ઓહ તેને માફ કરો!"

"શું પેલી કાવત્રાબાજ દદાને ખરચવા સારૂં એને પૈસા આપી જોઉં? અરે ઘેલી, જો મારા કોઇ કામથી એના મોઢાંમાંથી અન્ન પણ જતું રહેવું હોય તો તે કામ હું ખુશીથી કરૂં અને વળી ઉપરથી ખડખડ હસ્યા કરૂં. એ આજે પેલો બુઢો ઝારસ આવેછ કે નથી આવવાનો? તબ્બેદગીરને આજે શું થયુંછ.?"

હજુ તેર તેઓ બોલી રહેવું તેટલામાં બારણાંપર કોઇએ ટકોરા માર્યા.

"અંદર આવો કોણ છેઓ, વીકાજી કે?"

"કેમ શું થયું વીકાજી તમને? કેટલું મોડું કીધું?" બુઢ્ઢાજીએ કહ્યું. "મારા જેવા આદમીને ખોટી રાખવાની તમારી મતલબ શું?",

"હું ઘણો દીલગીર છું મી० ખરશેદજી, પણ મારી તબ્યત આજે ઠીક નથી. આજે સહવારનો મારો જીવ ફર્યા કરેછ ને કંઇ સુઝતું નથી."

"ચાલો વેરો, વખત ખોહવાનો નથી. કામપર લાગો. મારે તમારૂં એક કામ છે જે તમુંને ——"

હવાં વીકાજી ધપ દેતા કે એક ખુરસીપર પડી ગયા અને એક હાથ પોતાની છાતીપર મુકયો. મેહરાં તેમની બાજુએ દોડી ગઇ.

"મી० વીકાજી, તમે રીક છેઓ. તમારી તબ્યત ઠીક નથી, તમને કંઈ જોઇએછ?"

"નહી, દીકરી, કંઈ નથી જોઇતું. એ તો મારૂં દરદ એકાએક એમજ જોર કરી આવેછ મને તો એનો આશરમ પડી ગયલો છે. મારૂં હાર્ટ લગાર વધારે તકલીફ આપેછ. આહ! હવે તો હું તદ્દન ઓલ રાઇટ છેઉં. તું કંઇ ફીકર ના કર!"

"તમારી તબ્યત ઠીક નહી હતી તો હોમીને કાંય નહી મોકલ્યો?" બુઢ્ઢાજીએ પૂછયું.

હોમીને તો એકાએક બહારગામ ઉપડી જવું પડયુંછ. મેં તમારૂં કામ હમેશ કીધેલું છે. અમારે માટે એવું કહેવાયછ કે પટેલવાળા ખીદમતમાં મરતાં મરતાંબી હમે આવીશું. કેમ તમે શું કરવા માંગોછ?"

"કામ, મેહરાં જરાક ઓરડામાંથી બહાર જા, અડધો કલાક પછી આવજે ને આવે ત્યારે શાક્ષિ તરીકે બે નોકરોને લેતી આવજે. હવે વીકાજી—સબર એક મીનીટ નર્સ, પેલી નાની લખવાની ટેબલ લાં લાવ......................

......ચાલ, બસ ઘણું થયું. હવે જા."

"મી० ખરશેદજી ખોદાને ખાતર દયાળુ થજો" ! મેહરાંએ જતાં જતાં કહ્યું.

"તું જા હવે, મુંગી મુંગી, એ જેટલો મારી તરફ દયાળુ છે તેટલો હુંબી થવશ, જા મારી ધીરજની હદ આવી રહીછ!"

અને ભારી પગલે તેણી હેઠળ ગઇ અને ઓરડામાં ફેરા ફરવા લાગી. "આ સઘળાનું મૂળ કારણ હું પોતેજ છેઉં," તેણી બબડી. "હું જો વચમાં નહિ આવી હતે, તો રુસ્તમ પેરીન સાથે પરણ્યો હતે, અને ત્યારે તો ખરશેદજીની પનાહમાં હતે. મારેજ લીધે તે બાપડો ગરીબ.દમાં અફળાય છે. ઓ ખોદા ! હું શું કરૂં ? ખુશ્નાને મેં ઘણા સમજાવ્યા, પણ એઓ સમજતા નથી. અને આજે વીલથી કરવા બેઠાછ !"

બરાબર અડધે કલાકે તેણી ઉપર ગઇ. જે નોકરોને તેણી લેતી આવી હતી તેઓને બહારજ ઉભા રાખી તેણી ઓરડામાં ગઇ.

"આહાહા ! તું આવી કે ? મેં તુને શાક્ષિઓ લાવવા કહેલા તે કયાં છે?"

"તેઓ આવેલા છેજી, પણ તેઓને અંદર બોલાઉં તે અગાઉ તમે તમારા દીકરાને માફ નહીજ કરી શકો ?"

"નહીં, કદી નહી, કદી નહીં. ચાલ જલદી કર. બોલાવ તે લોકને અંદર ! વીકાજી એ તૈયાર છેઓની ? બધું બરાબર છેની ?"

"હાજી બધુ તૈયાર છે. પણ સાહેબ ઘણું મોડું થાય તે અગાઉ આ મિસ નર્સ જે અર્જ ગુજારેછ તેમાં મનેબી સામેલ થવા દેઓ કે—"

"ચુપ રહે ! બોલાવ પેલાં માણસોને અંદર"

તેઓ અંદર આવ્યા અને પોતાના મોનને બીછાને પડેલા શેઠની રૂબરૂ બીહતા ધ્રુજતા ઉભા. ખરશેદજીએ બીછાના પરથી સહેજ ઉંચીયું કહાડયું, અને વકીલે સ્ટીલપેન આપી તે હાથ લાંબો કરીને લીધી અને કાગળને છેડે અકકડ હાથે પોતાની સહી કીધી. તે માણસોએ વકીલના ફરમાવ્યા મુજબ પોતાના નામો શાદિ તરીકે તે કાગળ પર લખ્યાં. વીકાજીએ તે વીલને એક મજબુત કવરમાં મુકયું અને તેને સીલ કીધું.

"ચાલો હવે તમે લોકો બહાર જાઓ— સમજોછ કે ? બહાર જાઓ. નર્સ ચાલ બારણું ઢાંકી દે. વીકાજી તું કે જે મારા પેલા કમિના દીકરાની હીમાયત કરતો તો ને તુંબી નર્સ—સમજ હું કેહુંછ તે મેં બધુ નકકી કીધુંછ. મારી એક બદામ એને મળશે નહી મારૂં મગજ તદન ઠેકાણે છે. વિકાજી મને જવાબ આપ. હું હમણા મારી પૂર અક્કલ હુસ્યારીમાં છેઉં કે નહિ ?"

"હાજી સાહેબ."

"ઠીક. મેં એને વારસા હિસ્સામાંથી તદન રદ બાતલ કીધો છે. હીહીહી !" હાં.તે હસી પડયો, પેલું વીલ લીધું એને છાતીએ દાબ્યું.

હસતાં હસતાં તેણે એક ઠચકું ખાધું, એકદમ હસવાનું બંધ થઇ ગયું અને તકયાપર ઢબ થઇને પડી ગયો. નર્સ તુરતજ દવાઇની ટેબલ તરફ દોડી ગઇ. એક ડોઝ ગ્લાસમાં નાખ્યો, અને તે લઇને હજીતો તેણી આગળ જાયછ તેટલામાં તો તેનો દમ આખર થઇ ગયો.

ગભરાટની મારી મેહરાં ડધાઇને ખરશેદજીનાં શબ ગમ જોતી હતી તેટલામાં એક બીજોજ બનાવ બન્યો. વીકાજી પોતાના પગપર ઉભા થયા અને એક મોટી ચીચ્યારી પાડી. તેનો એક હાથ હાર્ટની ઉપર હતો. ચીચ્યારી પાડતાં સમેત તેઓ ખુરસીપર ઢગલો થઇને પડયા અને પડતાં સમેત પોતાનો પ્રાણ છોડી દીધો. મેહરાંથી આ દેખાવ જોવાઈ શકયો નહીં. તેણીની આંખે તમ્મર આવી ગયાં.

જરાક વારે તેણી શુદ્ધિમાં આવી. બે મરણ પામેલી લાસો વચ્ચે તેણી એકલી હતી. વિજળીની પેરે તેણીના ભેજાંમાંથી એક વિચાર પસાર થઈ ગયો.

પેલું અભાગ્યું કમબખત વીલ કે જેનેથી તેનો ધણી સદાનો રખડી જનાર હતો તે વીલ ત્યાં તેણીની આગળજ હતું. એક કલાક અગાઉ મરનારના હક માન આપીને એક વીલ જેમાં રુસ્તમના કાકાના છોકરાને બધુ મળનાર

માંદગીમાં ખડે પગે, અને ખરાં દીલે મારી માવજત કરનાર નર્સ મેહરાંને કંઇ પણ શરત વગર આપી જાઉં છું."

હયાં હોમી, વીલની બીજી કલમો વાંચવા પડયો. પણ તેપર મેહરાંએ ધ્યાન આપ્યું નહી. તેણી બેહોશ થવાની અણી પર આવી ગઈ. નહી ધારેલો બનાવ બન્યો હતો. તેણી એકલી વારસ હરી હતી કે જે વારસો તેણીનો અને તેણીના રૂસ્તમ નો હતો.

અરે ખુદા ! તેણીએ જો લાલચને વશ થઇને પેલું બીલ બાળી નાંખ્યું હોત તો ! તો શું થાત? કાવસ પટેલ જે તેણીની તરફ એક ખુની ખવીશના જેવા ડોળા કકડાવીને જોતો હતો, તેને આ બધુ મળતે !

"અરેરે, મુઇએ કંઇ જાણે ખરાબ ખબર સાંભળી હોયની તેવું ડાચું કરી મરેછી! મોનાબરીએ સીપલી થઇને મરનારના પેટમાં ભરાઇને બધું પોતાનું હોજરૂં ભર્યું ". કાવસની બૈરીએ બખાળો કહાડયો.

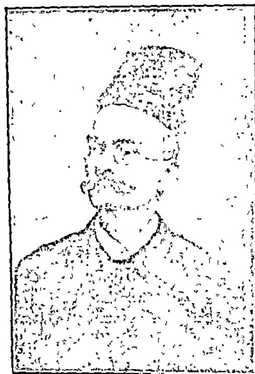
સમાપ્ત.

ગયું તે ના મળે પાછું.

કવ્વાલી.

હૃદય વ્હાલું રસીલીનું, ગયું ઉડી હઠીલીનું;
પડે પણ કાણું ખીલીનું, ગયું તે ના મળે પાછું.
રડે માતા તુજ વ્હાલી, રડી મન સહૂ થયાં ખાલી;
હૃદયમાં ગાંઠ એ વળી, ગયું તે ના મળે પાછું.
અરેરે દેહ આ મ્હારો, લાગે અતિ મ્હને ખારો;
બચાવો કોઇ તો યારો, ગયું તે ના મળે પાછું.
જગે જોયા નવિન ખેલો, ખટપટ મનની સહૂ મેલો;
બને છો પણ એ ઘેલો, ગયું તે ના મળે પાછું.
હૃદયે હૃદય સદા મળતાં, ખોળ્યાં ન કોઈથી ખળતાં;
વિના અગ્નિ બળી મરતાં, ગયું તે ના મળે પાછું.
જગતનો સ્નેહ છે આવો, ઉડે આકાશમાં ભાવો;
ન હૃદયથી શાંત પણ થાવો, ગયું તે ના મળે પાછું.
મન આશા હતી ઊંડી, ગઇ તે આજ સહૂ ઉડી;
ગુમાવો પણ બધી મૂંડી, ગયું તે ના મળે પાછું.
અરે છે ત્યાગ આશાનો, હૃદયે આણું નવ આણો;
ચમન લે છાતીપર પ્હાણો, ગયું તે ના મળે પાછું.

The Late Mr. Jijibhai P. Mistry.

મરહુમ મી૦ જીજીભાઈ પે. મીસ્રી.

આપણો વારસો.

ગુલશન માટે ખાસ.

(લખનાર-એન૦ ડી૦ શેઠના.)

આ લેખનો મકસદ શું છે તે પ્રથમ એકદમ કહી દેવા કરતાં હું તે પ્રિય વાંચક પરજ છોડું છું. આપણા આગળ કેટલાંક વરસો, દાયકાઓ, તેમજ સદીઓ એક પછી એક પાણીના રેલાની મીસાલ વહી ગયાં છે. અને આજે વીસમી સદીના પહેલા દાયકાની લગભગ આખેરીમાં આપણથી આપણી જીંદગી ગુજારવાનું અહોળું ખેતર આપણી આસપાસ નીહાળીએ છીયે, આપણો જમાનો એટલી હદ સુધી આગળ વધેલો લાગે છે કે, તેમાં દુન્યાને મહાત કરનાર અને એક વખત આખા યુરોપની સર જમીનને ધ્રુજાવનાર મહાન નર નેપોલ્યન બોનાપાર્ટ, (કે જેનું નામ એલેકઝાન્ડર અને સીઝરની સાથે દુન્યાની તવારિખમાં સદાનું અમર રહેશે.) તેના બોલો "The word Impossible is found only in the "Dictionary of fools" એટલે Impossible " "અશક્ય બોલ ફકત મુર્ખાઓનીજ ડીક્ષનરીમાં મળી આવે છે. તેની અગત્યતા આજે કોણ પીછાની શકે નહિ. જમીન, પાણી અને આગ જેવા તત્વો ઉપર જીત મેળવીને પોતાના કાબુમાં લઈને કાળા માંથાનો માનવી આજે છરેચોક ચોથું તત્વ હવા ઉપર સરસાઈ ભોગવવા બાથ ભીડે છે. આજે વળી કેટલેક દરજ્જે જાણે ફત્તેહમંદી સાથે બહાર નીકળવાનો હોય, તેમ પોતાના પ્રિય જાનની વટીક દરકાર ન કરતાં, તેનાં જોખમભરી અખતરાઓ તો એક બાજુએ રહ્યા પણ ઇનામની હરીફાઇનાં લખાંણો બહાર પડી ચુકયાં છે. આજે વળી એક ગોરો એક દિવસના શ્રમ માટે રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦ બોલ બોલતાં જીતી ગયો છે. આજે કરવું તે કહેવા જેટલું સહેલ થઇ ગયું છે. ત્યારે ઉત્સાહ અને ઉત્તેજનના પ્રવાહો હરેક બાજુએથી ચાલુ અને ચાલુ વહ્યા કરે છે, અને "The survivul of the fittest" જાણે એક પાસપોર્ટ થઇ પડયો છે વીસ સદીઓ અને તે પુર્વે કેટલાંક હજાર વરસોથી ઉતરી આવેલો, દુન્યાની દરેકે દરેક જીંદગીના વિભાગોને લગતો અનુભવનો ખજાનો તે આપણ સર્વે ભાઈ બેનાના એકજ સરખો વારસો હીસ્સો છે. કેટલાંકોને જીંદગીમાં મળેલો કડવો અનુભવ આપણને ઘણાજ સારા નીતિમાન શબ્દો શીખવાડે છે; અને one man's meat is another man's poison નહિ પણ one man's poison is another man's meat. ની માફક જે ઝેર એક માણસને જરપત નહિ થયાથી તે માણસનો અંત આણે. તેજ ઝેર ચોકકસ પ્રમાણમાં લેવાથી બીજા માણસનું વદન નિરોગી, સ્વચ્છ અને તનદુરસ્ત બનાવે છે. દુન્યાનો

મહાસાગર કાંઇ કોઇના ખાપનો નથી. તે મજ દરિયાના પાણી કાંઇ ઘોડાઓને મા ટે હોયજ નહિ. ત્યારે હવે તે પર આપણ સર્વેનો હક્ક ઇલાકો એક સરખો લાગુ પડેછે. એમ માની સર્વેને તેઓની મરજી અને બુધ્ધિ મુજબ કુદરતના કાયદાની રાહે જીંદગી ગુજારવી જોઇએ; અને તેમજ ગુજારવા દેવી, અને ગુજારવા કહેવું જોઇએ. આપણુ માણસ જાતને પેદા કરવાની નેમ એ છે કે, ફકત આપણાઓની ખામીઓ અને દુર્ગુણો દુર કરી દુનીઆ અને સૃષ્ટીનું જ્ઞાન અને અનુભવ મેળવી, મીનાઈ માર્ગ પર કુચ કરીને; આપણા સઘળાઓને હમેશગીના મોડે યા વ્હેલે મકાન મીનાઈ જહાંનમ સદાનો કરવા માટે જવું છે. આ એક નાના આર્ટીકલ રૂપે લખાણ હોવાથી અહીં ઉંડી ફીલસુફીનાં વિચારો જે આપવામાં આવ્યા નથી. દરેક માણસ દુન્યામાં ખુલ્લી આંખોથી ચાલે છે. અને આંધળાં સિવાય કોઇની આંખ બંધ કરીને ચાલતાંજ નહીં હશે. અને બંધ આંખે જીંદગી નહી ગુજારતાં હશે. પણ એતો 'ફીઝીકલ' Physical આંખો થઇ ને તેવડે જે જોયું અને અનુભવ્યું [illegible] mental eyes એટલે મનની આંખો વડે પાણું ન નીહાળ્યું હોય, મનમાં તે બાબે વિચાર ન લાવ્યા હોય તેપર ઘોર ન કર્યો હોય અને ભવિશ્યમાં જો તે પ્રમાણે અમલ ન કર્યો હોય તો ખચ્ચીતજ દેખઇતો ખુલી આંખે આંખ બંધ કરીને ચાલવા જેવું છે. અનુભવ બે પ્રકારનો છે મીઠો અને કડવો. કોઇનો અનુભવ કે જેની પરથી આપણને ધડા લેવા જોઇએ અને જે ચીજ યા તરીકાથી નુકશાન ઉપજ્યું હોય તે અને તેવી ચીજો અને તરીકાઓથી આપણને પરહેઝ રહેવું જોઇએ. અને જે જે રીતીઓથી તેમને ફાયદા, નફાઓ અને હાંસલ થયા હોય તે સદા નિતિ રીતીઓ કાંઇ પણ અપવાદ વગર આપણને અખત્યાર કરવી જોઇએ. એ પારકાંનો અનુભવ કે જેનાથી આપણને સારી નિતિમાન અને ખુદાની રાહપર જીંદગી ગુજારવાનું બની આવે. તે ખરેખર મીઠો સાકર જેવો અનુભવ કહેવાઈ શકાય તેમાં કાંઇ સંદેહ છેજ નહિ. આપણો પોતાનો અનુભવ તેને કડવો કહીયે એ કહેતી ખરેખર સચ્ચાઇથી ભરપૂર છે "પડેગી જબ બુજેગી." જેમ એક દરદી કડવી ઝેર જેવી દવા પીયે નહિ ત્યાં સુધી તે નિરોગી અને તનદુરસ્ત બનેજ નહિ. તેમ જો દુન્યામાં હાદસાઓ, દુઃખ, દરદો, વિપત્તીઓ, આફતો, અને નુકસાનીના વરસાદો આપણી પર વરસે નહિં તો આપણો મીનાઇ જહાંનનો માર્ગ કદી પણ સીધો અને સુતરો થઈ પડે નહિ. જેમ એક ઘાણુંજ આગળ વધેલુ જાતું અને ખીકટ દરદ ઑપરેશન કર્યાથીજ સારૂં થાય, અને ત્યારેજ અને તે પછીજ દર્દી દર્દથી મોકળો થાય છે. તેમ મીનાઇ જહાંનના ઉમેદવારે અનેક પ્રકારના દુઃખ, દર્દો, સંકટો, હાદસાઓ, વિપત્તિઓ અને ગરદશીઓમાંથી પસાર થવુંજ જોઇએ. Happy the man who has endured *much in this life."* આપણા પોતાનાં કડવા અનુભવનું એક પ્યાલું પીધાથી આપણે આપણું મીનાઈ બદન તનદુરસ્ત, નિરોગી અને સ્વચ્છ બનાવીએ છીએ. અને મીનાઇ જીંદગીના એક તબક્કો આગળ વધીએ છીએ અને એ આપણી વૃધ્ધિ એટલે આગળ અને આગળ વધવું આપણા ઉપર લખેલા વારસાની ગેરહાજરીમાં જેટલું હમણાં મેહેલ છે- તેટલું થાય નહિં.——

સમાપ્ત.

મનુષ્યનું કર્તવ્ય.

(ગુજરાત માટે ખાસ.)

(લેખક દ્વિવેદી જયશંકર અંબાલાલ.)

આ ભૂમંડળ ઉપર આજ સુધીમાં જેટલા ઉચ્ચ કોટીના ધર્મ—સંપ્રદાય થઇ ગયા છે. તેમાંના એક મહાત્મા ગૌત્તમ બુધ્ધ અમારા ભારતવર્ષમાં થઇ ગયા છે. તેમના ધાર્મીક વિચારો અમારા ભારતના પ્રાચિન ધર્મને પ્રતિકુળ છે. તથાપિ તેમની નીતિના કેટલાક અંશ એવા છે કે જે પ્રાય. દરેક ધર્મો ઉપર એક સરખી રીતે લાગુ પડે છે. તેમજ જો તેનું સ્મરણ હમેશાં કરવામાં આવે તો મને આશા છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય ઐહિક અને પરમાર્થીક બન્નેમાં લાભ પામી શકે તેમ છે. તેમાં એવી સરળતા છે કે તે જલદી સમજાઇ જાય તેમ છે.

(૪) તેમનો સારી જગ્યાએ વિવાહ કરવો.
(૫) તેમને પોતાની મિલકતના વારસ બનાવવા.

સન્તાનોનું માતા, પિતા પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) પોતાના પાળકોની રક્ષા કરવી.
(૨) પોતાના માતા, પિતા અને તેમની સાથે સંબંધ રાખવાવાળા મનુષ્ય તરફ હેતથી વર્તવું
(૩) તેમની સોંપેલી મિલકતને સાચવી રાખવાની લાયકાત મેળવવી.
(૪) તેમની સોંપેલી મિલકત સાચવવી.
(૫) તેમની પછવાડે તેમનુ નામ અમર થાય તેવી રીતે વર્તવું.

૨) ગુરુ અને શિષ્યનું પરસ્પર

(૨) તેમનામાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરવી.
(૩) તેમને પોતાના જ્ઞાનનો ભંડાર સોંપી દેવો.
(૪) તેમના મિત્રોમાં પ્રસંસા કરવી.
(૫) તેમને સઘળા ભયથી બચાવવા.

૩. પતિ અને પત્નિનું કર્તવ્ય.

પતિનું પત્નિ પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) તેમનો આદર સત્કાર કરવો.
(૨) તેમનાપર પ્રેમ રાખવો.
(૩) પત્નિવ્રત પાળવું.
(૪) બીજાથી તેમનો સારો સત્કાર કરવો.
(૫) તેને જોઇતાં વસ્ત્રાભુષણ આપવાં.

પત્નિનું પતિ પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) જેટલું કામ પતિને લાયક હોય તેટલું તેમને કરવાનું કહેવું.
(૨) પતિની જ્ઞાતિનો, સગા વહાલાંઓનો અને મિત્રોનો સત્કાર કરવો.
(૩) પતિવ્રતા ધર્મનું પાલણ કરવું.
(૪) સંસાર સંબંધી બધાં કામો ઉત્સાહથી કરવાં.
(૫) દરેક કામ ઉમંગ અને ચતુરાઇથી કરવું.

૪. મિત્રો અને ઓળખાણવાળાઓનું પરસ્પર કર્તવ્ય.

સભ્ય પુરૂષોનું મિત્રો પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) તેમને નજરાણું આપવું.
(૨) તેમની સાથે સત્યતાથી વર્તવું.
(૩) તેમને દરેક વસ્તુથી લાભ તેમ થાય કરવું.
(૪) તેમની સાથે બરાબરીયાનો વહેવાર રાખવો.
(૫) પોતાના સુખના ભાગીદાર બનાવવા.

મિત્રોનું સભ્ય પુરૂષો પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) તેમની [illegible] બજાવવી.
(૨) તેમના દ્રવ્યની રક્ષા કરવી.
(૩) સંકટ સમયે સહાય કરવી.
(૪) વિપત્તિના સમયમાં સાથે રહી મદદગાર થવું.
(૫) તેમના બાળ બચ્ચાં પર પ્રેમ રાખવો.

૫. માલીક અને નોકરનું પરસ્પર કર્તવ્ય.

માલીકનું નોકર પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) તેમની બુદ્ધિ અનુસાર કામ લેવું.
(૨) તેમની યોગ્યતાનુસાર ભોજન તથા પગાર આપવો.
(૩) તેમના મંદવાડ વખતે સશ્રુષા કરવી.
(૪) તેમના ખાવા પીવાનો યોગ્ય પ્રબંધ કરવો.
(૫) યથાસમયે તેમનો ઇનામ આદિથી સત્કાર કરવો.

નોકરનું માલીક પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) સ્વામીના પહેલાં નિંદ્રાનો ત્યાગ કરવો.
(૨) બધાં કામોથી નિવૃત થઇ નિદ્રા લેવી.
(૩) માલીક પોતાની ખુશીથી જે કાંઇ આપે તે ઉપર સંતુષ્ટ રહેવું.
(૪) નિયત કાર્ય ઉત્સાહ અને ઉમંગથી કરવું.
(૫) સ્વામીની સાથે કૃતજ્ઞતા-પૂર્વક વર્તવું.

સંસારિકોનું આશ્રિતોનું પરસ્પર કર્તવ્ય.

સંસારિકોનું આશ્રિતો પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) તેમની સાથે પ્રેમ પૂર્વક વર્તવું.
(૨) તેમના ઉપર પ્રેમ રાખવો.
(૩) તેમને પ્રેમ પૂર્વક સુસંગતિ આપવી.
(૪) તેમનો આદર સત્કાર કરવો.
(૫) તેમની આવશ્યકતાઓ પૂરી કરવી.

આશ્રિતોનું સંસારિક પ્રતિ કર્તવ્ય.

(૧) તેમના અંતઃકરણના દુર્ગુણોને દૂર કરાવવા પ્રયત્ન કરવો.
(૨) તેમને સદગુણોની શિક્ષા આપવી.
(૩) તેમનાપર પ્રેમ રાખવો.
(૪) તેમને ધર્મોપદેશ કરવો.
(૫) તેમના ભયને દૂર કરવો.

લ ન્યાય કરવા કહ્યું. આ ઉપરથી બીરબલ બોલ્યો કે "હા, તું કહે છે તે બરાબર છે. આ ધણીએ તારી એક આંખ લીધી છે તો આવતી કાલે તે હું તને પાછી અપાવીશ. તું સહવારે મારી પાસે આવજે."

આ સખુનોથી રાજી થઈને પેલો કાંણો પાછો ફર્યો. બીરબલે માણસ દોડાવીને ખાટકી ની દુકાનેથી થોડીક મેંઢાંની આંખો મંગાવી, અને દરેકને જુદી જુદી નાનાં પેટિયાંમાં મુકી. સહવારે પેલો માણસ પાછો આવ્યો અને આંખ માંગી.

બીરબલે તેને પેલી આંખો દુરથી દેખાડીને કહ્યું કે "આ માણસ (પાદશાહ) કનેથી અનેક જણની આંખો મળી આવી છે, પણ એઓમાં તારી કઈ છે તે માલુમ પડતું નથી. માટે તું જો તારી બીજી આંખ કહાડી આપે તો તેની સાથે સરખાવી જોઈને તારી અસલ આંખ શોધી આપવામાં આવે. બેઉ આંખોને સરખાવવી જોઈએ, વજન કરવું જોઈએ, અને તે પછીજ તારી કઈ છે તે કહી શકાય."

પેલા કાંણાની હિંમત ચાલી નહિ અને તે ત્યાંથી ચાલી ગયો.

× × ૨ × ×

દિલ્લીમાં એક ગરીબ વાણિયાની આઠ વરસની બાળક દીકરીને એક હરામખોર મીઠાઈ અપાવવાની લાલચથી ભોંગી ગયો અને પછી તેણીને એક વેશ્યાને ત્યાં મોટે રૂપિયે વેચી. વેશ્યાએ તેણીને નાચનાં અને ગાનાં શિખવી, અને ત્રણ વરસમાં તે એવી હુશિયાર થઈ કે શેહેરમાં અચ્છી નાચનારી અને ગાનારી તરીકે તે પંકાય મળ.

એક દિને એક નાચપાર્ટીમાં વાણિયાએ પોતાની દીકરીને ઓળખી. તેણે ઘણી બુમ ગોત કરતાં જ્યારે તે મળી ન હતી ત્યારે આજે તે ગેર ઓથે તેની નજરે પડી. એકદમ ખુલ્લો પડવાની ભય વિના દરેક એમ સમજીને તે બીજે દીને બીરબલને મળ્યો. અને બધી વિનતી તેને જાહેર કરી. અને કહ્યું કે છોકરીનું નામ લક્ષ્મી છે. બિરબલે તેને વિદાય કરી વેશ્યાને પેલી છોકરી સાથે તેડી મંગાવી. પરપુછ કરતાં ખુલાસો મળ્યો કે છોકરી કોઈ ફકીરની છે અને તેનું નામ કાશી છે, છેક બાળપણમાં ફકીર તેને વેચી ગયો હતો.

છોકરીને આગમજથી તાલીમ મળેલી હશે તેથી તે બોલી કે "મારા બાપને મેં જન્મમાં દીઠો નથી; વેશ્યાજ મારી મા છે.

બીરબલે આ સર્વ સાંભળી લઈ તેઓને બીજી સહવારે કચેરીમાં બોલાવ્યાં, જ્યાં છોકરીનો બાપ વાણિયો પણ હતો, તથા લોકોની ઠઠ જબરી મળેલી હતી. કચેરીનું કામ ચાલુ થયા તે આગમજ સર્વ જણ બહાર બેઠાં હતાં. એટલામાં દરબારના માણસે આવી બુમ મારી કે "લક્ષ્મી છોકરી કોણ છે?"

આ નામ સાંભળતાંજ વેશ્યા સાથ ત્યાં બેઠેલી પેલી છોકરી ઉઠીને ઉભી થઈ, અને તેને લઈ પેલો માણસ દરબારમાં હાજર થયો.

"છોકરી, તેં કાલે તો મને એમ કહ્યું હતું કે તારૂં નામ કાશી છે; અને આજે તું લક્ષ્મી ક્યાંથી થઈ?" પેલા માણસ સાથ તેણીને જોતાંજ બીરબલે પુછયું.

આ સવાલથી છોકરી ગભરાઈ ખરી, તો પણ સાચુંજ બોલી કે "મારો બાપ મને લક્ષ્મી કરી બોલાવતો હતો."

"પણ તેં તો મને કાલે એમ કહ્યું હતું કે તું તારા બાપને પીછાનતી નથી. ત્યારે તારો બાપ તને ક્યાંથી સાંભર્યો?

બીરબલનો આ બીજો પ્રશ્ન પેલી છોડીને વધારે ગભરાવનારો થઈ પડ્યો. તેણીથી જવાબ દેવાયો નહિ, ત્યારે તેણીએ વેશ્યા તરફ જોયું તે સ્ત્રી હવે મદદે આવી અને વચ્ચે બોલવા નીકળી. પણ બીરબલે તેણી ઉપર છોકરીને ફસાવવા તથા વેચાતી લેવાના ગુના સબબ મારવા કહાડી. એક માણસ ફરિયાદ બનતાંજ ચાબુક લઈને આવ્યો, તેને જોતાંજ વેશ્યાએ કરી દીધું. ગાંઠ ખાલી દીધી. અને દયા માગી. બીરબલે તેને ઘરની બહાર ફરમાવી પેલી બાળકીને તેના બાપને સ્વાધીન કરી.

× ૩ ×

એક રૂપાળી સ્ત્રીએ આવી ફરિયાદ કરી કે ફલાણા સાવકારે મારા ઉપર બળાત્કાર કર્યો. બીરબલે સાવકારને તેડાવી પરપુછ કરી. પણ તેણે તકસીર કબૂલ રાખવા ના પાડી. બીરબલે સ્ત્રીની વાત સાચી છે એમ કહી તેણીને પાંચ રૂપિયા દંડના આપવા ફરમાવ્યું. સાવકારે પોતાની આબરૂને ડાઘ લાગે છે એમ કહી બૂમ પાડી અને રૂપિયા ફેંકી દીધા, જે લઇ પેલી સ્ત્રી ખુશી થતી ઘરે ચાલી.

તેના ગયા પછી બીરબલે સાવકારને ફરમાવ્યું કે "જો તને ખોટોજ દંડ થયો હોય તો જા, જઇને તારા રૂપિયા તેની કનેથી પાછા લે. સાવકાર પેલી સ્ત્રીની પુઠે દોડયો અને રૂપિઆ પાછા લેવા માટે બહુ મથ્યો, પણ તેમાં અંતે નિષ્ફળ થયો, અને વળી તેણીના નખોર્યાથી લોહી લોહાણ થયો તે તો જુદો.

તેની ફરિયાદ લઇને સ્ત્રી પાછી બીરબલ પાસે આવી, અને સાવકારને પણ ઘસડી લાવી. બીરબલે આ તમાશો જોઇ લીધો. અને પછી પેલી સ્ત્રીને પુછ્યું કે "તું કહે છે તેમ તેને નખોર્યાથી જખમી કીધો તે તો ઠીકજ કીધું, પણ તે રૂપિયા તેં તેને લેવા દીધા ખરા કે ?"

"નારે સાહેબ, રૂપિઆ કેમ કરીને તેને લેવા દઇશ ? એકવાર તે મારી કને આવેલા પાછા જવા દઉં કે ? જુઓ આ રહ્યા તે !" આમ બોલીને તેણીએ તે બતાવ્યા.

× ૪ ×

એક નવાઇ જેવી ફરિયાદ આવી. ઢાકા ખાતેથી એક સોદાગર દોલતમંદ થઇને આગ્રે આવ્યો. ત્યાંથી પાદશાહને માટે એક રાજહંશ ખરીદી લાવ્યો. રાજહંશ સુંદર અને મોહક હતું. પાદશાહને ભેટ કરવાની મતલબથી સોદાગરે તે ખરીદ કીધું અને તેના રૂા. ૧૦૦૦ આપ્યા. શહેરમાં આવી પોતાના ખાનગી દિવાનખાનામાં રાજહંશનું પાંજરૂં ટાંગી સોદાગર શહેરમાં વધારે અગત્યનાં કામો બજાવવા ગયો. બીજે દિને તે પાંજરાં સુદ્ધાં રાજહંશ પાદશાહની જનાબમાં રજુ કરનાર હતો. સાંજે આવી જુએ છે તો રાજહંશ ઉડી ગયલું, અને પાંજરૂં તો ખાલી ! પણ તે કાંઇ ખરેખર ઉડી ગયલું હોય નહિ, કેમકે તેનો પગ સોનાની સાંકળ વડે બાંધેલો હતો. કોઇપણ નોકરનું એ કામ છે એમ સમજી સોદાગર ફરિયાદ લાવ્યો.

હવે ખરા ચોરને શોધી કેમ કહાડવો? નોકરોને પકડી લાવ્યા પણ એક પણ માણસ રાજહંશનો ચોર સાબીત થયો નહિ. પાદશાહે પોતે તપાસ ચલાવી, અને પરિણામે તો સોદાગરને નાસિપાસી મળી. આથી તે બબ્બાર્યો કે અકબરનાં રાજ્યમાં વાજબી ઇનસાફ નથી. એવો તેનો પોકાર બીરબલે સાંભળ્યો તેણે પેલા નોકરોને ફરીથી તેડાવ્યા ફરીથી પરપુછ કરતાં કોઇએ ગુન્હો માન્યો નહિ.

શહેરનો કોટવાલ હાજર થયો. તે પોતાની જોડે બે સોદાગરોને લાવ્યો, એકનું નામ શેરઅલી; બીજાનું નસીબો. બને શેરની માફક ભર ચકલે લડયા. અને તેથી નશીબ સંજોગે બને ઘાયલ થયા. લડાઇનો સબબ એ કે બને એક એકને ગળે પડયા, શેરઅલી કહે "નસીબો મારો ગુલામ છે." નસીબો કહે "શેરઅલી ગુલામ મારો છે."

આ બે માંથી ખરૂં કોણ ? એ મુશ્કેલ સવાલ થઈ પડયો.

શેરઅલી સોદાગર દિલ્લીમાં પંકાયલો હતો. તેને શેહેરનાં ઘણા ખડુંઆઓ પણ પિછાનતા અને માન આપતા હતા. એવા ઘણાએ તેની તરફથી જબાની આપી.

પણ નસીબો કહે "આજ સાત વરસ ઉપર મારો કેટલો એક ખજાનો ચોરી મારો જે ગુલામ ઇરાનથી નાસી હિંદુસ્તાન આવ્યો હતો તે શોધ કરતાં આજ મારે હાથ લાગ્યો. પુરાવા તો મારી પાસે શેના હોય ? હું તો પરદેશી સોદાગર છું; ઇરાન મારૂં વતન અને સોદાગરી છે. ત્યાંથીજ મને રડાવી આ નાસી આવેલો છે. એ પોતાને શેરઅલી નામે ઓળખાવે છે અને મને નસીબો કહે છે. પણ ખરો શેરઅલી તો હુંજ છું; એ તો નસીબો છે !"

અકબર વિચારમાં પડયો. આખી દરબાર ગુંચવાઇ. કોઇ કહે તાનસેન ઇનસાફ આબાદ આપશે; કોઇ કહે કવિ ગંગ તરત ગુલામને શોધી આપશે. સર્વ મુગાં રહ્યા, ત્યારે ગંગે સૂચવ્યું કે "વાજબી ન્યાય તોલનાર બીરબલ ખરો! એ તો આ બેમાંનો ગુલામ શોધી આપે—બીજું તો કોઇએ નહિ.

અકબરે બીરબલ તરફ જોયું. બીરબલ હાથ જોડી કબૂલ થયો. તેણે બંને શેરોને એક પછી એક ખાનગીમાં બોલાવ્યા. અને દરેકને કહ્યું કે "હું જાણું છું કે તુંજ ખરો ગુલામ છે. માટે વાંક ઝટ કબૂલ કર; અગર નહિ તો ડોકું જશે."

પણ તેમ ખરા સોદાગર તેમજ ખરા ગુલામે બી તકરીર કબૂલ રાખવાની સાફ ના પાડી. હવે બીરબલ તેઓ બંનેને લઇ કચેરીમાં પાછો પોતાની જગાએ બેઠો અને જલ્લાદને બોલાવ્યો. બને હરીફોને તેણે પોતાની સામે ઉભા રાખ્યા અને જલ્લાદને તેમની પાછે રાખી એકદમ આ સખુનો કહી દીધાઃ—

"જલ્લાદ! ઝટ આ ગુલામનું ડોકું ઉડાડી દે !"

આ સખુન સાંભળતાંજ ખરેખરો ગુલામ થરથર ધ્રુજવા લાગ્યો. અને ખરેખરો સોદાગર તેની નજદીકી છોડીને બાજુએ ખસી ગયો. પાદશાહ અને દરબારે જોઇ લીધું કે ખરો ગુલામ ધ્રુજતો હતો તે કોઇ જ નહિ પણ શેરઅલી નામ ધારણ કરી દિલ્લીમાં પંકાયલો સોદાગર હતો! તેણે તકસીર કબૂલ કીધી. પાદશાહે તેને જીવતદાન બક્ષ્યું, અને ખરા ઇરાની સોદાગરે તેને કશી પણ સજા કરવાની ખાહેશ દેખાડી નહિ.

આ રીતે નસીબો તે શેરઅલી ઠર્યો. અને શેરઅલી તે નસીબો સાબેત થયો— અને તે બીરબલનાં પરાક્રમથીજ!

× ૭ ×

દિલ્લીમાં એક દિને આગ લાગી અને કેટલાંક ઘરો જોડે એક ગરીબ જેવા દેખાતા ધણીનું ઝુપડાં જેવું ઘર પણ બળી ગયું. પોતાના ઝુપડાંને બળતું જોઈ પેલો ધણી પોકેપોક રડવા લાગ્યો. આડોશી પાડોશી એકઠાં મળ્યાં; બની એટલી વસ્તુઓ અને કીમતી દાગીનાઓ બચાવ્યા; પણ તોએ પેલો ધણી તો બીલકુલ પોચ્યો નહિ.

પુછયું કે "કેમ રડે છે ? તારી દોલત તો સઘળી મળીને ?"

"નારે બાઇ ના !" પેલા ધણીએ રોતાં રોતાં ઉત્તર દીધો, "મારી ઝવેરાતની પેટી ક્યાં મળી છે ?"

"ઝવેરાતની પેટી? અલ્યા લબાડ તું આવો છેને તારી કને ઝવેરાત, ક્યાથી આવ્યું ? તું જુઠો છે" આમ કહી લોકોએ તેનો તિરસ્કાર કરવા માંડયો.

"કેમ ? ત્યારે મારા કને તે ઝવેરાત ન હોય ? મારા ખાટલાની ડાબી બાજુએ જમીનમાં બોદેલા ખાડામાં પેટી છે તેમાં મારૂં બે લાખનું ઝવેરાત છે. નહિ કેમ હોય ?" એમ બોલીને પેલો કંગાલ પાછો રડવા મંડયો.

ત્યાં ઉભેલા શખ્સોમાં એક લુહાર હતો તે હિંમતવાન, મજબૂત બાંધાનો અને લાલચુ હતો. તેણે ઉપલી વાતો સાંભળી પેલા ગરીબને કહ્યું કે', જો તારી પેટી કોઈ નહિ બચાવશે તો આગમાં બળી જશે અને તારા હાથમાં કયુંએ આવશે નહિ; ખરૂં ની? વારૂં જો એ પેટી હું બચાવી લાવું તો તું મને શું આપશે?"

"હા, ભાઇ, હા. તું જા ને તે ઉપાડી લાવ. તેમાંથી તારે ગમે તે તું લેજે, અને તને જે ગમે તે તું મને આપજે," પેલાએ રોતાં રોતાં ઉત્તર દીધો.

"જોજો ભાઇઓ, તમે સાક્ષી છો. આ કહે છે કે પેટીમાંથી મારે ગમે તે લઉં. કબૂલ છે? ચાલો ત્યારે હું અંદર ચાલ્યો."

આમ બોલીને લુહાર બળતા ઘરમાં ધસ્યો અને નિશાન આપી હતી ત્યાંથી પેટી ખેંચી કહાડી બહાર લાવ્યો. બળતાંમાંથી તેને બબ્બે ભરતએ પસાર થવું પડ્યું તેથી તેના વાળ ઝસરાઇ ગયા, અને કોઈક ઠેકાણેથી તે દાઝ્યો પણ ખરો. પણ એ સર્વની દરકાર વિના તે પેટી લઇને બહાર આવ્યો, તેનું તાળું ભાંગ્યું, અને માંહે જોયું તો ખરેખર તમામ દાગીના ભરેલા હતા. તે જોઇ પેલો માણસ રાજી થયો, રોવું ભૂલી ગયો અને હસવા લાગ્યો. પણ જ્યારે પેલા લુહારે દાનત બિગાડીને પેટી માંહેનું સર્વ ઝરિયાન પોતાની પિછોડીમાં બાંધી લીધું અને ખાલી પેટી પેલા માણસને આપવા માંડી ત્યારે પાછી રડાપિટ ચાલી. લુહાર તો આમ કહીને ચાલી ગયો કે "પેટીમાંથી મેં મને ગમ્યું તે લીધું છે. હવે ચાંપો સેનો? જો સર્વ સાક્ષી છે."

પેલો ઝવેરાતનો ધણી રડતો રડતો ફરિયાદ ગયો. પાદશાહની કચેરી બરાબર હતી. બીરબલ હાજર ન હતો. પાદશાહે પોતાના દરબારીઓને ફરમાવ્યું કે આ ઝગડાનો નિકાલ લાવો. સર્વ વિચારમાં પડ્યા. તેઓએ પેલા લુહારને તેડાવી મંગાવ્યો તેનો બચાવ સાંભળી લીધો તેણે કહ્યું કે "શરત મુજબ મને જે ગમ્યું તે મેં એને આપ્યું. હવે એમાં મારો કંઇ વાંક છે, બંદેનવાજ?"

વાત તો ખરી. બંદેનવાજ પણ દાઢી પસરવા લાગ્યા. કચેરીને હવે એમજ લાગ્યું કે પેલા ઝવેરાતના ધણીને રૂખશત આપે. એટલામાં બીરબલ આવ્યો. સર્વ હકીકતથી વાકેફ થયો. તેણે ડોકું ધુણાવ્યું અકબર સમજ્યો કે બીરબલ લુહારનો વાંક જોતો નથી. હવે તે નામદારે ઝવેરાતના ધણીને તેની શરત મુજબનો અવેજ મળી ચુકેલો ગણીને મુકદમો કહાડી નાંખવા ધાર્યું, અને બીરબલની સલાહ પુછી.

"નહિ, બંદેનવાજ, એમ નહિ!" પ્રધાનજી બોલ્યા.

"ત્યારે વળી કેમ?" અકબરે ડોળા કહાડી પૂછ્યું, અને સઘળા દરબારિઓ બીરબલને જોતાજ બેઠા.

બીરબલે લુહારને તેડ્યો. પુછ્યું કે "અરે ભાઈ, તને આ બેમાંથી શું ગમે છે? પેટી કે ઝવેરાત?"

ઝવેરાત, મહારાજ!" લુહારે બંન્ને હાથ જોડીને ઉત્તર દીધો. બીરબલને રાજાનો ખીતાબ મળેલો હતો, અને તેથી હિંદુઓ તેને વધારે માન આપીને 'મહારાજ' કહેતા હતા.

"શરત શી છે?" બીરબલે ફરીથી પુછ્યું.

"મને જે ગમે તે હું એને આપું." લુહારે હાથ જોડી, વાંકી ડોક કરી, નમનતાઇથી કહ્યું.

"બરાબર છે, ત્યારે તો તને ઝવેરાત ગમે છે; માટે ઝવેરાત સર્વ ધણીને હવાલે કરી દે;" બીરબલે ચુકવ્યું.

"પણ મહારાજ! હું આગમાં માંથુ મારૂં તે આગમજ આ ધણીએ સર્વ દેખત મને કહેલું હતું કે તારે ગમે તે તું લેજે, અને તને જે ગમે તે તું આપજે. હવે મને ગમ્યું ઝવેરાત, તે મેં લીધું. ત્યારે તે એને શેનું આપું?" લુહાર રડવા જેવો થઇ બોલ્યો.

"ખરી વાત; પણ સાથે એવી પણ શરત હતી કે તને જે ગમે તે તારે એને આપવું; હવે તને તો ઝવેરાત ગમ્યું છે ત્યારે તારે તે ઝવેરાત એને આપવું જોઇએ."

આમ ચુકવીને બીરબલે પાદશાહ તરફ જોયું; પાદશાહે કચેરી તરફ જોયું અને સર્વેએ પસંદગીના સખુનો કહાડ્યા. પાદશાહે બીરબલના અદલ ઇનસાફની સ્તુતિ કીધી.

ગુલશન

Gulshan.

આધપાત—ભાગવ્યા.

Head office —NAVSARI. | હેડ ઑફીસ —નવસારી

Bombay office—c/o Manek Printing Press Grant Road. | મુંબઈ " —કેર ઓફ માણેક પ્રિંટિંગ પ્રેસ ગ્રાંટ રોડ

London agent—Messrs E. W. Harwood & Co; 21 Warwick Lane, London, E. C. | લંડન એજંટ —મેસર્સ ઇ. ડબલ્યુ હારવુડ એન્ડ કો૦ ૨૧, વોરવીક લેન, લંડન, ઇ. સી.

[પુસ્તક ૪ થું ॥ ઓગસ્ટ ૧૯૧૩ ॥ અંક ૮.]

સાંકળ્યું.

"ભવ-તારણ ઓ 'દિલજાન' અશોઈમાં છે !"

લાવણી

(રાહ: "ગુલ ચમનમે બીછછુ છુપા બડા જહેરી હુએ."

ખુદ અહુરમ જદનું માન અશોઈમાં છે,
કુલ ભલાં અશો ઈન્સાંન અશોઈમાં છે,
પયગમ્બરની પયછાંન અશોઈમાં ૧છે,
આ જીવનનું સનમાન અશોઈમાં ૨છે,
શુભ અકકલ, વાચા,——જ્ઞાન અશોઈમાં છે

આ દુનિયાંનું વરદાન અશોઈમાં છે,
તે જગવાલી યઝદાન અશોઈમા ૩ છે,
કુલ ભલાં અશો ઈન્સાંન અશોઈમાં છે.

તે આલમ આલીશાન અશોઈમાં છે,
તે સુખી સદાનું સ્થાન અશોઈમાં ૪ છે,
નર—નારીની દામાન અશોઈમાં છે,
આ દુનિયાંના યજમાન અશોઈમાં છે
મઝદાના કુલ ફરમાન અશોઈમાં છે,
તે જહાંને રબ રહેઠાન અશોઈમા ૫ છે
નર નેકોનું સત બ્યાંન અશોઈમાં ૬ છે,
ભવ-તારણ ઓ "દિલજાન" અશોઈમાં છે. ૨

દા. એ. તારા પોરવાળા.

---

* યજશને, હા. ૧૨—ફે. ૭.
૧ યજશ્ને, હા. ૯. ફે. ૧૩—૧૪—૧૫.
૨ યજશ્ને, હા. ૫૦ ફે. ૧૩
૩ યજશ્ને, હા. ૧. ફે. ૧.
૪ વંદીદાદ, ૫. ૧૯ ફે. ૩૬
૫ વદીદાદ, ૫ ૧૯ ફે. ૩
૬ યજશ્ને, હા. ૧૨ ફે. ૭.

પેઇન કીલર.

Pain Killer.

પેરીડેવીસ નું પેઇન કીલર દુન્યાનો સૌથી શ્રેષ્ઠ અકસીર ઇલાજ છે. આજ સીત્તેર વર્ષ થયાં દુન્યાના દરેક ભાગમાં તે વપરાય છે. આજે તેનો મ્હોટો ખપ હોઇ તે આગેવાન જગ્યા લે છે.

દુન્યાના દરેક ભાગમાં દરેક જણ એ વાપરે છે.

મધરાતના એકાએક તમને આકરાં થઇ આવે ત્યારે ડાક્ટર ને બોલાવવાની દોડ દોડ કરી દુખ ખમવાની જરૂર નથી. મ પાણીના અરધાં ગ્લાસમાં પેઇન કીલર એક ચમચો ભરી નાંખવું અને જરા ખાંડ સાકર નાંખી પી જવું. જોઇએ તો ફરી અજમાવવું; પણ ઉપાય તદન રામબાણ છે.

મરડાથી દુખી થતા ભલા રફીક! નકામો કાં હેરાન થાય છે? તારે માટે ીર ઇલાજ તૈયાર છે. ભલા શા માટે ઢીલ કરે છે? બાટલી સાથે આપેલી સુચના મ પેઇન કીલરનો ઉપયોગ કર ને પછી જો કે તમે ઘોડા જેવા થાઓછ કે નહિ!

અકસ્માત જેવા કે જખમ, ચીરા, સોળ, ચાઠાં, લચક વગેરે પર પેઇનિ ર સૌથી ઉત્તમ ઉપાય છે.

દુન્યાના દરેક ભાગમાંથી હજારો સરટીફીકિટ વગર માંગવે આવી આ ને કીલરની ફત્તેહ અચુક સાબેત કરી આપે છે.

મી૦ કે. એસ. ઇવાન્સ, લોઆર બર્માથી લખે છે કેઃ—

'પેઇન કીલર વગર મારું ઘર સહજ પણ ગબડે તેમ નથી. મારી નિશાળમાં તાત્કાલ ઉપયોગ માટે હું એક બાટલી હમેશાં રાખું છું. જેવાં બચ્ચાંઓ લોહી લુહાણ આંગળા પગ લઈ આવે છે કે તુરત પેઇન કીલર તેમને આરામ કરી દે છે. એક બીજી બાટલી ા ઓરડામાં છે ને ત્રીજી મારી મુસાફરીની બેગમાં છે. છેલ્લાં વીસ વરસ થયાં હજારોએ ન કીલર 'ફત્તેહમંદીથી વાપર્યું' છે.

દક્ષિણ હિંદુસ્તાન ખાતેના ઓનગોલથી મી૦ એચ. હુઈલીંગ લખે છે કે "હમારી એજન્સી માં પેરી ડેવીસનું પેઈન કીલર સૌથી ઉત્તમ દવા થઈ પડી છે. આજ કાંઇ વરસો થયાં ા તે વાપર્યે છીએ અને આંતરડાંના દુખાવા, આંકરાં અને મરડા પર તો આ પેઇન કીલર અચુક ફત્તેહમંદ છે.

દરેક દવા વેચનારને ત્યાંથી મળશે.

નકલીઆઓથી સાવચેત રહેજો.

એકજ પેઇન કીલર દુન્યામાં ઉત્તમ છે

અને તે પેરીડેવીસનું.

પામઆલા શું છે?—મેલેરયાનો દુશ્મન.

હમારી રીવ્યુ કોલમ.

બેહિશતે–શદદાદ અથવા બાગે ઇરમ

નામનુ ઇસ્લામી તવારીખનું પુસ્તક હમને એના પ્રયોજક મી૦ મોહમદ અહમદ તરફથી રીવ્યુ માટે આજ કેટલોકવખત થયા આવ્યું છે. આ પુસ્તક અસલ ઇસલામી તવારીખનો એક ચાનક આપનારો બનાવ રજુ કરે છે. તે દરેક ઇસ્લામી ભાઇઓને વાંચવા જોગ છે. ઈસ્લામી ધર્મની ખુબીઓ અઝરા અને નિકાબપોશના ટુંક વિવાદ પરથી સ્હેજ માલમ પડે છે. આ પુસ્તકના પ્રગટ કરનાર અને પ્રયોજક મી૦ મોહમદઅહમદનો આ પહેલો પ્રયાસ છે. મી૦ મોહમદ અહમદએડીટર મેમણપ્રકાશનાગદેવી સ્ટ્રીટ મુંબઇ લખવાથી રૂપીયા એકની કિમતે મળી શકશે.

જંગે બાલકન–ટર્કો બાલકન યુદ્ધ.

ઉપલા નામનું ટર્કો–બાલકન યુદ્ધનાહેવાલનું પુસ્તક તેના બનાવનાર ઇસલામી લેખક મી૦ મુનશી તરફથી અમને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યું છે, જો કે આ પુસ્તક હમને તે બહાર પડતાંજ મળી ચુકયું હતુંઃ પરંતુ તેને અભિપ્રાય બાંધવો અવકાશ ઉપર મુલતવી રાખેલો હતો.

આ પુસ્તક માટે મી૦ મુનશીએ બહુ પરિશ્રમ ઉઠાવેલો જણાય છે. તેમાં લડાઇનો તુલેતવીલ હેવાલ–સુલેહની કોનફરંસ લંડનમ મળી ત્યાં સુંધીનો સમાવવા ઉપરાંત, મરહુમ સેપેહસાલાર મી૦ નાઝીમપાશા અને તેવાજ બહાદુર ટર્કી લડવૈયા મી૦ અબદુલ્લા પાશાના ફોટોઓ આપવા સાથે લગભગ બસેં પાના એ તેની જગ્યા રોકી છે.

તેની કીમત માત્ર રૂ.૧) રાખવામાં કર્તાએ ડહાપણ ભરી તેમને જો વધુ પ્રચાર કરવામાટે રાખેલી જયાય છે. આ પુસ્તક ખાસ કરીને ઇસલામીઓને વાંચવાજોગ છે અને તે સાથે ઇતિહાસન શોખીનો માટે પણ તે જરૂરી છે. હમો તેના લેખકને દરેક ફત્તેહ ઇચ્છીએ છીએ અને આશા રાખ્યે છીએ. લડાઇના છેલ્લા ભાગની હકીકત પણ મી૦ મુનશી બીજા ભાગમાં પ્રગટ કરવા સમર્થ થાય.

અધિપતી.

SCIENCE, PHILOSOPHY AND RELIGION.

(For Gulshen)

(By Siavax R. Jariwala, B. A.)

The grounds on which the belief in a revealed Religion is to be posited are, I am afraid, not very trustworthy. People in whose time God is supposed to have sent messengers with holy books on earth from time to time, were not vary enlightened, and it is very likely that they might have taken a juggler like Mino the Mystic for a prophet. Whether Christ, Mahomed, Zoroster, and Buddha were real messengers from Heaven or were simply great scientists & ethical philosophers or social reformers far in advance of the age in which they lived is a very controversial subject for adebt, and such a very fruitless discussion it is out of my scope to undertake here. Whether prophets or pretenders, it is a matter of fact they have left certain valuable books of literature, mostly allegorical and symbolical. Now from these books we learn that every great revealed religion of the world has two sides, the doctrinal side and the ritualistic side. Every Religion contains certain beliefs, e. g. belief in the existence of an Omnipresent, All powerful Deity, in the existence of another world, Heaven and Hell, the day of Judgement etc. Similarly there is no religion without some sorts of rites & ceremonies, some kinds of offerings or sacrifices, observances & prayers. The rituals are [illegible] posed to be very my[illegible]; all attempts to explain [illegible] scientifically have terminated in fantastic conjectures. The world of prayers are known in the Zorostrian religion as Manthras, and in the Hindu religion as Mantras, both words meaning 'words of mystery.' It must be necessarily a mystery to man what this mystery means, for if

ચવ—ચવ.

(ગુલશન માટે ખાસ)

લખનાર—રૂપાંબાઈ દોરાબજી રબાડી.

અસલવારે બનેલા બનાવોમાં, કેટલાંક હાસ્યજનક માલમ પડે છે, તો કેટલાક વાંચવા—વખાણવા અને ગંભીર ગોર કરવા યોગ્ય ના મળી આવે છે. કેટલાક ચાનક સાથ બોધ વાંચનારને આપે છે, જેથી તેમાંનાં થોડાક ઉપલાં મથાળાં હેઠળ મારા વાંચક વર્ગ માટે રજુ કરવાની મારી ઇન્તાસા દાબી નથી શકતીઃ—

"ઘરમાં નથી!" કોઇ એક આસામી એકવાર પોતાના એક કવિ-મિત્રની મોલાકાતે તેને ઘરે ગયો. પરપુછ કરતાં તે ઘરની કારભારણે જવાબ દીધો કે, "ઘરમાં નથી." તે આવનાર આસામીની ખાત્રી હતી કે, તે સ્ત્રી પોતાના શેઠના શીખવવા મુજબ ખોટું બોલતી હતી, અને તે કવિ ઘરમાંજ હતો. પરંતુ તે ચુપચુપ ચાલી ગયો. થોડા દિવસ વીતા કેડે તે કવિ પોતાનાં એ મિત્રને મળવા ગયો. બારણાં ઉપર પરપૂછ કરતાં તે આસામીએ ઘરની અંદરથી ઘાંટો પાડી કહ્યું:—"હું તમારો સાહેદ ઓળખતો નથી શું?" પેલાએ માંહેથી ઉત્તર વાળ્યો કે—

"તમે બહુ મુર્ખ જણાઓ છો, હું તમારે ઘરે મળવા આવ્યો, અને તમે "ઘરમાં નથી!" કરી તમારી ચાકરડીએ કહ્યું અને તે ચાકરડીનું મેં ખરૂં માન્યું, અને તમોને તો હું પોતે કહું છું તોપણ તમે ખરૂં માનતા નીથી! એ કેવી મુર્ખાઇ!"

એપેલીસ નામનાં તે જમાનાનાં વિખ્યાતિ પામેલા એક મહાન ચિતારાએ એલેકઝાનડર બાદશાહનું ચિત્ર ચિતાર્યું, જેની બારીક તપાસ લેતાં જેવી વખાણ કરવી જોઇતી હતી તેવી તે બાદશાહે નહીં કીધી. એવામાં તે બાદશાહની સ્વારીનાં ઘોડાને અંદર લાવવામાં આવ્યો; તે ઘોડાએ પેલા ચિત્રમાંનો ઘોડો જીવતો ઘોડો છે કરી સમજી ખંખાર મારી ઘુરકવા લાગ્યો, જે ઉપરથી તે ચિતારો "બોલ્યો—જહાંપનાહ! તમારા કરતાં તમારો ઘોડો ચિત્રનો અચ્છો પરિક્ષક જણાએ છે!" બાદશાહ હસી પડી ખાત્રી કબુલ રાખી.—

ફિલસુફ ડાઓજીનીસ પોતાની મરવાની વખતે કહીગયો કે, મરણ પછી તેનાં શરીરને ભુમિદા નહિ કરવું, પણ એમજ ખુલ્લું નાંખવું. "શું શરીરને જંગલી જાનવરો અને પક્ષિઓને ભક્ષ મુકવું!" તેનાં મિત્રોએ અડ લીધી. "નહિ—નહિ—" તે મરનાર બોલ્યોઃ—"મારી આગળ એક લાકડી મુકી છાંડજો, હું તેમને હાંકી કાઢીશ." "તમે શી રીતે હાંકી કાઢવાનાં હતા, તમોને તેઓ જણાવાનાંજ નથી!" "જો તેમજ છે તો તે પક્ષિઓ મને ખાસે તે શી રીતે મને જણાવાનું કે લાગવાનું છે વારૂં!" તે ફિલસુફે ઉત્તર વાળ્યો.

મેસીડોન્યાના રાજા એલેકઝાનડરને એકવાર શેહેરની બાહાર નીકળતાં મંદીરના દેવે ચેતવણી આપી હતી કે, મ્હોટે દરવાજે બાહેર પડતાં જે કોઇ પહેલ્લો સામો મળે તેને મારી નાંખવાની આજ્ઞા આપી મુકવી. એવું બન્યુ દરવાજાની બાહેર પડતાં એક ગધેડું હાંકનાર

સામે મળ્યો. તે ગધેડું હંકારી લાવતો હતો. તેવો-જ તેને ઉતાવળે લઇ જઇ ગરદન મારવાનો હોકમ બાદશાહે આપ્યો. પેલાં ગધેડાવાળાએ પોતાનાં જેવા એક નિર્દોષને એવી સખ્ત સજા-એ પોહોંચાડવાનું કારણ જાણવા માગ્યું. એલેક-ઝાનડરે પોતાનાં બચાવમાં મંદિરમાંનાં દેવની આગ્ના કહી, જે જાણતાં તે ગધેડાવાળો બોલ્યો "જાહાંપનાહ ! એ દેવે મને નહીં પણ બીજાં કોઇને શિક્ષા આપવાની ફરમાવેલી લાગે છે, કાં કે, હું જે ગધેડું હાંકી લાવતો હતો તે ગધેડું તમોને પેહલ્લે તો મળ્યું. હું તો તેની પાછળ ચાલતો હતો." એલેકઝાન્ડરે પેલા આ-સામીની ચતુરાઇ ભરી વાત ઉપર ખુશ થઇ, પોતાની ભુલ સુધારી અને ગધેડાંને મારી ન-ખાવ્યો.—

કેનીન્સ નામ્નો એક રોમન સરદાર કા-મકાજ છોડી મોજ મારવાનો વિચાર કરી સીરાકુઝ ગયો. ત્યાં વારંવાર બોલતો કે ત્યાં કોઇ ફુલ વાડી વેચાતી લઈ ત્યાં પોતાના ગોઠયા અને મિત્રોની સાથે રેહવા ગમે છે, જયાં કોઇ બીજાંની નડતળ નહિ હોય. એ એ વાત બાહાર પડતાં ત્યાંના પાઇથીન્સ ના મના એક શરાફે તેને કહ્યું ત્યાં તેની એક સરસ ફુલવાડી છે—તે વેચવાની નથી પણ ભલેને કેનીન્સ પોતાનીજ હોય તેમ ખુશીથી વસે વાપરે. સાથે લાગું તેજ વાડીમાં બીજે દિને રાતનું ખાણું લેવાનું નોતરું પણ કરતો આવ્યો. તે સરદારે ત્યાં જમણ લેવાની કબુલાત આપી. બીજે દિને તે વાડીમાં ભપકાદાર મેજબાની તૈયાર કરવામાં આવી. તે માલેક પોતે શરાફ હોવાના સ બબે ત્યાંના સઘળાં નાનાં મોહટાઓમાં જબરી લાગ વગ ધરાવતો હતોઃ તેણે થોડાક માછીને તેડી આગ્રહ કર્યો કે તે દિને તેઓ સર્વેએ વા ડીનાં આગલા ભાગ તરફજ સઘળી ગરબડ રાખવી અને બધી માછલીઓ ત્યાંજ પકડવી અને તે પછી જે જે કરવું તેની ગોઠવણ તેઓ સાથે કીધી.

બરોબર ઠેરવલે બે વખતે કેનીન્સ સ-રદાર ખાણું લેવા તે વાડીએ આવ્યો. ખાણું ઘણું ભપકાબંધ ગોઠવેલું હતું અને તેમની નજર સામે સંખ્યાબંધ હોડીઓ અને મછ વા પડેલા હતા. થોડેકવારે કેટલાક માછીઓ, વાડીએ પોતપોતે પકડેલી માછલીઓ લઇ આ વ્યા—માછલાં બધા પેલા બાંકરના પગ આગ ળ નાંખ્યાં. જે જોઇ પેલા સરદારે પુછ્યું. પાઇથીન્સ આ શું ? આટલી બધી માછ લી અને આટલી બધી હોડી ને મછવા ક્યાં ?"

"અરે સાહેબ—" પેલા શરાફે ઉત્તર વાળ્યો એમાં નવાઇ જેવું કાંઇએ નથી. સીરાકુઝની સઘળી માછલીઓ આજ જ ગ્યાએ એકઠી થાય છે; અને ત્યાંના લોકોને મારી વાડી વગર ચાલેજ નહિ." કેનીન્સ સરદારનું જીગર તે વાડીનો માલેક થવા માટે તલપાપડ થવા માંડયું. તે વેચાતી આપવા માટે તે શરાફના કાલાવાલા કરવા માંડયાં. પહેલાં તો તે શરાફે વાડી વેચવાની આનાકાની કરવા માંડી અને હરકત ઉઠાવી. ટુંકમાં તે સરદારની ઉમેદ પાર પડી. પૈસાવાળો હોવાને લીધે તે શ-રાફ મોંહ માંગ્યું દામ આપી તે ખરીદ કીધી. બધુ ખતમ થયું અને તે લોક ખુશીથી જમી ખાઇ ઘરેઘર ગયા. બીજે દિને કેનીન્સ સરદારે પોતાના દોસ્ત આસનાઓને વાડીએ આવવાનું આમંત્રણ કીધું અને પોતે સકારેથી ત્યાં ગયો ત્યા જઇને જુએ છે તો એક પણ હોડી કે મછ વાની જાત મળે નહી, કે કોઇ માછીઓ નજરે પડયા નહિ. એ જોઇ સરદારે એ વાડીના એક પાડોસીને પ્રશ્ન કર્યો કે,—"માછીઓના કંઇ તરેહવા ર છે કે શું આજે જણાતા નથી ?"

"કાંઇ તરેહવાર હોય તેની મને કશી ખબ ર નથી. પણ એ જગ્યા ઉપર માછીઓને માછ લી પકડવાનો ધારો નથી. ગઇ કાલના બનેલાં, બનાવ ઉપર મને ઘણી તાજુબી પેદા થઇ હતી. એ સાંભળતાં તે મૂર્ખ સરદાર ક્રોધે ભરાયો ખરો, પણ શું કરે કંઇ ઇલાજ નહતો.

નામાંકિત ચિતારો એપેલીસ ને એવી ટે
હતી કે પોતાના ચિત્રની પાછળ છુપાઇ બેસી
જાવ્યાં ગયાં તે ચિત્રની કાંઇ ખોડ ખાંપણ કા
તાં સાંભળતો હતો અને સુધારતો હતો. તેએવું
માનતો હતો કે રાહદારીઓ વધુ સખત ગુણ
દોષ શોધી કાઢે છે જે સુધારવાને એનાથી બ
ની આવે એવું કેહે છે કે, એક વાર એજ
રીતે પોતાનું એક ચિત્ર બહાર મેલી તેની પા
છળ પોતે છુપાઈ બેઠો હતો તેવામાં તે રસ્તેથી
એક મોચી પાસર થયો, અને પાસર થતાં તે
ચિત્રમાં ચિતરેલા જોડાની કાંઇ ખાંપણ જોઇ
બબડતો ગયો, તે સાંભળી તે ચિતારાએ તેમાં
તો ફેરફાર કીધો; બીજે દિને તે ફેરફાર કરેલો
તેજ મોચીએ જોઇ ફુલાઇ ગયો, અને તે ચિત્રના
પગની કાંઇ ખાંપણ કાઢવા લાગ્યો, તેટલાંત્યાં
આગળ રહેલા ચિતારાએ તુરત તે ચિત્રની પાછળ
થી ડોકયું કાઢી કહ્યું:—,'નહીં નહીં; બીજી
ચીજોની ખોડ ખાંપણ કાઢવાનો મોચીને હકક
નથી." પેલો ચાટ બની નીચી મુંડીએ ચાલતો
થયો.

આગલા જમાનામાં બે નામાંકિત ચિતા
રા એકજ શેહેરમાં વસતા હતા. એકનું નામ
ઝયુકસીસ, અતે બીજાનું નામ પારહ્સીન્સ,
હતું. એ બન્ને ચિતારાઓ એક વાર પોતાનાં
હુન્નરની કાબેલીયત માટેની ચરસા ચરસી ઉ
પર ચઢયા. ઝયુકસીસ ચિતારાએ એક
દ્રાક્ષની લુમ ચિતારી તેમાં કુદરતની એવી
આબેહુબ નકલ કરવામાં ફત્તેહ પામ્યો, કે પ
ક્ષિઓ છેત્રાઇ તે ચિત્ર આગળ ઉડી આવતાં
અને ત્રાંસ મારતાં એ પછી પારહા
સીન્સ ચિતારાએ પોતાનું ચિત્ર બાહાર કા
ઢયું; જેમાં શણનું કપડું ચિતાર્યું હતું. એવું
સરસ તે ચિતાર્યું હતું કે ઝયુકસીસ તે જોઇ
છેત્રાયો અને ચિતાર ઉપર ઢાંકેલો પડદો છે
એમ સમજી ખસેડવા ગયો. એમ કરતાં પોતા
ની ભુલ જોઇ ત્યારે હુન્નર શ્રેષ્ટતાઇ
પારહાર ને પોતે !''''' ગણી તે બોલ્યો—"મેં
તો માત્ર પક્ષિઓને છેતર્યાં" બીજા એક પ્રસંગ
ઉપર ઝયુકસીસ ચિતારાએ એક છોકરાનું ચિત્ર
ચીતાર્યું; જે છોકરાંનાં માથાં ઉપર દ્રાક્ષની
ટોપચી ચીત્રેલી હતી. પક્ષિઓને તે ચિત્ર આગ
ળ ઉડી આવતાં જોઇ તે ચિતારો વધુ-બોલ્યો
"મેં છોકરાનાં કરતાં દ્રક્ષાનું ચિત્ર વધુસાર
પાડયું; કાંકે જેવી ચતુરાઇથી જે દ્રાક્ષની ટો
પલી ચીત્રી તેવીજ ચાતુરાઇ એ છોકરાને પણ
ચિતર્યો હોતતો પક્ષિપાસે આવતાં બીહતે.

એપેલસી અને પ્રોટોજીની એ
બન્ને ચિતારા તે લોકનાં જમાનામાં અતિ વિ
ખ્યાતી પામેલા હતા. પ્રોટોજીની, રોડસ
માં રહેતો હતો. એપેલીસ ચિતારા જે બી
જા ચિતારાને માત્ર તેના હુન્નરની વખાણ અ
ને કિર્તિથીજ ઓળખતો હતો, તેનાં ચિત્રો ,પો
તે જાતે જોઇ આવવાને ઉત્કંઠિત બની ત્યાં સ
ફર કરતો ગયો. રોડસ પહોંચતાંજ પાધરો
તે "સ્ટુડિયા" એ ગયો. પ્રોટોજીની ઘરમાં
નહિ હતો, પણ એક બૂઢી સ્ત્રી, લાકડાંની ઘો
ડી ઉપર ચઢાવેલા એક મ્હોટા ચિત્ર ઉપર ચો
કી રાખતી બેઠી હતી. તેણીને પુછતાં ઉત્તર
વાળ્યો કે તે ચિતારો બાહાર ગયેલો છે પણ
કોણ તેને પુછતુ આવ્યું હતું કરી કહું? તેણી
એ સવાલ કીધો. ,'કહેજો કે આ માણુસ."
એમ બોલતાં એપેલીસ ચિતારાએ ત્યાં પડેલી
પીંછી ઉંચકી રંગમાં બોળી એક અતી નાજુક
લીટી તે ઉપર ખેંચી કાઢી—ગયો. પ્રોટોજીની
ચિતારો ઘર આવતાં તે બુઢ્યાએ તેને
સઘળુ કહ્યું. તે નાજુક લીટી પડેલી જોતાંજ
તુરત તે બોલ્યો "ખરેખર એપેલીસ ચિતારો
આવેલો હોવો જોઇએ, કાંકે તેના સિવાય કોઈ
એવું નાજુક કામ એવીસફાઇથી કરી ન શકે.
પંછી તેજ લીટી પાસે તેનાં કરતાં નાજુક
એક લીટી દોરી અને કહી ગયો કે, જો તે
પુરૂષ પાછો આવે તો આ લીટી દેખાડી
કેહેજો કે તમે આ માણુસને શોધો છો? એપે
લીસ પાછો આવ્યો અનેતેલીટીની સોડેથી બી
જીઅતી નાજુક સફાઇદાર લીટીઓ એકેક કરતાં
ચઢીઆતી અને સરસ જ્યાં લગી કેનાજુકમાં

નાજુક લીટી દોરવાની પણ જગ્યા રહી નહી. પ્રોટોજીની ચિતારો તે જોઇ બોલ્યો" હું હાર્યો" એમ બોલી તેની મોલાકાતે અંદરે ગયો.

ડીમોસથનીસ વકીલ એકવાર એક મોહોટા આરોપ માટે એક આસામીનો બચાવ કરતો હતો. ત્યાનાં ન્યાયધિશોને ' કેસ ' ઉપર બરોબર લક્ષ નહિ આપતાં જોઈ તે બોલ્યો:— " તમો મારા ભણી જરા ધ્યાન આપો તો હું એક તાજ્જુબી ભરી અને રમુજી વાત સાહેબને કહું " એ સાંભળતાં તેઓએ પોતાના કાન ઉભા કીધા. તે વકીલે બોલવા માંડયું:— " કોઇક જુવાન્યાએ એથેન્સથીને મેગારા જવા માટે એક ગધેડું ભાડે લીધું. એ મુસાફરીનાં આરસામાં બપોરનો સૂર્ય ઘણો સખ્ત તપવા માંડયો, અને આ સાયશ લેવા માટે કોઇ છાંયડો કે દરખત પણ માર્ગમાં મળે નહિ. તે જુવાન્યાથી જ્યારે તાપ નહિજ સહેવાયો ત્યારે તેણે પેલા ગધેડાં ઉપરથી સામાનની ગુણ ઉતારી અને પોતે તે ગધેડાંનાં છાયડાં તળે આસરો લીધો. પણ તેનાં હાંકનારે તેને તેમ કરવા નહીં દીધો. એવી દાટી આપીને કે તેણે ગધેડું ભાડે લીધું હતું ખરૂં, પણ તેનાં છાયડાંનું કુંકાંઇ ભાડું નહિં આપ્યું હતું. બીજો તેની વિરૂધ્ધ એવી તકરાર રજુ કરતો કે ગધેડાંનું અને તેનાં છાયડાંનું બન્નેનું ભાડું આપેલું છે, યાને ગધેડું ભાડે રાખ્યું તેમાં તેનો છાયડો પણ ગણાયો. એ તકરાર તે બન્નેની વચ્ચે એવી ગરમા ગરમ ચાપી કે સેવટે બન્ને

એ અરસપરસ હાથ ઉગામવા માંડયા. એમ કરતાં તેઓ કોર્ટે ચઢયા — " એટલા લગી બોલતાં તે વકીલે પેલા ન્યાયધિશોને ઘણાંજ ધ્યાનથી તેની વાત સાંભળતાં જોને તે એકાએક બોલતો મુંગો રહી ગયો અ

પોતાની જગ્યાએથી હેઠળ ઉતરી પડયો જડજો કાલાવાલા કરી તેને પાછો તેડવા લાગ્યા અને તેની કહાણી પુરી કરવા આગ્રહ કીધો. એ જોઇ વકીલ બોલ્યો :— એ શું હશો કે તમે એક ગધેડાંની કાહાંણી વા ઇચ્છો છો, પણ એક માણસનો જીવ જોખમમાં પડયો છે તેનો મુકરદમો સાંભળવો તમોને બોજા સમાન લાગે છે ?" એ સાંભળી તે જડજો શરમાઇ વાંકા વળ્યા અને તે કેસ ઉપર લક્ષ આપવા લાગ્યા.

એક વિનતિ.

ચાલુ જંજાળો તથા નવા પ્રેસમાં ગોઠવાતી નવી મશીનરીઓને લીધે આ અંક વખતસર બહાર પડયો નહિ તે માટે દીલગીર છીએ, પણ એ બધી મુંઝવણો હાલ ટળી ગઈ છે એટલે અંકો હવેથી નિયમિત બહાર પડતા જશે તેની ખાસ ખાત્રી આપવામાં આવે છે. અધુરામાં પુરૂં અધિપતિની નાદુરૂસ્ત તબ્યતને લીધે વધુ ઢીલ થઇ હતી, ગ્રાહકોની ઇંતેજારીનો હમોને આથી ખ્યાલ આવ્યો છે પણ જેઓએ હમોને પુછાવ્યું છે તેમને પત્રથી તુરત જવાબ આપવામાં આવ્યો હતો. મી૦ ભાગળ્યાની નાદુરસ્ત તબ્યતને લીધે ચાલુ વાર્તાનો હફતો પ્રગટ થઇ શક્યો નથી.

તો ત્હેનાં ધારવા કરતાં ગ્રહાકોની સંખ્યા ઘણી વધી પડતી. યુરોપમાં ડુમાનો આ આટલો બધો પ્રસાર અને પ્રતિશ છે ?

ફ્રાન્સમાં એક મુખ્ય સુવિખ્યાતમા પેપર માં ત્હેની એક ચાલુ નવલકથા પ્રસિદ્ધ થયા કરતી હતી. આ નવલકથામાં ડુમા એક અસામાન્ય રૂપવંતી સ્ત્રીનું જીવનચરિત્ર ચીતરતો હતો. લગ્નને થોડા દિવસની વાર હતી તેવામાં નાયક નાયકા વચ્ચે સહેજ લડાઇ થઇ. નાયિકાએ પોતાના પતીને ઘણાજ સખ્ત વચનો કહ્યાં. ત્હેનું મન ફરી ગયું તથા ત્હેને આ દુનિઆ નરકવાસ જેવી લાગવા માંડી. આવા પ્રકારથી તે એકા એક સીક થઈગઇ. દુનિયા માં શાંતિ રહી નહિં. ચિંતા તેમજ દુઃખનો ત્હેના હ્રદય ઉપર સખ્ત ફટકો પડયો છતાં અંધાભિમાનને લીધે ત્હેણે પોતાના મનની વાત કોઇને કહી નહિં.

નવલકથામાંની નાયિકાનું ચરિત્ર ત્યાં સુધી ચીતરવામાં-લખવામાં-આવ્યું હતું. આવતા અંકે નવલકથાનો ઉપસંહાર લખીને તે પોતાની વાર્તા પૂર્ણ કરનાર હતો એટલામાં ફ્રાન્સ દેશનો એક સદગ્રસ્થ ડુમાને ઘેર આવ્યો. આવાર માણસ સાથે શેકહેન્ડ કરી ખુશ ખબર પૂછ્યા પછી ડુમાએ તે ગૃહસ્થને પોતાને ઘેર આવવાનું શું કારણ હતું તે પૂછ્યું; ત્યારે ત્હેણે કહ્યું—" હું જાણું છું કે તમે* *પત્રમાં આપની ચાલુ વાર્તા લખો છે તો મ્હારે એજ પુછવાનું કે ત્હેંના પ્રકરણો બાકી રહ્યાં છે ?

ડુમાએ કહ્યું:-" હવે વિશેષ પ્રકરણો રહ્યાં નથી. ફક્ત ઉપસંહાર બાકી રહ્યો છે તે આવતા અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

તે સદગૃસ્થે કહ્યું:-" છેવટે આપે આપની વાર્તાની નાયિકાનું શું પરિણામ આણ્યું છે, વારૂં ? "

ડુમાએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો કેઃ-" નાયિકાનું છેવટ મૃત્યુ થયું છે. તેણી પતિના વિયોગને લીધે સીક થઇ ગઈ હતી. ત્હેના ભયંકર રોગનું વર્ણન કરી ત્હેનું મરણ નીપજાવ્યું છે; પણ ત્હમે મ્હને આ હકીકત શા કારણથી પુછો છો ? "

ડુમાની હકીકત સાંભળી તે ગૃહસ્થને મુર્છા આવી આવો પ્રકાર નજરે પડયાથી ડુમાને આશ્ચર્ય લાગ્યું; ત્હેણે પૂછ્યું:-" છે શું તે તો કહો ?"

તે ગૃહસ્થ પોતાને બન્ને હાથોથી ડુમાને પ્રેમથી પકડી કહેવા લાગ્યોઃ-" આપ સુરબ્બીને મ્હારે એટલીજ વિનંતી કરવાની છે કે નાયિકાને આપ મારી નાંખશો નહિં. ગમે તે પ્રકારે ત્હેનો બચાવ કરો ! "

આ સાંભળી ડુમાને આશ્ચર્ય લાગ્યું-:ત્હેણે જીજ્ઞાસાથી પ્રશ્ન કર્યો-: ' ત્હેણે કેમ ? બચાવું લખાણ તો લખાઇને અધિપતિને મોકલી દીધું છે.

આ સાંભળતાંજ તે ગૃહસ્થની આંખોમાં આંસુ ભરાઇ આવ્યાં તે કરગરીને કહેવા લાગ્યો-:" આપ કૃપા કરી કે સેવક ઉપર ખાસ દયા કરીને નાયિકા જીવનનું રક્ષણ કરો હજુ સુધી અંક પ્રકટ થયો નથી. આપ ધારશો તો સહેજ મ્હારા કહેવા પ્રમાણે કરી શકશો.

"નવલકથામાંની નાયિકા ખરી નથી. તેના મૃત્યુ માટે તમે આટલી બધી ચિંતા શા માટે કરો છો? મ્હારા વિચારોને ત્હમે પાછા ખેંચી લેવાનો આગ્રહ શા માટે કરો છો? નાયિકા ભયંકર માંદગીમાં મરણ પામી છે, એવું વર્ણન કર્યું છે હવે તે ફેરવવાનું શું પ્રયોજન?" ડુમાએ પુછ્યું.

"આપની નાયિકાના મરણ ઉપર મ્હારી પુત્રીનું મરણ અવલંબીને રહેલુંછે. આપની આ ચાલુ વાર્તા મ્હારી પુત્રી શિરૂઆતથી વાંચતી આવી છે. જ્યારથી ત્હેણે એ વાર્તા વાંચવી શિરૂ કરી ત્યારથી એશુષ્ક થતી જાય છે આપે નાયિકાનાં જે રોગનું વર્ણન કર્યું છે તેજ રોગ મ્હારી પુત્રીને લાગુ પડયો છે. તેથી આપ ધારશો તો સહજમાં મ્હારી પુત્રીને જીવતદાવન આપી શકશો. આપ જો નાયિકાને મરણ થયેલી જાહેર કરશો તો ખરેખર મ્હારી પુત્રીને પણ ત્હેના જેવી જ દ

શા થશે. તેથી કરીને આપને વિનંતી કરૂં છું કે આપ ક્રુર ન થશો. વાર્તાની નાયિકાને બચાવીને મ્હારી પુત્રીને બચાવો કે જેથી આપનો મહાન ઉપકાર હું કદાપિ ભુલી જઇશ નહી."

આથી કરીને ડુમાએ તે સદ્‌ગૃહસ્થને તે પ્રમાણે કરવાનું વચન આપી ફરીથી ઉપસંહાર લખ્યો બીજા અંકમાં ઉપસંહાર એવા ભાવાર્થનો પ્રકટ થયો કે:—"ઇશ્વરની ઇચ્છાએ મહામેહનતે તે આ રોગમાંથી સારી થઇઅને પતી સાથે ફરીથી સમાધાન થયું. હવે પતી પત્ની પોતાનું જીવન આનંદમાં ગુજારે છે."

૨.

ઉપરનાં પ્રસંગને દશ વર્ષ થઇ ગયાં છે. આ સમયે ફ્રાન્સ દેશના એક અમીરને ત્યાં ત્હેનાં પુત્રનું નામ પાડવાની ક્રિયા થનાર હતી કે જે પ્રસંગે ડુમાને આમંત્રણ હતું.

સંધ્યા કાળે પોષાક પહેરી ડુમા તે અમીરને ત્યાં ગયો. તે વખતે ત્યાં ઘણા ગૃહસ્થો હાજર હતા. ડુમાએ નજર ફેરવી તો પેલો સદ્‌ગૃહસ્થ કે જેણે એક દિવસે વાર્તાની નાયિકનો બચાવ કરવા પ્રયત્ન કર્યો હતો તે ઇસમ ત્હેની નજરે પડયો આગતા સ્વાગતા થયા પછી હસતાં હસતાં ડુમાએ પ્રશ્ન કર્યો:—"પછીથી આપની પુત્રીનું શું થયું.

ત્હેણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો:—મ્હારી પુત્રી સારી થઇ: આપેજ ત્હેને જીવન આપ્યું. જુઓ તે પેલી રહી. ચાલો હું તમારી સાથે ત્હેનુ ઇન્ટ્રોડક્શન કરાવું. પછી તે બન્ને તે છોકરી પાસે ગયા. ડુમાએ જોયું તો ખરેખર ત્હેની વાર્તામાંની નાયકા પ્રમાણેજ ત્હેની સ્થિતિ હતી. ત્હેનું મુખ ઘણુંજ સુંદર હતું. તે કોઇ દેવકન્યા. હતી. ત્હેનો કાળો કેશ કલાપ અને ત્હેનાં નયનોની આનંદી સ્નિગ્ધ છટાનું કંઈ અવલોકન કરી ડુમાએ આશ્ચર્યથી પુછયું:—"શું આજ કે આપની કન્યા.

ગૃહસ્થે કહ્યું-:હાજી, ! "

"ડુમાએ પુછયું:—આ બાળકો કોનાં ? "

ગૃહસ્થે જવાબ આપ્યો:—"એ ત્હેનાંજ બચ્ચાં છે. ત્હેનો વિવાહ થયેલોજ છે: હાલ ત્હેને ચાર બાળકો છે.

હસતાં હસતાં ડુમાએ કહ્યું:—" ખરેખર મ્હારી નવલકથાની પણ ચાર આવૃત્તિઓ થઇ છે!"

ડુમાની તથા તે સ્ત્રીની જે દિવસે એક બીજા સાથે ઓળખ થઇ ત્યારે ડુમાના આનંદની સીમા રહી ન્હોતી.

પ્રિય વાંચક ! જોયું; મનુષ્યના મન ઉપર નવલકથાનું યા તો વાર્તાનું પરિણામ થાય છે તે. આ ઉપરથી વાર્તાનો મહિમા મ્હોટોજ છે એમ કહેવાને બિલકુલ હરકત નથી.

મેસમેરીઝમનો મારો — પહેલો અખતરો.

(એક ટૂંકી વાર્તા.)

લખનાર—મં૦ રો૦ બસલા.

જમશેદ નીકલસન ટ્રામમાં એક ખુણાની બેઠકપર હાથમાં બ્રાઉન પેપરનાં કવરવાળું કોઈ ચોપાન્યું લઇને બેઠો હતો, વખતો વખત ટ્રામ પર આવતાં ઉતારૂઓ સામે નજર કરતો, તેઓને ધારી ધારીને તાંકી તાંકીને જોતો, અને વળી પાછો, નિરાશ થઇને પોતાનાં વાંચન પર મંડતો. પણ જ્યારે એક માણસે પાછળ ફરીને જોયું, અને તેણેબી જમશેદની તરફ તાકી તાકીને જોવા માંડયું ત્યારેજ જમશેદના ચેહેરાપર કાંઇક ખુશાલી વ્યાપી રહી.

"હા, પ્રેક્ટીસ—માહવરો ચાલુ રાખવો જોઇએ ! કોઇબી ચીજ માહવરા વિના સંપૂર્ણ થતી નથી." ને મનમાં બડબડયો.

પેલાં ચોપાન્યાંનાં થોડાંક પાના ફેરવીને તેણે વાંચ્યું:—

"આ સર્વેનું મુળ કારણ તમારી ધારણા—ઇચ્છા—શક્તિજ છે ! જે કોઈ માણસનાં હાથમાં એની નાડ આવી, એ શક્તિને કેળવી, ખીલવીને તેની ઉપર સંપૂર્ણ કાબુ મેળવ્યો, તેણે જાણે દુન્યા જીતી ! દુન્યામાં જેબી માંગશે ને તેને મલશે. ધારો કે એક અભ્યાસી કોઇ ટ્રામમાં યા ટ્રેનમાં, યા આમનીબસમાં બીજા આદમીઓ બેગા બેઠા છે, અને તેમાંથી કોઈ એક આદમી, જેની ઉપર તેનું દીલ લાગે તેને પોતાનો 'સબજેક્ટ' (Subject) બનાવવાનું પસંદ કરીને, તે સબજેક્ટપર તેની પોતાની ઇચ્છા શક્તિનો પ્રવાહ, ગુપચુપ ફેંકતો જાય, તો તે સબજેક્ટ જેમ ચાહો તેમ કરશે, જ્યાં કહો ત્યાં જશે, ગમે એટલું દુર હોવા છતાં અમુક ઠેકાણે શું બને છે, શું બોલાય છે વગેરે બધી ખબર તમોને કહી આપશે, એનું નામ તે મેસમેરીઝમ, યા હીપનોટીઝમ કરી કહે છે. દાખલા તરીકે એક અભ્યાસી જો પોતાનાં સબજેક્ટની ગરદનપર ધારી ધારીને, એકાગ્ર ચિત્તે જુવે, અને પોતાની ઇચ્છાશક્તિથી ફરમાવે કે એમ કરી જા, અને ભોંયપર પડેલી એક ટાંચણી ઉપાડ, હાથ ઉંચો કરીને મોંહપર ફેરવ, અને એ પ્રમાણે જે ગમે તે હુકમ આપે, તે પ્રમાણે પેલો સબજેક્ટ કરશે!"

એટલું ધ્યાનથી વાંચ્યા પછી તેણે ટ્રામમાં બેસવા આવતા દરેક ઉતારૂઓને આગળ કરતાંબી બાદુજ એકાગ્ર ચિત્તે જોવા માંડયું. . . .

જમશેદ નીકલસન, મેસર્સ દીનશા હોરમ-જી સોલીસીટરની કંપનીની ઓફીસમાં શોર્ટ-હેન્ડ ક્લાર્ક તરીકે ત્રીસ રૂપ્યાને પગારે રહ્યો હતો. આગળ વધવાની કાંઇ આશા ન હતી. મોટી મોટી બ્રીફ કોપી કરતાં, તેમજ બીજું જેમી કામ સોંપે તે કરતાં કરતાં જ્યારે કંટાળો આવતો ત્યારે જરા 'મન વેરવા' સારૂં મેમન ફેરીઆઓ પાસેથી જુનાં ચોપડી ચોપાન્યાં લઇને વાંચતો. ઉપર જણાવવા પ્રમાણે ટ્રામમાં વાંચતો હતો તેનું નામ "Hand Book on Mesmerism" કરીને હતું. આ ચોપડી તેને પસંદ પડી હતી. કચરા જેવી નોવેલો અને કહાંણી કિસ્સા વાંચવામાં વખત ગાળવા કરતાં એવું કાંઇ નવું શીખવું તો કામનુંજ છે એમ સમજી તેણે એ બાબદનો અભ્યાસ તુરતનો શરૂ કીધો હતો.

બીજાં માણસોને આપણે કાબુમાં લઇ લેવાની શકિત! એક આંગળી પણ ઉપાડ્યા વિના આપણી મરજી પ્રમાણે ચલાવવા કામ કરાવાની શકિત મેળવવી! અને ફકત ઇચ્છાજ દેખાડવાની ખોટી! કે આ ચીજ થવી જોઇએ. અને તે કામ થયલુંજ છે, એવી શકિત મેળવવી એ કેવું માહભારત! કેવું અનાયબ જેવું? અને કેવું તાજુબી પમાડનારૂં? એવી શકિત મેળવીને માણસ ચાહે તે મેળવી શકે! અને ચાહે તે હાથ કરી શકે! એ શું થોડી મહત્વ-ની વાત?

સમજો કે ઓફીસમાં હમેશની માફક, જાણે કાંઇ કશામાં ઉંજ નહીં, તેમ બહારથી દેખીતી રીતે તો રેંજીપેંજી જેવા, કોમન કલાર્ક ની પેઠે બેસવાનું! જ્યારે ખરી રીતેતો હુકમ ચલાવવાનું! રાજ્ય ચલાવવાનું! તેથી વળી કેમ? એક ઓલબી મોહમાંથી બહાર પડ્યા વિના ઓફીસનો પરાવાળો તો શું, પણ ખુદ મેનેજર સુદાં, તમારી મરજી પ્રમાણે કરે! વાહ, શાબાશ છે એના શોધકને! આ પ્રમાણે જમશેદ નીક-લસનનાં તરંગો દોડતા હતા.

ત્યાર પછી એક અઠવાડ્યાં દરમ્યાન, તે બીજાં લોકો તરફ એટલો ધારી ધારીને, તાંકીને જોયા કરતો હતો, કે તેની આંખના ડોળા પણ તણાઇ આવ્યા, દુખવા લાગ્યા! એક વાર તો કોઈ બે કડીયા, મજુરોની ઉપર અખત્રો કરતાં તેઓતો ઉશ્કેરાઇને એવા ગુસ્સે થઇ ગયા હતા કે જો તેવી નવરી—એકાંત જગ્યાએ હોત તો જમશેદનું કોહુંબી તેઓ રંગી નાંખતે પણ તેથી તે નાઉમેદ થયો નહીં, પાછો હટ્યો નહીં. તેથી ઉલટું એની ખાત્રી થઇ, એની ઉલટ વધી, અને વધુ ઉમંગથી બીજા અખત્રા કરવા લલચાયો. તેણે અનુમાન કર્યું કે તેની ઇચ્છા શકિત ખીલી હતી. તેની ઇ-ચ્છા શકિત મેહેનતનું ફળ દેવા લાગી! કારણ કે ઘણીક વાર તેણે લોકોને પાછળ ફરીને જો વાની, ભોંય પર પડેલી ટાંચણી ઉપાડવાની ફરજ પાડી હતી.

હવે પછી તેણે જે પગલું લીધું તે એ હતું કે, એક અમુક ખાસ અને લાયક સબ-જેક્ટ શોધી કાહડીને, રોજબરોજ, એકને એક, ચોક્કસ વખતે, નિયમિત અખત્રા કરવાનું ઠરા-વ્યું. કારણ તેની બુકમાં એ પ્રમાણે નિમિયત અખત્રા કરવાને માટે ભાર મેલીને, ખાસ જણાવી હતી.

તેણે પોતાનાં ભાઇબંધ કલાર્કો પર નજર દોડાવી. જો એ લોકમાંથી કોઈ એકને પસંદ કરે તો, છુપી રીતે, તે લોકને ખબર નહીં પડે, તેમ, અખત્રા કરી તેની ઉપર કાબુ મેલવવાનું કામ આસાન ન હતું. વળી તે તો રહ્યું. પણ જો લોગ ચોપડીએ તે લોકની જાણમાં એ બીના આવી તો પોતે હસીમાં આવી પડશે, બધા બનાવશે, ઠઠ્ઠા-મશ્કરી કરશે. અરે પણ એ લોકને કાબુમાં લઇને એ લોક પાસેથી આપણું ભલું થાય એવું શું કામ કાહડી ન લેવાય? એનાં કરતાં તો હોરમજી શેઠજ હોય તો કેમ? જમશેદ નીકલસનને પોતાનાં કામને સબબે દરરોજ અગ્યાર વાગતે, હોરમજી શેઠનાં ઓરડામાં જવું પડતું હતું. શેઠ સાથે એમ લગભગ એક કલાક સુધી રોજ તેને રોકાવું પડતું હતું. ને સાથે વળી શેઠનો ઓરડોબી મજાહનો બંધ બેસતો, અને દરેક રીતે લાયક

બારીઓ બંધ કરવા કહે!" તે વખતે કાંઇ ઠંડી ના દીન ન હતા, ગરમી શરૂ થઈ ચુકી હતી. અને ગમે એવી કડકડની ઠંડી કેમ ન હોય, પણ હોરમજી શેઠ બધીજ બારીઓ, એકદમ કદીભી બંધ કરાવતા ન હતા. હવા આવવાને માટે એક બારી તો જરૂર ખુલી રખાવતા.

ત્રીજી 'નોટ' એ હતી કે કોઇ વાર કામને સર હોરમજી શેઠ જમશેદજીનીજ ટેબલ પર બેસતા હતા. તેવો જો પ્રસંગ આવે, તો તેમ ને ઉંઘમાં નાંખવા. આટલા અખાત્રા કરી જો વાની યાદી હાલ તુરત તો કરી રાખી. અને જમશેદનાં ભરોસા પ્રમાણે એ અખાત્રા ફ્ત્તેહ મંદ ઉતર્યા, તો પછી એમ ખાત્રીથી માનવાનું બને કે હોરમજી શેઠ તેનાં કાબુમાં આવી ચુકયા!

સોમવારની સહવારે અગ્યાર વાગતાની આગમજ જમશેદ પેલી યાદીને એક ચોપડી જે શેઠના ઓરડામાં બીજાં કામના કાગળ્યાં સાથે લઇ જનાર હતો તે ચોપડીમાં મુકીને લઇ ગયો અને શેઠની આવ્યાની રાહ જોતો બેઠો. તેનાં સારાં નસીબે, રોજનાં કરતાં, આ જે શેઠ જરા જલદી આવી પુગ્યા અને જ મશેદ મનમાં ખુશી થતો પોતાનાં અખત્રા કરી જોવાની અધીરાઇમાં પડયો.

પણ પહેલાં તો, જાણે સારા સુકન નહી મળ્યા. શેઠનો મિજાજ આજે જરા બરખી લાફ હતો. અને જમશેદ પોતાનો અખત્રો કરવાનુ શરૂ કરતો કે તુરત શેઠ તેને તે ઓર ડાની બહાર. આફીસમાંથી બીજાં કાગળ્યાં લા વવા મોકલતા. એમ કેટલીક વાર તેને બહાર જવું પડયું હતું. ધીમે ધીમે જ્યારે હાથમાં ધારેલું કામ આરોપવા આવ્યું, ત્યારે જમશેદ ને તક મળી. એક લાંબા લચ કાગળે હોરમજી શેઠનું ધ્યાન રોકયું અને તેને લઇને તેવણે કેટલીકવાર સુધી ધ્યાનથી વાંચ્યું. વાંચના વાં ચના તેવણે જમશેદ તરફ્ અઠકતી નજર નાંખતાં તો તેમને જણાયું કે તેમના ચ્હેરા ગમ એકા ગ્ર ચિત્તે જોતો હતો. તે જોઇ તેવણે પુછ્યું— "કેમ જમશેદ, શું છે? તું કાંઇ બીહીલો, વ ચોંકેલો હોય તેમ દેખાય છે?" જમશેદનાં ચ્હે રા પર રતાશ ધાઇ આવી જાણે ગભરા ઈ ગયો હોય તેમ ત–ત–પ–પથી બાંગું–તુટું બોલ્યો, પણ તેનાં સારાં નસીબે હોરમજી શેઠ ને કાંઇ પુરેપુરં સાંભળ્યું નહીં.

વાંચનારને ફરીથી યાદ દેવાડવાની જરૂ ર નથી કે જમશેદ પોતાના અખત્રા શરૂ કરી ચુકયો હતો. થોડી વારની ચુપકીદી પછી હોરમ જી શેઠે પોતાનો હાથ કપાળે પર ફેરવ્યો. અ ને પછી ખુરસી પરથી ઉઠીને પેલી ત્રીજોરી આગળ ગયા.

જમશેદ તેવણ તરફ વધારે ધ્યાનથી, આ તુરતાથી, તાંકીને જોયું કે એવણ શું કરે છે! શું તેવણ પેલું સૌથી છેલ્લું નીચેનુંજ, "ડીડ" લેવા ઉઠયા? ને નહીંતો બીજું બી કોઇ કા ગળ તે ત્રીજોરીમાંથી લેશે?

એક બે મિનિટ તો હોરમજી શેઠ વિચા રવંત ઢબે તે ત્રીજોરી પાસે ઉભા રહ્યા, જાણે કાંઇ યાદ કરતા હોય તેમ ઉભા રહયા! જમ શેદનું દીલ હવે જોરથી ધપકારા દેવા લાગ્યું.. તેણે દાંત કચકચાવ્યા, મુઠી ટાઈટ કરી, પોતા ની નજર ત્રીજોરીની અંદર, સૌથી નીચે મુકે લાં કાગળ્યાં પર ઠેરવી, અને મનમાંજ, પણ મજબુત ઠરાવથી બોલ્યો– "પેલું સૌથી નીચે નું છેક નીચે મુકેલું તેજ, કેમ? કાઢેછ કે નહીં? જલદી! જલદી!"

હોરમજી શેઠ વાંકા વળ્યા. ત્રીજોરીનાં બારણાનો હાથો પકડયો. અંદરથી એક નાનો કેશ–બોકસ બહાર કાઢીને, સેજ઼ંછ પર મુકયો અને વળી જાણે ગુંચવણમાં પડયા હોય તેમ દેખાયા અને બોલ્યા–"અં! અં! શું કરવા આવ્યો હતે?"

જમશેદ મનમાં ઘણો મલકાયો–"બાહ! શેઠને શું ખબર, કે આ બધા ચેન–ચાળા શાને પ્રતાપે થાય છે?"

ત્રીજોરી આગળથી હોરમજી શેઠ પાછા પોતાની ખુરસીપર બેસતાં બેસતાં બન્ને હાથો

એકેક સાથ ખુબ જોરથી બોલ્યા—"આહા! હા, હા, હા! મી. જમશેદ જરા બધી બારીઓ બંધ કરો આજે કાંઇ ઠંડી વધારે લાગેછે!" જમશેદે હુકમ પ્રમાણે કીધું તો ખરૂં પણ પોતાનો બીજો અખત્રાબી ફત્તેહમંદ થયો. તેથી કાંઇ થોડો ખુશી થયો નહીં. તેને લાગ્યું કે હોરમજી શેઠ પર પોતાના અખત્રાની અસર ધારવા પ્રમાણે તો પુરે પુરી થાય છે ખરી.

હવે જ્યારે એ બે બાબતો સિદ્ધ થઇ, ફત્તેહમંદ પાર ઉતરી! તેથી હવે ત્રીજા અખત્રા ને માટે ઉલટ પકડી. નસીબે આજે પુરે પુરી યારી આપી! હોરમજી શેઠ હવે જમશેદ નીકલસન તરફ પીઠ કરીને એક બીજી ખુરસીપર જઇને બેઠા. અને આજે કયું કામ જરૂર કરવા નું છે તેની નોંધ લેવા જમશેદને કહીને વિચાર વંત હાલે જરાવાર બેસી રહ્યા. હવે જમશેદે ત્રીજો અખત્રો અજમાવ્યો. એકાગ્ર ચિત્તે ઘણાંજ ને અફાળીક છતાં હોરમજી શેઠના ઘોરવામાં કે હોરમજી શેઠની ખુશ નિંદમાં કાંઇ ખલલ પડી નહીં.

પેલી ચોપડીમાં જણાવ્યું હતું કે કોઇ માણસને—સબજેક્ટ—ને આવી ભર નિંદમાં આવ્યા પછી જે કામને માટે તેને આવી હાલતમાં આણ્યો હોય તે કામ કાજ તુરત તુરત સોંપવું—ફરમાવવું જોઇએ. જમશેદ તો વિચારમાં પડ્યો કે હવે શું કરવું? તેણે કાંઇ આગળથી ધારી રાખ્યું ન હતું. ખરૂં પૂછો તો, ને પોતાના સબજેક્ટને આવી હાલત માં લાવી શકશે તેવી નક્કી સુદ્ધાં ક્યાં રાખતો હતો?

જમશેદે હોરમજી શેઠની ટેબલ પર ફરી એક વાર નજર કરી. તેણે હુકમ કર્યો—"તમારી ટેબલ પર તમારી સામે પેન પડેલી છે તે ઉપાડો!"

લખી કહાડો. લાવનાર ધણીને પૈસા મળે તેમ લખો અને તમારી સહી કરો."

ચેક બરાબર લખાયો. સહી સાખ સૌ થઈ. અને જાણે હવે બીજા હુકમની રાહ જો તો હોય તેમ જમશેદ નીકલસનની તરફ ધા રીને, તેનાં મોંહ સામું જોતા બેઠા ? અત્રે કહેવું જોઇએ કે હોરમજી શેઠની આંખ ચેક બુક લખતી વેળા ખુલી ગઇ હતી. જો કે આંખ ખુલી હતી. તો પણ દેખીતી રીતે, જા ણે ઉંઘમાં ચાલનાર માણસની પેઠે અસાવધ હાલતમાં હતા.

જમશેદને લાગ્યું કે હવે ઘણું થયું. હવે એ બાબદ ખતમ થવી જોઇએ. નહીં તો કોઇ આવી પડશે તો પંચાતી ! તેણે વળી ફરમાવ્યું—"બે મિનિટ પછી જયારે તમો સુદ્ધિમાં આવો ત્યારે, જમશેદ, લે આ ચેક તારી સારી નોકરી, ખંતી પણું મહેનત, અને નિમકહલાલીનાં બદલામાં તને—" એમ બોલતાં બોલતાં તે અટકી ગયો કેમ ? શાથી? શું થયું ?

જમશેદ નીકલસન આખર કરેને. ખાનદા ની, આબરૂદાર, અને પ્રમાણિક માણસ હતો. ઉલટમાં આવી દુલ્લડપણું, નાદાન્યત, બેવકુફી કરી, પાપી કર્મ કરવા તરફ ઘડી ભર દોરવાયો, લલચાયો હતો, એ ખરી વાત; પણ પેલો હૃદય-નાદ, અંતર અવાજ, પેલી કુદરતની બાપની નિશાની (ડેન્જર-સીગનલ). ખોટું, પાપી. કર્મ થાય છે એવી અંતરની લાગણી, આખરે પ્રગટી નીકળી ! એ લાગણી-થી દોરવાઇ તે પાછો હટયો. તે હટયો. એ લા ગણીને જેણે ગણકારી નહીં, ઠોકરે મારી નહીં, તે કમનસીબ. તેજ બ્યગેજ, કદમ બ-કદમ. પાપી, બદકર્મી બની " અતો ધર્મોન્ત્ય અને પાપો ક્ષય"નાં અનિવાર્ય નિયમને શરણ થશેજ ! હા. ઘડી ભરનાં ક્ષણ ભંગુર સુખમાંથી કદાચ ભાલશે, પણ આખરે નેકીનો જય અને બદી-નો ક્ષય થશેજ ! પણ સબર, આપણે આપણી વાર્તાથી વેગળા ગયા છીયે.

આપણે ઉપર જોઇ ગયા છીયે કે જમશેદ પેલા રૂ૦ ૫૦૦) પાંચસેનો ચેક પોતાને આપી દેવાને ફરમાવતાં, અચકી ગયો હતો. તેને શરમની લાગણી થઇ આવી. પારકાના પૈસા ખોટે માર્ગે, ખોટે બહાને ખોટી રીતે, તે મેળવવા જતો હતો તેનું ભાન તેને હમણાંજ થયું. તેણે ધાર્યું કે એમાં જણાઇ આવવા જેવું, પકડાઇ જવા જેવું તો ઘણું નહીં હતું. તોપણ, આખર કરે ને, એ હરામના પૈસા ગણાય કેની ? એવી એક રીતની દગબાજી, લુચ્ચાઇ, બદ દયાનતજ કેની ? હરામનાં પૈસા કાંઇ હજમ થાય ? " જીસ મુલસે આયે, ઉસ મુલસે ગયે ઔર નફેમેં દો જુતે ! " એમ વિચાર કરી, તે તુરત બોલી ઉઠયો-"નહીં જોવા તમો હુસ્યારીમાં આવો. તેવા એ ચેકને, ફાડી તોડી નાંખજો, યા એક મેચીસથી સળગાવી તેનો નાશ કરી દેજો ! સમજ્યા ? ધ્યાનમાં આવ્યું ? " એમ પકકા ઠરાવથી ફરમાવ્યું.

એવી વેળાએ જેમ બનેછ તેમ, તેનું દીલ ધ્રુજવા માંડયું. તે થરથર કાંપવા લાગ્યો. અને સામેનાં ઘડયાલપર નજર કરી, પોતાની ખુરસીપર હોરમજી શેઠને પાછા સુધિમાં આવવાની રાહ જોતો બેઠો.

એક મિનિટ ગઈ, બીજીબી પસાર થઇ, હવે જમશેદ નીકલસનને વિચાર આવ્યો કે ચોપડીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે "વારણું કરવાનું," સબજેક્ટને પાછો શુધ્ધિમાં લાવવાનો ઉપાય અજમાવ્યો. ધારો કે હોરમજી શેઠ સાન-ભાન નહીં થયા ! પોતાની અસલ શુધ્ધિમાં ન આવ્યા ! ધારો કે એવામાં એવણનાં ઓરડામાં કોઇ આવી લાગ્યું ? અને એવણની આવી બેહોશ બેફામ હાલત જોઇ ધારો કે—પણ આ વિચારોમાં હોરમજી શેઠનાં એક ખંખારાથી, ઘડી એક ઉંચા નિસાસાથી, ખલલ થઇ, અને

જમશેદ નીકલસનના "ધારો કે, ધારો કે" બંધ પડી ગયા.

"હું ધારૂંછ, જમશેદ, કે થોડીવાર હું ઉંઘાઇ ગયો હતો, નહી ?" હોરમજી શેઠ એક આળસ ખાઇ બોલ્યા.

"હાજી," આપણા જમશેદજી મેસમેરીસ્ટે જવાબ આપ્યો.

"ગઇ રાતના મને બરાબર ઉંઘ નહી આવી હતી તેથી !" હોરમજી શેઠ બોલ્યા. અને તેવણની નજર સામે પડેલી એક બુક પર ગઇ. તેવણે પેલા લખેલો ચેક છુટો કીધો અને ચરરર-ચરરર કરતો ફાડી નાંખ્યો અને જમશેદ સામું જોઇને હસ્યા.

"હું તમને કહેતા ભુલી ગયો મી૦ નીકલસન, કે મને એક ઘણી ખુશી ભરેલી ફરજ બજાવવાની છે ! તમારી હુશ્યારી, તમારી ખંત અને ઉલટ માટે હું ઘણો ખુશી છુ. લેઓ આ તમો—"

"અરે નહીં શેઠ" જમશેદ બોલી ઉઠયો.

"આ ચેકના ટુકડાઓને મેચીસથી સળગાવીને નાશ કરો." જાણે હોરમજી શેઠ જમશેદનું બોલવાનું સાંભળ્યુંજ નહી હોય તેમ પોતાનું બોલવાનું પુરૂં કીધું. હોરમજી શેઠનો આ છેલ્લો હુકમ સાંભળી જમશેદે છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો. તેના સર્વે અખત્રા સંપૂર્ણ પાર પડયા હતા. તેનાં મનની ઉમેદ, તેની હોંસ, ને ઉલટ પાર પડી ! અને શુકર તે ખોદાના કે કાંઇ બુરૂં કામ નહીં થયું.

હોરમજી શેઠ ટેબલ પર જરા વાંકા વળ્યા જમશેદ ગમ, જમશેદનાં ચ્હેરા તરફ સીધી નજર કરીને, એક કાગળની કાપલી જમશેદને આપીને બોલ્યા—"હું ધારૂંછ કે એ કાગળ તારૂં છે, નહીં ? અને મારા ધારવા પ્રમાણે મેસમેરીઝમના અખત્રા કરવાની નોંધ રાખેલી લાગેછ ! મારા ધારવા પ્રમાણે તું એ બાબદનો અભ્યાસ કરેછની ?"

જમશેદ નીકલસન, પોતાની પોતાને હાથે લખેલી નોટની કાપલી જોઇ હેરત થયો કે એ એમ શેઠનાં હાથમાં કેમ ગઇ? શેઠ હવે બોલ્યા—" હું બી થોડું ઘણું "શોર્ટહેન્ડ," ટુંકા અક્ષરની ભાષા શીખ્યો છું. અને કોઇનું લખેલું સારી રીતે ઉકલાવી શકું છું. અને મેં ધાર્યું કે આપણી ઓફીસનાં કામને લગતું હશે એમ સમજીને ઉકલાવી જોયું ! વળી થોડા દીવસની વાત પર મારી ટેબલ પર બીજાં કામનાં કાગળો ભેગી મેસમેરીઝમને લગતી ચોપડી બાનું લાવેલો, તે મારા જોવામાં આવી હતી. જો, તારા જેવા જુવાન માણસો, નવું નવું શીખવા-જાણવાની ઉલટ લે, તે મને ઘણું પસંદ છે. અને હું ધારૂંછ કે તને તારા અખત્રા કરવામાં મદદ કરવાનું મેં બનતું કર્યું છે. પણ ખરૂં કહું છું કે વાંકા વળી વળીને જમીન પર પડેલી ટાંચણીઓ ઉંચકતા ઉંચકતાં મારા બરડાનો કાંટો બી એવડ વળી ગયો છે!"

એટલું બોલીને હોરમજી શેઠે તે વાત પડતી મેલી. તેવણે જોયુ કે જમશેદ નીકલસનને એટલીજ વાતથી બરકે પાણી ઉતર્યું હતું અને તેના કપાળપર પરસેવાનાં રેલા ચાલતા હતા. ચ્હેરો ફીકકો પડી ગયો હતો. ભોંયપર નીચી નજર કરીને વિચારવંત હમે જમશેદ બેઠો હતો. તેની ખુરસી આગળ જઇને તેના ખભાં પર હાથ મુકી શેઠ બોલ્યા—"મી. જમશેદ નીકલસન, હુ જોઇને, જાણીને, ઘણોજ ખુશી થયો છું કે તુ લાલચમાં સપડાયો નથી ! અપ્રમાણિકપણે વર્તયો નથી ! અને ખોટે માર્ગે દોરવાયો નથી ! આજના જેવી બાબતમાં તને લલચાવાનું ઘણું હતું. અપ્રમાણિક થતાં વાર વાગે તેમ ન હતું. ખોટે માર્ગે દોરવાઇ જવાનું આસાન હતું. તેમ છતાં હું જોઇને ઘણોજ ખુશ થયો છું કે લુચ્ચાઇ, હા, એવી એક તરાહની લુચ્ચાઇજ કહેવાય, ઠગબાજીજ કહેવાય, તેવી લુચ્ચાઇ ને ઠગાઇબાજીથી, સામાં ધણીની જાણ વગર, હરામના પૈસા, હરામની મીલકત, હરામની

દોલત મેળવવાનું, ખરૂં કહીએ તો ચોરીજ કરવાનું મન, તેં નથી કીધું!"

તેવણે બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું—"હવે જો, જે બનવા પામ્યું છે તેને માટે એક લેખે તારોભી વાંક છે! મારે એ વાત મનપર લેવી જોઇતી ન હતી. મારે એ વાતમાં તને ઉત્તેજન આપવું જોઇતું ન હતું. મારે એમ તને 'બનાવવુ'" જોઇતું ન હતું! અને તેથી હું તેનો બદલો વાળી આપવા માંગું છું. પણ તું કાંઈ એમ ના "મુઝમાં રોગ બોલનો" કે તારો પગાર વધારી આપશ, કે એક બીજો ચેક લખીને તને સપુરદ કરીશ! એવું જો કાંઈ કરૂં તો તું તો એમજ સમજે કે હવે તું પુરે પુરો મેસ્મેરીસ્ટ થઇ ગયો! અને એ એનાજ પ્રતાપે થયું! નહીં, તેમ નહીં. મારો વિચાર એ કરતાં જુદીજ રીતે, એ કરતાં ઘણીજ સારી રીતે, તારૂં ભલું થાય, તારી બેહેતરી થાય, તું પાછળથી સુખી થાય તેવું, તને ઘણો સંગીન ફાયદો થાય તેવું કાંઈ કરવાનો વિચાર છે! જો સાંભળ! તારી મરજી હોય, તો એ બધા ઢોંગધતુરાના પછાડા છોડી દે, ને એ મેસમેરીઝમની પાછળ જેમ ખંત રાખીને નાખ્યો તેટલીજ ને તેવીજ ખંત રાખી, ઉલટ લઈને જો કાયદાનો અભ્યાસ કરવા માંડશે, તો હું તને મારી ચોપડીઓ આપીશ ને મારેથી બની શકતી દરેક મદદ તને આપીશ. શરૂઆતની પરીક્ષા પાસ કરશે. તો પછી તને સોલીસીટર બનવાનીબી જોગવાઇ કરી આપીશ. માટે તું એ બાબદ ધીરેથી ગભરાયાવગર, વિચારીને ધ્યાનપર લે, ને એનો જવાબ મને કાલે આપજે. બસ, હમણા તો જા."

× × × ×

ઉપલી વાતચીત પછી જમશેદ નીકલસન શું કરાર પર આવ્યો હતો ને જવાબ હોરમજી શેઠને કયાને ઘણાંક વર્ષો વીતી ગયાં છે. એકવારનો રોડ-બૉય જમશેદ નીકલસન પોતાનું કામ, પોતાની હાલત બદલી, જમશેદજી નીકલસન સોલીસીટર બની; ફતેહમંદી સાથે, મેસર્સ દીનશા, હોરમજી અને નીકલસનની કંપનીમાં જોડાઇ વિખ્યાતી મેળવી ચુકયો છે. પણ મેસમેરીઝમની બાબદમાં હજી તેની ઉલટ કાંઇ કમી થઇ નથી. ઉલટું એ બાબતનું જ્ઞાન અને અનુભવ આગળ કરતાં બહુ વધી ગયલાં છે; પણ તેના જેબી અખત્રા ફતેહમંદ થયા, તેમાં હોરમજી શેઠપર અજમાવેલા અખત્રાઓ કરતાં વધારે અસરકારક કોઇજ થયો હશે. તે અખત્રા જેવું ફાયદાકારક પરિણામ બીજા કોઇજ અખત્રાએ દેખાડયું હોય!

સમાપ્ત.

મુફતની શીખ!

બેહેલી બાંગડ બબ્બામાં ખીસું ખાલી કરી પાસે કાંઇ રહ્યું નહિ તેથી ઉપરના ભાડુત કુમલી બાઇ પાસે ઉછીના ચાર આના લેવા ગયો.

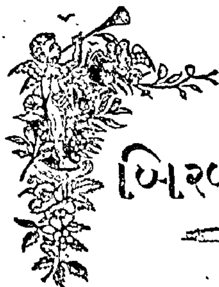
"એ તમે બહાર પી આવીને મારી પાસેથી પૈસા શાના ઓકાવોછ જો?" કુમલી બાઈ ઝટ છેડાઈ પડી બોલી ઉઠયાં.

"મને બસ ચારજ આના આપો."

"નહિ ચાર આનાબી નથી ને ચાર અરધીબી નથી."

"તમારી પાસે ચાર અરધીબી નથી! અરરરર! ત્યારે ભલા માણસ આપ ઘેરમાં શું કામ રહોછ? ને કાંહથી ભાડું આપશો? આપ માણસને કયાંથી પગાર આપશો? ભલા માણસ, ત્યારે કાંય લખણનો ખરચ કરોછ? મારૂં માનો તો બધો ખરચ કાપી નાંખો ને કાંઇ બચાવો! વખત ઘણો ખરાબ આવોછ! આય તમારી એ દીકરી હવે મોટી—ગધેડી જેવી થઇને——" કુમલી બાઇ કરકા મોરી ને બહાર ગયાં ને બેહેલી બાંગડનું બારણું બધ વચ્ચે લટકી ગયું.

હતશાં બહેરામ ચાનાઈ

બિરબલ ચરિત્ર.

(ગતાંકથી ચાલુ)

(ગુલશન માટે ખાસ.)

જુદા જુદા સાધનોઉપરથી લખનાર—પાલનજી બરજોરજી દેશાઈ.

ખાણે તે પડે.

પણ હજુ તેઓની અદેખાઈનો આવરા ઉભરો ન હતો. તેઓએ કેટલી પ્રપંચથી બીરબલને બેરવોવ, એવા ગોપા શપન લીધા હતા. તેઓ તેને ફુસલાવીને કાંઈને કાંઈ તદબીર શોધનાર હતા એટલામાં એક બનાવ બની ગયો.

“ચોરે ગયા ભરી આવ્યા” જેવો એક મુસલમાન અમીર એક દિને રસ્તા વચ્ચે એક હિંદી સ્ત્રીને સતાવતો બીરબલે દીઠો. અમીર જવાન અને દોલતમંદ. પેલી બાઈ જુવાન અને રૂપાળી. બીરબલ નજર કર્યા જેવો નિકળ્યો એટલે ખુલા વેશમાં. સ્ત્રીને દુઃખી જોઈ બીરબલે અમીરને રુખો દેવા માંડ્યો; અમીર માલેતુજાર, એટલે ગુસ્સામાં આવ્યો. ને બોલ્યો કે “આ સ્ત્રી મારી છે. —એક ફકર હિંદુ ગામ નામી કંજરી હતી. મારે હાથ સપડાઈ એટલે એને મારે ઘર ઘાલું જાઉં છું, પણ તું કોણ?

પેલી જુવાન બાળાએ આ દાવો નુક-કાર સાથ ના પાડ્યો. ને બોલી કે “હું તો એક બ્રાહ્મણની પુત્રી છું. આ ધણી ઘણા વખતનો મારી કેડે લાગી મને રસ્તે રોદાએ ફરવા દેતો નથી. એ મારું શીયળ લુટવા માગે છે. માટે તમે મને બચાવો.”

બીરબલ તેને ઘેર પહોંચતી કરવાને તૈયાર થયો. પણ એ વાત ઘોડા પર ચડેલા અમીરને રૂચી નહિ. ને આમ થયો. અને બીરબલને નજર ઓળખવે તેના ઉપર ધસ્યો. એજ વખતે પોતાનો વેશ કાઢી નાંખી બીરબલ, આકાશી વાદળીઓને ચિરીને જેમ સુર્ય પ્રગટી નિકળે તેમ, વડા પ્રધાન દાખલ પ્રગટી નિકળ્યો. તેને દેખી અમીર સો મરે ઘર પુન્યાભંદ થયો. બીરબલે પેલી કુમારીકાને તેના બાપને ઘેર પુગાડી અને અમીરને પોતાની પાછળ તેડીને એક દાન પોતાના મહાનમંજ બંધ કરી રાખ્યો.

પર નારી ઉપર કુદ્દષ્ટિ કરનાર સ્ત્રીલંપટ પાપીઓ ઉપર અકબરને બહુ તિરસ્કાર હતો. સર્વ વાતો તેણે જાણી ત્યારે તેના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહિ. પેલા નીચ અમીરને તેણે બહુ ઠપકો આપ્યો અને જન્મદેશ નિકાલ કર્યો. બીજી તરફથી તેણે બીરબલને શાબાશી આપી.

આવા આવા દાખલાઓ મુસલમાન અમીર ઉમરાવો અને દરબારી કારભારીઓને બહુ સળતા હતા. તેઓ તો કાંઈબી કરીને આ કાફર બ્રાહ્મણનું કાટળું જ કાઢવા માંગતા હતા. એ તેમની મતલબ પાર પાડવાની વેળા પણ ઈશ્વર કૃપાથી તેમની પાસે આવી ઉભી.

પાદશાહનો એક ખાસ હજામ હતો. એક આંખ ગેબ હોવાથી તે કાણિયા હજામને નામે ઓળખાતો. બીરબલના શત્રુઓએ તેને મોટી રકમની લાલચ આપવા કહી હાથમાં લીધો. હજામભાઇની લુલી પાધરી રહેજ નહિ, અને અકબરને ગામ ગપાટા જાણવાનો શોખ ભારી. એટલે ઉપલી ગોઠવણ પછી એક દિને પાદશાહને કાણિયાએ ખુશ મિજાજમાં જોઇ વાત છેડી.

"જહાંપનાહ ! આપ દરરોજ ગામની ને રાજ્યની ખબર અંતર રાખો છો; પણ સ્વર્ગની કાંઈ તમને ખબર છે ? તમારા પૂર્વજોના પુન્ય પ્રતાપથી તમને આ સર્વ રાજતાજ મળ્યાં અને તેમાં તમે બહુ વધારો કર્યો. તો તે વહાલા પૂર્વજો સ્વર્ગમાં કેવી રીતે વસે છે તેની કાંઈ ખબર તો મેળવો ?"

"વાતો તો ખરી," અકબરે રમુજમાં ઉત્તર દીધો; પણ ત્યાં જઇને ખબર કોણ લાવે ? અને તે શી રીતે ત્યાં જાય ?"

કાણિયો બોલ્યો, "ખબર લેવા કોને મોકલવો એતો આપનું કામ છે છે; પણ ત્યાં શી રીતે જવું એ હું કહું. જુઓ મહારાજ, શેહેર બહાર સ્મશાન છે ત્યાં તમારે જેને મોકલવો હોય તેને બેસાડવો, અને તેની આસપાસ સવા લાખ પૂળા ઘાસના એક મિનારાના આકારમાં ગોઠવવા પછી આ મિનારાને સળગાવી દેવો, એટલે તેમાંથી ધુમાડો નિકળશે. આ ધુમાડો આકાશે ચડશે અને તેની જોડે પેલો તમારો પસંદ કરેલો એલચી પણ ઉપર પણ ચડી જશે. બંદે નવાજ ! જેનેબી તમે પસંદ કરો તે તમારાં રાજ્યમાં સર્વથી બુદ્ધિવાન અને તમારો બહુ વિશ્વાસુ હોવો જોઇયે, હું ! નહિ તો પછી ખરો જવાબ આપને કોઇ લાવી આપનાર નથી. મારી નજરમાં એ કામ માટે બીરબલ સિવાય બીજો કોઈ દીસતો નથી."

પાદશાહે જોયું કે બીરબલને ફસાવવાનું આ નવું ચોકઠું મંડાય છે. પણ એ મુશ્કેલીમાંથી પણ, તે ચતુર સલામત નિકળી આવશેજ, એવી પાદશાહની ખાતરી હતી. તેણે કાણિયાની સલાહ પસંદ કીધી અને તે મુજબ અમલ કરવાની ખુશી દેખાડી. એ બીના કાણિયા ભાઇએ જઇને મુસલમાન અમીરોની મેહફિલમાં કહી સંભળાવી, અને પોતાનું ઇનામ મેળવ્યું.

પાદશાહે બીજે દિને બીરબલને પોતાનો ઇરાદો જણાવ્યો. કે તેમને બાપદાદાઓની ખબર અંતર જાણવાની જરૂર છે, અને તે ખબર બીરબલે જાતે જઇને લાવવી.

"બીરબલ ચેતી ગયો, પણ બોલ્યો કે જવાને ખુશી છું; રસ્તો બતાવો."

"રસ્તો તો કાણીઆ હજામે બહુ સરસ દેખાડયો," આમ કહીને અકબરે સવા લાખ ઘાસની પૂળીમાં બીરબલને સળગાવી મુકવાની નરમ ઘી જેવી વાત માંડીને કહી.

બીરબલે પોતાના શત્રુને પીછાની લીધો, અને પછી સ્વર્ગમાં જવાનું કબૂલ કીધું. પણ ત્યાં ઘણા દિવસ રહેવું પડે તો પોતાનું કુટુંબ ભુખું મરે; એટલા માટે તેણે એક લાખ રૂપિયા પોતાના પગારને પેટે આગમજથી

માંગી લીધા અને એક મહિનાની મહેતલ માગી પાદશાહે તે આપી, અને બીરબલે એક વિશ્વાસુ કડિયાને બોલાવી પોતાનાં ઘરથી તે સ્મશાન સુધીનું એક ભોંયરૂં તૈયાર કરાવી તે કામ પાછળ એક લાખ રૂપિયાની રકમ ખર્ચ કીધી. કામ બહુ ગુપચુપ ચાલ્યું; કાણિયા હજામ કે મુસલમાન અમીરોને યા પાદશાહને પોતાને બી કશી ખબર પડી નહિં, એટલુંજ નહીં પણ બીરબલના પાડપડોશને બી આ બીના જાહેર થવા પામી નહિ. ભોંયરાનાં બે દરવાજામાંનો એક પોતાના મકાનમાં અને બીજો સ્મશાનમાં જ્યાં પોતે બેસનાર હતો ત્યાં રાખ્યો.

સઘળું ગુપ્ત રાખ્યા પછી મહિનાની મુદત પુરી થઈ કે બીરબલે પોતેજ પાદશાહને યાદ આપી, સઘળી સ્વારી સ્મશાન આગળ જઈ ઉભી. કાણિયા ભાઇ તો મુછપર તાલ દેતા હતા કે આજ બીરબલ મુએોજ ! તેના મુસલમાન મુરબ્બીઓની ખુશાલીનો પણ કાંઇ પાર ન હતો કે હવે પાદશાહને આપોઆપ મહમદિઆન નજર નેખ્યા વિના છુટકોજ નથી.

સર્વની નજર આગળ બીરબલ સ્મશાનમાં તે જગાએ બેઠો, કે જ્યાં બરાબર ભોંયરાનો દરવાજો છુપો આવી રહેલો હતો. પછી કાણિયો ફરમાવે તે મુજબ બીરબલની આસપાસ ઘાસના પૂળા ગોઠવવાનો અકબરે હુકમ આપ્યો. આમ થયું કે પછી કાણિયાએ પોતેજ પહેલી આગ સળગાવી, અને એક પલકમાં તમામ ઘાસ ચડચડ ચાચડ કરીને બળવા લાગ્યું. બીરબલના શત્રુઓ સમજ્યા કે હવે કામ ગયો.

પણ તેમ ન હતું. પોતાના માંધાપુર પાસ ભડકાનું એટલે બીરબલ તો પેલા છુપા દરવાજામાં ઉતરી પડ્યો, અને ભોંયરાના માર્ગે થઇ પોતાના મકાનમાં દાખલ થયો, અને છુપો લેબાસ સજીને પોતાના સંબંધમાં સ્મશાન તરફ શી ચર્ચા ચાલી રહી છે તે સાંભળવા રોકાયો ! તે ત્યાં જઈ પુગ્યો ત્યારે તો તમામ ઘાસ એક મિનારાના આકારમાં ગોઠવાઇ રહ્યું હતું. એ પછી તે સળગ્યું. અને તેના ધુમાડા સમેત બીરબલ આકાશમાં ચઢ્યો તે પોતે નજરો નજર જોયું—એવી કાણિયો હજામ ડફાંસ મારવા લાગ્યો !

આ બનાવથી હિંદુઓ દીલગીર થયા, પણ શત્રુઓ રાજી થયા, તે સર્વ વચનો બીરબલે કાનોકાન સાંભળ્યા. વળી કાણિયાભાઇએ પોતાનું ઈનામ મુસલમાન અમીરો કનેથી માગ્યું અને આ સઘળું પોતાના પરાક્રમથી બન્યું એવું તેને બોલતો પણ બીરબલે સાંભળ્યો. બીરબલ ધીમેથી બોલ્યો કે—" ધીમો થા, બચ્ચાજી, જરા ધીરે પડ. આજ મારો આ દહાડો તો કાલ તારો એથી બદતર. જાણતો નથી કવિ શું કહે છે તે, કે—

પીપળ પાન ખરંતી, હસતી કુંપળિયાં,
હમ બીતી તુજ બીતશે, ધીર બાપુડિયાં."

સર્વ સવારી પાછી ફરી ત્યારે બીરબલ પણ છાનોમાનો પોતાને ઘર જઇ બેઠો. તે હરરોજ નગર ચર્ચા સાંભળવા બહાર નીકળતો, પણ કદી છતો પડતો નહિં. એમ કરતાં ૭ મહિના વહી ગયા. આ લાંબી મુદત સુધી તેણે માથે વાળ વધવા દીધા હતા, અને તેની દાઢી પણ એટલા દિવસમાં બહુ લાંબી ઉતરી આવી હતી. સ્વર્ગમાં જઈ આવવાની આ ઈ ધાણી હતી. તેણે અચ્છો પોશાક પહેર્યો, થોડાંક ઘરેણાં ઘાલ્યાં. અને માથે સફેદ કપડાનો ફેંટો બાંધી લીધો. આ વેશ સાથે તે દરબાર તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં તો તેને કોઇએ ઓળખ્યોજ નહિ, પણ દરબારમાં પાદશાહે પણ પીછાન્યો નહિં. ક્યાંથી પીછાને ! દરબારીઓ નો તેને કોઈ સાધુ યા સૈયદ સમજ્યા.

પાદશાહે તેને અચરતા સાથ જોઇ તે કોણ છે તે જાણવાની આતુરતા કીધી, ત્યારે પેલો બોલી ઉઠ્યો કે " ખુદાવંદ, મને નથી પીછાનતા ! એ તો હું બીરબલ છું ! સ્વર્ગથી પાછો ફરી આપની ખિદમતમાં આવ્યો છું "

પાદશાહ—અહો, બીરબલ ! તું આવ્યો ખરો કે ? ભલે આવ્યો ! કેમ વારૂં મારા નેચાગાનોના શા શમાચાર ? બેહસ્તમાં તેઓ સારી પેઠે તો ખરા કે ? વારૂ આ તારા વાળ એટલા લાંબા કેમ ? શા માટે હજામત કરાવતો નથી ? કણીયાને બોલાવી વાળ ઉતરાવ.

બીરબલ—જેહાંપનાહ ! સ્વર્ગમાં આપનાં વડીલો બહુ મજાહ ભોગવે છે. તેમને પરમેશ્વરે પુરતા સુખમાં રાખેલાં છે. તેમની દોલત અને શાહેબી વિશે તો પુછવુંજ શું ? તમને તેઓએ આશીષ કહેવાડયા છે. તમારે ખાતર તેઓએ મારો બહુ આદરસત્કાર કર્યો, પણ એક વાતની પોતાની જરૂરીયાત દેખાડી. હુકમ હોય તો બીયાન કરે.

પાદશાહ—હા. હા, એકદમ કહે. તેઓને શી વાતની ખોટ છે વારૂં ? અને તે મારાથી પુરી પાડી શકાય એમ છે કે ?

બીરબલ—ખુદાવંદ, આપ મને ઠપકો દીધો છો કે મેં અદા અને શીરના વાળ કાં નથી ઉતરાવ્યા, અને તે એવડા વધવા કેમ દીધા છે ? પણ સ્વર્ગની તમને ખબર છે, નામદાર ? ત્યાં હજામ નામે મળે નહિ. આપના વડીલો પણ એટલા માટે બહુ કંટાળે છે. તેઓના વાળ બહુ બહુ વધી ગયા છે. એટલા માટે તેઓએ મારા પાસે આપને કરગરીને કહેવાડયું છે કે, એક ખાસ વિશ્વાસુ, ખાતરીનો, હુશિયાર નાવીને ત્યાં ઝટપટ મોકલી આપવો.

પાદશાહ—એવો હજામ તે કોણ હશે ? અરે હા મને યાદ આવી. મારો કાણિયો હજામ. તું નિશાની આપે છે તેને બરાબર લાયકનો જણાય છે.

આમ કહી પાદશાહે હજામને બોલાવી મંગાવ્યો. બીરબલને પાછા ફરવાની તેને તો તો ખબર પડી ત્યારથીજ પોટકાં લેવાયાં હતાં, અને તેટલાંમાં પાદશાહ તરફથી મોસલ આવેલો જાણી તે તો ગભરાઇ ગયો. બીતો બીતો તે દરબારમાં ગયો, જ્યાં જટાધારી બાવા દાખલ બીરબલને જોઇને તે બીધો, જેનો દેખાવ હજામને હમણાનો હમણા કાચોને કાચોજ ખાઇ જાય

એવો હતો. પાદશાહે તેને ધડો પાડી સર્વ હકીકત જાહેર કીધી, પણ જ્યારે સ્વર્ગે જવાની વાત જાણી ત્યારે તો કાણિયાભાઈ જીવતાજ મુઆ !

પણ ગયા વિના કાંઇ ચાલે ? પાદશાહના હુકમ આગળ તેનું શું ચાલે ? તેણે મહિનાની મેહતલ માંગી, એવી મતલબથી કે એ મુદતમાં દિલ્લીથી પોબારા ગણી જાય. પણ સ્વર્ગમાં હજામની બહુજ તાકીદ છે એમ બીરબલે ફરી હાથ જોડી વિનંતી કર્યાથી પાદશાહે કાણિયાને તૈયારી કરવા માટે આઠ દિવસથી વધારે મુદત આપવાની ના પાડી: પણ અઠવાડયું કંઈ એકદમ નાસી જતું નથી. કાણિયે ઘર જઈ બાઈડીને વાકેફ કરી અને નાસી જવાનો સંચો કર્યો. બીરબલને એ બાબે ખબર હતીજ, માટે હજામના બારણા પર સિપાહી બેસાડયા.

અંતે જેણે ખણ્યું તેજ પડયો. કરને જો અહીંનું અહીં છે. કાણિયાએ દેખાડેલીજ તદબીર તેના ઉપર પણ ચલાવવામાં આવી. સ્મશાનમાં તેને બેસાડયો. સવાશો પુળી ઘાસની તેની આસપાસ ખડકીને મિનારો બનાવ્યો, અને તેને ફુંકી મુકતાંજ હજામભાઈ તેમાં બળી સ્વર્ગે ગયા!

તેના ટેસ્ટને લાયક હતી નહી. તેણીના માબાપ તેણીને ન્હાની મુકી મરણ પામ્યાથી તેણીની એક કાકીએ લાડ અને પ્યારથી ઉધારી હતી. તેણી અતી ખર્ચાલુ અને અપ-ટુ-ડેટ લેડી હતી. ફેશનેબલ ડ્રેસો અને તરેહવાર જણસોનો ભારી શોખ હતો. બેહરામને પરણવા પછી પણ એવા લખલુંટ ખરચો કરવાનો તેણીએ ચાલુ રાખ્યા. એકાદ બે મહીના તો મામલો ઠીક ચાલ્યો. પણ પછી બેહરામથી પોતાની વાઇફનું ઉડાઉપણું સાંખી શકાયું નહી. તક મળતાં અવાર નવાર તે તેણીને સમજવવા લાગ્યો, પણ પીરોજાએ કાંઇ ધ્યાનમાં લીધું નહી. તેણી તો ગોયા આંધળીની પેઠે કાપડયા, દરજી, રંગારા વગેરે બીજાં બીજાં બીલોના ચોડા ચહડાવતીજ ચાલી. આથી એક દીવસે સખ્ત ઝગડો લાગ્યો. એક સહવારે બેહરામ નાસ્તો ખાઇ ઓફીસે જવા તૈયાર થયો. પીરોજા તરતનુંજ આવેલું કાપડયાનું બીલ લાવી અને પૈસાની ઉઘરાણી કરવા લાગી આ ઉપરથી બેહરામનો કાંટો ખીસ્યો. તેણે આ તક સારી હાથ આવેલી જોઈ પીરોજાની સખ્ત ઝાટકણી કહાડી, અને એક પૈ પણ નહી આપવાને સાફ કહી દીધું તેણે તેણીને ઉડાઉ ખરચો કરવા માટે સખ્ત ઠપકો આપ્યો, તે આપણે આ વાર્તા ને મથાળે જોઈ આવ્યાં છીયે. હવે એટલી ટુંક ઓળખ આપવા પછી હું મારી વાર્તા આગળ ચલાવીશ.

બેહરામના ઓફીસે જવા પછી પીરોજાએ કાપડયાને પટાવી સમજાવી કાંઇ પણ કરી તેના પૈસા તેણી ચુકવસે એમ કહી વીદાય કીધો, અને પોતે રડી બળી મુંગી બેઠી. તેણી બેહરામનો સ્વભાવ સારી રીતે પીછાણતી હતી, અને તેની સાથે હર વેળાએ કેમ વર્તવું, અને તે ખુશ મીજાજમાં હોય ત્યારે હસી હસાવી નખરાંથી સીસામાં કેમ ઉતારવો, તે તે સારી પેઠે જાણતી હતી, ટુંકમાં કહેતાં એટલું બસ થશે કે બેહરામની નાડ તેણીના હાથમાં હતી.

ઓરત જાત એવીજ ચંચળ અને સમજુ હોય છે કે ગરીબ બાપડા ધણીજીને એક ઘડીમાં રમકડાં મીસાલે પોતાના હાથમાં રમાડી દેય છે, અને એક ઘાતકી ધણીને પણ પોતાના નખરાં અને પટળટ સમજાવટથી લલચાવી તાબેદાર ઓકરૂં બનવાની ગોયા કુદરતી ફરજ પાડે છે. એવી સ્ત્રીજાતને ખુદા તરફની એક ગેબી શકિત મળી છે. જ્યારે ગરીબ બચારા ધણીજી લાંબી ટુંકી ટેરૂં હાંકી પોતાનું કાંઇજ નહી વળવાથી પોતાની હાથની ધરતીનાં મેસમેરીઝમને આખરે વશ થાય છે! ગરીબ બીચારો!

સાંજે બેહરામ ઓફીસેથી ઘેર આવ્યો ત્યારે પણ તેણી ગુસ્સામાં ડોબરો ચહાવી રહી. આખરે તેણીની જીત અને બેહરામની હાર થઇ. તે જો કે કંજુસ હતો પણ જીવનો ઘણો દયાળુ હતો. પોતાની વાઇફને આપેલા સખ્ત ઠપકા માટે તેનું જીગર આખા દીવસનું ડંખતું હતું, અને તેને પસ્તાવો થયા કરતો હતો. તેણે ઘેર આવી ૫૦) રૂપ્યાનો એક ચેક તુરત પીરોજાને કહાડી આપ્યો અને પછી તેણીને પટાવી સમજાવી પાછી સલાહ કીધી.

ઉપલા બનાવને થોડા દીવસ વીત્યા પછી એક સાંજે પીરોજા પોતાની એક સહીને મળવા ગઇ. ત્યાંથી પાછી ફરતાં રસ્તામાં આવેલી એક ઝવેરીની દુકાન આગળ તેણી એકાએક ઉભી રહી ગઇ. તેણીની નજર તે દુકાનમાં મુકેલા કાચના કેસમાં એક સુંદર હીરા જડીત લોકીટ હતી તે ઉપર પડી. તે એક ખરીજ સુંદર મન લલચાવનારી ચીજ હતી. પીરોજા લોકીટ ટીકીટીકીને જોવા લાગી. તેણીનું તે ચીજ ખરીદવાનું ઘણું મન થયું. પણ તેણીની પાસે ફક્ત સોજ રૂપ્યા હતા. બેહરામ પાસે તો કાંઇ માંગી શકાય નહી. છેલ્લી મારામારી વખતે તેને તેણીને સાફ કહ્યું હતું કે કપડાં અને જણસ તેણીની પાસે પુરતા હોવાથી હવે વધુ લેવાની કાંઈ જરૂર નહી હતી. હવે કરવું કેમ ? પણ સબર—એક

રસ્તો યાદ આવ્યો બેહરામ અવારનવાર કહેતો કે નકામાં ધુળ જેવી ચીજો ઉપર પૈસા ખરચવા કરતાં કાંઇ એવી ચીજ લેવી કે જે સદા સુધી નીભે, મોંઘી છતાં નફાકારક સસ્તેભાવે મળતી હોય અને પૈસા ખરચેલા ગવાય. એવી ચીજો ખરીદવામાં તેને કાંઇ વાંધો નહી હતો. આ ઉપરથી તેણી એકદમ નક્કી ઠેરાવ ઉપર આવી કે એ લોકીટની કીંમત પુછી પોતાની પાસનું થોડું ઉમેરી બેહરામ કનેથી ન્હાની રકમ લઈ કાંઇપણ કરીએ લોકીટ લેવી.

તેણી હીંમતથી દુકાનમાં દાખલ થઇ અને તેના માલેક માટે પુછ્યું. તુરત એક લાંબો અને પતલો જેવો યુરોપીયન ગ્રહસ્થ તેણીની આગળ આવ્યો. તે તે દુકાનનો માલેક હતો. તે દેખાઈતોજ કાંઈ ભલો સદગ્રહસ્થ હતો. આવતાં સાથે નમીને તેણે પીરોજાને સલામ કીધી અને પછી બેસવા માટે ખુરસી આપતાં તેણીશું માંગતી હતી તે પુછ્યું.

"મી. વૅર, મેહેરબાની કરી જણાવશો કે આય લોકીટની કીંમત શું છે ?" પીરોજાએ બેધડક લેતાં પુછ્યું.

તેણીનો આ સવાલ સાંભળી તે માલેકે કેસ ઉઘાડી પેલી સુંદર લોકીટ બહાર કહાડી તેણીના હાથમાં જોવા માટે મુંકી અને નમનતાઈથી જવાબ આપ્યો.

"બાનું, આયે લોકીટની કિમત ત્રણુસો રૂપ્યા છે."

"ત્રણુસો રૂપ્યા ? એથી કાંઈ ઓછું નહી?"

"નહિ બાનુ, એક આની ઓછી નહી."

"વારૂં, મી॰ વેર," થોડીકવાર વિચાર કરી તેણીએ કહ્યું, "વારૂં, મી. વૅર, હું જો એની કીમતના પૈસા થોડે થોડે હફતે ભરૂં તો તમને કાંઈ વાંધો છે. ?"

"વાંધો ?. વાંધો જેવું તો એજ કે હમે આજ સુધી કોઇને પણ એવી શરતે કાંઈ આપ્યુ નથી. હમારી દુકાનમાં એવો કાંઇજ ધારો નથી, પણ ચોક્કસ કેસમાં એવી શરતે આપવાનો હું વાંધો જોતો નથી. તમે—"

"હું વિશ્વાસને લાયક છું, મિ. વેર," તેણી નખરાંથી હસતી બોલી. "મારા ધણીને આખું ગામ ઓળખે છે. તમે પણ કદાચ ઓળખતા હશો. તેવણ મી. બેહરામ દાવર—"

"ઓહ સર્ટનલી, હું તેવણને સારી રીતે ઓળખું છ, બાનું, અને તમને એ લોકીટ એવી સરતે આપવા મોટી ખુશી સાથે તૈયાર છઉં." તે નમીને બોલ્યો અને પછી મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે મિ. દાવર જેવો એક પૈસાદાર અને આબરૂદાર ગૃહસ્થ પોતાના વાઇફને એમ હફતે હફતે પૈસાભરી ચીજો ખરીદવાની રજા કેમ આપતો હશે ? કદાચ તેણીએ ઉડાઉપણાનો વધુ લાભ લીધો હોય તેથી ? હા. તેમ બી હોય. કારણ આજ કાલ એવા બનાવો ઘણા બને છે.

"વારૂં, ત્યારે મિસીસ દાવર, આય લોકીટની કીંમત ત્રણુસો રૂપીઆ છે, અને તમે મિ. દાવરને એમ જણાવવા કહો છો કે એની કીંમત ફકત દોઢેઉસો રૂપીઆ છે. પણ—"

"સબર, મી॰ વેર" તેણી વચમાં બોલી ઉઠી. "મારા ધણી એવી કીંમતી મોંઘી ચીજો ઉપર અભાવ રાખે છે, અને એવી મોંઘી ચીજ ખરીદવા માટે તેવણ ઘણા ચીરડાશે. માટે તમે મહેરબાની કરી એવણ એ લોકીટ લેવા આવે ત્યારે એની કીંમત બસો છે, એમજ કહેજો, અને જ્યારે એવણ કાંઈ ઓછુંજ કરવા કહે ત્યારે તમે જાણ મેહેરબાની દાખલ દોઢહસો એ આપજો એટલે એવણ ઘણું ખુસી થશે, અને પછી તમારા બાકીના દોઢહશો રૂપીઆ હું તક મળતાંજ થોડે થોડે હફતે પુરા કરેશ."

"ઘણું સારૂં, બાનું" તે ઝવેરીએ નમનતાઇથી જણાવ્યું અને પછી પેલી લોકીટ તેનાં હાથમાં પાછી મુકી 'સાહેબજી' કરી પીરોજા ઘર ગઈ.

ઘેર જતાંજ તેણીએ જોયું કે બેહરામ ઓફીસેથી ઘેર આવેલો હતો. તે આજે કાંઈ ઘણોજ ખુશ હતો, પીરોજા માટે આતો એક અતિ સારી તક હતી, અને એ તકનો તેણીએ તુરત લાભ લીધો. પોતે હસી હસી બીજી ત્રીજી વાતો કરવા લાગી, અને સઘળી રીતે ગમત આપવા લાગી. આખરે તેને ખુબ હસાવી, રીઝાવી, ગાયન ગાઇ, છેક છેલ્લે તેણીએ તેને સાંજના બનાવની વાત કરી.

"અરે એ તો બડા લુચ્ચા છે—હંમેશા વધારે ભાવ લેછે ! તે ખુશ મિજાજેજ બોલ્યો.

"નહી વ્હાલા તમે જાતે જઇ જો કાંઇ ઓછે ભાવે માંગશો તો કદાચ તે આપશે. મને એ લોકીટ ઘણીજ ગમેછે અને મારી વરસગાંઠની નજદીક આવીછે, તો જોવ વળી, મને એ અપાવો. ઓલીની ડીયર, મારી સાલગ્રેહની બેટ દાખલ તમે એ લોકીટ નહીં અપાવો ?" કાલાવાલા કરતી, પટાવી અને તેનું માંથું પ્યારથી પસવારતી તેણી સમજાવવા લાગી.

આખરે તેણીની છત થઈ. બેહરામ બીજે દીને તે લોકીટ અપાવવા તૈયાર થયો, "જા વહાલી, હું તુંને એ લોકીટ તારી સાલ ગ્રહની બેટ દાખલ અપાવશ. હવે તો ખુશી થઈની !" આહ ! ઓરતના જાદૂઈ ચરીત્રમાં ભલા ભલા મરદો માહાત થાય છે, તો બેહરામ દાવરના તે શું ભાર, ભલા !

બીજે દીને સવારે બેહરામ ઓફીસે ગયો ત્યારે પીરોજાને કહેતો ગયો કે સાંજે ઘેર આવતા તે ઝવેરીની દુકાનેથી લોકીટ લેતો આવશે. પીરોજાના હરખનો પાર શું ? તેણી ગોપાએલી દીવાની જેવી થઈ ગઇ હતી.

સાલગ્રેહને દીને એ સુંદર લોકીટ તેણી પોતાની પેલી નવી સાંકળી સાથે પેહેરશે તો કેવી શોભી નીકળશે. લોકો તેણીની કેવી અદેખાઇ કરશે એવા એવા વિચારો તેણી કરવા લાગી અને સાંજ ક્યારે જલદી પડે તેની આતુરતાથી તેણી રાહ જોવા લાગી.

આખરે સાંજ પડી અને બેહરામ આવ્યો તેને દુરથી આવતો જોઈ તેણી હરખભેર દરવાજા સુધી લેવા દોડી.

"બેહરામ, તમે ઝવેરીને ત્યાં જઈ આવકે ? પેલી લોકીટ લાયાકે ?" આતુર ચ્હેરે તેણી સવાલો કરવા લાગી.

"હા, પીરોજા હું ત્યાં ઝવેરીને ત્યાં જઇ આયો. તે બીચારાએ એ લોકીટ રીકછીકે દોહોડસોએ આપી—"

"અરે કેવી ખુશાલી ? ત્યારે તમે લાયા કે ?" તેણી હરખથી તાબડા ફોડતી બોલી.

"પણ તું સમજતી તો, હું કે હુંજ તે ? મેં એ લોકીટ ખરીદી તે પછી કલબમાં કોઈ ફ્રેન્ડને મળવાનું હતું ત્યાં ગયો. ત્યાં બન્યું એમ કે મિ૦ લૉરીસ નામનો હમારો એક યુરોપિયન ફ્રેન્ડ જ્યાં હું બેઠેલો હતો ત્યાં આવ્યો. તે હીરા મોતીની જણસોનો એક અથંગ પરિક્ષકછે એમ વાતપરથી વાત થતાં તેણે જણાવ્યું. તેપરથી મેં તે લોકીટ તેને દેખાડી. તું માનશે, પીરોજા કે તેને એ લોકીટ દેખાડવતાં આપણને તો મોટો લાભ થયો. તે તો એ લોકીટ જોઇ હરખમાં આવી જઇ બોલ્યો કે એ લોકીટના હીરા ખરા હતા અને ફરતાં જે મોતી હતાં તે પણ એમુલાં એને કીમતી હતાં. તે બીચારાએ કાલાવાલા કરી એ લોકીટ પોતાને આપી દેવાની માંગણી કીધી, અને દોહોડસોને બદલે બસો આપવા તૈયાર થયો. આ ઉપરથી મેં તે લોકીટ આપી દીધી અને બસો રૂપ્યા."

"અરે. અરે, એ તમે શું દીધું ? બેહરામ, તમારી કંજુસાઈનું એ પરિણામ છે. થોડા પૈસાની જો તમે વાવ કીધી નહી હોતે તો એમ બનવા પામતે નહી." પીરોજા ડચકા ખાતી રડવા લાગી, અને જ્યારે બેહરામે પટાવી તેણીને પુછ્યું ત્યારે સઘળી હકીકત તેણીએ તેને કહી.

"કાંઈ નહી. કાંઈ નહી, તું રડ ના પીલાં," તેણીને માથાથી પસવારનાં કહેવા લાગ્યો. હું અન્તરથકી જઇએ લોકીટ પાછી લાવસ, દલગીર ના થા."

"પણ પાછી આપશે નહી તો ? તે હવડાં ત્યાં નહી હશે તો ?"

"નહી. તે ત્યાંજ હોશે. તે જરૂરજ આપશે તું બીહના. હું હમણાજ જાઉછ" અને તે એકદમ મારતી ગાડીએ ત્યાં ગયો. થોડે વારે તુરત પાછો આવ્યો, અને તથા પ્યાર સાથે તે લોકીટ તેણીના હાથમાં મુકી.

"લે પીરોજા ડીયર, આ લોકીટ હું પાછી લાયોછ તે બીચારાએ એક બોલે મને પાછી આપી, લે વ્હાલી એ તુને મારી તરફથી તારી સાલગ્રેહની બેટ છે. હું એના પુરેપુરા પૈસા ઝવેરીને આપી આયોછ. વ્હાલી એમાં હું તારો કાંઇજ વાંક જોતો નથી. એમાં મારો વાંક છે. મારી કંજુસાઈ ને લીધેજ આ મારી પર વિશ્વાસ મુકયો નહી તે મને તેં સમજાવ્યું. મગર ખયર, જે બની તે બની, આ હવે તે પર વિલાપ કરવો ફોકટ છે. ચાલ જરા કલાક બહાર ફરી આવ્યે. સૌ સરૂં જેનું છેવટ સારૂં.

સારી સરટીફીકેટ.

ઘર ધણીઆણી—તારી પાસે કાંઈ સરટીફીકેટ છે કે ?

અરજદાર નોકર—હા, બાઇ, ધણીબી. એક અઠવાડીયાંથી વધુ હું કોઈબી જગ્યાનો કદી રહયો નથી.

સભ્યતા તે એ !

"કાય બા, ટેલીફોન કરતી વખતે ટોપી કાંય ઉંચકી રાખીછ ?"

"હશ,—કાંય જે હું એક બાનુને ટેલીફોન કરૂંછ તેથી !"

શીરીન.

જબરો બા !

પાલનજી આજે લગાર વહેલા આયા ને પીલાં બાય લગાર ધણીને વેહેલો ઓફિસેથી આવેલો જોઇ અજબ થયાં.

"કેમ પાલનજી ? આજે કાંઇ ઘેરે વહેલા આયા ! નહિ તો રાતના દશ બાય તોબી તમારો પત્તો નહિ આજે સુરજ કયાં ઉગ્યો"

"હા પીલાઇ હું વહેલો આયો ને તે ચોકસ કામસરજ આયોછ." પાલનજી મુછના આંકડા મરોડતા બોલ્યા.

"શું ચોક્કસ કામ છે ?"

"મારી કલબમાં આજે રાતના ખાણું છે ને હું ત્યાં જવાનો છું ને કદાચ મોડોબી આવશ."

"બસ બસ, જાણ્યું તમારૂં ચોક્કસ કામ તમારૂં તો સદાનું એકુંહોશે મરેરે કોણ સાથી ને દોસ્તદાર છે. બસ ઘર ધ્યાન બધું બહાર ને બહારજ. કાલે તો ફલાનાનું વરસ છે ત્યાં ખાવા જનાર છું આજે તો પેલા સુખલાની બૈરી વ્યાઇ તો તેને ખાવા જનાર છું. હવે છેક મોડી રાતે લડકતા આડકતા આવજો."

"પીલાઇ હું તારૂં એ બાણ્ણું સમજવાજ વેહેલો આયોછ. તારૂં બાણ્ણું સમજયા વગરજ જતે તો કલબમાં મને ફાર પડયા કરને કે પીલાઇ બબડતી હોશે, તેજેવો ઘેરે જવશ તેવીજ મને ખાઈ જશે. હવે પીલાઇ હું ગમે ત્યારે આવશ ને હું વગર બીક ત્યાં પીવશ ને ખાવશ, કેમ જે જ્યારે આવશ ત્યારે તો તું મને કાંઇ બોલશે નહિ. તારૂં બાણ્ણું તો મે પેહેલેથી સમજયું."

જોઇ કે માટીડાની ગત !

પાલનજીએ હાથમા પાઘડી લીધી ચાલની પકડી, પીલાં બાય ફફરતાં, ચરકતાં બેઠાં.

બરજોર ચીનાઈ.

વિધવા સ્ત્રી ફાંસીને લાકડે!

તેનો પશ્ચાતાપ.

ગુલશન માટે ખાસ

લખનાર—કવિ ભવાનીશંકર નરસિંહરામ

ફાંસીનાં લાકડાંપર એક અઢાર વર્ષની અથાગ રૂપાળી યુવાન અબળા ગભરાયેલે ચહેરે ઉભી હતી. તે ઘણીજ ફુટડી હતી. તેના રૂપ આગળ ઇંદ્રના ઘરની અપસ્છરા પણ પાણી ભરે? જરા આગળ આવીને જોતાં તે વિધવા વેષે જણાતી હતી. ફાંસીની વખત થવાથી એક પોલીસ અધીકારીએ આગળ આવીને મોટે સાદે ફાંસીનું વારંટ વાંચી સંભળાવ્યું.

"બાઇ, તારે માથે ખુનનો ગુનો સાબીત થવાથી તને હમણાંને હમણાં મરતાં સુધી ફાંસીએ લટકાવવાનો સરકાર તરફથી ખાસ હુકમ થયો છે. તે હુકમ બજાવું તે પહેલાં તારે કાંઇ કહેવાનું છે?"

ફાંસીના લાકડાં પર ચઢેલી સ્ત્રી થરથરતે પગે આંખમાં આંસુ આણીને બોલી,

"બાઇઓ અને ભાઇઓ! જ્યારે હું થોડી પળમાં આખરને દમ ખેંચવાની તૈયાર ઉભી છું ત્યારે તમને મારી ખરી હકીકત જણાવવી જરૂરની છે.

"ભાઇઓ મારૂં વતન ગુજરાતમાંજે. હું ત્યાંના એક કુલીન પણ વણીક વકીલની દીકરી છું. મારા માબાપ નિર્ધન હતાં તેથી, પૈસાની લાલચે એક પૈસાદારના પૂત્રનીસાથ મને પરણાવી ને તેમના બદલામાં મારા પિતાજીએ પુષ્કળ પૈસા લીધા. મારી ઉમ્મર એવખત ૧૬ વરસની હતી. હું જ્યારે સાસરે આણા વળતી થઇ ત્યારે મારો બાળ પતિ પારણામાં સુતો સુતો રડતો હતો. ! આવાં કજોડામાં મને સંસાર, સુખ કેવું હશે? તે તમે જાણશો.

એક બે આણા વળી ત્યાં સુધી મારાં સાસરીઆંવાળાં મારી સાથે હળી મળી ચાલ્યાં, પણ જ્યારથી હું સંસારમાં સ્થિરવાસ કરીને વસી ત્યારથી મારે માથે ન થાય એટલા પરતાપ પડવા લાગ્યા. મારી વઢકણી સાસુ ને નિર્દય નણંદ મને જોઇને કકડા મોળે. દરેક બ્હાનું શોધીને મારી સાથે લડાઇ માંડે. પાણી ભરવા જાઉં ને અજાણતાં બેડું ફુટે તો ન થાય એટલુ કરે ને દિવસે ખાવા પણ ન દે! આ કેવો જુલમ! મારો પતિ નાદાન વયનો તેથી મારૂં ઉપરાણું કોણ લે? મારા માત પિતા જ્યાં સુધી જીવ્યાં ત્યાં સુધી હું વધારે મુઝાંણી નહિ. મળવા હળવાને મ્હાને બે મહિના પીયરમાં જઇને રહું ને મારૂં સઘળું દુઃખ વીસારૂં. આવું પીયરનું સુખ ઝાઝા દિવસ ન રહ્યું. મારૂં બે મહિના ઠરવાનું ઠેકાણું જતું રહ્યું. મારૂં આવું કજોડું જોડી જાણી જોઇને દુઃખ દરિયામાં જે માબાપે ઝીકી તેનું કોઇ દહાડો સારૂં થાય નહિ. મારા લોહીના પૈસા લઇને જે માબાપે સુખની આશા રાખી હોય, તે આશા કેમ ફળીભુત થાય? મારી આંતરડીના શાપથી એવો નિરાશીઓ પૈસો ખાવાને મારા માત પિતા આ અસાર સંસારમાં મને પરણાવીને વધારે મુદત રહ્યા નહિ. પીયરમાં બાપ બોનાપ વગર બીજું અંતરનું સગું કોઇ ન રહ્યું. સાસરામાં સાસુ–નણંદના ન ખમાય એવા મેણાંની ગાળોના વરસાદ ખમી હું દહાડા પૂરા કરવા લાગી. સમજુ કંથ વગર હું કોડીલીના કોડ કોણ પુરા પાડે? પણ મને આશા હતી કે મારો કંથ કાલ સવારે મ્હોટો થશે ને મ-

ને મનગમતા સંસારના લ્હાવા આપશે. એમ સમજીને હું મારા દહાડા સુખે દુઃખે ગુજારતી હતી, પણ નસિબ જ્યાં જુઓ ત્યાં આડુંને આડું. નસિબમાં રાંડ વિધાત્રાએ સારું લખેલું નહિ તે ક્યાંથી રૂડું થાય.

ઉન્હાળામાં મારા પતિને અચાનક ઓરી નિકળી આવ્યાં. એટલે થોડા દિવસમાં રિબાઇને તે સ્વર્ગવાસી થયા. હવે મારે શું કરવું ? મારા દુઃખ ભર્યાં દહાડા કેમ લેવા? મારી સઘળી આશા આ બનાવથી ધુળધાણી થઇ. મારે એકે આધાર ન રહ્યો. મારા પર આગળ કરતાં મારી કંકાશણી સાસુ અને નિર્દય નણંદનો જુલમ વધી પડયો. તેઓ ન ભંડાય એવી ગાળો ભાંડવા લાગ્યા. રોજ નઠારી કહી ને મને ચીડવે. "નભળાં પગલાંની પીયરમાં ભમરો ખુંસીજ આવીને મારા એકના એક છોકરાનો રાંડે ભોગ લીધો." આવાં આવાં મારાં ઉપર જુઠાં આળ ચઢાવીને રોજ ,રોજ માથાં પર ટપલા મારે. આથી હું ચુપચુપ એક રોજ મારે પીયર ન્હાસી આવીને મારા ભાઇના ઘરમાં રહી દહાડા પુરા કરવાની મેં ઉમેદ બાંધી, પણ મારી ભોજાઇ એવી અદેખી ને નઠારા સ્વભાવની નીવડી, કે વધારે વાર મને ઘરમાં રહેવા દીધી નહિ.

મારા બાપનું ઘર તેમાં મારો કશો હક નહિ. એ જોઇને મને કેટલું લાગી આવ્યું હશે ? મારા ગરીબડા ભાઇનું મારી ભોજાઇ પાસે કશું ઉપજતું નહોતું. તોછતાંલોક લજ્જાએ થોડા મહિના મને ઘરમાં રહેવા દીધી. રોજ રોજ મારી ભાભી છણકા કરે ને સાસરામાં ભમરો ખુંસીને મારું ઘર પાવન કરવાને આવી છે એવાં એવાં ન સંખાય એવાં મ્હેણાં મારે. આથી હું કંટાળીને એક ભાડાની ઓરડી લઇ ને તેમાં રહી.

લોકોનું દળણું ખાંડણું, વગેરે કામ કાજ કરી મારું પાપી પેટ હું ભરવા લાગી. મારા ભાઇને આવા ભારી સંકટમાં મારી, કાંઇજ દયા ન આવી ને આ કરતાં પણ વધારે સંકટ આપવાને વિધાતા હજુ ચુકી નહિ. આ વેળા એ મારી વય વીસ વર્ષમાં ભર જોબનમાં જોઇને કેટલીએક વિધવા કુટણીઓ મને પોતાના પાપી અખાડામાં લેવાને સમજાવવા લાગી. મારામાં આજ સુધી કશું પાણી મર્યું ન હોતું. હું રાત દહાડામાં પુરું સમજતી ન હોતી, તેથી મેં તેમની પાપી માંગણીની ચોખી ના કહી ને છણકાવી કાઢી. તે છતાં મને ભોળવવાને તેમણે અનેક યત્નો કરવા માંડયા,

"અરે ! તારી આવી અવસ્થાના દહાડા આવી રાતે કેમ નીકળશે ? આ દુનિયામાં અવતરીને મોજ મઝા જ્યાં સુધી કરી નથી, સંસારના સુખનો લ્હાવો જ્યાં સુધી લીધો નથી, ત્યાં સુધી જન્મ લીધો ન લીધો બરાબર છે. માટે હમારી પેઠે ખાઇ પીઇને મઝાહ કર. અમારાથી શા માટે હેરાન થાય છે ?"

આવા અવળા ઉપદેશથી અંતે મારી દયાનત ફરી. ગમે એવી ગુણીયલ ને પ્રતિવ્રતા પત્નિ હોય છે, પણ તેમની મતિ ફરતાં વિલંબ નહિ. "**સ્ત્રીની મતિ પાનીએ**" એ કહેણી સાચી છે. હવે હું વિષય વાન્છનાથી આંધળી થઇ. આ સંસારમાં વ્યવહારનું સુખ કેવું હશે તેના હવે મને વિચાર થવા લાગ્યા. છેવટ મારી બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થવાથી હું વ્યાભીચારમાં ફસી ! હવે આવા ગુનાહ કરવાને હું ડરી નહિ.

"પાપ પાપને વધારે છે," એ ખરું છે. મારા એક પાપે બીજાને વધાર્યું. ગર્ભપાત સરખાં અઘોર પાપ કરતાં હું શીખી પણ પાપ કોનું છાનું રહે છે, કે મારું રહે ! અંતે છેલ્લી વાર હું પકડાણી છું. મારાં પાપનો કાળો પડદો ઉઘાડો થયો છે. મેં એક વણિકના પુત્રની સાથે ઘર માંડયુ હતું. તેની જ્ઞાતિમાં કન્યાની ઘણીજ અછત છે તેથી તે પચીસ વર્ષનો થયો પણ સ્ત્રી મળી નહિ. તેની પાસે પરણવાનો જેટલો પૈસો પણ નહતો તેથી તેણે જાણ્યું કે આ ભવમાં તો હું કદાપી કાળે પરણવા પામનાર નથી. આવું સમજીને તે કામ વાન્છનાથી મારી સાથે વ્યભિચારની બુરી સંગતમાં પડયો. મારી સાથે આજ સુધી તેણે દોસ્તિ રાખી હતી. મને તેનાથી આ વેળા હમેલ રહયા. તે તોડવાને ન થાય એટલાં અમે ફાંફાં માર્યાં, પણ નસીબના જોરે આ વખતે તેમાં ફત્તેહમંદ થયાં નહિ. પુરા દહાડા થવાથી અમે બન્ને જણ ફિકરમાં પડયાં. આ સંકટમાંથી ઉગરવાને માટે અમે નિર્ધ

નુ બ્હાતુ લંઇ પવિત્ર કાશિક્ષેત્રમાં આવ્યાં. ત્યાં
મને પૂરે દહાડે એક ફલૈયા કુંવર સરખો પૂત્ર
અવતર્યો. અહા ! હા ! તેના રૂપનાં તે હું
શાં વખાણ કરૂં ? તેની કાંતિ કામેંદ્રને લજાવે
એવી રૂડી હતી. તેનું સુંદર ગોળ મ્હોડું હજી
સુધી મારી આંખે તરે છે. અરે રે ! તે આ
જ સુધી જીવતો રહ્યો હોત તો મારી આવી
હાલત થાત? અરે રે, મરતાં મરતાં તેનું કુમ
ળું મહોડું જોવાનો મને જોગ મળ્યો હોત તો
મારી કેવી સદગતિ થાત ? પણ ભવિષ્ય આ
ગળ કોઇનું ચાલતું નથી. મારા યારને છોકરા
ના જીવ કરતાં પોતાની આબરૂ વધારે વ્હાલી
લાગી. છોકરાને મારીને જલદી ઠેકાણે પાડીએ
તો આપણી આબરૂ રહે એવો વિચાર તેના
મનમાં આવ્યો. મેં તેને ઘણોજ સમજાવ્યો.
મારા હાથે મારા પુત્રને કેમ હણાય ? હું અ
ભાગણી ! તેને બીજાને હાથે મરતી કેમ જે
ઇ શકું. ગમે એવાં નિર્દય મનની માતા હશે
પણ તેના બાળક તરફ તેનું દીલ ખેંચાયા વ
ગર કોઇ કાળે રહેનાર નથી. હરણને ગોળી
મારીને ઠાર કરો પરંતુ પોતાના વહાલાં બચ્ચાં
ને વેગળું મુકીને કોઈ કાળે રહેનાર નથી.
એવાં કુદરતી પ્યારથી મારે હાથે એ ક્રુર કર્મ
હું કેમ કરી શકું ? અથવા એવું અઘોર ક
ર્મ કરવાને બીજા માણસને હું કેમ ખોટી
સલાહ આપુ ? મારા વરને હું ગળે વળગી
પડીને છોકરાને જીવતો રાખવાને સારૂં દયામણે
મ્હોડે કાલાવાલા કરવા લાગી, પણ તે કેમ
માને ? આબરૂના ભયમાં આવી પડેલા મારા
યારે મારા હાથમાંથી મારૂં રાંક બાળક ઝુંટવી
લીધું, ને ગંગા નદિના કાળા પાણીમાં પધરાવી
દીધું. તે નિર્દોષ બાળક પાણીને તળીએ હમે
શાં નું નિદ્રાવશ થયું. આવા બનાવથી હું બે
ભાન થઇને ભોંય પર પડી ગઇ. મારા શરીર
ની બેભાનીને લીધે મને ખબર ન રહી. એ
વામાં સરકારના સિપાઇઓએ આવીને મને
પકડી લીધી. મારો યાર મને આવી આપદામાં
મુકીને ન્હાશી ગયો. થોડા દિવસ સુધી મારી
તપાસ સરકારમાં ચાલીને મને ગુનેહગાર ઠરા
વીને છેવટની આ ઘાતકી સજા મને ફરમા
વી છે. મને દગો દેનાર યારને હું હજારો દુ
વાર શ્રાપ દેતી હતી પણ મને હમણાંજ જ
ણાયું છે કે મારી ફાંસીની શિક્ષા સાંભળીને તે
શોકથી તથા પોતાના અઘોર પાપ કર્મના પ
શ્ચાતાપથી કરવત મુકાવીને સ્વર્ગવાસી થયો
છે. એનું મોત એ પ્રકારે થયું અને હું
આ ફાંસીને લાકડે લટકીને મરવાને માટે તૈયા
ર ઉભી છું. એવી રીતે આ મારો પાપી જીવ
આ પાપ કર્મથી જશે. પણ ભાઇઓ ! અને
બાઇઓ ! તમે જોશો કે હું નિર્દોષ છું. હું
આ ખુનના ગુનાહમાં સામીલ નથી. તેમાં મા
રો હાથ નથી. હું કશું જાણતી નથી. ત્યારે
મારો યાર શું ખુની છે ? ના. તેણે આ ખુન
જાણી જોઇને કીધું નથી. તેણે આ બાળકનો
જીવ લેવાનો વિચાર પણ કીધો ન હોતો, પણ
માની લીધેલી આબરૂએ તેને આ અઘોર કૃ
ત્ય કરવાની છુપી ઉશ્કેરણી કરી. તમને મેં
આટલો ખુલાસો કીધો ન હોત તો મારા ઉપ
ર ખુનનો વાજબી શક નાંખી તમે મને બાળ
હત્યારી ગણત. ભાઇઓ ! હવે હું મરવાને તૈ
યાર છું. મને જો સરકારે ફાંસીની શિક્ષા નં
કરી હોત તો પણ હું જીવનાર ન હોતી. મેં
મરવાનો નિશ્ચય કીધો હતો. અરે ! લોકો ત
મે મારા મોતથી ધડો લ્યો. તમે હવે વિધવા
વિવાહ કરો. અમે વિધવાઓ નીતિને પહોંચ
વાને ઘણું એ ઇચ્છીએછીએ. અમને કુકર્મ
કરતા આ લોકનો અને પરલોકનો ઘણોજ
ભય લાગે છે, પણ શું કરીએ ? ઇશ્વરી નિય
મ આગળ અમારૂં કશું ચાલતું નથી, તેથીજ
આવા કુકર્મ કરી અમે પાપના પોટલા બાંધી
એ છીએ. આવાં અઘોર કર્મનું પાપ અમારે
શિર નથી. જે મા બાપો પોતાની વ્હાલી બાળ
કીને વિધવાપણાની વિશેષ વેદનાના પરિતાપ
માં બળવા દે છે તેમને શિર આ સઘળું પાપ
છે. ભાઇઓ ! અને બાઇઓ ! તમને મારા છે
લ્લા રામ રામ છે. આ દુનિયામાં અવતરી
ખાલી હાથ જાઉં છું. મારી આશા મારા મન
માં રહી છે. હું આશાભેર મરૂં છું. હે ઇશ્વરે
મારા અપરાધ ક્ષમા કરો. !" એટલું બોલતાંતે
તરૂણ વિધવા ગળામાં ફાંસો ઘાલીને ફાંસીને લા
કડે લટકતી થઇ. થોડી પળ તરફડીઆં મારીને
તેનો અમર આત્મા તે કિર્તારની પવિત્ર હજુર
માં ન્યાયને માટે દોડી ગયો.

નીતિજનક વિષયો.

ખુદાની હાજરી.

(ગુલશન માટે ખાસ.)

લખનાર—મીનોચેહેર માણેકજી માદન.

"એકજ ઇશ્વર સર્વે પ્રાણીને વિષે ગુપ્ત રહેલ, સર્વ વ્યાપક, સર્વે પ્રાણીઓ અંતરાત્મા, કર્મનો અધિષ્ટતા, સર્વે ભૂતમાં વસનાર, સર્વનો સાક્ષી અને સર્વેને ચેતન આપનાર છે"—શ્વેતાંબર ઉપનિષદ.

"જે મહાત્મા આપણ સર્વ, અને સઘળાં ને બનાવનાર તેની આંખોમાં નાનું મોટું સર્વ એકજ છે; જ્યાં તે હાજરી આપે છે, ત્યાં સઘળું હસ્તિમાં આવે છે; અને તેની હાજરી સઘળે છે"—એમરસન.

"ખુદા સઘળે ઠેકાણે છે અને સઘળાને ચાહે છે; એક ખુદા—એક કાયદો એક હસ્તિ"—ટેનીસન

આપણે સઘળાં એક બીજાને જોઇએ છે; એક એક સાથ વાતો કર્યે છિયે અને આ દેખાતી દુન્યાની ખુબસુરતી ઉપર કે તેની બીજી ચીજો ઉપર ગપ્પાં ચલાવ્યે છીએ—અને ગોયા એજ ચીજો આપણી હસ્તિ સાથ સંબંધ ધરાવતી હોય તેમ તેમાંજ ગુંટાઇ રહી એ છિયે. પણ એ વેળા એ ઉપરાંત, ઘણીક ચીજો એ કરતાં વધુ ઉપયોગી અને અગત્યની પડી છે; તે આત્મિક કે મીનોઇ છે. જેઆ દુન્યા પછી કામ આવનાર છે. જે હવે પછીની આપણી જીંદગીનો સાગી થઇ રહેશે.

હું ધારૂં છું કે ઘડી ભર બી આપણને તે ચીજોનો ખ્યાલ પણ કરવો ઘટારત છે. અને હું એ પણ માનું છું કે એ વિચારોથી આપણને ભલાં થવું જોઇએ. તેથીજ આપણને આ બોહળી દુન્યાની વિશાળ નિશાળમાં મોકલવામાં આવ્યાં છે કે જેથી આપણે એક બીજાને મદદ કર્તા થઇ એક એકને ભલાં બનાવ્યે. અને જેમ જ્ઞાનમાં તેમ જીંદગી અને દીલમાં. વધુ ઉપયોગી અને વધુ ભલાં અને શ્રેષ્ઠ થઇયે.

પણ ત્યારે ભલાં થવાનો અર્થ શો? એ આજ આપણે સઘળાં સમજીએ છિએ, અને જે આપણ સઘળાંને માટે એક સરખાં ખુદાના શુક્ર કે આપણા ધર્મોમાં ગમે તેવા ફરક હોવા છતાં, આપણે સઘળાં ભલાં ને ખુરાં પિછાનવા એકજ વિચાર રાખીએ છિયે. અને જ્યારે આપણે ભલાં થવાની વાત કર્યે છિયે. ત્યારે તે એક મહાન બક્ષાઇ, જે મારે અને તમારે માટે એક સરખી છે, તેની વધુ નજદીક આવ્યે છિયે. તેથી આપણે આ બાબતોમાં તે બાબત ઉપર વિચાર કરીશું કે જેમાં મારો અને તમારો ફાયદો સમાયો છે નો ફરકજનથી જેમાં "આ તારૂં" અને "આ મારૂં" આજના પ્રારંભ માટે મેં જે બાબદ પસંદ કરી છે તે ખુદાની પાક હાજરી પિછાનવાને લગતી છે. અને જો આપણે ખુદાની પાક હાજરી.

ને સઘળે ઠેકાણે અનુભવીએ તો હું ધારૂંછું કે આપણને વધારે ભલાં થવું જોઇયે.

આપણે સઘળા માનીએ છિયે કે ખુદા છે. તેટલુંજ નહિ પણ આપણે તે માટે ખાત્રી પૂર્વક છિયે. ભલે તેનું નામ પરમેશ્વર હો કે અલ્લાહ. ગૉડ હો કે હોરમઝદ, પણ આપણે એટલું તો માનીએ છીએ કે **એક મહા બળવાન તમામ જગતના પેદા કરનાર, પવીત્ર અને રેહમવાળો એક હસ્તી** ધરાવે છે; કે જે આ જગત ઉપર કે સ્વર્ગમાં રાજ્ય કરે છે અને તેણે જે જે ચીજો બનાવી છે તેનો **પીતા અને સંભાળનાર રક્ષક** છે. આપણે એ પણ માન્યે છિયે કે જે બી કાંઇ ભલું છે, જે બી કાંઇ પવિત્ર છે, જે બી કાંઇ સત્ય છે, જે બી કાંઈ ઉત્તમ છે, તે સઘળું **તેની** તરફથી આવે છે, કે જે એકલોજ તમામ સંપુર્ણ છે; તેમજ આપણામાં જે બી કાંઇ ભલું અને સત્ય છે તેને તે ચાહે છે અને પસંદ કરે છે અને જે બી કાંઇ બુરૂં છે તેને તે ધિક્કારે છે અને અટકાવે છે.

એ ઉપરંત, આપણે એ પણ માન્યે છિએ કે આપણા સઘળામાં એક આત્મિક શક્તિ તીનોઇ જોર, એક **અંતરજામી** વ્યાપી રહયો છે; જેને આપણે સઘળી તકરારો ને રદ કરતાં, અંતઃકરણનો અવાજ, અથવા ઇશ્વિરનો નાદ કહીશું. હું માનું છું કે એ અવાજ, એ નાદ સઘળી માણસાઇ હસ્તિમાં રહેલો છે તે એક રોશની છે જે સઘળા માનવીને રોશની આપે છે. તે એક રોશની છે તે આપણા ફરજના માર્ગ ઉપર મધુર રોશની નાખે છે અને દરેક માનસને તે તે ફરજનો માર્ગ બનાવે છે. અરે સઘળા માણસો તે નાદને તાબે થાય તો! પણ આપણ જાણ્યે છિએ કે એ અવાજ કે નાદ ઉપ્રાંત આપણામાં પાપ અને ગુનાહ રહેલોછે, કે જે સ્વાર્થ અને બુરાઇને પકડવા ઉશકેરી રહયો છે, કે જે નાશવંત મગરૂરી ઉપર ભરોસો મુકવા હરહમેશ હિદાયત કરી રહયો છે. દુન્યાઇ ચીજો મેળવવાને લગનજ આપણી ગડબડ આપણને ખુદાના અવાજથી બેહરા બનાવે છે અને અંતઃકરણના અવાજને સાંભળવા દેતી નથી.

આપણને આપણું અંતઃકરણ કદાં પણ દાઘ વિના સાફ, ચોખ્ખું અને પવિત્ર કરવા દો, જેથી આ નાશવંત જગતની લાલચો આપણને ખુદા તરફથી ધસડી લઇ જઈ શકે નહીં બલકે આપણે **તે પરમપ્રિય હાજરીમાં** ગોયા રહી-વસી શકયે!

અરે, જો આપણે ખુદાની હાજરીને તેની ખરી સમજમાં પિછાન્યે તો જે ઝડપથી આપણે બુરાઇને વશ થઇ જઇએ છિએ, તેટલા થઇએ નહીં. ઘડીભર આ ઉપર વિચાર કરો:—ખુદાની હાજરી! અરે, આથી શી ચીજ વધુ પ્રૌઢ અને અજાયબીથી ભરપુર હશે? કારણ તેનો અર્થ શો? એનો અર્થ એ કે મહાન અને મનનની બાહેર રહેલો, ડહાપણ અને શકિતમાં જોડયો નહીં ધરાવતો, ભલી ભલાઇ અને સમજમાં પણ ન આવે એવી પવિત્રાઇ સમાવતો એક મહાન પિતા આપણી નજદીકમાં છે, આપણી પાસે છે, આપણી અંદર છે. અને જેમ એક પિતા પોતાના બાળકની પરવરશી અને રાહબરી કરે છે તેમ તે પિતા પણ આપણી પરવરશી અને રાહબરી કરવા સાથ આપણી પાસેછે. આપણે જે બી કાંઇ કર્મ કર્યે તેમાં તેને ભોગ લેતો કરી શકયે. આપણે જે બી બોલીએ તે તેનીજ મુંગી જબાન વાટે બોલી શકીયે. આપણે જે બી વિચાર્યે, તેમાં તેનાજ મહાન મનનો ઉપયોગ કર્યે. એનો અર્થ એ કે આપણાં સઘળાં કાર્યો, વચનો અને વિચારોમાં તેનીજ હાજરી જાણ્યે અને પિછાન્યે ત્યારેજ આપણે બુરાઇથી બચી શકયે:—જ્યારે આપણે તેની હાજરીને ભુલી જઇએ છીએ—અને અફસોસ આપણે પાપ અને બંધમાં ફસી પડયે છીયે. શું તમો એમ માનો છો કે અગરજો તમો ખુદાની હાજરીને પિછાનો અને તે તમારી સઘળી વાતો અને કાર્યો જુએ છે તે માટે યકીન ધરાવો તો કદી

તમો પાપ અને બુરાઇમાં ડુબી પડો ? જો તમો એમ જાણો કે તેની પવિત્ર આંખો નિરંતર તમારી તરફ ટીકાવતી રહે છે તો તમો તમારો વખત આળસાઇ અને બુરાઇમાં કાઢો ? જો તમોને તે સમજતો હોય તો શું તમો એક પણ કોપાયમાન અને અપ્રેમી શબ્દ કહી શકો ? જો તમો તેની પવિત્ર હાજરીમાં માહિત હો તો શું તમો એક પણ બુરો વિચાર કરી શકો ? અરે જો આપણે તેની હાજરીને પિછાને અને જેમ એક પિતા પોતાના બચ્ચાંને પ્રેમ કરી તેનું પાળણ કરે છે તેમ તે આકાશી પિતા પણ આપણને અહીં આપણને પોષણ આપે છે. તેમ સમજો તો હું કહીશ આપણે કદી પણ બુરૂં ન કરી શકે.

આજને માટે આપણે વિસામો લઇએ તે અગાઉ જે વિચાર આપણાં મગજ ઉપર મજબુતાઇથી ઠસાવવા માંગું છું તે આ છે: ખુદા મને જુવે છે: તે મારી પાસે, મારી અંદર છે. જેથી કાંઇ વિચારૂં છું, ઉચ્ચારૂં છું અથવા કરૂં છું તે તે જાણે છે. તે મારા ઉપર એક પિતા અને દોસ્ત જેવા માયા રાખે છે. તેથી મને તે પિતાની વધુ નજદીકમાં વસવા દો અને મારી સઘળી મુશકેલીમાં તેની મદદ મને માંગવા દો. તેની આંખોમાં કાંઇ પણ નાનું તથા મોટું પણ નથી. તેની પર ભરસો મુકતાં હું ભલો અને મજબુત થઇશ. જ્યારે તેના વગર એક પણ ભલાઇ કર્યાં અગાઉ પડીશ અને લપસી જઇશ. "અગર જો આ વિચારો આપણા હૃદયદ્વારા દશસે તો તે આપણને જરૂર મદદ કરશે.

હું વિદાય થાઉં તે અગાઉ વિનંતિ કરીશ કે તે બાપની હાજરી માટે ઘડીભર વિચાર કરશો ? અને દરેક સહવારે જ્યારે તમો બિછાનેથી ઉઠો ત્યારે એમ મનથી કહેશો કે "અરે પરમેશ્વર, તું હમારી પાસે અને સાથે છે." અને જ્યારે રાત્રીએ ફરી બિછાના ઉપર આરામ કરવા સેરો તો તે વેળા પણ એજ વિચાર તમારા મનમાંથી પસાર થવા દેજો કે. તેમજ દરેક નવી ચીજને જોતાં, નવું કામ આરંભતાં તેનાજ પરમપ્રિય નામથી શરૂઆત કરજો. જીંદગીની નાનામાં નાની તકે પણ તેનાજ કૃપાળ ઓમ-રામ-યથા-આશાહુથી આરંભ કરજો જેથી આ દુન્યા ઉપર પણ તમો તેનીજ હાજરી પિછાની વધુ ભલા, વધુ ઉંચા, વધુ સદગુણી, વધુ સાચ્ચા અને વધુ શુધ્ધ થઇશું.

એનું નામ તે ચાંદ !

તેણી—તમે આજ સુધી બહાદુરી માટે એકથી ચાંદ મેળવ્યો નથી કે ?

તે—નહી. પણ હવે તો હું ખરેખરજ એક મેળવવાનો છુ. તમે મારાં વાઇફ થશો ?

કેવું હસવા સરખું !

"હું તદન ચોકકસપણે કહી શકું છું કે મારોભાઇ સદા કુંવારોજ રહેશે. કાંય જે તે પરણવા માટે ઘણો બીકેછ" "ખરેખર ? કેવું હસવા સરખું ? હું કુંવારો હતો ત્યારે મેં તો મારી જેવું આગમજથી કાંઇ જાણ્યું નહીં."

ખરેખર !

કાકી-દાંત દુખે છે ? પડાવી નાંખ ? મારો જો દુખતો હોયતો, હું તો દાતનાં ડાકટરને ત્યાં જઇ પડાવી નાંખું.

ન્હાનો ભત્રીજો-હુંબી એમજ કરને, કાકી જો તમારો દુખતો હતે તો !

બચારો એબી શું કરે.

ખરીદનાર—સાહેબ, આપ ડગલો મેં તમારી દુકાનેથી જે આજે લીધેલો તે કાંઇજ કામનો નથી. એ તો તદન બધો ઉધાઇથી ભરેલો છે.

દુકાનદાર— તેમાં હું શું કરૂં મેહેરબાન. ચાર રૂપ્યામાં ત્યારે તમે શાની આશા રાખી હતી? પતંગિયાંની કે ?

શીરીન

ગુલશન વાજીન ગાઈડ.

ફાંકડો ફીતુરી નાટકનું ગાયન.

આશા ન્તશાઓની દુન્યાં ઝૂઠી છે
ઝુઠો એ વહેવાર—આશા.
ખોટી છે એ છન્દગાંની જમાનાની હસ્તી ફાની.
આશા પર રાખુ જાની હું આધાર.—આશા.
એતેબાર એને શાનો ખોટી એને દીલથી જાનો
હસાનો એ ઓંઠો જાનો સદા એને ઝૂઠી માનો
લુભાવે સદાએ આ ઝુઠો સંસાર—આશા.

[આશાઓની દુનીઆં ઝુઠ ઠીછે ઝૂઠો એ વહેવાર આશા]
[સા સા ગ મ પ ધ ધ પ ધ મ પ ગ સાસા ગ ગ મ ગ રે સા]
× ×× + + × +

ખોટી છેએ છન્દેએ ગાઓંની ઈજ્માનાની હસની ફાનીઆંની
મ મ ગ મ પ ધ પ ધ મ પ ગ મ મ મ ગ મ પ ધ પ ધ મ પ ગ મ
×× + × + ×× × × ×

આશા પર રાખું જાની હું આધા આ આ આ આર આશા ||
મ મ પ મ પ ધ નીસા , પ ધ સા નીં ધ પ મ ગ રે સા ||
× × × રીરી + × × × ||

[એ તેબાર એનેએ શાંઆનો ખોટી એને દીલથી જાઆનોઓ ઓ ઓ ઓ]
[સાસાધની સારેની સાસા , સા સા ગ ગ સા ગ ગ સા ગ સા મ ગ રે સા]
× × × ×
ખખ

હસાનોએ ઓંઠો જાનો સદા એને ઝૂઠીઈઈ મા આનો
મ મ ગ મ પ ધ ધ ધ , ધ ધ પ પ મ પ પ ધ ગ મ
× × × ××+ +××+ ××××

લુ ભા વે સ દા એ આ જુ ઠો સં ર .આઆઆઆર ||
ગ મ પ ધ ની સા સા પ ધ નીં સા ની ધ પ મ ગ ||
+ + રીરી + + + + ||

દીનશાહ એદલજી સંજાણા.
મ્યુઝીક ટીચર, યંગ લેડીઝ મ્યુઝીક કલાસ
૧૩૪, પારસી બજાર, કોટ, મુંબાઈ.

[છપાઈ બાહેર પડી છે.]

આપણી બખતાવર પતેતી બાઈ!

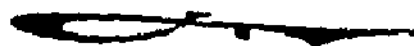
એ નામની પારસી જરથોસ્તીઓના પતેતી નવરોજ સાથે નીકટ સંબંધ ધરાવતી પારસી સંસારી એક ઓરીજીનલ વાર્તા, જે જાણીતા લેખક તથા વાર્તા નવેશ મી૦ ખરસેદજી મનજી ફરામરોજની કલમથી લખાયલી છે અને જેમાં એમની "મહારોતની ખુરશેદ" "ધર્મી જોડાંની ગેબી ફતેહ" "જંગલનું ગુલાબ ગુલ," "સખુરિનો વારસો" વીગેરે આગલી લોકપ્રીય વારતાઓની પેઠે પારસી સંસારનો એક સાદો તથા શુદ્ધ ચિતાર, ધર્માં લાગણીની ગેહરથી સાથે, શેહરી તથા ગામડાંવાસી પારસી જીંદગી બીઆન, જંગલો પહાડો તથા વાડીઓ વીગેરેના કુદરતી દેખાવોની ગુંથણી સહીત અને પ્રસંગોપાત કવીતાની પ્રસાદી સાથે બહુ પેચદાર તથા મોહ ભરેલી રીતે આપેલો છે.

કીમતઃ—ચાર આના; પોસ્ટેજ અડધો આનો; દેશાવરો ખાતે વેલ્યુપેએબલથી મોકલવામાં આવશે. મુંબઇ મધે કોટ, મીંટરોડ, સાંજવર્તમાન ઓફીસમાંથી, તથા નવસારી મધે નરીમાનસા-કર્તાને ત્યાંથી મળશે.

એજ કર્તાની રચેલી "ધર્મીજોડાંની ગેબી ફતેહ" એ નામની વાર્તા રૂ. ૧ ની કીમત (ટપાલ ખરચ બે આના.) મુંબઇ ચંદનવાડી વર્તમાન પ્રેસમાંથી તથા નવસારી મધે એના કર્તાને ત્યાંથી મળશે.

શુકરાન.

DIAMOND JUBILEE PROCESSION H. M. THE QUEEN VICTORIA, EMPRESS OF INDIA.

(A leaf from ''My Seven Years in England'').

By—Trimbakrai Jadavrai Desai, Barrister-at-Law.

Now came the Jubilee Day on the 22nd of June 1867. Hugo buildings were pulled down in order to erect stands for spectators. I had to pay three guineas for a single chair in the last row of seats in a shop-window in the Strand. The front seats cost ten guineas each. In one place along the route of the procession it was reported that so much as three hundred guineas was paid for a prominent seat. The owners of some of the buildings earned so much by thus providing spectators with seats that they could erect new and magnificent buildings in the place of old ones that had been pulled down for the said purpose. The people were going to the route of the Procession from the early morning. By 8 A. M., there was no walking space left on both the sides of the road. Illustrated programmes of the Jubilee Procession were sold all over London. The day was cloudy. Her Majesty was to leave the Buckingham Palace at 11 A. M. The representatives of the Army and the Navy appeared in their respective uniforms. Exactly at 11 o'clock just as H. M. the Queen placed her foot in the State—Carriage, the clouds dispersed aud we had the most glorious sunshine. We had, in fact, the proverbial "Queen's weather"! I was located, as said above, in the window of a shop in the strand near the Temple Bar. Inspite of my paying three guineas I had such a seat in the rear that every time anyone wanted to pass through, I had to get up. Before the Procession came a gentleman who had engaged a few guineas seat in the front row came to me whether I would allow him to

Her Majesty. H. R. H. the Princess of Wales and H. R. H. Princess Henry of Battanburg were with Her Majesty in the same carriage. At once there was an outburst of enthusiastic and continuous ovations from both the sides of the road. Her Majesty had been graciously returning the salutations of the public all the while by bowing her head to them every now & then, and I think she must have been completely exhausted on her return to the palace. There were other ladies of the Royal family in other carriages. A long train of life-guards &c. followed the Queen, and when the procession arrived at the Temple Bar the Lord Mayor of London presented the sword to Her Majesty. He the *Nagarsheth* of London, being not used to going on horseback seemed to feel awkward while riding on that occassion. Still, it had to be done, and the Procession proceeded via Ludgate Circus to St. Paul's Cathedral where a grand and imposing Thanksgiving Service was performed in the presence of the representatives from almost all the parts of the world. It is noteworthy that the European Sovereigns pray to God on all such occasions and attribute all the good received to His Grace and Mercy and thank Him gratefully for the same with all their hearts & soul. H. H. the Thakore Saheb of of Gondal and H. H. the Thakore Saheb of Morvi were also there but they did not take part in the Procession. An English lady of our acquaintance, who had seen H. H. the Rani Saheb of Gondal, came to our house in the afternoon and was in raptures. She was quite surprised with what she had seen on the person of H. H. the Rani Saheb by the way of ornaments, clothes &c., of exquisite price and beauty. H. H. the Rani Saheb was in regular Indian costume, and so was H. H. the Thakore Saheb of Gondal. I, however, had not the opportunity of seeing them as I was located in the Strand.

(To be continued).

ABSORBED.

As the full-blown flower on its slender stem-
Heav'ly bedewed it bends its gentle head,
Petal into petal full drenched all night,
So laden with some concentrated thought,
With eyelid-curtains dropped to full extent,
Lest slily thence the captive thought escape,
And with the bellows of the lungs full closed,
Lest with the breath it mount the outer air,
She ov'r the sunken breast doth drop her head,
Unconscious of the noisy world around;
A statue more, and less a living thing.
And boldened at the stillness now and then-
The sportive sparrow doth so gently peck-
Her Bonnet decked with deepest floral hues.
Thus bound in body, mind and soul with thought,
She thinks and thinks and thinks,-in thought absorbed!

Nazook.

 એ બધું તારા કારણે.

ગર આજ આશના મેં ખ, ન ઈશ્કો, યાર હોતા,
તનમે તાજગી હોતી, દિલમે કરાર હોતા,
તું હોતા સરપરસ્ત, યું તાબેદાર હોતા સરકશ,
હલકા-બ-ગુશ મેરા, વ્હો તાબેદાર હોતા.
બુતખાના તેરા અગે બુત, શાકુમે નઝર ન આતા,
ન સાયરાંગ હોતા, યા નમસ્કાર હોતા.
મીલતા ન સાકી તુજસા, પ્યાલા ન હોતા લબરીઝ,
કરતા ન મયે-કશી અખ્તિયાર, સરમે ખુમાર હોતા,
હોતા ન તુજસા દિલબર, હોતા બજાએ ખુદ દિલ.
બે દિલ મગર યું ન હોતા, ન શોરો પુકાર હોતા,
ખાતુ તુ ક્યા લેજાતા, છાપા યુ માર મુજકો,
થી ક્યા મજાલ તેરી, બેદાર યાર હોતા,
"નાઝુક" વ્હો દેખ તુજકો, કહેતા હુએ મુસ્કરા કર,
મુરદોંમે-જાન ન હોતી, તેરા શુમાર હોતા.

નાઝુક.

જાણીને કાં રહે છે અંજાણ.

જરા ખુદ હાપોસે ફરીયાદ ક્યા હુએ
જાણુ અનજાણુ રહે ફરીયાદ ક્યા હુએ—જરા.
એ ચર્ખે જગમે દાદા હુએ કયુ ગારદન
અસીર બનકે પનાહ રહા કયુ સર તન
છોડી ગફલત બને ઝંઝીર તુમારી
જરા હુએ જાણકે ફરીયાદ ક્યા હુએ—જરા.
એ શીરીન ખાનેમે સો રહે કયું બેકામ
નિંદરા જામા દાદા ગજે કયું બેકામ
રહો! દીદાર સફર મંઝીલ તુમારી
જરા ખુદ હાપોસે ફરીયાદ ક્યા હુએ—જરા.

હો-સા-મીસ્રી.

❀ પ્રભુના અપાર ગુણ. ❀

ખાસ ગુલશન માટે.

લેખક—ઓધવદાસ એમ. કવિ

દોહરા.

કર્ણ તણું પણ તોડવા, માગ્યું શરીરનું દાન
આપ્યું તે પણ ભાવથી, સ્વીકાર્યું ભગવાન.
શુધ્ધ ભકિતના સ્નેહથી, તાહર્યા તુર્તજ તેહ.
એવા ઉત્તમ આપના, ગુણ અપારજ છેહ.
અદભુત શકિત આપનારી, વર્ણી નહી શકાય.
એ હું સમજ્યો આજથી, પડું આપને પાય.
પૃથ્વી પર નીપજાવીયા, અસંખ્ય પ્રાણી તાત,
પર્વત નદિ વન વ્રક્ષને, સાગર છે ભલી ભાત.
પથર તરતા જળ મહીં, રાખ્યા મારા નાથ,
લંકામાં પ્રીતે ગયા, લઇ સૈન્યને સાથ.
રાખ્યા સનમુખ આપની, પ્રેમ ધરી હનમાન
દાસ ભકિત દીલમાં ધરી, ભાવેથી ભગવાન
અહલ્યાને ઉદ્ધારવા, ગયા રૂષીના સાથ
પદરજ સ્પર્શકરી પ્રભુ, ઉધ્ધારી સુરનાથ.
વૃન્દાનું પણ રાખવા; આપ્યું જે વરદાન
પાળ્યા તેને પ્રીતથી, ઉત્તમ આપી . દાન.
ભોજન સમયે ભાવથી, બોલાવ્યો તમ પાસ
કર્યો સઝવન સ્નેહથી, કેલઈયાંને ખાસ.
ચર્ણે ચાલી આવું હું, મંદીર માંહી રોજ
ટાળી નાખી ૮ તન થકી, ઉધ્ધવ, આપા બોજ.

સ્વર્ગીય પ્રેમ.

ગુલશન માટે ખાસ

લખનાર—મીસ કીકી બેન.

સરલા ઘણીજ રડતી હતી અને તે કેમ રડતી હતી તે માત્ર તેનું અંતઃકરણ અને તેની વ્હાલી સખી ત્યા માંજ જાણતી હતી. રડતાં રડતાં તેનું ગોરૂં મુખ રાતું થઇ ગયું હતું. આંખો ફુલીને ટેટા થઇ ગઇ હતી અને રાતરે ઉંઘ ન આવવાની નિશાની તેના મોં ઉપરના થોથરથી જણાતી હતી છતાં તે ઘણી જ રડતી હતી. માથાનું ઓઢણું ખભા ઉપર પડ્યું હતું અને એક હાથ ગાલે લગાડીને દુખી વિચારમાં રડવામાં મગ્ન થઇ ગઇ હતી તેથી તે તેની પ્રિય સખી સરોજ ઓરડામાં આવી તે પણ જાણતી નહોતી. સરોજ તેને જોઈ રડવા લાગી અને અંતે ધૈર્યધરી શાંત થઈ અને પોતાની સખીના ખભાં ઉપર હાથ મુક્યો ત્યારેજ તે દુખી બાળાએ સખીનું આગમન જાણ્યું.

"સરલે. મારી વ્હાલી બ્હેન, રડવાથી શું થશે.' જરા ધૈર્ય ધરીને શાંત થા." સરોજ પોતાની પ્યારી સખીને વિનવવા લાગી.

"બ્હેન શું કરૂં ? રડવાથીજ મારૂં દુઃખ ઓછું થાય છે. ન રડું તો મારૂં હૈયું ફાટી જાય. મારી વ્હાલી, મારૂં દુખ હું ખમી શક્તિ નથી. પિતાજી મને રીબાવે છે તેના કરતાં મારી નાંખે તો સારૂં, " સરલા આંખમાં આસું સાથે બોલી.

બને સખીઓની અંતઃકરણના ખુલાસાની વાત સરલાની મા વિદ્યાએ જોડેના ઓરડામાંથી સાંભળી. પોતાની પુત્રીનું દુખ ન ખમાવાથી પાસે આવીને સમજાવવા લાગી.

"સરલા, મારી દીકરી તું રડે છે તે મારાથી નથી ખમાતું. તું છાની રહે મારીલાડકી ને ધીરજ રાખ. હું તારા બાપને સમજાવીશ. તું આશા રાખને તારા જીવને કલ્પાંત ન કરાવ."

" મા, શું આશા રાખું ને, શું ધીરજ રાખું ? પિતાજીના વજ્ર જેવા હૈયાંને તું પીગળાવી શકવાની નથી, અને મા પછી શું થશે તે હું સમજી શકતી નથી,"સરલા છાની રહીને બોલી.

વિદ્યા તેને શાંત થયલી જોઇ પોતાને કામે લાગી અને સરોજ પણ પોતાની સખીની સાથે તે શાંત પડી અને ઘરના કામમાં લાગી ત્યાં લગી તેને સમજાવી ખુશ કરીને પછીજ ઘેર ગઇ.

સરલાના પીતા દેવશંકર અને માતા વિદ્યાને સરલા એકજ સંતાન હતું. તેઓ પૈસાદાર હોવાથી વાલકેશ્વર ઉપરના પોતાના મોટા બંગલામાં રહેતા હતા. સરલાના પિતાને એક શીવશંકર નામના તેના જેવાજ શ્રીમાન મીત્ર સાથે ઘણોજ ઘરોબો હતો અને તેના એકના એક પૂત્ર ચંદ્રવદન સાથે સરલાનો વિવાહ નાનપણમાંજ કરેલો હતો. સરલા ને ચંદ્રવદન પાસે પાસેજ રહેતા હોવાથી નાનપણમાંજ એક બીજાને જીવ કરતાં વધારે ચહાતાં હતાં અને સરલા પંદર વર્ષની થઇ તે વખતે બને નાંમ મન મળી ગયેલાં હતાં અને લગ્ન થવાના નક્કી હતા તેવામાં વેપારી બાબતમાંથી વાંધો પડયો ને બનો મિત્રને વાંધો પડતાં તે લોકોનો જીવ દીવસે દીવસે ઉંચો થઇ ગયો અને તેને પરિણામે બીચારી સરલા અને ચંદ્રવદન હમેશાને માટે છુટાપ

ડયાં. બને મિત્રોના છુટા પડવાથી વિવાહ ટાળી નાંખ્યો અને એક બીજાનું મોં પણ જોતા ન હતા. સરલા તેની દીલગીરીમાં ડુબી ગઇ. ખાવા પિવાનું મુકીને રડવા લાગી, તે છતાં તેના પિતાના મનમાં દયા આવી નહીં. વિધાના. કાલાવાલાથી પણ તેનું વજ્રઅંતઃકરણ પીગળ્યું નહીં. બીજાજ પોતાને યોગ્ય લાગતા યુવક જોડે સરલાનો વિવાહ કર્યો. સરલાએ વિવાહ થયા પછી રડવાનું મુકી દીધું, પણ ખાવા પીવામાં દીવસે દીવસે ઉતરતી ગઇ. લગ્ન તરતજ લીધેલા હોવાથી ઘરમાં ધામધુમ થતી પણ સરલા શુન્ય હૃદયે ઉત્સાહ વીના, ભાગ લીધા વીના, બાગ અથવા તો ઓરડામાં બેસી રહેતી અને તેના પીતાની મનાઇને લીધે તેને કોઇજ બોલાવતું નહીં.

આજે સરલાનો લગ્ન દીવસ છે. હસ્ત મેલાપનું મુહુર્ત સાંજનું હોવાથી બધા ઘરમાં આનંદ વ્યાપી રહયો છે. સાંજ પડવાથી લગ્નનો વખત થવાથી વરઘોડો આવ્યો વર ઉતર્યો તેને પોંખી લીધો. એ દેખાવ એક સુંદર યુવક સામેના ઝાડને અઢેલીને જોતો હતો. તેનું હૃદય તે ઘરમાં હતું અને તે હૃદયને તે બીજાને લુંટી જતું જોયાથી નિરાશ હૃદયે ઉભો હતો. એટલામાં રડવાનો શોર મંડપમાં સંભળાયો અને દેવશંકર મોટેથી રડતો હતો. "હા સરલે, હા બાલે, હા પુત્રી," એમ તે મોટેથી રડતો સંભળાયો. તે સાંભળીને તે યુવક એકદમ દોડયો અને મંડપમાં જઇને જોયું તો તેના હૃદયની મુર્તિ આરસની પ્રતિમા જેવી મરી ગયલી પડી હતી ને તેના માતા પીતા ત્થા સંબંધી આસપાસ બેસીને રડતાં હતાં. તે જોઇને 'હાય સરલે' કરતો તે તેની પાસે પડયો અને તેનું હૃદય એકદમ ગતી કરતું બંધ પડવાથી તે પણ પોતાના હૃદયની પ્રિયતમાને મળવાને ચાલ્યો ગયો.

થઇ પડેલી બાળા, તું તારા પ્રિયતમ સાથે પરમપી ખોળામાં બેસીને આનંદ પામજે અને તારા પીતાને માફ કરજે. ચંદ્રવદન, મારા પ્રિય પુત્ર, ક્રોધને લીધે તમારા બંનેનો મેં જીવ લીધો છે. તમો બંને મને ખરા અંતઃકરણથી માફ કરજો."

બંને પ્રેમી યુગલને સાથે બાળ્યાં. તપાસ કરતાં જણાયું કે ચંદ્રવદન અમથોજ ફરતો તે તરફ આવી ચડયો હતો અને પોતાની પ્રેમ મુર્તિનાં લગ્ન જાણી તે ભગ્ન હૃદયથી ત્યાં જોતો ઉભો હતો.

અરે—અરે—

ઘરધણી પોતાના કુટુંબ સાથે જમવા બેઠો હતો તેટલાં એક બારીમાંથી એક બૉલ આવી તેના એક છોકરાને લાગ્યો. થોડા વારમાં એક છોકરો તે બૉલ લેવા આવ્યો.

"સાહેબ! બૉલ આપો!"

"શું હઉહઉ?" ઘરધણી પુકારી ઉઠયો, "યુ સીલ્લી એસ! ગેટ આઉટ! મારા છોકરાનું માથું ભાંગી બૉલ લેવા આવ્યોછ?

"અરે અરે મહેરબાન! જરા વિચાર કરો! તમારા દશ બાર છોકરા છે અને હમારો તો એકજ બૉલ છે!"

(શોખીન)

સરખામણી

સોરાબઃ–તારી જીભ ડીયર સ્ટીમ રોલર જેવી છે.

શીરીનઃ–ઓ વાય! સ્ટીમ રોલર જેવી તે વરી શા વરે થઇ!

સોરાબઃ–કારણ તું સ્ટીમ રોલરની પેરે સામે વાળાને કચડી નાંખેછ!

(શોખીન)

તલની ખાસિયત.

પારખો, તમો કેવા છો ?

(ગુલશન માટે ખાસ.)
લખનાર-સોલન

માણસના શરીરના જુદા જુદા ભાગપર કાળા યા રાતા તલ હોયછે તેથી શું લાભ યા ગેરલાભ થાયછે, યાને તેની શું ખાશીયત હોય છે તે નીચલા ઉપરથી માલમ પડશે, .

તલ જો હૈયાં ઉપર હોય તો તે માણસ ઘણો ઘાતકી હોવો જોઇએ. પેટ ઉપર હોય તે માણસ ઘણો ખાઘરો હોય. પેટના છેક નીચેના ભાગ પર હોય તો તે માણસ ઘણો નબળો હોવો જોઇએ. જે માણસના ઘુટણપર તલ હોય તે ઘણી ખુબસુરત અને પૈસાવાલી બૈરી મેળવે.

એક સ્ત્રીના ડાબા ઘુંટણપર તલ હોય તો તે ઘણાં છોકરાંની માતા થાય જ્યારે જમણે ઘુંટણે હોય તો વફાદાર અને માયાળુ સ્વભાવની નીકળે.

એક માણસના નાકની એક છેડેથી બીજે છેડે એક તલ પસાર થતો હોય તો તે માણસ દુર દેશાવરનો ફરનારો હોવો જોઇયે. એક સ્ત્રીને તે પ્રમાણે તલ હોય તો તેણીનાં પગે સાવરણીજ એટલે કે આખા દહાડામાં બસ ચાલ ચાલન કર્યા કરે,

એક માણસને ગળાંપર તલ હોય તો તવંગર થાય. એક સ્ત્રીને હેઠળના જડબાપર તલ હોય તો તે દુખી હોય અથવા તો દુખ આવવાની તે . નીશાણી છે.

જેનાં કપાળની અધવચમાં વાળની આગળ તલ હોય તો તે અપ્રમાણીક, ઘાતકી અને ઘણો તકરારી પુરૂષ હોવો જોઇયે. જો તે તલનો રંગ મધ જેવો હોય તો લોકોનો ચાહતે જીતી શકશે. તલ જો રાતો હોય તો તે લુચ્ચાઇની નીશાની છે. તદન કાળો ઢણુક હોય તો ધચુપચુ સ્વભાવ બતલાવશે. આ તલ જો મશાની માફક ઉપસેલો હોય તે ભાગ્યશાળીની નીશાની છે.

જે પુરૂષના કપાળનો જમણી બાજુએ તલ હોયતો તે સારા માણસના સમાગમમાં આવી ઘણો ફાયદો પામશે, અને બીજાઓ ઉપર ઉપરી પણું ભોગવી માનપાન મેળવશે. જેમ તલનો રંગ ફીકો તેમ આબરૂ વધારે. રાતો રંગ હોય તે ધર્મ પર આસ્થાવાળો નીવડશે. કાળા રંગનો તલ હોય તો મોટા માણસોની તે અદેખાઇનો ભોગ થઇ પડશે. મસાની માફક તલ હોય તો તે નસીબવંતો નીવડશે.

કપાળની ડાબી બાજુએ તલી હોય તો તે પોતાના કામથી બીજાને શંતોષ આપશે નહી યાને તે કામ કરશે પણ ઠપકો સાંભળશે. ડાબી બાજુ પણ જરાક વચમાંથી તલ હોય તો મોટા માણસો તેની પાયદસ્તે હાજર રહેશે. તલ-મધના રંગનો હશે તો પોતાની દોલત ઉડાવી યા ગુમાવી દેશે. રાતા રંગનો હશે તો ગરીબાઇમાં આવી પડશે. કાળા રંગનો હશે તો ઇતરાજીમાં આવી પડશે.

કપાળની ડાબી બાજુએ કાનની પતી પર રાતો તલ હોયતો તે માણસ બુધ્ધિવાન, કાળા રંગનો તલ હોય તો તે જુઠો અને તરકટી ની

ડ્યાં. બંને મિત્રોના છુટા પડવાથી વિવાહ ટાળી નાંખ્યો અને એક બીજાનું મેં પણ જોતા ન હતા. સરલા તેની દીલગીરીમાં ડુબી ગઇ. ખાવા પિવાનું મુકીને રડવા લાગી, તે છતાં તેના પિતાના મનમાં દયા આવી નહીં. વિદ્યાના કાલાવાલાથી પણ તેનું વજ્રઅંતઃકરણ પીગળ્યું નહીં. બીજાજ પોતાને યોગ્ય લાગતા યુવક જોડે સરલાનો વિવાહ કર્યો. સરલાએ વિવાહ થયા પછી રડવાનું મુકી દીધું, પણ ખાવા પીવામાં દીવસે દીવસે ઉતરતી ગઇ. લગ્ન તરતજ લીધેલા હોવાથી ઘરમાં ધામધુમ થતી પણ સરલા શુન્ય હૃદયે ઉત્સાહ વીના, ભાગ લીધા વીના, બાગ અથવા તો ઓરડામાં બેસી રહેતી અને તેના પીતાની મનાઇને લીધે તેને કોઇજ બોલાવતું નહીં.

આજે સરલાનો લગ્ન દીવસ છે. હસ્ત મેલાપનું મુહુર્ત સાંજનું હોવાથી બધા ઘરમાં આનંદ વ્યાપી રહયો છે. સાંજ પડવાથી લગ્નનો વખત થવાથી વરઘોડો આવ્યો વર ઉતર્યો તેને પોંખી લીધો. એ દેખાવ એક સુંદર યુવક સામેના ઝાડને અટેલીને જોતો હતો. તેનું હૃદય તે ...તું અને તે હૃદયને તે બીજાને સુંદી
તલ
નીશાની છે. ...નિરાશ હૃદયે ઉભો હતો. એટલા-
...પમાં સંભળાયો અને
તલ ઘણા હોય તો જુ... સરલે, હાબા
તેની પર આવી પડવાની, પણ છ... ...તે.
માંથી આશાનીથી પસાર થઇ સુખમાં દીવસો પસાર કરશે.

હડપચી યા દાઢની બાજુમાં જેને તલ હોય તે ઘણાજ ગરીબ સ્વભાવનો, ઉદ્યોગી, સદગુણી હોય અને દરેક આરંભેલાં કામમાં ફત્તેહ મેળવશે.

સોલનના સટાકા

બરાબર ઘાત ઘડયો.

શસ્તાદ ગરગર રોજ કલબમાં પીપરઇને મોડેથી ઘર આવે. મીસીસ સહવારે કહે કે

થઇ પડેલી બાળા, તું તારા પ્રિયતમ સાથે પરમ પી ખોળામાં બેસીને આનંદ પામજે અને તારા પીતાને માફ કરજે. ચંદ્રવદન, મારા પ્રિય પુત્ર, ક્રોધને લીધે તમારા બંનેનો મેં છત્ર લીધો છે. તમો બંને મને ખરા અંતઃકરણથી માફ કરજો."

બંને પ્રેમી યુગલને સાથે બાળ્યાં. તપાસ કરતાં જણાયું કે ચંદ્રવદન આપઘાતજ કરતો તે તરફ આવી ચડયો હતો અને પોતાની પ્રેમ મુર્તિનાં લગ્ન જાણી તે ભગ્ન હૃદયથી ત્યાં જોતો ઉભો હતો.

અરે—અરે—

ઘરધણી પોતાના કુટુંબ સાથે જમવા બેઠો હતો તેટલાં એક બારીમાંથી એક બૉલ આવી તેના એક છોકરાને લાગ્યો, થોડા વારમાં એક છોકરો તે બૉલ લેવા આવ્યો.

"સાહેબ! બૉલ આપો!"

"શું હઉઉઉ?" ઘરધણી પુકારી ઉઠયો, "યુ સીલ્લી એસ! ગેટ આઉટ! મારા છોકરાનું માથું ભાંગી બોલ લેવા આયોછ?

"અરે અરે મહેરબાન! જરા વિચાર કરો! તમારા દશ બાર છોકરા છે અને હમારો ...એકજ બૉલ છે!"

(શોખીન)

વકીલ—...
આ રેશમી રૂમાલ ...
કરવામાં આવ્યો છે તે તમારોજ છે? તમે તે ઓળખી શકશો?"

ફરયાદી—હા સાહેબ વકીલ—પણ તમે ...ટલા ખાત્રીપુર્વક કેમ છે ઓ?

ફરીયાદી—સાહેબ તમે રૂમાલ પરથ જોશો કે એ તદન જુદીજ જાતનો છે. તે હું તે પારખી શકુંછ."

વકીલ—તમુને માલમ છે કે એમાનો ક મારી પાસેબી છે."

ફાલતુનું પાણી.

"આયા કાહ ગઇ ? હયાં આવ." બાઇએ હાંક મારી.

"આવીજી બાઇ. કાંયજી, શું કહોછ ?"

"તેં આજે માટલામાં પાણી ગાળીને નાખેલું કે ?"

"અરે હારે બાયજી, મેં હાથે ગાળેલુને !"

"શાવરે ગાળેલું ? કટકો તો ધોઇને ધોવા નાંખયોછ ?"

"ફલાનલે."

"ફ્લેનલે ? મરે પાણી ગાળવા ફેલનલ તારા હાથમાં કાંહથી આયું ?" બાઇએ અચરતી બતાવી.

"જી, મેં મોટા શેઠનું ફેલનલનું શર્ટ લીધું તું."

"ઓ તું મરેરે મુંઇ. એવનનું નવું ફેલનલનુ શર્ટ બગાડયું. મુંઇ તુને કંઇ—"

"બાઇજી અમથા શું કામ ગભરાવોછ," આયાએ ઠંડે કલેજે કહ્યું મેં નવું શર્ટ નથી લીધું. મેલાં કપડાનાં કંડયામાંથી લીધું તું."

માંથું મારતા સંભાળજો!

ચર્ચગેટ સ્ટેશનનો મહેરબાનો વેટીંગ રૂમ ઉતારૂઓથી ભરાયલો હતો. આમાં એક પારસી ખુરશીપર બેઠેલો હતો. અને તેના ખોળાપર એક નાનું બેબી હતું.

બેબી કળવાઇને રડતું હતું અને તેને કેમ મુંગું રાખવું તે પેલા પારસીને આવડતું હતું નહીં એમ લાગતું હતું. આ ઉપરથી ત્યાં બેઠેલો એક બીજો પારસી તેની આગળ આવ્યો અને પુછયું.

"તમુને આય છોકરાંને આવી રીતે રાખતાં જોઇનેજ હું તરત સમજી ગીયો." પેલાએ કહયું. "હવે એ બાનું કંઇ પાછાં આવે એમ લાગતું નથી."

"નહીજી જરૂર આવશે."

"અરે નહીરે બા, સેવક પરબી એવું પરેવું છેની. હું બી એક વખત સ્ટેશન પર બેઠેલો હતો તેટલાં એક બાઇ એક છોકરૂં મને આપીને કહયું કે પાંચ મીનીટમાં આવુંછું તેટલાં રમાડજોજી. તે આજની ઘડી સુધી તેની પાંચ મીનીટ થયાજ કરેછ."

"નહી પણ આય બાઇ તો પાછાં આવશેજ."

"અરે કાંઇ ખોટાય કરો. તમે બા હજૂર નવા લાગોછ એટલે—"

"નહીજી, પણ એવન તો આવશેજ. કારણ તેવન મારા ધણીયાણી થાયછે. જરાક સામાન—"

પણ પેલો વધુ સાંભળવા ઉભોજ નહી.

સમજે તો ઘણું છે.

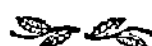
આરટીસ્ટ – (રામાને) કેમ રામા મારૂં પીકચર એકઝીબીશનમાં મુકી આવ્યો કે ?

રામો – હાજી સાહેબ. શેઠીયાઓ એથી ખુશ-ખુશી થયલા દેખાયા.

આરટીસ્ટ –(હરખાતા) હં કે ! એ લોકે શું કહ્યું રામા.

સાહેબ એ લોક બોલ્યા તો કંઇ નહી. પણ તમારૂં પીકચર જોઇને ખુબ હસવા પડયા !"

તમને શું જોઈએ છે?

હમે દરેક જાતનું નવું તેમજ સેકન્ડ હેન્ડ સાંચા કામ યુરોપ, અમેરીકાથી ખાસ મંગાવ્યે છીએ. વ્હારડેલનાં પ્રિન્ટીગ, તથા લીથો મશીનો, જૉબ કામ માટેનાં અને ફોટો ઝીંકોનાં અપ-ટુ-ડેટ ટ્રેડલો અને મશીનો, કટીંગ, સ્ટીચીંગ તથા પરફોરેટીંગ મશીનો તેમજ સ્ટીરીઓ મશીનો હમો ખાસ મંગાવ્યે છીએ.

તાત્કાળિક જરૂરયાતને પહોંચી વળવા આ મશીનરીઓનો સારો જથ્થો હમો સ્ટૉકમાં રાખ્યે છીએ.

એકજ વાર અજમાવશો.

પેરોલ મેક્સીમ કું૦

સીતારામ બીલ્ડીંગ,

મુંબાઈ.

ગુલશન.

Gulshan.

અધિપતિ—ભાગળ્યા.

Head office —NAVSARI. | હેડ ઑફીસ —નવસારી.
Bombay office—c/o Manek Printing Press Grant Road. | મુંબઈ ,, —કેર ઑફ માણેક પ્રિંટિંગ પ્રેસ ગ્રાંટ રોડ
London agent—Messrs E. W. Harwood & Co; 21 Warwick Lane, London, E. C. | લંડન એજન્ટ —મેસર્સ ઇ. ડબલ્યુ હારવુડ ઍન્ડ કો૦ ૨૧, વોરવીક લેન, લંડન, ઇ. સી.

(પુસ્તક ૫મું) નવેમ્બર ૧૯૧૩ અંક ૧૦.

સાંકળ્યું.

"હરિમાં હરિઆળી."

ગુલશન માટે ખાસ.

લખનાર—હરમીસ.

જ્યાં હરિનું હરણ, છે દયાને કરમ;
ત્યાં ન થાશે મરણ, સદાય નથી ધરમ.
ત્યાં લડત નથી, કાંઇ ચઢત નથી;
કાંઇ પડત નથી, નડત નથી.
જેને નામ હરિનું મુખમાં લીધું, જોર કુખમાં કીધું;
દહે સુખમાં દીધું, જાણે અમૃત પિધું.
જ્યાં માનતણાના ભાર રહ્યા, અપમાનતણાના બાર રહ્યા.
નજાત જાતના સાર રહ્યા, એક પંક્તિના એક હાર રહ્યા.
ત્યા દોષ રોશનું ચલન નથી, હર વાત વાતમાં વળણ નથી;
જ્યાં જોર ઝનનનુ ઝલણ નથી, કાંઇ દાબ દોરનુ દલણ નથી.
ત્યાર શીર કોણા તલવાર નથી, તું'ભા તનમાં પળભાર નથી;
ત્યા કશો કાંઇ છલકાર નથી, "હુ"નો ત્યાં અખત્યાર નથી.
(પલકાર)
ના શેખી કો'ની ચાલે નહી, દેખા દેખી ત્યાં હાલે નહિ;
કાળ વર્યથ કોઈ ગાળે નહિ, નાલેશ કપટ કોઇ કાળે નહિ.
ત્યાં સંપ સેવાની શુદ્ધવાણી, ના પરમ સાથ કશી હાણી;
નથી દુખ, વિલાપ, કશી કહાણી, ત્યાં મધુર વાસને ગુણ જ્ઞાની.
જે કોપ હરનો દાસ થયો, ને ત્યાં મોહોનો વ્યાસ રહયો;
ન નિચ ઉંચનો કયાસ રહયો, તેનો સ્વર્ગમાં વાસ થયો.
ન કશાંની ચોરી નહી, હુકમતણી ત્યા દોરી નહી;
ગુહય ભાવ કાંઈ થોડી નહિ, સિવા હરિ ત્યાં જોડી નહી.

ગુલશન વાજીંત્ર ગાઈડ.

વસંત પ્રભા નાટકનું ગાયન.

માનો માનોને રસીલા આતો ન સારી વાત
છેક આમ શું કરો છો બોલાવે જાઓ તાત
રસીલી પ્રેમ પાન અમૃતે જીવાએ
હાજી પ્રેમ વાત જાણું છું પીયા
કટાક્ષે વિંધાઇ કેદી થઇ રહ્યા.
વીતી જાય રાત વાતે નાથ શું ઘેલા થયા.

મા નો મા નો ને એ ર સી લા આ અ તો એ ન સા રી વા ત
ધ ની સા રે ગ મ પ ગ મ રે ગ સા રે સા ધ ની સા સા
\+ + + + +
ખ ખ ખ ખ

છે ક આ મ શું ક રો છો બો લા વે જા ઓ તા ત
મ મ ધ ની સા રે ગ મ પ ગ મ સા રે સા સા } માનો.
× + × + +
ખ ખ ખ ખ

ર સી લી પ્રે એ મ પા આ ન અ મ ર અ તે એ જી ઇ વાએ
મ ધ ની સા રે સા મ ગ રે સા રે ની સા ધ ની પ ધ મ } બે
ખં ખ ખં + × ખં ખ ખં ખ ખ ખં

હા જી પ્રે મ વા ત જા ણું છું પી યા
ગ ગ મ મ મ પ ગ મ સા રે સા } બે વાર
\+ × + +

ક ટા આ ક્ષ વીં ધા આ ઇ ઇ કે દી થ ઇ ર હ્યા
સા સા રે ગ મ પ ધ મ પ ગં પ મ ગ રે સા
\+ + +

વી ઇ તી જા એ રા ત વા તે ના થ શું ઘે લા થ યા
સા રે સા રે મ મ મ રે રે સા રે સા ની ધ ની સા } બે વાર.
\+ × + ખં ખ ખં

એક અસાધારણ લાભ.

લેખકો માટે ખાસ.

બે ગિની — ફુલ્સ કેપના લગભગ ૬૦ થી ૮૦ પાનની કોઇ પણ સંસારી ય ઐતિહાસિક લાંબી વાર્તા માટે.

એક ગીની — એક નાની હિંદુ સંસારિક યા ઐતિહાસિક વાર્તા માટે.

અડધી ગીની — એક સુંદર રમુજી સ્કેચ માટે.

એક ગીની — એક નાની પારસી સંસારી વાર્તા માટે.

રૂપીઆ દશ — ફુલ્સ કેપના ૧૨ થી ૧૫ પાના જેટલા કોઇ પણ બાબત પરના ઉત્તમ વિષય માટે.

ઉપલા ઇનામો ગુલશન અને સ્વતંત્રના માલેક તરફથી ખાસ જાહેર કરવામાં છે, આ ઇનામની હરીફાઇ તા૦ ૨૫-૧૨-૧૯૧૩ સુધી ખુલ્લી રહેશે.

લેખકોએ નીચલી સુચનાઓ ધ્યાનમાં લેવી.

૧ ટુંકી વાર્તા ફુલ્સ કેપ ૧૨ થી ૧૫ સાઇડની હોવી જોઇએ.

૨ એકથી વધુ હરીફાઇમાં ઉતરવાની દરેકને છુટ છે.

૩ લખાણોની માલેકી પર લેખકનો હક રહેશે નહિ.

૪ ઇનામની હરીફાઇનું પરિણામ ૧૯૧૪ના જાન્યુઆરીનાં પહેલાં અઠવાડીઆંનાં સ્વતંત્રમાં તેમજ જાન્યુઆરીનાં ગુલશનમાં જાહેર થશે.

૫ અધિપતિનો અભિપ્રાય છેવટનો ગણાશે.

લખો. હરીફાઇ

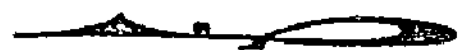
C/o અધિપતિ, ગુલશન અને સ્વતંત્ર

નવસારી.

પ્રભાત.

માસિક, પ્રગટ કરનાર એન બરજોરજીની કુાં૦
લવાજમ ટપાલ સાથે રૂ૦ ૩-૮-૦

આવ, વ્હાલાં પ્રભાત, ભલે આવ ! તારી આમદ મુબારક છે. જે સખકતા દિવસથી તારી હસ્તી આ દુન્યામાં થઇ છે, જે ઉંચ્ચ નેમ કલિપ તું આદર્યાંયું છે, જે નેમ અનુસાર તારા બે અંકો નીકળી ગયા છે તે નેમને છેવટ સુધી જાળવી રાખજે તેમાંજ તારી ફત્તેહ યાને સાહિત્યની ફત્તેહ છે ઘણા જૂના અને જાણીના કલમકરીની સહાયના સાથે 'પ્રભાત' નામનું મસિક ગયા સપટેમબર માસથી બહાર પડયું છે. આ માસિક કોસ્મોપોલીટીઅન ધ્યાર નીકળ્યું છે તથા સાહિત્યનો ઘણો સુંદર મેવો અકોઇ તેઓ ગુજરાતિમાં પીરસવામાં આવે છે હમે પ લિજ ખામી હમોને આમાં દેખાઇ છે અને તે તેમાંની કડક ભાષા માટે છે. ભાષા લગાર ઓછી કડક થાય તો સારૂ, કેમકે તેથી દરેક પારસી વાંચકને તેનો ઉપયોગ કરવાનું બની આવશે હમે એ સાહસીકભાઇને અંતઃકરણ પૂર્વક આવકાર આપીએ છીએ.

સદ્ગુણ.

કાફી.

આપ એક ખરેખરા મરદ બચ્ચા છો અને ભલા ભાઇ છો ! શું આપ આપની જવાં મર્દીને ત્યારે કલંક લગાડવા માંગો છો અને મુજ નાચાર બેચાર અબલાને હંફાવી હરાવી મને નિરાશાના ગારમાં મરતી. સબડતી કરવાની ઇચ્છા ધરાવો છો ?

'ના, હું તેમ માનતી નથી ? તમારા જેવા શુરવીર આવું નીચ કૃત્ય કરેજ નહિ. હું ખરા જીગરથી કબુલ કરૂં છું કે તમારામાં અજબ ચાલાકી છે અને તમે ચાલાકીથી તથા સફાઇથી મારા જેવીને દરેક રીતે લાચાર બનાવી દીધી છે. હું મને પોતાને અત્યાર સુધી બહુ હુશ્યાર સમજતી હતી પણ મારી ખાત્રી થઇ છે શેર મર્દો આગળ કેઇ બી સ્ત્રીની પતરાજી તનખા સમાન છે... લીલ્લાહને ખાતર હવે તો મારા પર કરમ બક્ષેસ ફરમાવી મને અહીંથી જવા દયો. હું તમારી જનેદાનની આભારી રહીશ અને તમને મારા ભાઇ સમાન ગણી તમારી આબાદી માટે તે ફિરતારની દરગાહમાં હરદમ દુવા ગુજારતી રહીશ. વધુ તે તમેને શું કહું ? તમો શાણા છો... તમારા જેવા ભલા માટે મારે બીજું શું વિચારવું !...ભાઇ, મને જવા દો...તમો કહો તમારે પગે લાગું...મને ના છેડો...તેમાં તમને શું ફાયદો

જાન જશે તો પણ હવે હું તને હરગીજ છોડનાર નથી. ચાલ પ્યારે બીબી, ચલ !...નાહક ફેરનો શા માટે કરે છે ? તું મને ચાહે છે પણ શા માટે એમ શરમાય છે ? તારી ખાતર મારા જાનનો ભોગ આપવા હું તૈયાર છું તો પછી વધુ શું માંગે છે ? તારી ઇચ્છા હશે તો એક કલાકમાં અપણે કાજીને ત્યાં જઇ નેકાહ કરાવી દઇશું...જો કે મારે મનથી નેકાહ કરવા કે નહિ તે તો બધું સરખું છે...કાજી સાહેબના દુવાથી શી હાંસલ થવાની તે હું સમજી શકતો નથી...આવ, દીલરૂબા આવ અને આ તરસાં જીગરની આગને બુઝાવ ! તારી એકજ બગલગીરી...અહા ! રંભા જાને મન ! ને મને ખરેખર દીવાનો બનાવે છે ? તારા પ્યારમાં લુબ્ધ થયેલો હું નાચીજ.. આહ ! બોસાની જરૂર છે ?

એમ કહેતાં કહેતાં તે હસીને રંભા તરફ જવા લાગ્યો. અજાયબીમાં હરણફાળ થઇ રંભા તે મોગલને જોવા લાગી અને 'એ પીરો ! મુંબખ્ત કોણ હશે !' કરી વમાસણ કરવા લાગી તેણી ચોપાસ પોતાની આતુર નજર દોડાવી રહી પણ કેઇ બી રીતે બચાવ થઇ શકે તેવું તેણીને જણાયું નહિ. અજીજ રીતે મોગલે તેણીને અશક્ત બનાવી દીધી હતી

એમ કહેતાંજ તેણે હસીને રંભાનો હાથ પકડ્યો કે ક્રોધના આવેશમાં લાલચોળ થઇ રંભાએ તેનો હાથ તરછોડી નાંખ્યો અને ગર્જના કરતી પોકારી.

"ચલ, હઠ, કાફીર! ખબરદાર એક પગ પણ આગળ વધ્યો તો! યાદ રાખ, તું મને લાચાર સમજે છે પણ તારા કરતાં હું દોઢ ચાસણી વધુ છું. જો આંધળા, આ છુરી જો! એક પગલું આગળ વધ કે એ તારી છાતીમાં જઇ ખુપશે નહિતર મારી છાતીમાં ઘુસી જશે! તારા જેવા પાપીને હાથ જવા કરતાં મને મરતાં જરા પણ દહેશત લાગતી નથી.'

આ કહેતાં સમેત તેણીએ પોતાની પાસની એક આબદાર નાની કટારી જેવી મોટી છૂરી ખેંચી કાઢી અને ચણીજ મજબુતા-થી તે પકડી રાખી તે મોગલ તરફ કરડે ડોળે જોવા લાગી.

આ જોતાંજ તે મોગલ હસીને બોલ્યો.

'ખુદાકી કસમ...એતો ગજબ હુવા! વાહ...આફ્રીન છે તારી ચાલાકીપર! તારી ફુરસદી જોતાં હું આંગળાંમાં દાંત...ના ના, દાંતમાં આંગળા પકડ્યા વિના રહી શકતો નથી અજબ...તુને ગજબ કીયા...જાને મન, તારી આંખોનો એકજ ઇસારો મારાં કાળજાંને લોહીથી ઝરતું કરે છે તો પછી તારે આ કટારી જોડી તેને તેમ કરવાની જરૂર શી?'

આ સાંભળતાંજ રંભાનું ઉકળતું લોહી જેવા નાજુક હાથનો માર ખાવો...વાહ! તારી આંગળાઓથી મોતને શરણાગત થવું, તેનાં જેવું બીજું અમૃત શું છે?...પણ...પણ તારે એટલી બધી તકલીફ ઉઠાવવાની જરૂર છે નહિ...તું એવી તસ્દી તારા સુંદર હાથોને ના આપ...શા માટે તું કટારી ઉગામે છે? તારી સુંદર આંખોમાંથી નીકળતો એકજ ઇસારો મને મારી નાંખવાને પુરતો છે તો પછી આટલી બધી નકામી ખટપટ શા માટે? તારા આશકને મારવાને તારી આંખોનો ચમકાર બસ છે તો ઉઠાવ તારી આંખો...જાનેમન, તું એમ ના કર! તારાપર દીલના અનેસા ને હેરાન ના કર! આવ...પ્યારી માશુક...આવ અને જલતાં જીગરને આરામ આપ! શા માટે તું એમ કરે છે? શું તું મને ભીખારી સમજે છે? ના, ના. દોલતના દર્યાવમાં તને ચમન ચમન કરાવાની મારામાં પૂર્ણ શક્તિ છે–હું તને મારા જાન કરતાં અધીક ચહીશ...મારી બેગમોની સરદાર બનાવીશ અને..."

'શયતાન! શું તું આખરે પણ તારી જાતપરજ જવા માંગેછ કે?'

'ક્યાછ?' તે ઠંડે કલેજે હસીને બોલ્યો. 'શું હું મારી દીલરૂબા સાથે દીલલગીની બે ચાર વાત કરૂં તેમાં જાત શી જણાવું? શું તરૂં એમ કહેવું છે કે મારે મારી માશુક સાથે હસી હસાવીને વાત ન કરવી...ભૂલ છે,

ગજવામાંના ભીના રૂમાલથી લુછી કાઢી ખોટી દાઢી મુછ દુર ફેંકી દીધી કે તેની સુરત સદંતર બદલાઇ ગઇ અને તે પોતાના અસલ સ્વરૂપમાં જાહેર થઇ ગયો. એક પળ સુધી રંભા તે બદલાના આકારને અજાયબીમાં હરણુ ફાડ થઇ જોવા લાગી અને તુરત પોતાની ખાતરી થતાં તેણી ખુશાલીની મારી એકદમ દોડી તેને વળગી પડી તેની ગોદમાં દબાઇ ગઇ. અને તે બન્ને એકમેકને પોતાનાં ખરાં જીગરથી પેટમાં દાબતાં ચુમ્બીઓનો વરસાદ વરસાવી રહ્યાં. ગોયા તેમને એકબીજાની ગોદમાંથી જરાપણ ખીસવા ગમ્યું નહીં.

ભલા, આ શું કહાંણી છે ? અત્યાર સુધી રંભા અજબ તમાશો કરતી હતી તે આ પ્રમાણે કેમ વટલી ગઇ ? રંભા—ક્ષત્રી કૂળ દીપક દેવી સમાન ગણાતી ચુસ્ત રાજપુતાણી એકાએક મોગલના પાસામાં કેમ દબાઈ ગઇ તે વિચારજ પહેલી નજરે આપણને અજાયબીમાં ગરકાવ કરનાર છે. પણ ત્યારે એ ભેદ શું હતો ? તે ભેદ કાંઇજ નહિ પણ સાદો અને સહેલો છે. મોગલના વેશમાં તે જવાન રાજપુત બચ્ચો હતો, જે રંભાનો સ્વિકારાયલો આશક હતો. અને તેથીજ રંભાને શરમ બાજુ કરી તેની ગોદમાં લપટાયલી આપણે જોઇ છે.

'શાબાશ !' રંભા શરમાતી બોલી. આજે તો તમે ખરેજ ગજબ કીધો છે...ખરેજ કમાલ કરી છે!...આહ ! ધાસ્તીને મારે મારો જીવ ઉડી જતો હતો ને તમો તો મજાહથી મારી ગમ્મત કીધી. ખયર મુજ નાચીજને સતાવવામાં તમોને જો મજાહ મળી હોય તો ફીકર નથી. ભલા, મને હવે કેહશો કે બધા સારી પેઠે તો છે ને? વાર, તમે જ્યાં અચાનક કેમ આવી ચઢયા ?'

'પ્રિયે, તને જો હરકત ન હોય તો આપણે પેલા તારા છૂપ્યા રસ્તામાં જઇએ અને ત્યાં હું તને મારી સર્વ હકીકત નિવેદન કરી તારી દરેક હકીકત સાંભળીશ.'

'ચાલો ત્યારે, પણ મને કહેશો કે તમો આ છૂપ્યા રસ્તાની વાત શી રીતે જાણો ?'

'મને કશીબી ખબર નથી. હું તો આં ગઇ રાતનો રખડતો ફરતો હતો. આજે ત્યાંથી સવારના બહાર જવાનો વિચાર કરતો હતો તેટલામાં તને અંદરથી નીકળતી જોઇ હું ચોંકયો. તને બરાબર ઓળખવા પછીજ મેં તારી સાથે આટલી મજાક બનાવી માટે મારી ભુલ થઇ હોય તો મને માફ કર !'

'રસ્તે ચાલતાં બૈરાંઓની મજાક બનાવનારને માફ કરવો કે- નહિ તે પર હું વિચાર ચલાવીશ !' રંભા હસીને તે વ્હાલા ચહેરા તરફ પ્યારથી જોતાં બોલી. 'પણ હુઝુર આપ નામવરને હું જે ગમે તે બકી છું તે મને માફ કરજો ! હું બહુજ શરમીંદી છું !'

'લે જો, વાત લાવીછ તે !' તે સરદાર હસ્યો. 'ધબ્બો મારીને સલામ કરેછ કે ? નારે બા, તારી એવી ગાળ ગળાયતો મારા જીગરમાં કયામત તુલીક નોંધાઇ રહેનાર છે...સમજ્યાં કે જી !'

'એમ સો ?' રંભા હસીને તેને વળગતી બોલી. 'ત્યારે તો સારી બલારાત પણ તમને માફ કરવાની નથીજી. સમજ્યા કે એ ?" એમ કહેતાંજ તેણીએ તે સુરંગનો દરવાજો ખોલ્યો. તેઓ બંને અંદર ગયા અને તેમની પૂઠે તે બંધ થયો. બે કલાક પછી તે પ્રેમાળ જોડું બહાર આવ્યું. તેઓ વચ્ચે શી શી વાતો થઇ હતી તે અત્રે જણાવવાની જરૂર નથી, કેમકે તે પાછળથી આપોઆપ જણાઇ આવશે. બહાર નીકળ્યા પછી ફરી પાછાં તેઓ એકમેકના પ્રેમમાં લુબ્ધ થયાં અને પછી છૂટાં પડી બંને જુદે જુદે માર્ગે ગયાં. રંભા કાંઇ અજબ ખુશ થતી મોતીને જઇ મળી. ચંદાવતી રાણી તથા મોતી આગળ ગઇ રાતના જલસાની કહાંણી તેણે ખુલ્લી સમજાવી હતી પણ પેલા રાજપુત બચ્ચાની વાત તેણીએ કોઇને પણ કહી ન હતી.

પ્રકરણ ૨૯.

હિમ્મતે મર્દા તો મદદે ખુદા !

આગલાં પ્રકરણમાં મિયાં સલાબતની કેવી રેવડી થઇ હતી તથા મિયાં સાહેબનો કેવો દેર ફજેતો થયો હતો તે આપણે પોલાસે વાર જોઇ આવ્યા છે. જેમ જેમ મિયાં સલાબત પોતાના પ્રપંચોમાં હરતો ગયો તેમ તેમ તે વિકાળ વરુ સમાન બનતો જઇ વધુ ને વધુ ઝીપલાં મારવા લાગ્યો. મોતીની સુંદર તસ્વીર આખી રાત અને દિવસ જોતે તેની નજર આગળ આવી તેની ઠેકડી કરી તેને હેરાન પરેશાન કરતી હતી. રોશનઆરા બેગમના છૂપા જલસાના ભવાડા પછી સલાબત ચૂપ રહ્યો નહિ. તેને કાંઇ પણ બરાબર સમજ પડી નહિ પણ ઘર જઇ બીજી સવારે તેણે પોતાના હાથ નીચેનાં શાહી લશ્કરના વડાને બોલાવી, ખાસ એક ટુકડીને તે છૂપા રસ્તાના માર્ગો માટે રોકી.

જો રંભાને પા કલાક મોડું થયું હોત— પોતાના પ્રાણ પ્રિય સાથે હોલવણીની વાતમાં તેણી થોડી વાર મશગુલ થઇ હોત તો સલાબતખાંના આ સીપાઇઓના સપાટામાં તે સપડાઇ ગઇ હોત અને તેણીનું શું થાત તે હાલ અત્રે કહેવાની જરૂર ન હતી...પણ ભવિષ્ય જાણવાની શી જરૂર છે? વાર્તામાં જો એમ થયું હોત તો તેમ બનત એવા ઉદ્ગારો કાઢવાની જરૂરજ નથી, કેમકે તે પ્રમાણે જો બને તો વાર્તાનું વહેણું આગળજ કેમ વધી કેમ શકે અને વાર્તાનો રસ કેવી રીતે જામી શકે? તે તો બની શકે-તેમ છેજ નહ તો પછી આવા ઉદ્ગારોને બાજૂએ રાખી આપણે આપણી હકીકતમાં આગળ વધીશું.

રંભા પોતાના પ્રાણ પ્રિય સાથે બહાર આવી કે થોડી વારે તે છૂપા રસ્તાના જેટલા માર્ગો હતા તેનાં મોંઢા આગળની જગ્યાઓનો કબજો લશ્કરી ટુકડીએ લીધો. તે ભેદી માર્ગમાંથી બહાર નીકળતા કોઇ બી માણસ અદના કે આલાને પકડવાનો સખ્ત હુકમ હતો. ગમે તેવું રાજવંશી માણસ હોય પણ તેને સલાબત સનમુખ હાજર કર્યા વિના છોડવામાં આવે તો જે તે ટુકડીના સરદારને પોતાનું મસ્તક જલ્લાદને સ્વાધિન કર્યા વિના છૂટક રહે તેમ નહતું. સલાબતખાં પોતાની ક્રુરતા માટે જાણીતો હતો. બલકે આખી શાહી સેના તેના ત્રાસથી થર થર ધ્રુજતી હતી તો પછી એક સાધારણ અમલદાર તેની સામે પોતાનું માથું ઉંચકવાની સરકશી કેવી રીતે કરી શકે? રખે શાહજાદી જહાંનારા આ છૂપા માર્ગ મારફતે કુંવરી મોતીગૌરી સાથે છૂપા સદેશા ચલાવે તે કારણેજ સલાબતે આ પગલું ભર્યું હતું. અત્યાર આગમજ તેણે એવી ગોઠવણ તો કરી મુકી કે જેથી જહાંનારાનો જાસુસ મોતી આગળ જઇ શકે નહિ પણ તે હૈયાં ફુટેલા સલાબતને સ્ત્રી ચરિત્રનો ખ્યાલ હતો નહિ. તે તો ગર્વમાં મદાંધ થઇ પોતાનેજ સર્વથી સરસ સમજતો હતો...ગોયા ખાબોચીયામાં ફુંફાડા મારતા ગર્વિષ્ટ દેડકાની પેઠે તે પોતાને આખી દુન્યાને પોતાના તાબા હેઠળ આવેલી સમજતો પણ તેને જહાંનારાની અજબ શકિતનો કશો ખ્યાલ હતો નહિ. તે આંધળાને ખબર ન હતી કે શાહજાદી જહાંનારાની પ્રપંચી જાળમાં તે સાધારણ માછલી સમાન હતો કે જેને તરફડયાં મારી મારીને પણ પોતાની સરજતને તાબે થવા વિના છૂટકજ ન હતો. તેને મુદલ ખબર ન હતી શાહજાદી જહાંનારાએ રંભાને શાહી પરવાનો આપ્યો હતો જેની રૂએ તેણી અને તેણીની સાથવાળાં કોઇને પણ અટકાવવાની કોઇ પણ લશ્કરી સરદારમાં તાકાત હતી નહી. તે હુકમ એવો હતો કે જેને તુરત ચુંબન કરી, નમન તાજીમ નમી, માન લાવવાનું આખાં હિંદમાં પ્રજાને ખાસ ફરમાન હતું... ગોયા, તે હુકમ સામે શાહનશાહ વગર એક શબ્દ ઓચરી શકતો ન હતો.

મિયાં સલાબતખાંએ પાંચસે સીપાહીઓની આ ટુકડી પોતાની અંગત દેખરેખ નીચે રાખી હવે પોતાની તદબીર-ની તાસીર ઉકેળવા માંડી. આ સીપાઈઓને પૈસાની લાલચે તેણે એવા તો પોતાના કમીના ગુલામ બનાવી દીધા હતા કે સલાબતના એક શબ્દને ખાતર મરવા યા મારવા તેઓ તત્પર હતા. પહેલાં આ રીતે પોતાના ટોળામાં જોર લાવી મિયાં સાહેબે મોતી ગૌરીને રાતો રાત છૂપા છૂપ ઉપાડી જવાની ગોઠવણ કરી તેની બારીક બારીક સામગ્રીઓ તૈયાર કરી મુકી હતી. બેગમ રોશનઆરા તેને શાહજાદા ઔરંગઝેબની પોસ્ત પનાહમાં જઈ રહેવા માટે જે પત્ર ખાસ આપનાર હતી, જે માટે તેણીએ કબુલાત આપી હતી, તે પત્ર હજી તેને મળ્યો ન હતો. તે ખાસ કરીને આ પત્રની કાગને ડોળે રાહ જોતો હતો. પણ તેને ખબર ન હતી કે આ પત્ર તો તેની ગેરહાજરીમાં હકીમ સાહેબ બેગમ રોશનઆરા પાસેથી ક્યારનો મેળવી ચુકેલો હતો. રોજ કાગળની તે રાહ જોવા લાગ્યો પણ કાંઈ ન વળતાં આખરે કંટાળીને હંફાવી. કુંવરી મોતી ગૌરીને ઉડાવી તે આગ્રા ખાતે રહી શકે તેમ પણ ન હતું; કેમકે તે જાણતો હતો કે આ વાતની જહાંનારાને ખબર પડતાં તેણે બાદશાહ સલામતને ઉંધું ચતું સમજાવી તેનો જાન પણ કદાચ લેવડાવવાની ગોઠવણ કરે તો તેમાં કશી નવાઈ ન હતી. આ ઉપરાંત આગ્રામાં રહીને જીંદગી સાથે રમત રમતાં તેને શાહજાદા દારાનો ભારે ભય હતો કેમકે તે તુંદ શાહજાદો મિયાં સાહેબની આ આતશ સાથની રમતની ખબર મેળવતાં તેની બોટીએ બોટી તોડી પીખી નાંખે તેમાં કશી *અજાયબી ન હતી. દારા તેમ થતાં તેને જીવ*તો તો છોડેજ નહિ પણ તે ઉપરાંત તેની પાસેથી મોતી ગૌરીને ઉડાવી લઈ ઘણી રહેમાઈથી પોતાના ઝનાનામાં દાખલ કરી દે. આ બધી બીનો ધ્યાનમાં લઈ નક્કી અનુમાન કર્યું કે ભલે ઔરંગઝેબ તેને પોતાની મહેરબાનીમાં રાખો યા ન રાખો પણ હાથે કરીને સીંહના ગુફામાં બેસી રહી કોઈ બી પળે તેનાં ઉઘાડા ડાચાં ઘુસી જવાના ધકક ધુજારા

ઉપડી ચુક્યો હતો. તેની સાથે તેના પાંચસે સ્વારો હતા. ખુલ્લા આકારમાં રણ મધ્ય કુંવરીને લઇ જવામાં ડહાપણ હતું નહિ તે રાજસિંહ જાણતો હતો કેમકે તેમ થતાં કાલનો દુકાળ આગે પડે એવો મામલો હતો. તે માનતો હતો કે એક વાર રાજપુતો મરણીઆ થઇને પણ લડે છતાં મોટી મોગલ સેના આગળ તેમને આખરે પણ હાર્યા વિના છુટક ન હતો તો પછી તદબીરથીજ કામ કાઢી લેવામાં દરેક માલ હતો. આ કારણે રાજસિંહ અને તેના માણસો ખાસ છુપા વેશમાં આ આ આવ્યા હતા.

કરે સલામ' વાળી ગણત્રી પર તે વેપારીઓનો વડો આવ્યો હતો એટલે કામ પણ તેવુંજ પાકું થવું હતું. જ્યાં શહેરમાં એક દિવસ રહેવાના સાંસાં ત્યાં તેમને દરેક વાતની છુટ હતી. પૈસા—પૈસા—તારી અજબ બલીહારી છે. શું રંક કે રાય તારા એકસાન ગુલામો છે. તારી મોહોનીમાં ફસતાં કોઇકજ આ ખાકી દુન્યામાં બાકી રહે છે અને ત્યારે તે અપવાદ દેવાંશી પુરૂષની ગણત્રીમાં આવી જાય છે. પૈસાનીજ મહેરબાને દુન્યામાં તરેહવાર ઉથલ પાથલ થાય છે— દુન્યા છેક કનિષ્ટતા પર ઉતરી જાય છે—માણસ જાત પોતાનું માનસિક

વાં...પોતે ગમે તેવા ઐબ્યલ હોય છતાં બીજાની મશ્કરી કરવા...બીજાને રૂશવા કરવા પહેલી તક હાથ ધરવી...પગે માછલાં ;મારી મોંઢે રામ પુકારવાની પેરવી કરવી અને બીજાઓના કૃત્યોથી દુન્યા કોણ જાણે કેમ ડુબાડુબ જતી હોય અને પોતાના જેવા ફરેસ્તાઇ રૂપમા ફરતા શયતાનો કેવી રીતે દુન્યાને ગરક જતી બચાવવાની પેરવી કરે છે તેવા ઢોંગ કરવા......બાહ ! આજના જમાનાની એ તાસીર છે...એતો... ઉંહ ! .....બાપજી, આ સંભાષણો કરવા આજે કલમડી કેમ લપસ્યા કરે છે તે કાંઇ સમજાતું નથી.

મિર સલાબતખાંએ પોતાની અંગત દેખરેખ હેઠળ જે લશકરી ટુકડી રોકી હતી તે આ હતી. ચોક્કસ ખબરો પરથી મિયાં સાહેબ આ લશકરી વેપારીઓના સરદારની મુલાકાતે જવા નીકળ્યો ત્યાં શી શો વાતો થઇ તે સાથે આપણને પણ ઘણું નહિ ને થોડું કામ હોવાથી મિયાં સલાબતખાંની આપણે પણ પૂઠ પકડીશું.

ની હતી...ફકત ખોટી તંબુઓ ઉખેડવાની હતી. બધાઓ ખુબ ધાંધલ ધરપચમાં હતા.

આત્યાર સુધી સલાબતખાંએ તે સરદાર સાથે બહુજ ધીમા અવાજે વાત કરવાથી ગમે તેવા તાબડા કાન છતાં આપણે સાંભળી શકયા ન હતા કેમકે તંબુમાં ઘુસવાની સરકશી કરવા જતાં ચોમેર ફરતા સત્રીઓની તરવારોના નાહક ભોગ આપણે થઇ પડયે તો વળી લેણાના દેણા થઇ જાય ને ઘરે હાથની ધરતી ધોયલાં ભાંગી ધણીજીને નામના ધપકડા લેતી રહે તે તો જુદું...એટલે એવાં ચેડાંથી સાત ગાઉ દૂર રહી તંબુની બહારથી હવે થતી મોટા અવાજની વાત ચીત સાંભળવા આલો આપણે તજવીજ કરેં.

'મગર, હજરત' તે જવાન સરદાર બોલતો સંભળાયો. 'તમારાં આવાં મહાભારત કામ માટે હમોને એક બે વર્ષ હમારો બાપીકો ધંધો છોડી દેવો પડે તેમ છે; એટલુંજ નહિ પણ હમોને તમારે ખાતર લડાઇ કરી, ગળાં રહેંસવા પડશે, હમારા પોતાના જાનનો

આ બતાવતાં તમોને કોઇ પણ રોકી શકશે નહિ. તમો આવ્યા પછી આપણે હુમલોકરીશું.'

'બહોત અચ્છા ! ભલા, વારૂ જણાવ શો કે લડાઇ પછી તમારૂં કામ પાર પાડી બહાર આવવા માટે પણ આ પરવાનોજ ચા લશે ને ? તે વખતે તોહમોને રોકશે નહિ ને ?'

'ના, આ હુકમ ફકત તમોને શહેરમાં દા મલ થવાનોજ છે. એ બહાર જવા માટે ચા લશે નહિ! પણ તમારે તેની ફીકર રાખવાની જરૂરત નથી, કેમકે હું તે વખતે તમારી સા થેજ હોઇશ. આ બીજું હુકમનામું પણ મારે મકાને તૈયાર છે એટલી તેની બરકતે આપણે હરકત વગર બહાર જઇ શકીશું. આ પરવાનો મેળવતાં મને ઘણીજ અડચણ આ વી હતી પણ તાલ તલાવત કરતાં કામ થઇ ગયું હતું."

'લાહોલ વલ્લાહ ! ત્યારે તો ફીકર નહિ જાઓ હજરત...અલ્લાહને યાદ કરો, કેમકે તમારૂં કામ પાકું થનાર છે. તમારે કોઇ પ ણ જાતની હમારી તરફની ચિંતા રાખવી...' એમ કહેતાંજ તે જવાન સરદાર ઉઠયો અને તસલીમ આદાબ કરી, દુવા બંદગી કહી સ લાબતખાંને રૂખસદ આપી. આ વખતે શહે રમાં સર્વ ઠેકાણે અંધકાર વ્યાપી રહયો હતો.

પોતાના હાથમાં આ બીજી ફોજની મ દદ રાખી મિયાં સલાબતખાંએ હવે મજબુત તાગડો રચ્યો. બાદશાહી સેના તથા આ શુર વીર વેપારીઓની બેગી મદદથી અમરસિંહને ગરદાપેચ કરી નાંખવામાં તેના માર્ગમાં કોઇ પણ જાતની મુશ્કેલી આવે એવું સલાબતને જણાયું નહિ. તેની ખાતરી થઇ કે બાદશાહી સેના હુમલો કરી અમરસિંહને રોકશે તેટલાં મોતી ગોરીને બીજી ફોજની મદદથી ઉપાડી જઇ તે શહેર છોડી ચાલતો પણ થઇ જશે. ઘણીજ ઝડપથી અને ચાલાકીથી આ કામ કર વાની જરૂર હતી. જો બાદશાહી સેનાને કાંઇ ખતરો પડે તો ઉલટું કાંટાનું કટેસર થઇ જાય. જો કે તેને બીજી ફોજની જરૂર ન હતી પણ આગાથી નહાસતી વખતે તેની મદદે કોણ રહે તે માટે તે ખાસ ઇંતેજાર હતો. દક્ષિણ તરફની મુસાફરીમાં અનેક સંકટો પડયા વિ ના રહેનાર ન હતા તો તેવે સમયે જો આ શુરવીરો તેની જોડમાં હોય તો તેને કોઇપણ રીતે ધારતી રાખવાની જરૂર રહે નહિ.

ભલા, ત્યારે આ વેપારી સીપાહો હતા કોણ ? જરા ધીરજ રાખશો, આપણે તે જ લદાયા જાણી લઇશું. સીધીબાઇ ચાંદ દેખો તો બાબા આપસીજ નજર આવગા.

સલાબતખાં ઘરે આવ્યા પછી થોડો વાર થોભ્યો. રાત્રિનો નિદ્રા અંધકાર જયારે વધુ થવા પામ્યો ત્યારે તેણે બાદશાહિ ફોજમાંના ચુનંદા ત્રણસેં સીપાહો પોતાની સાથ લીધા અને તે અમરાસહના મહેલ તરફ ઉપડી ગયો. તેજ વખત તના માનતા ગુલામ શહેર બહા રના શુરવારો આગળ ગયો અને ત્યાંથી તેમને પોતાની સાથે લઇ ગયો.

બધો જમેલો હવે તે ઉજ્જડ મસ્જીદ જે આ વાર્તામાં અગત્યનો ભાગ ભજવી રહી છે ત્યાં આગળ આવતાં તે વેપારી શુરવીરો થોભ્યા. બાંજી પળે સલાબત આવી તેમને મ ળ્યો. બાદશાહી ફોજનાં માણસો તથા વેપારી સેપાહોમાંના ચુનંદા સો સ્વારોને લઇ હવે શએ હ ખુન ચલાવવા સલાબતખાં આગળ ધસ્યો. ફતેહમાં તે ફુગરાતો હતો અને મસ્તીમાં તે મસ્ત થયેલો હતો. તેને મનથી મોતી તેના હા થમાંજ હતી. ચાલો, ભલા, અમરસિંહને ત્યાં શું થાય છે તે જોવા આપણ પણ ત્યાં જઇયે.

પાપી જીવને તેની માગેલી-ઇચ્છેલી-મુરાદો ફળી નથી. આહા !...જે વ્હાલાં પ્રાણુની મૂર્તિ આ છાતીમાં કોતરાઇ રહી છે-જે સ્વરૂપ હજી મારી નજર સનમુખ દેખાવ દેતું રહ્યું છે-તેની સેવા ચાકરી બજાવવાથી હું અભાગીની કમનસીબ નીવડી છું. અરેરે...હું કંગાળ કર્કશા જેવી...આહ ! એ શું ?...આવી આફતમાં એ શુભ સુકન કેમ ?'

'સખી જો જો, મારી ડાબી આંખ ફરકે છે !' રંભાએ ઉશ્કેરાઇને કહ્યું.

'હા, હું પણ તેજ કહું છું. મારી પોતાની ડાબી આંખ ફરકે છે. આ ભારે આફતમાં એ ચિન્હ શા માટે હશે ? આહા એ શું બન વાનું હશે !'

'બ્હેન, એ બધુ શુભજ થવાનું હશે. શા માટે નાહક ચિન્તા કરે છે બ્હેન ? પરમાત્મા ઇશ આપણને કદી આવા સકટમાં તજનાર નથી. અત્યાર સુધી તુલીક તે મહાનામી પિતા આપણા પર મહેરબાન થઇ રહ્યો છે તો તે શું આવી વખતે આપણને છોડશે ? તેં હજી સંસારનો લ્હાવો ચાખ્યો નથી.........પતિ સેવા કરી નથી.... તો શું કસોટીપર ચઢયા વિના આ દુન્યાથી તારો સંબંધ છોડવી લેવામાં આવશે ? ના...ના ......કુળ દેવતાઓ તારા રક્ષકો છે ને મારી ખાતરી છે કે આજ રાત્રે...આજના અમાવાસ્યાના કાળા અંધકારમાં તારા લાભની-જ કાંઇબાત જરૂર બનશે. હું તો યકીનથી માનું છું કે જે પ્રેમ મર્તિ તારા મનમાં રમી રહી છે તે પ્રેમ મૂર્તિ-પ્રતાપી રાજસિંહ—આજ રાત્રે તને જરૂર આવી મળશે !'

'રંભા...રંભા...તું આવા વખતે એટલી બધી કેમ ઘાતકી બને છે ?' મોતીએ નમ્ર ઠપકો આપ્યો. 'શું આ વખત આવી મજાક કરવાનો છે ? હવડાં તો તું કાંઇ એવો ઉપાય બતાવ કે જેથી આપણે આપણો પવિત્ર ધર્મ બચાવી શકયે.' કાંઇક વિચાર કરી મોતી ઉઠી અને બાજુમાંની સંદુક ખોલી તેમાંથી ઝેરી વિંટીઓ કાઢી અને પોતે એક પહેરી, બીજી રંભાની આંગળીએ પહેરાવી. બીજા હાથમાં પણ તેવીજ કાતીલ વિંટીઓ પહેરી, ખાસ ઝેરી પાનાની એકેક વિંટી પોતાની ચોળીમાં બન્ને એ મુકી. આ વિંટીઓમાંની એકથી બે મિનિટમાં પ્રાણ જાય એવું કાતીલ ઝેર હતું. આ થવા પછી બન્ને એ બાજુમાં મુકેલી બંદુકોમાં ગોળી ભરી. તેઓ નેમ તાંકવા માં હુશ્યાર હતાં... આહ ! કસારીઓ અને બીલાડીઓથી ડરતી હાલની સ્ત્રીઓનો તે જ માનો ન હતો. તે વખતે રાજપુત્ર સ્ત્રીઓને ખાસ કરીને મેરદાની લડાયક તાલીમ આપવા માં આવતી હતી અને શુરાતણમાં તેથીને તેઓ ઘણીવાર મર્દોને બાજુએ હટાવતી હતી. ખીંટીએ મુકેલાં બખતરો પહેરવાનો વિચાર તેમને થયો પણ તે હાલને કાજ દૂર રાખી તેમણે તીર કાંમઠાં ઉપાડયાં અને કમરે બે આબદાર કટારીઓ લગાવી. આવી રીતે હથ્યાર બંધ થઇ તેઓ એક બીજીને ગળે વળગી રડવા લાગી અને એક મેકને દીલાસો દેવા લાગી. ધીમે ધીમે રાત્રીનું પ્રહર વધતુંજ ગયું અને મધરાત થવાનો વખત લગભગ નજદીક આવ્યો......આહ ! મધરાતનો સમય થયો.

તે કાળ રાત્રીનો સમય ધીમે ધીમે વધતો ગયો.

(સાધન છે.)

તવારીખમાં એક ડોકયું.

લખનાર—દા. એ. તારાપોરવાળા.

જર્મન ભાષામાં "બાઇબલ"નો તરજૂમો થયો. ઇ૦ સ૦ ૯૩૯.

* * *

ઇંગ્લાંડ દેશમાં બારીના કાચ પહેલ વહેલા ઘર સંસારી ઉપયોગમાં આવ્યા. ઇ૦ સ૦ ૧૧૮૦,

* * *

ઈંગ્લાંડમાં કાચની ચીમનીઓ પહેલ વહેલી વપરાસમા આવી. ઇ૦ સ૦ ૧૨૦૦.

* * *

ઇંગ્લાંડમાં પહેલ વહેલી પાર્લામેન્ટ સ્થાપન થઇ. ઇ૦ સ૦ ૧૨૧૬.

* * *

યુરોપમાં મુઅર લોકોએ જ્યોત્રારી અને એસ્ટ્રોનામી દાખલ કીધી. ઇ૦ સ૦ ૧૨૨૦

* * *

પહેલી 'રેગ્યુલર' ઇંગ્લીશ પાર્લામેન્ટ મળી. ઇ૦ સ૦ ૧૨૯૫.

* * *

Schwarky નામે એક જર્મને ગન પાઉડર બનાવ્યો. ઇ૦ સ૦ ૧૩૩૦.

* * *

Canary Islands ની શોધ થઇ. ઇ૦ સ૦ ૧૩૪૫.

* * *

Order of the Garter નો ખેતાબ સ્થાપવામાં આવ્યો. ઇ૦ સ૦ ૧૩૫૦.

* * *

"હેલીનો તારો" (Halley's Comet) પહેલ વહેલો પ્રસિધ્ધીમાં આવ્યો. ઈ૦સ૦૧૩૭૮

* * *

Yam Van Eyck એ પહેલ વહેલું ઓઇલ પેન્ટીગ ચીતાર્યું. ઇ૦ સ૦ ૧૪૧૦.

* * *

છાપાકળાની શોધ થઇ. ઇ૦ સ૦ ૧૪૪૦

* * *

જમીનનાં અને દરિયાનાં નકશાઓ ઇંગ્લાંડમાં પહેલ વહેલા બનાવવામાં આવ્યા. ઇ૦ સ૦ ૧૪૮૯.

* * *

વાસ્કો-ડી-ગામાએ હિંદુસ્તાન જવાનો દરિયાઇ માર્ગ શોધી કાઢ્યો. ઈ૦ સ૦ ૧૪૯૮

* * *

"ડીફેન્ડર ઓફ ધી ફેથ" (Defender of the Faith)નો ખેતાબ હસ્તીમાં આવ્યો. ઇ૦ સ૦ ૧૫૨૧.

* * *

"Great Bible" પ્રગટ થયું, ઇ૦ સ૦ ૧૫૩૯.

* * *

ઇંગ્લાંડમાં લોખંડ પહેલ વહેલું ઓટવામાં આવ્યું. ઇ૦ સ૦ ૧૫૪૩.

* * *

ઇંગ્લાંડમા પહેલ વહેલી સોય બનાવવા માં આવી. ઇ૦ સ૦ ૧૫૪૫.

* * *

"ટેલેસ્કોપ" (Teleskope)ની શોધ થઇ. ઇ૦ સ૦ ૧૫૪૯.

* * *

તંબાકુ ઇંગ્લાડમાં દાખલ થયો ઇ૦ સ૦ ૧૫૬૧.

* * *

ઇંગ્લાંડમાં પહેલ વહેલા પટેટા અમેરિકાથી 'ઇન્ટ્રોડયુસ' થયા. ઇ૦ સ૦ ૧૫૬૩.

* * *

પહેલ વહેલું અંગ્રેજી ન્યુસપેપર પ્રગટ થયું. ઇ૦ સ૦ ૧૫૮૮.

* * *

ગેલીલિયો (Galileo)એ 'થરમામીટર' (Thermometer) શોધી કાઢ્યું. ઇ૦ સ૦ ૧૫૯૭

* * *

રેશમ (Silk)નો વ્યાપાર ફ્રાન્સમાં દાખલ થયો, ઇ૦ સ૦ ૧૬૦૨

* * *

"ડોન ક્વીઝોટ" (Don Quizote) નું જગત વિખ્યાત પુસ્તક પ્રગટ થયું. ઇ૦ સ૦ ૧૬૦૫.

* * *

"હડસન્સ બે" (Hudson's Bay) ની શોધ થઇ. ઇ૦ સ૦ ૧૬૧૦

x x x

"રેલેકૃત દુનિયાની તવારીખ" (Raleigh's History of the World) પ્રગટ થઇ. ઇ૦ સ૦ ૧૬૧૪.

x x x

Circulation of Blood ની 'હારવરી' (Harvery) એ શોધ કીધી. ઇ૦ સ૦ ૧૬૬૧.

\+ x +

શરીરની શકિત બાંધવા માટે કસરતની ખાસ જરૂર.

અમેરીકાનાં તે વિષે ફીઝીકલ કલચર ખાતાના મહાન નર બરનાર મેકફેદનનાં ખાસ ભાષણનો સાર.

લખનાર—એ. પી. માદન.

જો કે શરીરની શકિત અથવા મજબુતી માટે ખોરાક અગત્યનો છે, છતાં કસરત વિનાં તમો જોર—શકિત મેળવી શકોજ નહી. જોર બાંધવા માટે જોરનો ઉપયોગ કરવોજ જોઇએ. ચપળતામાંજ જીંદગી રહેલી છે, અને જોર—શકિત જાળવીરાખવા અને વધારવા માટે જોર વાપરવુંજ પડે છે. મજબુત મેહનત કર્યા વિના કોઈને પણ શકિત મળી શકતી નથી. શકિતને કામે લગાડયાથી અને મસલ્સનો રોજ ઉપયોગ કરવાથીજ તે મસલ્સો વધુ મજબુત, વધુ સરસ અથવા વધુ મજબુત, વધુ શકિતવંત થાય છે અને એક જણ વધુ સરસ અથવા વધુ મજબુત મરદ અથવા ઓરત બની શકે છે.

દાખલા તરીકે, એક ઉધરતા છોકરા અથવા છોકરીનો ખ્યાલ કરો. કાયદા તરીકે, સાધારણ રમત તેઓ રમે છે તેથી તેમના શરીરનાં ચોકકસ ભાગો બંધાય છે, આ દલગીરીની વાત છે કે છોકરીઓ જરા મોટી થઈ બાઈ જેવા થયાં કે તેમનું દોડવા રમવાનું તુરત બંધ પડે છે; ત્યારે તેમની સ્થીતી વીપે કહેવાય છે તે મોટી થઈ એટલે હવે એવી ચીજો તેના દરજ્જા કરતાં ઉતરતી છે. એવી રીતે મોટા બાઈ થવાથી તેમને નબળાઇ આવતી જાય છે, વધુ મંદવાડ અને વધુ દરદો થવા પામે છે. છોકરીઓએ તડાંને તડાં રેહવું અને દોડવુ રમવું નહી એવા ખ્યાલોએ ઉધરતી છોકરીઓનાં દેહનું સત્યાનાશ વાળી નાખ્યું છે, એવું ફીઝીકલ કાલચરનો મહાન શોધક બરનાડ મેકફેદ જણાવે છે. —તે કહે છે કે છોકરીઓ રમત ગમતમાં દોડે—કુદે તે મને બહુજ પસંદ છે. જો દોડતો હલકાં ગણાય એવી અમરથી લોકલાજ રાખી—મોટામા ખપવાનું ડોળ ઘાલવું એ સારી રીત' નથી. દરેક જુવાન મરદ યા ઓરતે પોતાની ખરા સ્વભાવનાજ થવું જોઇએ. જવાન છોકરીઓને તાંનદોરોસ્ત રમત ગમે એ વાજબીજ છે. પણ જ્યારે ઉંચી એડીનાં ટાઇત બુટો જેની એડી કોઈકવાર તો પગના તળીયાનાં વચલાંભાગ સુધી લંબાયલી હોય છે કે, જેની, ઉપર લોકોનું ધ્યાન ખેંચાય છે તેવા બુટો પેહરાય છે અને ત્યારે જે પગના અંગુઠા ઉપરજ ચાલવું પડે છે ત્યારે તે છોકરી

છાને પડયા ત્યારે જો તમો ખરેખર માંદા ન હશો તોયે તેમ કીધાથી થોડાકજ વખતમાં તમો ખરેખર ગંભીર રીતે માંદા પડશો. જ્યારે કાંઈપણ તીક્ષણ દરદનો હુમલો થઈ લાગે છે ત્યારે એક સાધારણ દાક્તર તમને કહેશે કે તમારે બીછાનામાં પડયા રહી કાંઇ પણ હીલચાલ કરવી નહી. એવી રીતેથી કોથાથી–જ્યારે દરદી ઉઠવાની કોશેશ કરે છે ત્યારે તેનાથી કદાચજ ચાલી શકાય છે તેને ફેર આવવા માંડે છે. મારી તમને સલાહ છે કે, ગમે તેમ કરી તમારે ઉઠીને ચાલવાની અને દમ લેવાની કોશેશ કરવી, અને તમારા અવયવો ને પોતપોતાનું કાર્ય બજાવવા દેવું અને સીકનેસ "ને મારી કાઢવાને ફરજ પાડવી–થોડાકજ વખતમાં તમો જોશો કે તમો "ઓલરાઈટ થઇ જશો, અને જે માંદગી તમને મહીનાઓ સુધી બીછાનામાં રાખી મુકતે તે સઘળી જતી રહેશે."

હવે આ તો તીક્ષણ દરદ વેળા કસરતનો ઉપયોગ દેખડાવ્યો–પણ જેટલો તેનો ઉપયોગ ચાલુ ronic ફરીયાદો માટે અગત્યનો છે તેટલો આ કોઇકવાર થતાં દરદો માટે નથી મારૂ માનવુ છે કે ગમે એવું કોઇબી જાતનું ક્રોનીક ડીસીસ હોય તે ચોક્કસ કસરતો લેવાથી ઘણી જલદીથી દુર થઇ શકે છે. તમારે જે કાંઇ કરવું છે તે મસલ્સોને મજબુત કરવાં, નરવસ ભાગોને મજબુત કરવા અને એમ કરી શરીરનાં અવયવોન સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરતાં રાખવાનાં છે. એટલુંજ નહિ-પણ વધું શક્તિ, વધુ જોશ, વધુ એનરજી મેળવાની છે અરધા સાજા ને અરધા માંદા માણસ રહે એમ હું માનતો નથી. જો તમે જીવી શકો એટલા સાજા રહેતા હો, આ ધરતી ઉપર રહેવા માટે પુરતા મજબુત હો તો પછી તમારી કને જોઇએ તેટલી જીવનશક્તિ છે કે જેથી તમો તમારા શરીરનું જોર એક ઉંચ પ્રકારનું બાંધી શકો- નબળો રહેવા માટે કશું કારણ નથી.

ચાલુ દરદથી પીડાયા કરવાની કશી જરૂર નથી, પણ ત્યારે કંઇ કસરતોથી આવા પરીણામો આવી શકે એમ તમો પુછો તો બેશક તે માટે તમને જોઇતી ઘણીક ખબર દાખલા તરીકે ચાલવાની કસરત હું આપી શકું કે જે દુનિયામાં કોઇબા કસરત કરતાં સઉથી સરસ કસરત છે. જો એક ચોકસ કસરત લેવાની મને ફરજ પાડવામાં આવે તો હું બેશક ચાલવાની કસરતજ પસંદ કરૂ.

ચાલવથી ફરી તે નરવસ શક્તિ આવે છે જે જીંદગી ને ખુશાલ રાખવા માટે જરૂરની છે:

આપણે બધાને જવાનજ રહેવા ગમે છે. બુઢા થવાની કશી જરૂર નથી એમ હું માનું છું. વળી બુઢાપા સામે નબળાઇ આવે છેજ એવું જે મનાય છે કે તેમ રહેવાની કશી જરૂર નથી. મેં આગળ કહ્યું છે તેમ, જ્યાં સુધી તમો જીવતા રહો ત્યાં સુધી તમારે ખરેખર જીવન ભોગવવું જોઇએ અને જીંદગીની દરેક પળે કોઇને કાંઈ ખુશાલી ગમત મેળવાને શક્તિવાને હોવા જોઇએ અને તે જ્યારે તમો નિયમીત તમારા ગોટલાઓને કસરત આપી ચાલુ રાખો ત્યારેજ છેક છેલ્લા દીવસ સુધી તમો તનદોરસ્ત અને ખુશાળ રહી શકો- એ માટે એક દાખલો તમને ૬૫ વરસની ઉમરની બુઢા ગ્રહસ્થનો આપીશ જેની જીવનશક્તિ લગભગ બધી ખપી ગઇ હતી. (અધુરૂં.)

ogicall unity for the explanation of all the subjective phenomena of consciousness, but as Kant says, it is a paralogism to translate this logical unity into the substance of which mental phenomena are phases. 'The soul' of Rational Psychology is but another word for the ground of possibility of the thought. This removes ail substantiality from the soul, and the argument of the Scholastics for the immorsality of uhe soul falls to the ground. To Hume it is the successive perceptions alone that constitutes the mind. With Hume philosophy culminated in Scepticism. The soul was reduced to an illusion. Kant correcred Hume & mitigated the rigour of his Scepticism by constructing his Transcendentalist theory. Evey object of knowledge, says Kant, has the 'I think' attached to it. The awareness that I think is therefore implied in all experience. This I think, which runs through all the beads of impressions like a string of a necklace. Kant calls the Synthetic Unity of apperception. But although this unity is a *conditio sine qua non* of experiecnce, Kant denies it to have any positive attributes. Self—consciousness of this sort tells us 'not *how* we appear, not *how* we inwardly are, but only *that* we are.' At the basis of our knowledge of our selves, there lies only the simple & utterly empty idea *I*. In this *I*, or *he* or *it*, which thinks, nothing more is represented than the bare transcendental subject of knowledge. The pure Ego is thus for Kant not the soul, but only that subject, which is the necessary correlate of the object in all knowledge. There *is* a soul, Kant thinks, but this mere ego-form of our consciousness tells us nothing about it, neither whether it be substantial nor whether it be immaterial, nor whether it be simple, nor whether it be permanent. Thus (to quote Wallace) the only link which holds all mental phenomena together is the thread of consciousness; but the continuance of that thread we dare not assert scientifically to be possible in conditions (of a future life) unknown to us. We may thus believe in the immortality of the soul only by an act of *moral faith*. As we have seen in the first part of the lecture, the will, seeking to realise the chief good, must be itself in complete harmony with the moral law. In order to achieve this, the soul must be immortal, Thus it is philosophy which has rationalised

the recent western scientific discoveries were known to our eastern ancestors in his learned pamphlet. Motor cars were running in the streets of Persipolis, the doctor of philosophy writes ironically, & Kaikhusroo was sending wireless messages from the cave of his retirement. Electricity? Oh, king Jamshed knew all about it & king Kaoos was in the habit of flying in an air—ship.

The propensity to find all western wisdom of the 20 th century in the oriental books would thus when indulged in too much, plunge us into the most ludicrous absurdity. Let us learn the Scriptures with an unprejudiced mind & read as much as there is to be found in them us bear in mind that science has not proved the possibility of such an end, because it is not its business to pronounce anything concerning the destiny of man. It is Philosophy which makes such a belief a matter of rational faith by pointing to an ideal of moral perfection, which we are bound to attain as members of an ideal world after our moral progress through infinite time.

The authority of Science is not Religion. The authority of Religion is not Science. Both of them mind their own spheres; both find their rational justification in Philosophy. Let us not them go to Science for a proof of every thing, for there is many a suprasensible thing, which we.

બિરબલ ચરિત્ર.

ગતાંકથી ચાલુ.

ગુલશન માટે ખાસ.

જુદાં જુદાં સાધનોપરથી લખનાર—પાલનજી બરજોરજી દેશાઈ.

હરીફોની હાર.

અકબરની ખુશહાલીનો પાર રહયો ન હિ. તે તાનસેન તરફ જોઇ આફ્રીન ! આફ્રીન ! પોકાર્યો. આ સરસ તક હતી. સર્વથી વડા ઉમરાએ હાથ જોડી, કુનસ બજાવી અ-રજ કીધી કે "જહાંપનાહ ! અકબર શાહની વઝીરાત હિંદૂને બદલે મુસલમાનનેજ ઘટે, અને તે મુસલમાનોનો મુસલમાન તાનસેન સિવાય બીજો કોઇ ન હોય."

"ખચિત તાનસેનની બુધ્ધ હેરત ઉપજાવે છે." પાદશાહ બોલ્યો, અને સર્વ મુસલમાન દરબારી ત્યાં સમજ્યા કે હવે આપણો બેડો પાર ! તેઓ બહુજ વાંકા વળી શાહનાં કદમને બોસ્સો લેવાને તૈયાર થયા. પણ પાદશાહને ફરીથી બોલતો સાંભળીને થંભ થઇ ગયા. "પણ" અકબરે પોતાનું બોલવું આગળ ચલાવ્યું "તાનસેનની એ હેરત ઉપજાવનારી બુધ્ધિ બીરબલને ન પહોંચે!" સઘળા દરબારીઓ તો ગોયા પથ્થરના પૂતળાં હોય તેમ ઉભા હતા ત્યાં ઉભાજ થઇને રહ્યા. તેઓના મોહડાં ઉતરી ગયાં, કપડાં બેસી ગયાં, વગર માર ખાવે ગોયા ગેબ થઇ ગયાં ! અકબરે તે જોઈ લીધું, અને પાછું બોલવા માંડ્યું કે "બીરબલની બુધ્ધિ બે મિસાલ છે. તાનસેન કરતાં બહુ બહુ ચહડતી છે. હું તમને તે ચંદ રોજમાં દેખાડી આપીશ."

થોડાક દિવસ નહિ ગયા એટલામાં અકબરે બલ્ખદેશના રાજા ઉપર એક નામું લખી તેમાં ફરમાવ્યું કે " આ રૂકો લાવનારાઓને જરા પણ ઢીલ નહિ કરતાં એકદમ ગર્દન મારવા." આ નામાની મતલબથી સર્વને અજાણ રાખીને પાદશાહે બીરબલ તથા તાનસેનને બોલાવી તેમના સ્વાધીનમાં તે આપ્યું અને ફરમાવ્યું કે " જરા પણ ઢીલ નહિ કરતાં તાકીદે બલ્ખદેશના રાજાની દરબારે જઇ આ નામું હાથો હાથ પુગાડવું અને તેનો જવાબ લઇ આવવો. કામ મહાભારત અગત્યનું અને ખરા ખરીનું છે."

ચતુર બીરબલ ચેતી ગયો કે આમાં કાંઇ દગો છે. પાદશાહ કોઈ બી કામ બીરબલની મસ્લેહત વિના કરે નહિ, અને આજે ચુપચૂપ કાગજ લખી આપીને તેમાંની બીના થી વાકેફ કર્યા વિના બીરબલને તે લઇ જવાની તાકીદ ફરમાવે, એટલે શું ? બીરબલે તાનસેનને કહ્યું કે "ખચીત આમાં કાંઇ દગો છે. પણ ફીકર નહિ. વેળા આવવે સર્વ થઇ રહેશે."

મુસાફરીમાં કેટલાક દિવસ ભાંગ્યા પછી બન્ને મહાન પુરૂષો બ્રહ્મદેશના નગર ખાતે જઈ પહોંચ્યા, અને રાજાને ઘટે તેથી વધારે માન પાન આપીને પછી તેઓએ અકબરશાહનુ નામુ તેની ખિદમતમાં રજૂ કીધું. રાજાએ તે ઉખેડીનેજ વાંચતાં અકબરનો હુકમ બજા લાવવાનું કામ પોતાના માણસોને સોંપ્યું. તેણે ફરમાવ્યું કે "આ બંનેને શેહેર બહાર લઈ જઇ ગર્દન મારો !"

આ હુકમ સાંભળી માણસો તે બેને ધરી ચાલ્યા. માર્ગમાં બાપડો તાનસેન તો બહુ ગભરાયો. મુફતમાં જાન જાય છે એમ સમજીને તે તો થર થર ધ્રુજવા લાગ્યો, અને રડયો પણ ખરો,

બીરબલ કહે—"મિયાં તાનસેન રડવે શું થાય ? તમારા જાતભાઇ કહે છે કે તમારી બુધ્ધિ સર્વોત્તમ છે. ભલે—ચાલો ત્યારે તમે કાંઈ એવી બુધ્ધિ લડાવો કે આપણો છુટકો થાય. વરૂરાત એમ કરશો કે ?"

તાનસેન જેવો મર્દ આદમી બીજો એકે નહિ. તે બહુ ભલો હતો. મગરૂરીનું તો નામ પણ જાણે નહિ. પોતાના હુનરમાં કુશળ ખરો. પણ પોતાનું રાજપાટ તેણે તેમાંજ ગમેલું. તેને વરૂરાત બરૂરાત કાંઈ જોઇતી ન હતી. એ તો જાતભાઇઓએ બીરબલની પૂઠે પડી તેને આગળ પાડવામાં ગયો હતો—બાકી ખોદાના વલી જેવો. તાનસેન વરૂર થઇને પોતાના મનની શાંતિ અને દેહનું સુખ ખોવાને કોઇ કાળે પણ રાજી થાય કે ? કદી નહિ.

"બીરબલ મહારાજ ! ચતુરાઇના ખાં તો આપ છો. બુધ્ધિબળ સંકટ વેળાજ પરખાય. તમે ઘણી વેળા આપનું પાણી દેખાડી આપેલું છે, માટે આજે તાનસેનને નાહક મરવા દેશો નહિ."

તાનસેન મહારાજ માણસ હતો. બીરબલ તેને ચહાતો નહિ પણ માન આપતો અને તેની ખુબી પિછાનતો હતો. પોતાના શતરૂઓના કાવા દાવામાં તાનસેનની સામેલગીરી નથીજ એમ બીરબલ અચ્છી રીતે જાણતો હતો. તેણે તાનસેનને ધીરજ આપી, હિંમત રાખવા કહ્યું. "આપણ સત્વર છુટી જઇશું," તેણે કહ્યું. "પણ તે કયારે ? હું જેમ કહું તેમ કરવાને આપ કબુલ થાઓ ત્યારે."

ગવઇયો તો બીરબલનો દાસ થઇ ચુકયો હતો. તે તો તે જેમ કહે તેજ કરવાને ખડે પગે તૈયાર હતો. માટે બીરબલે ગર્દન મારવાના રસ્તા ઉપર ચાલતાં ચાલતાં તાનસેનને કાંઇ કાંઈ વાતો સમજાવી દીધી. એમ કરતાં જ્યારે ગર્દન મારવાની જગા આવી લાગી ત્યારે જલ્લાદે બંનેને ઉભા કરી પ્રથમ તાનસેનનું ડોકું ધડથી છુટું પાડવા માટે સમશીર ઉઠાવી.

એજ વખતે બીરબલે ધસી આવીને કહે "ના ના પ્રથમ મારૂં ડોકું ઝટકાવી નાંખો."

તાનસેન કહે—"એમ કેમ બને ? મને પ્રથમ મારવા કહ્યો છે ત્યારે તો મારૂં સર પહેલું ઉડવુંજ જોઇએ."

બીરબલ—કદી નહિ. પાદશાહનો હું વ ઝીર છું માટે હું પહેલો જઇશ.

તાનસેન—તું વઝીર હશે, પણ હું તો ગવઇયો છું. રડતાને હસાવું છું; દુખીને સં તોષી બનાવું છું; ગરીબને તવંગર કરૂં છું. પાદશાહને જીવતાં જીવત બેહસ્તમાં તો હું મોકલું છું. માટે મારૂં સર પહેલું કાપો.

આ રીતે બન્ને વચે ભારી ઝગડો ઉઠી ઉભો થયો, અને બીરબલ તથા તાનસેન એ કક જોડે હાથો હાથ લડવા અને એકેકના ટોટા પીસવા તૈયાર થયા. પેલો જલ્લાદ તથા તેની સાથવાળા માણસો આ નવાઈ જેવી વર્ત ણુકથી અજબ થયા, અને કોનું ડોકું પહેલું ઉડાડવું તે સમજી શકયા નહિ. વળી તેમના રાજાએ તેઓને કહેલું પણ ન હતું કે કોના નાને પહેલો પુરો કરજો. એટલા માટે રાજા આગળ સઘળું સારસાસ પહોંચુ ગયું.

રાજા પણ સઘળી બિના સાંભળીને વિ સ્મય પામ્યો. તેણે પેલાઓને પુછ્યું કે "કેમ તમને જીવ વહાલો નથી લાગતો કે મરવાની એટલી બધી દોડાદોડી કરો છો ?"

બીરબલે આગળ આવી નમસ્કાર કરી ઉત્તર દીધો કે "રાજાજી, એ વાત અમને માં પુછો; અમે તે કહેવાના નહિ. કહિયે તો પછી અમને ખોટ જાય, વળી જો તમને ક હિયે તો અમારા પાદશાહ સલામતે અમને જે મતલબથી તમારી કને મોકલાવેલા છે તે મતલબ ઉંધી વળી જાય. માટે પુછો ગમે એ ટલું, પણ અમે તો ખરી વાત નહિ કહીયે. શું તમે એટલું નથી સમજી શકતા કે અકબ રશાહને જો અમારો જાન લેવો હતો તો તે પોતે કાં નહિ લેય ? પણ નહિ; એમાં ભેદ છે; બહુ ઉંડો ભેદ છે. તે તમે નહિ સમજો. ચાલો અંનદાતા, મારૂં શીર છેદવો; પહેલું મારૂં—પછી આ તાનસેનનું !"

તાનસેન—ના, ખુદાવંદ ! મને હું પહેલો મારો.

રાજા—તમો બેમાંથી જે ધણી તમારા પાદશાહના ભેદની વાત મને કહેશે તેનું શીર પ્રથમ છેદીશ.

તાનસેન—ના, ના, તેમ કાંઇ બને ?

બીરબલ—તેમ તો નહિજ બને.

રાજા—ત્યારે હું તમારૂં માથું કાપીશ નહિ.

બીરબલ—અરેરે ! એમ કરશો નહિ, મહારાજ ! ત્યારે તો અમને ખોટ જશે. પણ જ્યારે તમે આમ હઠ લઇ બેઠા છો ત્યારે તો હું તમોને ખરેખરી વાત કહી દઉં છું. પણ તે એવી શરતે કે એક તમ મારી વાત પુરી થાય કે બીજી ગમ તમોએ મારૂં શીર છેદવું. અને પછી ગમે તે બી થાય તો પણ તમારે આ વાતથી અમારા અકબરશાહને જાણીતા કરવા નહિ. કેમ કબુલ છે ?

રાજા—કબુલ છે. કહે, જોઉં ?

બીરબલ—જુઓ ત્યારે. અમારા પાદશા હે લાંબી મુદત થઇ તમારૂં રાજ્ય જીતવાની મતલબ રાખેલી છે; પણ તમે પાકા બહાદુર અને તમારૂં સૈન્ય પહડું મોટું, એટલે અક બર નાચાર થયો. એટલામાં પાદશાહનો મોલ વી જે મક્કે હજ કરવા ગયો હતો તે આવી લાગ્યો. પાદશાહે તેની સલાહ લીધી. તે કહે

કે બ્રહ્મદેશનો રાજા નીતિમાન અને ધર્મી છે, માટે તેનું રાજ્ય જીતાય એમ નથી, પણ જો કાંઇ એવી તદબીર થાય કે એ ધર્મી અને દયાળુ રાજાને હાથે બે નિર્દોષ માણસો ના જીવ નાહક જાય તો પછી એ રાજાનું તત્કાળ મરણ નિપજે; અને જેનો જાન એ રાજા પહેલો લે તે તેની જગાએ બ્રહ્મદેશ નો મહારાજા થાય, તથા જેનો જાન એ પ છી લે તે એ દેશનો પ્રધાન થાય. હવે અમા રા અકબરશાહના અમે ખાસ વજીર અને અ મીર છિયે. અને અમારી ઉપર તે નામદાર નો મોટો ચહા છે. એટલા માટે તેણે અમ ને તારી હજુરમાં મોકલ્યા છે કે અમોમાં થી જેનો જાન તું પાછો લે તે તારા તખ્ત ઉપર બિરાજે. હવે એ ધર્માત્મા ! મારી સર્વ હકીકત તેં સાંભળી લીધી છે તો તારી કબુ લત મુજબ તું મારો જાન લેવાની ઢીલ મા કર" રાજા વિચારમાં પડ્યો. પેલા બંનેને ટીકી ટીકી ને જોયા પછી તે તુરત બોલી ઉઠ્યો કે—" વાહ ! વાહ ! તદબીરતો ઠીક રચી છે ! ત્યારે તમને મારીને હું મારો જાન ખોઉં કે ? અને મારૂ રાજ્ય તમારે સ્વાધીન કરૂં કે ? તમને મારવા માં મને લાભ તો નહિ પણ સામું નુકસાન ! જાઓ અબઘડી મારાં રાજ્યમાંથી ચાલી જાઓ ! મારે તમને હાથ લગાડવો નથી. "

આ હુકમથી બીરબલે અને તેનું જોડ ને તાનસેને એવો દેખાવ દીધો કે ગોયા તેઓ ની રગોમાંથી લોહીજ ઉડી ગયું હોય ! તેઓ ને ધક્કા મારીને રાજાની હજુરમાંથી બહાર કાઢ્યા નહિ ત્યાં સુધી તેઓએ એક પગ પણ ખસવાની ના પાડી; અને એક વાર બહાર નિકળ્યા કે પછી ઉભી પુછડીએ દીલ્હી તરફ નાઠા !

અકબરની દરબાર મળેલી હતી એટલા માં તેઓએ કેટલેક દહાડે ત્યાં દેખાવ દીધો તેઓ પાછા ફરશેજ એવી પાદશાહની તો ખાતરી હતીજ. તે નામદારે પ્રથમ તાનસેનને પુછ્યું કે "કેમ મિયાં ! તમે કેમ છુટી આવ્યા?

તાનસેને સર્વ વાત માંડીને કહી, અને છેવટે બોલ્યો કે " ખુદાવંદ, મને બીરબલે જીવત દાન બક્ષાવ્યુ ! એ ન હોત તો હું જીવતો ક્યાંથી પાછો ફરવા હતો ? "

સઘળાઓ અચરત થયા; બીરબલની બુધ્ધિ ઉપર તેઓને આફ્રીન કર્યા વિના ચાલ્યુ નહિ. તેણે લગાડેલી યુક્તિ સાંભળી તે ઓ ખુબ હસ્યા ખરા; પણ બળેલાં જળેલાં દિલસાથ પોતાને ઘર પાછા ફર્યા કેમકે તાનસેન ને વજીરાત આપવાની નેમમાં તેઓ નિષ્ફળ થયા હતા. પાદશાહે જતી વેળા તેમને કહ્યું હતું કે કે "બીરબલની બુધ્ધિને તાનસેન નહિ પહોંચે ? "

નહીંજ માન્યું !

" મારી ગુનાઇને બહુએ સમજાવી પણ ઉંહ ! એ બૈરીનું બાપડું જરાથી નહી સમજ્યું. આખરે જ્યારે મારી લેહમી મેલેરીયાથી પટકા ઇને ડાક્ટરોનું કાંઇ વળ્યું નહિ ત્યારે રદમસ થઇ મને પટાવવા લાગી. મહીનો દહાડો ખીચાયા ખીચાયા ને બોજો બરી પૈસા ખરચ્યા તેને બદલે ત્રણ ભાગમાં મારી લેહમી હુશ્યાર થઇ ગઇ. અજબ રામબાણ ઉપાય હતો. પાખઆલા હું હમેશાં રાખું છું તમે સમજ્યા કે? જરૂર એક બાટલી રાખજો.

મીઠી નિંદ્રા

થાક બદનની નિંદ્રા માતા ન જોએ કાદવ ને કાંટા
પલંગ સેજ કે ખાટ ન જાણે ઉંઘે પછી તે જ્યાં ત્યાં
કેવી સીસોમની તુજ કાયા-નિંદ્રા, નિર્મળ ચોખી માયા—
ક્રૂર કુકર્મી કંજાસ ક્રોધી શોધે મિથ્યા નિંદ્રા
રાત્રી સારી ધપકે જાપકે તરફડે સુવાલ છત્રે
સહુજ જુંકે ગર નહી ચાખે-કતરો મોજ મધુરી નિદ્રા—
કવી કવેશ્વર પર દુખ ભકતને આશ્રમ આપે નિંદ્રા
માત વિનાનુ બાળક પણ રોઇ-રોઇ વશ રહે નિંદ્રા
નિંદ્રા યુવાન બનાવે તનને-નિંદ્રા નુતન કરશે મનને
દરશન તુજના લેવા કીજે ગમતા ગીતડાં ગાતા
ગાતાં ગાતાં પળમાં પોઢે ઉંકૂ મળે તુજ બાથે
ઉંઘમાં ગેળ કરીને ગોટે હસી મગટ રહી છે હોઠે.

મન તું વિશ્વમાં ધ્યાન ધર

અરે મન સમજીને માગે શુ કરવા
ભવ ડુબવા યા તરવા—અરે,
બ્રાન્તી ભુલના છે ઉપયોગી
તનનો મપેલ દુર કરવા—અરે મન.
નિર્થક તારો આટો થશે રે
ખાડો ખોદે કાં પડવા—અરે.
માયા કાયા કર્યા કરે તુ-માહ્યા રહી સમ મોર
કુદી કુદી રોય ચરણુપર-બનશે જગનો ચોર—અરે મન.
વિશ્વબનિના વિષય વિણી લે
અંતે ચરણુ હરી ધરવા—અરે.
રાગ રાગમા શોક તજી કર-યોગ ભોગનો જોગ
ફુલ સમા દિલ ફેણુમા ફુટશે-ધ્યાન હરીસે જોડ—અરે

હો. સો. મીસ્ત્રી.

———•———

With Dadabhai Naoroji's Compliments,

VESAVA.

22nd, September, 1913.

I offer my most heartfelt thanks to all friends in India, England, Africa etc., who have sent me their kind congratulations and good wishes on my 89th, birthday, on 4th, Inst.

It is indeed exceedingly good and kind of His Excellency Lord Willingdon the Governor to send me a telegram of his congratulations and good wishes on this occasion.

Looking back to the year that has passed, I cannot but recollect with horror & pain the the criminal attempt on the Viceroy's life at Delhi in December last. Though the escape of assassin is calculated to create grave misgivings, the joy & thankfulness of our Princes & people at the providential escape of Their Excellencies the Viceroy & Lady Hardinge, can leave no doubt as to India's loyalty to British Rule & gratitude to her benefactions.

Once again, the situation of our countrymen in the Colonies & particularly in South Africa, stirs us with deep emotion. They have suffered long & suffered much & have so borne their misfortune as to entitle them to the better regard & protection of His Majesty's Government. I have viewed with deep concern, the indifference of the Imperial Government in regard to the recent Act in South Africa. But I still hope for justice & action.

The appointment of the Royal Commission on the Services in India has given one great hope. I pray that its work may result in securing to our Country the justice that has been long delayed. It has been my lifelong conviction that simultaneous examinations will furnish the only remedy for a great & just grievance, by the fulfilment of pledges & promises which cover a period of over eighty years. I feel sure, it will deepen the confidence of the people of India in British justice.

I have observed with sincere satisfaction the part played in many fruitful activities by the rising youth of our Country. The work of the Member of the Servants of India Society in this & other Presidencies & Provinces & the work of the Volunteers during the recent floods, in Bengal, which was appreciated, by the Govt. of Bengal, has greatly rejoiced me & made me more hopeful for the future of our Country.

Palitana, Bengal & Southern India have my deep sympathy in their present sufferings from the calamity of the floods, and my high appreciation of the munificent gifts by Dr. Rashbehari Ghose and Sir Taraknath Palit.

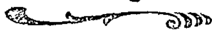
(*Sd.*) **Dadabhai Naoroji.**

Love & Joy.

.et your life be full of laughter
:'en tho' pain may come hereafter
:anish from your heart dull eare ;
Hither, thither, gaily danicng,
Thro, a world of love entracing
Seek and find joy everywhere.
There's *no room* in life *for sadness*,
Life was made for love and gladness,
Let no care its sweetness cloy ;
Hours and moments *quickly flying*
Leave no time for doleful sighing,
Each day brings some new found joy.
Fill you then your cup with pleasure,
Dance you then a joyful measure.
Love is sweet tho' love is blind
Hither, thither, gaily dancing,
Thro' a world of love entrancing,
Till your heart's desire you find.

Victor Roberts.

ફાંદક રમુજ.

ખાસ લખનાર—આયાંન.

ચાલાકી ભર્યો જવાબ.

બાવાજી—સોહલી તું દુક્કર છે, હવે તું જાણે છે કે દુક્કર એટલે શું?

સોહલી—હા, બાવાજી. દુક્કર એટલે ખુંનું નાહનું બચ્ચું.

\+ + +

તે.—વાહલી તારો 'ઓપેરા ગ્લાસ લાવીછ કે?

તેણી—હા, પણ વાપરી નથી શકતી.

તે.—કાંય?

તેણી—મારી હીરાની વીંટીઓ પેહરતાં ભુલી ગઇછ!

\+ + +

તે.—ડીયર, તાહરા આવા ડ્રેસથી કોઇ હૃદય ખુશી નહિ થાય!

તેણી—હું કાંઇ મહરદોને ખુશી કરવા પ્રયાસ કરતી નથી, પણ બીજી બૈરાઓને બાળવા માગું છું.

\+ + +

એક ડાકટરે શોધ કીધી કે, એક બૈરીનાં માથા ઉપર, એકથી, બે, લાખ જેટલી સંખ્યામાં વાલ હોય, પણ એક મરદના માથાના બાલની ગણતરી તો તે કેટલો વખત થયાં પરણેલો છે તે પરથી કરી શકાય.

ધણીઓને કેમ સુધાર્યા.

એક બૈરીએ પોતાનો વર મોડી રાતવેર મધરાતે ઘેર આયો ને, બારણું ઠોક્યું, ત્યારે તેણીએ અંદરથીજ બારણાની કલમાંથીજ પુછ્યું, "કોણ જરી ડીયર કે!" મહલ્લીઓ હવે સુધરી ગીયાછ, અને રાતના જલદી ગેર આવેછ ઘણુ ટરમા નીગે પીસતોલ લઇને સુવેછ.

\+ + +

ઇનોક, (Enoch)ને ઓમી, (Naomi) ની દીકરી ૫૮૦ મે વરસે પરણી. કુમારીકાઓ હીમત રાખો!

\+ + +

એક ધર્મશાળાનાં ઉતારૂઓ નાસ્તાની ટેબલ ઉપર માખણની અંદર બારે બાર બાલ નીકળ્યાં કરતાં હતા. તેઓમાંના ઉસ્તાદે ધર્મશાળાના કારભારીને બાજુએ લઇ જઇને સલાહ આપી કે, તમે બે જુદી જુદી રકાબીમાં માખણ અને બાલ જુદા મુકો તો સારૂં! પછી હમોને ગમશે એટલા ભેળીને ખાઇશું!

ગરીબ બીચારી બૈરી.

રેલવેનાગારડો ધણીઓ તરીકે ઘણા સારા કહેવાય નહી. એક રાતે ગાર્ડે સ્વપનાંમાં પોતાની ટ્રેન, બીજી સામી ટ્રેન સાથ અથડી પડતાં જોઇ. અને ટ્રેનને અથડતી અટકાવવા પોતાની બૈરીને ટ્રેનની બ્રેક સમજી, કાન પકડી ગરડી, મોરી નાખી.

\+ + +

એક તીસમારખાં સાહેબ. કુતરાને સાંકળે બાંધીને, રેલવેની તીકીટ ઓફીસ આગળ ગયા, ને પુછ્યું કે કુતરાની તીકીટ કરાવું કે! "નહી, તમે સાધારણ ઉતારૂ તરીકે મુસાફરી કરી શકસો."

\+ + +

એક 'અકકડપુ' સાહેબ, ખોરાકી વગેરે, રાખવાની દુકાનમાં ગયા, અને ભપકામાંજ પુછ્યું કાંઇ તાજો માલ આયોછ કે!" હા, સાહેબ, તમે જે થાંભલાને અઢેલીને ઉભાછ, તેને તદન તાજો રંગ લગાડ્યોછ.

\+ + +

એક "બે-ધ્યાન પ્રોફેસર પોતાની કોલેજના દરવાજામાંથી બાહર નીકળતાં ગાયને અથડી પડ્યા તેવણે, ગુચવણમાં પડી, તરત ટોપી ઉંચકી કહ્યું "હું માફ માંગું છ બાનુ." થોડું ક આગલ ચાલ્યાને વળી એક બાનુને અથડી પડ્યા, તરત આગલા એકસીડંટની ભુલ યાદ આવીને બોલી પડ્યા, હેવાંન? પાછી તું છેક?"

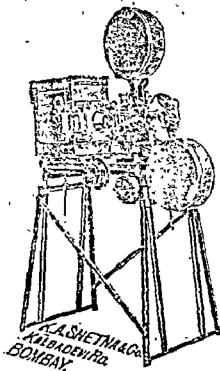
\+ + +

રામબાણ ઉપાય.

"અરરર? શું થયું? પડી ગયો-પડી ગયો જરી પડી ગયો-બહુ લાગ્યું-બાપ બહુજ લાગ્યું હવે!" કરતો સોહરાબો તળે ઉપર થઇ ગયો કેમકે જરી ઓટલાપરથી હેઠળ પટકાયો હતો. પણ તુરત પાસેના પેસુજીએ કબાટમાંથી પેરીડેવીસનું પેનકીલર ગોપચ્યું ને અડધા કલાકમાં જરી રમવા દોડ્યો—તમે સમજ્યા કે?

પેસુબા.

નોકરાના ઢેકેલા! તકદીરના તાસીર! અને ભરપુર ખજાના!
ક્યાંથી મેળવશો ? !

વાંચક વાંચ ! અને મેહનતનો ખજાનો મેળવવા માટે નીચલાં લખાણ તરફ તારૂં ધ્યાન પુગાડ, થોડે પૈસે મોટો વેપાર! સુખવાસી ધંધો અને હિંદુસ્તાનની દિલખુશ સેહેલઘાહ તે શું ? **સીનેમેટોગ્રાફ**

બસ હવે જલદીજ જાણું છે. અને આખા હિંદુસ્થાનમ સૌથી વધુ જાતના સીનેમેટોગ્રાફ તથા ફીલમોનો મોટો જથ્થો રાખનારને મળવું છે.

પણ ક્યાં ?

કાલબાદેવી,
કે. એ. શેઠનાની કંપની

હિંદમાંથી હજારો રૂપીઆ કમાઇ આપનાર ઉંચા સીનેમેટોગ્રાફ ૧૦૦૦૦ ફીટ સાદી તથા રંગીન ફીલમો, હાઇ પ્રેશરની લાઇમ-લાઇટ સાથનો કંપલીટ સીનેમેટોગ્રાફ, રૂ૦ ૧૨૦૦ સુધીના "જાત્રાળુ સીનેમેટોગ્રાફ" "એમ્પાયર મશીન" ૫૦૦૦ ફીટ સાદી તથા રંગી ફીલમો, ૩૦૦૦ કેન્ડલ પાવરની હાઇ પ્રેશરની લાઇમ લાઇટ સાથે, કંપલીટ રૂ૦ ૫૦૦ સુધી.

વીજળીક બત્તીથી થીએટરમાં ચાલતો સીનેમેટોગ્રાફ, એમ્પાયર મેલ્ટેસ ક્રોસ સીનેમેટોગ્રાફ તથા પાથે સીનેમેટોગ્રાફ, ૨૫૦૦૦ ફીટ સાદી, કોમીક તથા રંગીન ફીલમો, હાઇ પાવર આર્ક લેમ્પ ડીસ્ટ્રીબ્યુશન, બોર્ડ, ફાયરપ્રુફ, લેટેસ્ટ સ્ટાઇલની કેબીન, તથા તેના બીજી સંપૂર્ણ ચીજો સાથે કંપલીટ રૂ૦ ૨૫૦૦ સુધી.

તે ઉપરાંત જાત જાતના સીનેમેટોગ્રાફ, રેકોર્ડસ, હારમોનોપાગ, હાઇ પાવર લાઇમ-લાઇટ, ઇલેક્ટ્રીક આર્ક લેમ્પો, ફોનોગ્રાફ તથા તેને લગતો દરેક સામાન.

નેહી શોધના અને નવી સ્ટાઇલના કેરોસીન ઓઇલ તેલથી ગર્ય કરતા પંખાઓ. જેમ ૨૪ કલાકે માત્ર ૧૦ પાઇનું તેલ બળે છે વાસ મુદ્દલ નથી, બીજા સાધનોની જરૂર નથી, એક મીનીટમાં ૭૭૫ રેવોલ્યુશન ફરે તે જોવા માટે ખુલ્લા રાખ્યા છે.-

હમો શાદી, પારટીઓ, મેલાવડામાં સીનેમેટોગ્રાફના બેસ્ટ રંગીન ફીલમોથી થોડી ફીમાં બજાવી તમારા તમાશબીનોને ખરેખ ખુશ કરશું.

તે માટે મળો અથવા લખો.

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ. "વીનર." — ના૦ ૧૪૩ કાલબાદેવી રોડ—મુંબાઇ

બંદગીના બળથી ઘણીક મુશીબતો દૂર થઇ શકે છે તેના જાણવા લાયક દાખલાઓ.

ગુલશને ઇલ્મ માટે

લખનાર—મી. બેહમન શેરાબજી જા. ખનાજી.

Through each perplexing path of life,
Our wandering foot steps guide
Give us each day our daily bread,
And raiment fit provide,
Oh ! Spread thy coverlng wings around,
Till all our wanderings cease,
And all our Father's loved abode,
Our Souls arrive in peace.

John Logan.

"જીંદગીના દરેક ગુંચવણ ભર્યા રસ્તામાં તું અમારા રખડતા પગથીયાંની રાહબરી કરજે. દરરોજનો ખોરાક અને કપડાં તું પુરા પાડજે. જ્યાંલગી અમારો આત્મા શાંતીમાં તું અમારા પીતાના પ્રિય ઘરશે આવે અને અમારી સઘળી મુસાફરી ખલાસ થાય ત્યાં લગી અમને રક્ષણ આપજે" આ લખાણ કરવાની મુખ્ય મતલબ એ છે જે કે કેટલાક ઉપર જ્યારે ન ધારેલી મુશ્કેલીઓ અને લાચારી આવી પડે છે ત્યારે પોતાની બનતી પ્રમાણીક પર કરી ઇશ્વરની મદદ માગવાને બદલે આડે રસ્તે ઉતરી જાય છે. લોકોને હેરાન કરી પોતાની મતલબ સારી લેવા માગે છે. કેટલાક લુચ્ચાઇ કરે છે કેટલાક તરેહવાર વહેમો કરે છે. કેટલાક બ્રાહ્મણ જોશીઓ પાસે જઇ મેલી વિદ્યાનો ઉપયોગ કરે છે અને એવા લુચ્ચા જોશીઓથી દગાઇ પૈસાની બરબાદી કરે છે. એવા મુસીબતમાં આવેલા માણસોને આ દાખલાઓ આપી સમજાવવામાં આવે છે કે દરેક રીતની પ્રમાણીક કોશેશોથી અને ઇશ્વરની મદદ માગવાથી ગમે તેવી આફતોમાંથી સારી રીતે પસાર થઇ જવાય છે અને નસીબમાં બનવાના માઠા બનાવો મટી જાય છે.

બંદગીના બળથી એક નામીચો ચિતારો ભુખે મરતો બચ્યો.

જાણીતો ચિતારો વોશીંગટન ઓલસ્ટોન પોતાની શરૂઆતની કારકિર્દિમાં વારંવાર તંગીમાં

આવી પડતો હતો. એક વખતે આ ચીતારો એવી તો તંગીમાં આવી પડયો કે પોતાને અને પોતાની બાયડીને માટે ખાવાનો એક રોટલો ન હોવાથી પોતાના ચિત્રો મુકેલા ઓરડાનું બારણું બંધ કરી ખુદાની બંદગી કરવા બેઠો. આવી રીતે જ્યારે બંદગીમાં મશગુલ હતો તે વખતે કોઇએ તેનું બારણું ઠોક્યું અને જ્યારે તે ઉઘાડવામાં આવ્યું ત્યારે કોઇ અજાણ્યો માણસ પુછવા લાગ્યો કે The angel uriel યૂરીયલ ફરેસ્તાનું પેલું સુંદર ચિત્ર તમારી પાસે છે કે ? મી. ઓલસ્ટને એક ખૂણામાંથી પેલું ચિત્ર કાઢયું અને તેની ઉપર ધુળ પડી હતી તે લુછી નાખી અને પેલા માણસને આપ્યું. પેલો ઘરાક બોલ્યો કે રોયલ એક્ઝીબીશનમાં એ ચીત્ર હતું ત્યારે મેં તે ઘણું વખાણ્યું હતું અને તેની કીમતને વીશે પૂછપરછ કીધી હતી. તે ચીતારાએ જવાબ આપ્યો કે "કોઇએ તેની પીછાણ કીધી ન હતી અને તેની પુરતી કીમત નહી મળવાથી એ ચિત્ર વેચવાનું તે વેળાએ માંડી વાળ્યું" હતું.

પેલા સખશે કહ્યું કે "૬૦૦૦ રૂપીએ હુ ખરીદી શકું કે ?" ચિતારાએ જવાબ આપ્યો કે "તમે જે કીંમત કહો છો તેથી અરધી કીંમતે માગવાને હું હિમત કરી શકું નહીં" પેલા શખ્સે કહ્યું કે "ત્યારે તો હવે આ ચિત્ર મારૂં થયું છે." પોતાની ઓળખ આપતાં જણાવ્યું કે તે મારકવીસ ઑફ સ્ટેફર્ડ હતો.

પોતાની બંદગીનો આવી રીતે તુરત જવાબ મળવાથી પેલો ચિતારો આભારની લાગણીથી દંગ થઇ ગયો હતો.

બંદગીના બળથી પૈસાની મદદ મેળવનાર એક ગરીબ વિદ્યાર્થી.

હેન્રીયંગ સ્ટીલીંગ તે ગ્રાંડ ડયુક ઑફ બેદનની દરબારનો એક જાણીતો તબીબી હતો અને આંખના તબીબ તરીકે ઘણોજ હુશીયાર હતો. પોતાની ગરીબ અવસ્થામાં બંદગીની મદદથી આવે દરજ્જે ચઢયો હતો. એ એક જાણીતા કવી ગેથી (Gethe) નો જાની મિત્ર હતો જેને તેની જીંદગીનો હેવાલ લખવા ઉશ્કેર્યો હતો.

હેન્રી સ્ટીલીંગ નાનો હતો તે વખતે માબાપ વગરનો એક નાચાર છોકરો હતો. પણ ઉંચા પ્રકારની કેળવણી લેવાની ઘણીજ ઇચ્છા રાખતો હતો. એક ચોકકસ કેળવણીના ખાતામાં અભ્યાસ કરવા જવાને માટે રાત દીવસ બંદગી કરતો હતો. અને અજાયબ સંયોગ વચ્ચે સ્ત્રેસબર્ગમાં જવું થયું હતું. તેના અભ્યાસના ખરચને માટે ૧૦૦૦ દોલર જોઇતા હતા. પણ એક ૧૦૦ દોલર કયાંથી મેળવવા તેની તેને ખબર હતી નહીં. પોતાના ગરીબ સગાઓને વારંવાર કહેતો કે "મને અજાયબી લાગે કે ઇશ્વર મનેઆ પૈસા કયાંથી અપાવશે." પોતાની પાસે ૪૬ દોલર હતા તે લઇ ઉપડયો. ફ્રેંકફર્ડ કે જે સ્ત્રેસફર્ડથી ત્રણ દીવસને છેટે છે, ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેટલામાં તેની પાસે ફકત એક દોલર બાકી રહયો. ખોદા સિવાય આ વાત કોઇ આગળ કહી નહીં. જ્યારે બંદગી કરતો કરતો ચાલતો હતો તે વખતે તેના ગામનો એક વેપારી મળ્યો. તેણે આ છોકરાને નીરાધાર જાણી લઇ પૂછ્યું કે તું આટલા બધા પૈસા કયાંથી મેળવશે. નાના સ્ટીલીંગે જવાબ આપ્યો, 'મારા મહાન પિતા ઇશ્વર તરફથી ?' પેલા વેપારીએ જાણ્યું સ્ટીલીંગ પાસે હવે ફકત એકજ દોલર બાકી રહયો છે, ત્યારે તે બોલ્યો હું એ તારા મહાન પિતાનો નોકર છું, એમ બોલી તેને ૩૩ દોલર આપ્યા. પણ જ્યારે તે સ્ત્રેસબર્ગ આવી પહોંચ્યો ત્યારે તેની પાસે બાકી ફકત એકજ દોલર રહયો હતો. તે ઘણોજ આતુરતાથી

બંદગી કરવા લાગ્યો. અને એક સહવારે તેના ઓરડામાં રહેતા માણસે તેને ૩૦ દોલરો આપ્યા. તેની કોલેજની ફી ગુરૂવારની સાંજ સુધીમાં આપવીજ જોઇએ નહીં તો તેનું નામ કાઢી નાંખવામાં આવે. તેની પાસે મુદ્દલ પૈસા હતા નહીં. તેણે ગુરૂવારનો આખો દીવસ બંદગીમાં કાઢ્યો. સાંજના પાંચ વાગ્યા પણ કોઇથી પૈસા મળ્યા નહીં. તે આખો પરસેવાથી ગરકાવ થઇ ગયો અને આંખમાંથી ગાલ ઉપર આંસુના રેલા ચાલવા લાગ્યા. એ વખતે તેનું બારણું ઠોકાયું તેનો ઘરવણી આવી લાગ્યો. તે પુછપરછ કરવા લાગ્યો કે તેને ઓરડો પસંદ પડે છે કે કેમ? અને ત્યાર પછી પુછ્યુ કે તું કાંઇ પૈસા લાવ્યો છે કે? સ્ટીલીંગે જવાબ આપ્યો કે નહીં મારી પાસે કાંઇ પૈસા નથી. પેલો ઘરવાળો અજાયબ થયો અને કહ્યું હવે મને સમજ પડી. ઇશ્વરે તુને મદદ કરવા મને મોકલ્યો છે. તે તેની આગળથી ચાલી ગયો. પણ થોડા વખતમાં ૪૦ દોલર લઇ પાછો આવ્યો. સ્ટીલીંગ જમીન ઉપર પડયો અને આંખમાં આસું સાથે ઇશ્વરનો આભાર માન્યો. તેની આખી કોલેજની કારકિર્દિ આવીજ રીતે પસાર કીધી હતી. તે હમેશાં તંગીમાં રહેતો પણ તેની બંદગીના જવાબમાં ઇશ્વર હમેશાં તેને મદદ કરતો હતો. આ નામિચા સખીએ પોતાની ઉંચી કેળવણી અને કારકિર્દિ બંદગીના બળથી મેળવી હતી.

બંદગીના બળથી ચાલતું એક કુટુંબનું ગુજરાન.

જરમનીમાં આ વાત સારી રીતે જણાયલી છે. મીસ દોરોથીયા ટરફળ કે જેણી બંદગીનાં બળથી લોકોના દરદો સાજાં કરતી હતી તે તે વિષે જણાયલું છે. મીસ દોરોથીયા એક ચોપાન્યા મારફતે પોતાની માતા અને કુટુંબનો નીચે પ્રમાણે હેવાલ આપે છે:

પોતાની માતા વિશે લખતાં મીસ દોરાથીયા જણાવે છે કે તેણીને બંદગીમાં ઘણુંજ યકીન હતું અને જો કે તેણીનો ભરથાર એક છાકટ માણસ હતો, અને પોતાના કુટુંબને માટે અને પોતાના અગીઆર છોકરાનાં ગુજરાનને માટે કાંઇ કરતો હતો નહિ, અને કેટલીક વખતે તેઓ ઘણીજ તંગીમાં આવી પડતાં હતાં, તે છતાં તેઓની આ દરેક મુશકેલીમાંથી બચાવવામાં આવતા હતાં. આ હેવાલનું ચોપાનીયું જરમનીમાં ફેલાવો પામેલું છે. તેમાં મીસ દોરોથીઆ નીચે પ્રમાણે લખે છે કેટલીક વખતે એવો સમો આવતો કે ઘરમાં એક અરધી પણ હતી નહીં. ખોદા સિવાય કોઇ હમારી હાલત વિષે જાણતું ન હતું. જે (ઇશ્વર) કોહલાં કુતરાઓને ભુખમરાથી રડતાં તો તેઓને ખવડાવે તે પોતાના વફાદાર બચ્ચાંની અરજ ન સાંભળે એ કંઇ બની શકે એમ નથી. તે હમારી તંગીને વખતે હમેશાં મદદ કરતો હતો. આવીજ રીતે અમારી માતાનો મુદ્રા લેખ પણ " Pray, but do not beg " બંદગી કરો પણ કોઇ પાસે ભીખ ના માંગો, કરી હતો. જે અમારા મન ઉપર ઘણીજ સખ્ત રીતે ઠસાવવામાં આવ્યો હતો. આવી રીતની અમને કેળવણી મળતી હતી. તે દરમ્યાન ઘણીક જાણવા લાયક મદદો મળી હતી અને જેઓ અમારી આસપાસ રહેતા તેઓ સાક્ષી આપી શકે કે અમારી તંગીમાં અમને જરાપણ વેદના ખમવી પડતી ન હતી. જ્યારે અમારામાંના એક બચ્ચાંને પુછવામાં આવે કે તંગીમાં તમારી માતા કોણ ઉપર આધાર રાખતી ત્યારે અમે બાળકો કહેતાં કે

પેરી ડેવીસનું પેઇનકીલરજ દુન્યામાં વિખ્યાત છે.

"ફકત ખોદાપરજ". તેણી (અમારી માતા) જણા વતી નથી કે ખોદા કેવી રીતે મદદ કરશે પણ તેણી ખાત્રીથી કહેતી કે ચોક્કસ વખતે મદદ જરૂર મળશે. પેલો સવાલ પુછનાર માણસ અમને સવાલ કરતો કે 'દરેક કામમાં બુદ્ધિ વાપરવી જોઇએ." અમે બાળકો જવાબ આપતા કે આપણી ધર્મપોથીમાં બુદ્ધિને વિષે લખ્યું નથી પણ એમ લખ્યું કે જેઓ માને છે તેઓ કદી ગુંચવાડામાં પડતા નથી. જ્યારે આ સવાલના જવાબની અમારી માતાને ખબર પડી ત્યારે તેણીએ અમને કહ્યું કે 'તમુને અનુભવ થશે કે જેઓ ખોદા ઉપર પુર દ્રઢતાથી યકીન રાખે છે અને તેઓને માટે કાર્ય કરવાની મદદ મેળવવાની આશા રાખે છે, તેઓ અનુકુળ વખતે મદદ મેળવે છે."

પ્રિય વાંચનારને અરજ કરવામાં આવે છે કે તે એજ કે આ દાખલાઓ ઉપરથી એમ ન માનવું કે જેઓ આળસુ જીંદગી ગુજારી ઇશ્વરની મદદ માગે તેઓને ઇશ્વરની મદદ મળે છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે " God helps those who help themselves જેઓ પોતાને મદદ કરે તેઓનેજ ખોદા મદદ કરે છે. માટે ખુદાની મદદને લાયક થવાને માટે પહેલાં આપણે દરેક રીતની પ્રમાણીક કોશીષો બને એટલી કરવી જોઇએ, અને આપણે જે પ્રમાણીક કોશેષો કીધી હોય તેના બદલા તરીકેજ ખોદાની મદદ માંગવી જોઇએ, અથવા તો જ્યાં આપણી કોશેષોથી નહી બની શકે તો ત્યાં ઇશ્વરની મદદ માંગવી વાજબી ગણાય.

વળી ખુદાની મદદને લાયક થવા પવિત્ર જીંદગી ગુજારવી જોઇ. જેઓ પવિત્ર જીંદગી ગુજારતા નથી અથવા તો પવિત્ર જીંદગી ગુજારવાને ઇશ્વરને વચન આપતા નથી તેઓને પણ મુસીબતમાં મદદ મળતી નથી. માટે આપણા ધર્મના ફરમાન મુજબ હમેશાં પવિત્ર જીંદગી ગુજારવાની કોશેષો કરવી જોઇએ અને હર વખતે ઇશ્વરની ભકિતમાં મશગુલ રહેવું જોઇએ. જેઓ આવી રીતે જીંદગી ગુજારે છે, જેઓ બીજાઓ મુશકેલીમાં હોય તેઓને હંમશાં મદદ કરવા તૈયાર રહે છે, તેઓ જ્યારે પોતે મુસીબતમાં આવે છે ત્યારે તેઓને વખતસર જરૂરજ મદદ મલે છે એમ આપણે દાખલાઓથી વાંચ્યું છે. માટે પ્રિય વાંચનાર દુઃખમાં કે સુખમાં પ્રભુને હમેશાં ભજતા રહી અને તેના સચ્ચા ભકત તરીકે જીંદગી ભોગવવાની કોશેષ કરજે કે જ્યારે દુઃખ અથવા મુસીબત આવી ઉભી રહેશે ત્યારે તે કૃપાળુ ઇશ્વર તુને જરૂરજ મદદ કરશે અને તારી સઘળી મુશકેલીઓ દુર થશે. જો કોઇ પાપી માણસ પણ ખરાં જીગરથી ઇશ્વરની મદદ માંગશે અને પોતાના પાપી કામોનો પશ્ચાતાપ કરી પવિત્ર બનવાની ખરાં અંતકરણથી કોશેષ કરશે તેને પણ ઇશ્વર જરૂર મદદ કરશે એમ ખાત્રીથી માનજે.

ઈ દીસ્યું કે, આનો પ્રેમ એક કોરે થઇ ગયો છે, અને માતાનો પ્રેમ ઉછળી નીકળી તે સરસાઈ ભોગવે છે. તે બચ્ચીના નાજુક નાનકડાં આંગળાંએ માતાના જીગરને પોતા તરફ ખેંચ્યું છે, અને માતા જવાબમાં તેના તરફ રજુ થઇ ચુકી છે. તેણે સખ્ત નિરાશા સાથ માથું ઝુકાવી છેલ્લી સલામ કરી ત્યાંથી ચાલી ગયો.

તે તેણીને છોડી ગયો. ઇવાએ તેના મ્હોડેના શબ્દો વિના જોઇ લીધું—સમજી કે એ સલામ આખરી—આખરીની સલામ હતી. અને તેણીની આંખો પણ નિરાશાના આવેશમાં ઢંકાઇ ગઇ. એક કલાક વીતે તેટલાં તો, જે ગેરમાં તે ફરી પાછી દાખલ થનાર નથી કરી સમજી હતી—તેજ લોકોના 'ગેર'માં દાખલ થઈ, અને ઉતાવળે બચ્ચીને પેટ—પાસામાં ચાંપવા દોડા દોડ કરતી હતી, જે બચ્ચીનાં આંગળાંમાં છેલ્લી ઘડીએ પોતાની માવતરને પોતા તરફ ઘસડી લાવવાની, અને જીવ—જાન કરતાં વહલા પુરૂષથી તેણીને છુટી પાડવાની કરામત અને શકિત હતી, તે બચ્ચાંને છાતીએ દાબવા તે ઇંતેજાર બની ગઈ હતી. એ જુનની નિર્દોષ આંખો ખાતર તેણીએ જન્મ ભરનું સુખ તજ્યું હતું. તે દિને આખી રાત તેણીએ ગમ કરવામાં અને રડવામાં જાગૃત દશામાં ગુજારી હતી. સવાર પડતાં તેણી ઉંઘમા પડી અને ઘરની દાસી તેના માટે ચાહનું પાનું અને રૂપાંની તબકમાં ટપાલના આવેલાં કાગળોનો ઢગલો લઈ તેના બિછાના આગળ આવી ઉભી ત્યાં લગી તે જાગી ઉઠી નહી. બારીનો પડદો ખોલી નાંખેલો હતો, અને ખુશનુમા સર્વ પ્રકાશે ઓરડાની દરેક વસ્તુ ઉપર સોનાં અને હીરા સમાનનો ઝળકાટ પાથરી દીધો હતો.

ઇવા ગમગીન હોવા છતાં, જાગૃત થતાંજ ખુશીના ઝળઝળ્યાં જાણે તેણીના રગોમાં થવાં લાગ્યાં. તેણીને લાગ્યું કે કાંઇ નહિ તો, સૂર્ય—પ્રકાશ તો તેણીને માટે છેજ. એટલામાં તેની નજર કાગળના ઢગલા ઉપર પડી, અને સૌથી ઉપરનું કાગળ તેણીએ આતુરતા સાથે ઝડપે ઉંચક્યું, અને ફોડી વાંચવા માંડ્યું, તે કાગળ મોર્ટનનું હતું. કાગળ ધારવાનું હતું અને ઘણું ટુંકમાં હતું. આ પ્રમાણે લખેલું હતું:—"મારી અતિ વાહલી,—ખોદાના શુક્ર કરૂં છું કે તમોએ એવો રૂડો ઠરાવ કીધો! અને તમારાં વાહલાં બચ્ચાંઓનાં મુખ ઉપર પણ આશીર્વાદ હોજો! જો કે તે વેળા મેં એવા દુવા નહીં દીધા હતા. ઇવા, હું છુટો થયો! આજે છેક સાંહાજે તાર આવ્યો કે મારી ધણીયાણી મરણ પામી. તેની આફત ભરી જીંદગીનું છેવટ પણ તેવુંજ દુખભર્યું આવ્યું. તેણીએ પોતાના ઘેલાપણાના આવેશમાં એક બારીએથી ઝોંકારી દીધું, ત્યાંના લોકોએ તેણીને ઉપાડી ત્યારે સદંતર મરણ પામેલી હતી. હું ત્યાં કાલે જાઉં છું. એક માસ વીતા કેડે હું તમો ઉપર દાવો રજુ કરનો આવીશ. એ કાંઇ ઘણું જલદી નહીં ગણાશે—કેમ? ખોદા તમારૂં ને તમારાં વહાલા બચ્ચાંનું કલ્યાણ કરી! સુખી કરે!" 'મોર્ટન.'

અરે, ઓરડામાં સઘળે સોનાનો અને હીરાનો ચળકાટ પથરાઇ રહ્યો હતો તેમાં કાંઇ નવાઇ નહિ હતી! એ તો ખોદાતઆલાના આશીર્વાદ, સારો અવસર, અને બક્ષીસ હતી.!

રૂપાંબાઈ દોરાબજી રબાડી.

બેહેસ્તી બાપની ખાહેશ

(અંગ્રેજી ઉપરથી ઉપજાવી) લખનાર—મં૦ ડો૦ બસલા

ખુદા દીનશાજી રૂસ્તમજી બલસારા બધી ઉમર મીલ ઉદ્યોગમાં કહાડી માલેતુજાર શેઠીયા બનીને આખરે પોતાનાં વાલકેશ્વરનાં બંગલામાં મોતને બીછાને પડેલા હતા.

નરમ, પણ હુંફાળું બીછાનું હતું. અને મોંઘી કીમતના એક સોફા કોચપર પડેલા હતા. તેમનો બંગલો અપટુ-ડેટ ફેશન, તેમજ વિજળીક સાંધનોથી સણગારેલો હતો. તેમના સોફાની બાજુમાંજ આપેલું એક વિજળીક બટન દાબતાં નોકર હાજર થતો અને જે ફરમાવે તે થોડીજ વારમાં મોજુદ થતું. ટુંકમાં પૈસાથી જે સુખ-સગવડ મલી શકે તે સર્વ ત્યાં મોજુદ હતાં.

પણ સોનેરી ચાઇ-ચાઇએ જે કર્યું તે એટલામાંજ આવી અટક્યું નહતું. તેમની વડી બેટી આલાંને એક લેડીને છાજતી રીતેજ ઉછેરવા ઉધારવામાં આવી હતી. તેમની એજ ઇચ્છા હતી કે તેણી દેખાવ; કેળવણી અને રીતભાતમાં ધપધપ્યાં મંડલમાં બીરાજી સર્વથી શ્રેષ્ટ ગણાય! અને તેમની ખાહેશ બર આવી હતી. તેણી ઉંચી, પણ દરેક રીતે ચાહવા ઇચ્છવા જોગ બાંધાની, અને ખુબ તોરદમામ વાળી સ્ત્રી બની હતી. અને હમણાં આપણી વાર્તા શરૂ થાય છે તે વેળા તેણીનાં પીતાનાં મોતનાં બીછાનાં પાસે આપણે ઉભેલી જોઇએ છીયે. જ્યારે તેણીનો પતી ખાન બાહદુર રૂસ્તમજી વછફદાર, મોટા ડાકટર સાથે ધીમે સાદે કાંઇ વાતો કરતો હતો. બીજી બેટી માણેક કાંઈબી સંગીન લાભ કીધો નહતો. તેણી ઉપર તો પૈસા ખરચેલા જાણે બરબાદ ગયા હતા. તેણી કુદરતી રીતે સ્વભાવે, બોલવે-ચાલવે; તેમજ રીતભાતે, એક સાદીમાદી છોકરી જેવીજ-અસીલ અને રાંક હતી. એમ છતાં અજબ જેવું એ હતું કે તેણીએ એક ગંભીર ભુલ-એક બાબદમાં હઠીલાઇ-કરી હતી. જો કે તેણીને માટેબી સારે સારે ઠેકાણેનાં માંગાં આવ્યાં હતાં, તે ના પાડીને એક ગરીબ, ટુંક કમાણીનાં, તોપણ આબરૂદાર કલાર્ક સાથે પ્યારમાં પડીને તેનીજ સાથ ખુદા બાપની ઉપરવારી થઇને, પરણી ગઇ હતી. ખુદા દીનશાને તેથી બહુજ માઠું લાગ્યું હતું. અને તેથી તેણીને એોવાર નિવાર કરીને 'મરતાં મોંહ નહીં જોવાના" કસમ ખાધા હતા.

હવેજ-મોતને બીછાને પડયા ત્યારેજ ખુદા દીનશાજીએ પોતાનાં બોલપર પાણી ફેરવીને ઢીલી દોરી છોડીને તેણીને પોતા પાસે આવવા દેવાને, જીવતા જીવત છેલ્લી મુલાકાત કરવા દેવા દીધી હતી. તેણી પરણી ગયા પછીથી તેવણે તેણીને એક પાઇ પણ પુછી-પરખાવી નહતી. આ તેમની જીંદગીની સાંજે-અંતની ઘડીએ પોતાની અર્ધી ઉઘાડી આંખોથી તે છોકરી સામું જોયું. તેણીનો પોષાક બીલકુલ સાદો-માંદો, પણ સુઘડ-જાણે તેણીની વડી બહેનનાં ઠઠેરાથી ઉલટીજ કીસમનો હતો. તેણીનાં ચહેરા, તથા આલાંનાં ચેહેરાપર પણ વિપરીતપણું ખુલ્લું દીસતુ હતું. કારણ, આલાં 'મોહટે ઘેરનાં હમબાઇજી'ની માફક, તોરમાંજ, પોતાની દલગીરી છુપાવી રાખતી હતી. ત્યારે-

બાપડી રાંક અને અસિલ માણેકનું હૈયું ભરાઇ આવ્યું હતું. અને તેનાં દુખનું જોર આંખોને બહાર પડતું અટકાવી શકતી નહતી.

"આલાં !"

"હા, પપા ?"

"મને કાંઇ કહેવાનું છે ! જોની બેટા, તું જાણેછ કે મારો જન્મ વલસાડમાંના આપણા ઘરમાં થયો હતો. આપણો વકીલ મહેરવાનજી તે જાણેછ. તે છે તો એક નાહનું ઝુપડાં જેવું. પણ મારી ખાહેશ છે કે, મારી યાદદાસ્તને ખાતર, તેને સારી હાલતમાં રાખવું."

"વારૂં, વારૂં, પપા. અમો-હું અને રૂ- તેનો ઘટતો બંદોબસ્ત કરશું."

"જોની, માણ પરની, મારાં ઓરડાની કાર (લાકડાંની દીવાલ) આગલે ઓરડેથી સેડીને પાછલે ઓરડે લઇ જવાઈ છે, પણ પાછી ખસાડીને આગલે ઓરડેજ લઇ જાની છે, કે જેથી તે ઓરડો, જેમ અસલ નાહનો હતો તે વખતે હતું તેમજ થાય ને, અને તે ઘરમાં તું થોડોજ વખત રહેજે ડો વખત બી વસવાટ કરજે ? એ ઘણું મુશ્કેલ તો નથી, પણ મારી ખાહેશ મુજબ થ ો, એમ જાણી, મારી-છેલ્લી ઘડીએ મને કરાર થશે ! કે જે ભાગ્યવંતાં ઘરમાં મેં મારા બચગીના દીવસો કહાડયાછ ત્યાં મારાં બચ્ચાંઓ બી રહેશે।"

"વારૂં પપા, હમે જોઇશું ! તમે તે વાતની કાંઇ ફકર ના રાખો." આલાં બોલી. 'ત્યારે તો બસ, મને એટલુંજ જોઇતું હતું ! છેલ્લી 'સલામ ! જીવતી રેહેજે મારી બેટી. અને છેલ્લી સલા-આ-મ તને-બી-મા-ણ-ક !'

તેવણનો બુઢો નાનવાન હાથ, તરોસ્તો તરોસ્તો તે બીજી છોકરી માણેક તરફ ગયો. એક ધીમું ડચકું ! કાંઇ બોલતા હોય તેમ દાઢમાંથી ધીમો ફુસ ફુસ કરતો અવાજ તે બુઢા શખ્સના મોંહમાંથી નીકળ્યો, અને તેમની ગુડણે પડેલી માણેકનાં બોલો-'ઓ બાવાજી-ઓ મારા વહાલા બાવાજી !'_અને, ખલાસ !

તે છેક છેલ્લી ઘડી, છેલ્લી પળ હતી. જે વખતે દીનશાજી બલસારાએ હમણાંજ ઘણુંજ જોયું, અને જાણ્યું હતું. પણ અફસોસ. તે તેમના દીલમાંજ દટાઇ રહયું. !

પાયદસ્તની ક્રિયા થઇ ગયા પછી મી૦ મેરવાનજી વકીલે જાહેર કીધું કે માસીસો ક્રિયા પછી મરનારનું વિલ વાંચવામાં આવશે.

આલાં-મીસીસ ખાન બહાદુર રૂસ્તમને ફફડાટ લાગ્યો. તેવણે ભવાંનો ચિરુ્સો ચહડાવીને કહયું-"કેવું કંટાળા ભરેલું ! કેવું પજવનારૂં ! મહીનો દહાડો સુધી ડોળા તાણવાનું ! ખાન બહાદુર રૂસી તો એમ ભરસે રહેલા છે કે પેલો એવણનો માહીમનો બગીચો, ને એનવાડીની ચાલી મારગેજ મુકેલી છે તે એકદમ છોડાવી લે !"

"એમ મહીના દહાડાની ઢીલ નાંખવાનું મેં પોતે કાંઈ સુચવ્યું નથી." મહેરવાનજી વકીલે દરાવથી કહયું-"તમારા બાવાએ પેલા વલસાડના એવણનાં પુરાણા મકાન બાબે તમોને કાંઇ કહયુંછની ? તમો તેવણની ખાહેશ બર લાવશો ?"

"હા કોઇ દહાડે જોઇશું ! હમણાં કાંઇ બને નહિં. અમારો કંઇ ત્યાં સમાસ થાય નહીં.!"

'ત્યારે તે મકાન ભાડે આપવાની મને રજા છે ?"

'અરે, તમારે ગમે તેમ કરોની ! તે ઝુંપડામાં જવાનો મારો કાંઇ વિચાર નથી !" અને એમ બોલીને ન તો મેહરવાનજી વકીલને ડોકાંથી નમન કરીને, કે ન તો સાહેબ સલામ કરીને, આલાં ગુસ્સાભેર નિરાશ થઇને પોતાની મોટરમાં ચહડી બેઠી !

'કેવી છોકરી છે !'

ઉપલા બોલોનો કાંઇબી અર્થ તગે કરી.' પણ તે બોલો,' જેવી આલાંની

મોટરનાં એનજીને શરૂઆતનો ખણખણાટ બંધ પાડયો કે મેરવાનજી વકીલનાં મુખમાંથી બાહેર પડ્યા. ત્યાર પછી તેમણે તરત એક લેટર લખ્યું અને મીસીસ માણેક ફરેદુન જસાવાલાનું સરનામું કરીને તારદેવ આગળની એક નાની ચાલીપર રવાના કીધું.

"ઓ, વહાલા ફરેદુન, આપુને મલશે! મી૰ મેરવાનજી વકીલે આપણને રજા આપી છે. અને સાથે વળી ચાવીઓ મોકલી આપી છે!" માણેક ખુશી થતી પોતાનાં પતી પાસે દોડી ગઇ.

"વાહવા! એતો સારી ખબર સુનાવી!" તે ભોળા દેખાવના, અને પૈસે ગરીબ, પણ અમીરી ખવાસના શખ્સે કહ્યું.—"વળી આપણે તારા વહાલા બાપની ખાહેશની બર લાવશું તેતો જુદું! મારી છુટ્ટીનો મહીનો આપણે ત્યાંજ ગુજારશું!" અને પછી જરા ટોરથી—"આપણે તો જાણે મુંબઇનાં શેઠીઆ ગણાઇશું! વાહ! ગામડે ગોઠે એક નાનું, પણ પોતાનું ઘેર હોય, તો જાણે હાંનાં એક મહેલ બરાબર! ઘેરનું ઘેર હોયતે તો પાંચ પૈસે સુખી ગણાય! ખરૂં કેની? વળી તને એક બીજી ખુશીની ખબર કહું? શેઠ લોકોએ મારા પગારમાં દશ રૂપીઆનો વધારો કીધો છે!"

આ ખુશાલીનો ઉશ્કેરાટ નરમ પડ્યો કે તે સુખી જોડું સાંજનાં ચાહે પીવા બેઠું.

"પણ, માણેક!"

"હા, વાહલા!"

જોવાનું થાય?"

"ઓહો, હું સમજ્યો!"

એક બાપ જેવા બાપનાં મોતને બીજાને ખાસ આપેલું ગંભીર વચન-ભરોસાપર જાણી જોઇને પાણી ફેરવે, તે છોકરીની ચાલને માટે વિચાર શું હતો, તે ફરદુને પોતાની ધણીઆણીની આગળ તો જાહેર કીધો.

"ગરીબ બીચારા! તેઓ જાણે આપણી સાથે રહેતા હોય તેજ પ્રમાણે તેમને માટેનાં પુરતાં વ્હાલ અને માનથી આપણે વર્તિશું?" તેથી તે ધીમે સાદે અને ગંભીરાઇથી બોલ્યો.

આટલા દેખીતા ગેરઇન્સાફ છતાં, પોતાના વ્હાલા પિતા તરફ આવી નાંખતી ની નજરે જોવાનું દીલ દેખાડયું તેની શાબાશીની નીશાની તરીકે માણેક ઉઠીને તેને એક વ્હાલ ભરી કીસ લીધી.

"હા, યાદ રાખજે કે તારા પપાનું કહેવું—કરવું બધીજ વાતમાં ખરૂં હતું એ વિચારથી નહીં. હું કાંઇ મારા પોતા વિશે બોલતો જ નથી. અલબતનાં મારે પોતાને માટે તેમણે જેમી ધાર્યું હશે તે વાજબીજ હશે. કારણ કે બોલી ચાલીને એક ફક્કડ-સાન પાણીએ પોયલો ધસકોરો કરનારજ હતો!"

ખવાઇ ગયલાં પોટીયાં કહાડીને બીજાં નવાં નાંખ્યાં. અને તેને સસતાં પણ સારાં દેખાય એવાં વોલ પેપરથી શણગારી આ સણગાર પુરો થયો ત્યારે માણેકે એ જોઇને દાંતમાં આંગળાં પકડયા! કે. એજ એક વેળાનું પેતું ગાતાં ભરાએ એટલા કચરા પુસ્તને જાળાંઓથી ભરેલું ઝુંપડું તે એક શોભાયમાન મકાનને ટક્કર મારે એવું બની ગયું હતું. 'હાથ ફરે ત્યાં લક્ષમી, ને પગ ફરે ત્યાં અવડ!' જાણે આગળનું ઝૂંપડું નહીં પણ એક નાહના બંગલાના રૂપમાં ફેરવાઇ ગયું હતું!

"બેહેસ્તી તમોતે ઘણું સુખ મોકલે, પણ જો તેવણે જીવતા જીવત જોયું હોત તો કેવા ખુશ ખુશ થઇ ગયા હોત!" માણેકથી પ્રસંગની લાગણી દેખડાવ્યા વિના રહેવાયું નહીં.

આજે મરનારનો માસીસાનો ખરો દહાડો હતો. અને આ ગરીબ ધણીધણીઆણીએ પોતાની ગુંજાશ મુજબ મરનારની બાજ કરી હતી અને દરાનબાજ કરી પરવારી મોબેદ જમશેદ દારૂનાં આવીને આફ્રીનગાન ભણાવવાની રાહ જોતી માણેક બેઠી હતી, તેણીની નજર બારી વાટે બહાર હતી. કુદરતી રીતે વખતે મરનારનીજ વાત નીકળી. તેવણે ગરીબાઇ સામે લડત ચલાવી પોતાની હાલત સુધારી હતી. આ તેવણુનોજ ઓરડો હતો જ્યાં તેવણ જુવાનીમાં વાંચવા લખવા બેસતા હતા જ્યાંજ માણેકને મનથી તેવણ દમણાંથી જાણે આગળના જેવીજ હાલતે ગરીબ, પણ બેઠીનાં વહાલી માતબર બનીને બેઠેલાજ છે! તેણી બોલી અને તેમાં કોઇ પાસે પૈસા હોય છે તો તે પૈસાથી ચાબુંક ભલાને નેક કામો કર

મારી પાસે હજાર પાંચસોજ રૂપાયા હત ...; તારી આગળ પેલા બીચારા ખુદા દાવરની વાત કહી છે કે?" ફરેદુન બોલ્યો.

"નહીં વહાલા!"

"બીચારો હેજગારીને જંજાળથી હાલ બે હાલ થઇ ગયો છે! માંગનારાઓ તેને જંપીને બેસવા દેતા નથી ખુદાયાને લીધે કયે નોકરીઓ મલતી નથી. બીચારાને કેટલી કેટલી વખત તો ફાકા મારી દીન કાહડવા પડેછ! જાણે કેવું દીલ થાય છે કે જો મારી પાસે એક પાંચસોજ રૂપ્યા હોતે તો કોઇ ધરખમ કંપનીનો શેર લઇને તેનાં બ્યાજમાં થી એ બીચારાનું પુરૂં કરૂં."

"લેઓ, આશોની? તમારી વાટ જોતાં જોતાં તો ડોલાબી દુઃખી આવ્યા?" જમશેદ દારૂને જોતાંજ માણેકે નરમ ઠપકાથી કહ્યું.—"ક્યારનું બધું તૈયાર કરી મુક્યુંછ!"

આફ્રીનગાનની ક્રિયા વેળાએ બેઉ ધણી ધણીઆણીએ એકેક ખુરસી પર બેઠક લોધી અને તે ગંભીર ક્રીયામાં ચુપકીદીથી ભાગ લીધો. એટલામાં માણેકની નજર બહાર ગઇ

"ફરેદુન, જરા જુવોની સામેથી કોણ આવી રહ્યુંછ?"

તે બારણાં તરફ ધસ્યો અને જેવા બારણાપર કોઇએ લાકડીનાં બે ત્રણ ઠોક લગાવ્યા તેવુંજ બારણું ખોલ્યું. આ નવો આવનાર એક ભરેલાં અંગનો, અદાર ઉમરનો, પણ ચંચળ દેખાવનો કોઇ ગ્રહસ્થ હતો.

"હું ગેરવાનજી છું..મરનાર દીનશાહજી બાલસારાનો હું વકીલ હતો. ત્યાં કાંઇ ફરેદુન જમસેદ જસાવાલા, અને તેવણુનાં ધણીઆણી માણેકબાઇ રહે છે?" તે નવા આવનારે

તમને શું જોઇએ છે?

હમે દરેક જાતનું નવું તેમજ સેકન્ડ હેન્ડ સાંચા કામ યુરાપ, ખાસ મંગાવ્યે છએ. વ્હારફેલનાં પ્રિન્ટીંગ, તથા લીથો મશીનો, જૉબ કામ માટેનાં અને ફોટો ઓફિસનાં અપ-ટુ-ડેટ ટ્રેડલો અને મશીનો, કટીંગ, સ્ટીચીંગ [illegible] પરફોરેટીંગ મશીનો તેમજ સ્ટીરીઓ મશીનો હમો ખાસ મંગાવ્યે છીએ.

તાત્કાલિક જરૂરયાતને પહોંચી વળવા આ મશીનરીઓનો મોટો જથ્થો હમો સ્ટૉકમાં રાખ્યે છીએ.

એકજ વાર અજમાંવશો.

પરોલ મેકસામ કુ૦

વૈદક શાસ્ત્રના નિયમાનુસાર બનાવેલી

દેશી દવાનો મોટો વિજય

DR. D. H. BHUTT.

ગરીબ શ્રીમંત અને રાજ રજવાડાંમાં પ્રખ્યાત થએલા, ડૉ. ડી, એચ. ભટ્ટની

આખુટ તાકાત દેનારી,

રાજવંશી નવરત્ન ચાકુતી.

અજ્ઞાનતાને લીધે કરેલા કુકર્મોથી થતાં દુઃખ દુર કરી તથા માથાંના દુખાવાને દુર કરી લોહીના શુદ્ધિ, વીર્યની વૃધ્ધી કરી શરીરને નવેસરથી રચે છે અને ગયલું પુરૂષત્વ માત્ર એક ડબી વાપરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે કી. ગો. ૪૦ નો ડબીના રૂ. ૧૦. વેરેટ કાંઈ નથી.

ઢીલી નસોને મજબુત કરનારૂં.—રાજવંશી અંબરનું તેલ.

ઉપલી ચાકુતી જ્યારે અંદરથી જોર આપે છે ત્યારે આ તે બહારથી મજબુતી આપે છે. તેલ તથા ચાકુતી સાથે વાપરવા ભલામણ છે. કીં, ઔંસ ૧ ની બાટલી એકના ના રૂ. ૫ નમુનો રૂ. ૧.

પ્રોપ્રાઈટર જે. જે. મણીયાર મળવાનું ઠેકાણું. ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટનું દવાખાનું, ૩૮ જાંબાલી મોહોલો—મુંબઈ.

ધી એલેકઝાન્ડ્રા ફોટો એનલારજીંગ કંપની

દારૂવાળાના વેરમાં ૪ થે માળે ૭ મી ગલી ખેતવાડી મુંબઈ.

અમો તમારો ફોટો આબેહુબ ખાસ લંડનના યુરોપીઅન હુનરમંદ આરટીસ્ટોની પીંછીથી એનલારજમેન્ટ કરી મંગાવીએ છીએ. એમાંઇડ એનલારજમેન્ટસનાં ભાવો નીચે મુજબ:

ઓરડીનરી ૨૦ ઇન્ચ લાંબી અને ૧૬ ઇન્ચ પહોળી, રૂ. ૩ અને રૂ. ૪.

હાથથી શીનીશ કરેલી ૨૦ ઇન્ચ લાંબી અને ૧૬ ઇન્ચ પહોળીના રૂ. ૬ અને રૂ. ૮.

વટર કલરમાં કરેલી ૨૦ ઇન્ચ લાંબી અને ૧૬ ઇન્ચ પહોળીના રૂ. ૧૨ અને રૂ. ૧૪.

મનપસંદ સોકેટ ફોટો ચાર્મ, અને ફોટોના સુંદર પોષ્ટ કાર્ડ તથા બીજા ઉંચા પ્રકારના કામોના ખુલાસો એક પોષ્ટ કાર્ડ લખવાથી હમારૂં માણસ ફોટોના સેમપલસો લાવીને બતાવશે.

રૂ. ૪ અને રૂ. ૮ નો એક ફોટો એનલાર્જમેન્ટ કરાવનારને દોંગ-સોંગ ચોપાન્યું આખું વરસ મુફત મલશે તથા મુર્તીની આંખનો દાગ નામની રસીક વાર્તાની ચોપડી પણ ભેટ આપીશું.

દોંગ-સોંગ તથા મુર્તીની આંખનો દાગની ભેટ જેને નહીં પસંદ હોય તેને સીતમગાર નામની પારસી સંસારી વાર્તાની ચોપડી ભેટ આપીશું જેની કીંમત રૂ. ૨ છે, અથવા જગતનો ફાંસો નામની ચોપડી ભેટ આપશું જેની કીમત રૂ. ૨ છે.

નારની ખાયશ એ હતી કે આ તખતો કાહડી બીજો લગાડવો ! દેખાયછ તો વિચિત્ર ! હીં ? એ'બી જાણે એક જાતનું ઘેલાપણું!"

"ગમે તે હોય ! ઘેલાપણું કે સ્યાણપણું ાણ તે કરવું જોઈએ!" ફરેદુન બોલ્યો.

"બસ ત્યારે એટલુંજ, વધુ કાંઈ નથી. અને તમો કહોછ કે એ કરવુંજ છે, તો ાછી એ પુરૂં થાય ત્યાં સુધી હું નહી ધાર તો કે મારે થોભવુંજં જોઇયે ! હું રજા લઉ છું ! સાહેબજી." એમ બોલી મહેરવાંનજી વકી લે પોતાની છત્રી બગલમાં મારીને ચાલતા થયા.

ફરેદુન, જાણે એ વધારાની મહેનતથી કંટાળો ન લાવતાં—ખુશ ચેહેર—જાણે મરનાર ની ખાહેશ બર લાવવામાં મોજ માનતો હોય તેમ, મનમાં મલકાતો, અને મોંઢેથી સીસો ડીમાં કોઈ રાગ લલકારતો જણાતો હતો.

"તમારા પપાનાં બી કાંઈ વિચીત્ર ખ્યાલ હોવા જોઈએ !" તેણે તરત ટીકા કીધા. માણેક જે રાંધણીમાં કામે વળગેલી હતી, તે એ સમજી પાછી આવી. "શું કામ એટલી બધી હેજગારી કરોછ ? વાહલા મારી તો ખાત્રી છે કે પપાએ ખાસી, મજબુતી તરફ ખ્યાલ રાખીને ફરમાવ્યું હશે."

ફરેદુન કાંઇ વધુ બોલ્યો નહીં. તે તો કામપર મંડયો. તેણે તે પાટીયું વહેરી કહાડયું. અને નવાને છેદ પાડી તૈયાર કર્યું. પણ તેની સીસો ડીનો અવાજ તેમજ ઠોકઠાક એકાએક બંધ પડી ગયું, અને તરત ગંભીર ચુપકીદીએ તેની જગ્યા લીધી ! અને પછી 'અરે !' નો અજા યબીનો અવાજ થયો.

માણેક તે સાંભળી દોડતી આવી પુગી. 'કેમ ? શું છે વહાલા ? "

'આવીને આ જો !' ફરેદુને કહ્યું.

તેણી તેની પાસે દોડી આવી કે ફરેદુને તેના એક હાથમાં આસમાની રંગનું મોહું પરબીડું અને બીજા હાથમાં એક કાગળનું બંડલ મુક્યું !. 'કામ કરતાં અને ઠોક ઠાક કરતાં એ પરબીડું નીચે સરી પડ્યું અને સીલ તુટી જઇને આ બંડલ મારી નજરે પડ્યું ! અરે ! જો !. જો ! !"

ફરેદુન 'કરન્સી નોટો એક પછી એક ઉછલાવતો બોલ્યો. 'સો સોનો અકેક ટુકડો છે અને વળી બરાબર સોજ ટુકડા ! દશ હજાર રૂપિયા ! દશ હજાર રૂપિયા કોણે કહ્યાછ !"

'ઓ ફરેદુન' માણેક કાંઇ વધુ બોલી શકી નહીં.

ફરેદુનનું મોંહ પણ સફેદ રૂની પુની જેવુ થઇ ગયું હતું.

'પણ એ પૈસા આપણા નથી' તેણે મજ બુત મનથી જણાવ્યું.

'આહ ! જો આપણા હોતે તો કેવું સારૂં ?'

આ વખતે બારણા પર કોઇના ઠોકા સંભળાયા. ફરેદુને તે બંડલ પોતાના કોટના ખીસામાં મેલી દીધું. અને બારણા તરફ ધસ્યો. અ જઇને જુવે છે તો મેરવાનજી વકીલ પાછા ફરેલા જણાયા !

'એક બે વાત તમોને કહેતાં હું ભુલી ગયો, તેથી મને પાછું આવવું પડયું.' તેવણે ખુલાસો કીધો. 'મને અંદર આવવાની રજા છે?'

'હા બેલાશક ! મોહ્ડી ખુશીથી ! અને એક લેખે તમો આવ્યા તેથી ખુશી થવા જોગ છે ! ઘણું સારૂં થયું' તેઓ પાછા ઉપલા ઓરડામાં ગયા અને ત્યાં તેવણે બેઠક લીધી 'એ ફેરેફારમાં કેથે 'ચોર વખારો' હશે તેમાંથી આ પાકીટ સરી પડયું. અને તેમાંથી આ નોટનું બંડલ સરી પડયું છે. અને એ તમારે દસ્તકલઇને મને જવાબદારીમાંથી બચાવશો ?' એમ બોલી ફરેદુને તે બંડલ મેરવાંનજી વકીલને હવાલે કીધું.

થડે કલેજે, મેરવાનજી વકીલ પોતાની ચમકતી આંખો વડે અકેક પછી એક નોટો ગણી જોઈ અને પછી ધીમેથી બોલ્યા 'બરાબર છે. દશ હજાર બરાબર નીકળ્યા !'

'ત્યારે તમે જાણોછ કે એટલી રકમની નોટો ક્યાં સંતાડેલી હતી તે !' માણેક અજાયબીથી પુછયું.

'હા, બરાબર, હું જાણું છું ! પણ ચાલો હવે કામ કરે. એક ચીજ જે તમોને જણાવવાનાં

“ એવારે દિવસો ક્યારે આવશે ? ”

(ગરબી.)

“ ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને.” (એ રાગ.)

એવારે દિવસો તે ક્યારે આવશે ?
ભૂલી જઈશ સંસાર તણું હું ભાન જો,
બોધ રૂપી જોતાં સ્થિર થઇશ હું બ્રહ્મમાં,
પરબ્રહ્મની શકિતનું કરીશ હું પાન જો. એવારે. ૨
અળગા થાશે વિષય વિકારો અંગથી,
સમુળગો મનથી ટળશે સંસાર જો;
માન પ્રમાણે દેખીશ સઘળી માતુંની,
વિનાશ કારી જાણીશ વિષય વિકાર જો. એવારે. ૩
પોતાના સરખા જાણીશ સર્વ પ્રાણિને,
મનમાંથી કાઢી નાંખીશ હું મોહ જો,
અંતરમાં આનંદની છોળો આવશે,
દિલ દરિયામાંથી ટળી જાશે દ્રોહ જો. એવારે. ૪
ચિતમાંથી સંસારની ટાળીશ ચાહના,
મોહ મમતના કાઢી નાંખીશ મૂળ જો,
લાલચ લોભ, વિકારો વિષ સમ લાગશે,
સંશયને ભ્રાંતિનું ટળશે શૂળ જો. એવારે. ૫
પ્રિતમ સંગાથે બંધાશે પ્રીતડી,
દ્દષ્ટિથી વિકાર થશે પછી દૂર જો;
પડું તણાઇશ નહિ હું પ્રવૃત્તિના પૂરમાં,
નજરેથી નિરખીશ નિવૃત્તિ નૂર જો. એવારે. ૬
સાક્ષિરૂપ થઇ બેસીશ હું સર્વદા,
ઘરમાંહ હું સદા રહીશ ઉદાસ જો,
પ્રિતમની જોડે બાંધીને પ્રીતડી,
રસિયા સાથે રંગથી રમીશ હું રાસ જો એવારે. ૭
ભોજનની કાઢી નાંખીશ હું ભાવના,
સમૂળગા કાઢીશ ઇચ્છાના સ્વાદ જો;
વૃત્તિ રાખીશ રાત દિવસ વૈરાગ્યમાં,
નીતિને ભકિતનો કાઢીશ નાદ જો. એવારે. ૮
આસંગ અર્પિ રહીશ પછી એકાંતમાં,
સગાં-કુટુંબનો ઓછો કરીને સ્નેહ જો,
શોધ કરીશ હું સ્નેહે નિજ સ્વરૂપની,
ને પ્રભુની સાથે બાંધીશ હું નેહ જો. એવારે. ૯
અભેદવાદી થઇને હું આનંદમાં,
રહીશ ભવાની હું તો દીનને રાત જો,
સાંપડશે શાંતિની સંપત્તિ સ્હેજમાં,
ને પછી મુજને મળશે અજબ નિરાંત જો. એવારે. ૧૦

સીંબડી. } ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

ગુલશન.

GULSHAN

Editor

Bhagdia.

નવેમ્બર ૧૯૧૩

November 1913

દુ:ખીઓનો ખાસ દોસ્ત.

ભલા, આ કાંઈ લેભાગુ ઉપાયો સમજશો નહિ મોટા અનુભવ અને ઉત્તમ વૈદકજ્ઞાનના આ રામબાણ ઉપાયો છે. એકવાર જરૂર અજમાવશો.

સફેદ કોઢનેર ગતપીત.

આ હીંનપસ્તી ભરેલી બીમારીમાં જે કમનસીબ મરદ યા ઓરત સપડાયાં હોયે અને જેઓએ એ બીમારી લાઇલાજ સમજી પોતાની જીંદગી ધુળમાં મલેલી સમજી હોયે તેઓને હવે નવી ખુશી અને નવી જીંદગીની આશા પેદા કરી આપનારી એક અદ્ભુત ચમતકારીક દવા મારી વરસોની થાકવી નાંખનારી મહનત અને ચાલુ કોશીશ અને મોહોટા ખરચથી ફતેહમંદ નુસકાઓ હાસીલ થયા છે. એ એવા તો ચમતકારીક છે કે આવી વીકટ બીમારીઓ કે જેને લાઇલાજ સમજી ગઇ છે તેને માત્ર ત્રણ દીવસમાંજ અસર કરી શકે છે અને પંદરથી ૨૦ દીવસમાં તો જાણે કોઇ દિવસ થયોજ નહીં હોયે તેવી રીતે ડાઘો નાબુદ થઇ જાય છે.

એજ મુજબ રક્તપીતની બીમારી પણ એટલીજ ટુંક મુદતમાં સમુલગી જતી રહે છે. પછી તે ગમ તેવી પુરાંણી અને ગમે તેટલી હદે કાંય નહીં પુગી ગઇ હોયે--

વળી એ દવાની ખુબી એવી છે કે તે લગાડવામાં યા ખાવામાં કશી પણ રીતની અડચણ યા કેડાકુટ જેવું નથી. માત્ર એકથી ૨) ટીપ ખાવાની અને એટલાંજ ટીપાં રોજ ડાઘો ઉપર લગાડવાની છે. તેમજ વળી કાંઇ કરીમ રહેઝી જેવું પણ નથી.

એ દવાઓ એટલી બધી તો અસરકારક અને ખાત્રી પુર્વક છે કે દવાઓની કીંમતનો એક ભાગ રોકડો લઇ બાકીનો ભાગ બીમાર સારો થવા પછી લેવાને તૈયાર છઇએ. માટે મહેરબાની કરી એવાં બીમારોએ નીચલે સરનામે પોતાના બીમારીની પુરતી વિગત ઉપર કેટલા વખતની બીમારી છે. કોણ કોણનાં ઇલાજ કીધા છે. તે સઘળી વીગત લખી જણાવવી કેટલાકનાં બીમારો પ્રાપ્ત કરના છે અને કેટલા કેટલા મોહટા છે તે જરૂર લખવા.

તૈયાર ઉપરાંત નીચલી અકસીર દવાઓ હાલમાં તૈયાર થઇ છે—માત્ર એકજ વખત મંગાવીને ખાત્રી કરશો તો માલમ પડશે એ દવાઓ ખાલી અને તીહારી નથી પણ ખરેખરી ફાયદા કારક એક અકસીર દવાઓ છે. અને એની કીંમતની એક પાઇ વસુલ કરી આપનારી છે:—

રોગને ઇશ્ક તેખાબ—આ એક અકસીર તેલ છે એ તેલની માલીશથી બેરા લેસીસ જેવી વીકટ બીમારી થોડાજ દીવસમાં નાબુદ થઇ જાયે છે.

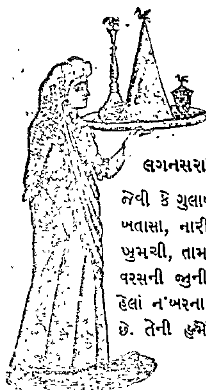
એજ તેલથી ગમે તેવું કોજાક રૂમેટીઝમ પણ જડ મુલથી જતું રહે છે-કીંમત શીશી૧) નાં રૂ. ૧૫

સુરમો નંબર ૧.)—આ સુરમો ગમે તેવું જુનું અને સખત આંખનું જાલું-ફુલું થોડાજ દીવસમાં કાપીને ઇનસાનને નવી રોશની અને નવી જીંદગી બક્ષે છે—કીંમત૦) તોલાની શીશીના રૂ. ૬

સુરમો નંબર ૨) આ સુરમાંથી રાતઅંધાપો પણ માત્ર ૮) દીવસમા દુર થઇ જાયે છે. અને કદી પાછું થતું નથી—કીંમત ૦) તોલાની શીશીનાં રૂ. ૪)

સુરમો નંબર ૩) આ સુરમો દરેક માણસને હંમેશનો ઉપયોગી છે. એનાંથી આંખની બીનાઇ વધે છે—કીંમત ૦) તોલાની શીશીનાં રૂ. ૩

સુરમો નંબર ૪)—આ સુરમો પણ નંબર ૩) નાં જેવોજ છે. પણ એની કીંમતમાં ફ·

ગુલશન.

Gulshan.

અધિપતિ—[illegible]

Head office —NAVSARI.
Bombay office—c/o [illegible] Printing Press
Grant Road.

London agent—Messrs E. W. [illegible] &
Co; 21 [illegible] Lane,
London, E. C.

હેડ ઓફીસ —નવસારી
મુંબઈ " —[illegible] પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ ગ્રાંટ રોડ
લંડન એજંટ —મેસર્સ ઈ. [illegible] એન્ડ કો૦ ૨૧, [illegible] લેન, લંડન, ઈ. સી.

(પુસ્તક [illegible]) [illegible] નવેમ્બર ૧૯૧૩ અંક ૧૧.

સાંકળીયું.

નિત્ય અને ઉત્થનું નિરૂપણ.

જે નકલી છે અસલીમાં નવલ શું જાણે
" અસ્ત " ક્રમ " ઉદય " નો ઉત્કર્ષને માને—જે
પરમાર્થીની ઉર્મીના છોલા રહ્યા છીછેળ
કુબુધ કહો કઢેલને ઉકેલી શું જાણે—જે.
પહેરે બદન જો મોરનું નાસુસ બની રહે કુખ
ઝુલી પડી રહી પાંખ મુખે કાગ શું જાણે—જે.
ઉંચુ કદી ન ખ્યાલી રહે મગર તણો અછાડ
બ્રહ્મવાદની આંકની જડવાદ શું જાણે—જે.

દીપના ચિત્તમાંજ છે સાચુ પ્રિત.

૨૦ મું.

મુંબઇમાં આવેલા પારસી ડોકટર

સાયન્સ ઓફ નેચરોપેથી

અથવા

અમેરીકાની જાણીતી દવાદારૂ વગર

માત્ર કુદરતી ઉપાયોથી ઇલાજ કરવાની વિદ્યા.

આજ કાલ જ્યારે આપણા દેશમાં દુખો દરો વધી પડયાં છે, અને જગેજગ ચાલુ બીમારીની ફર્યાદો થઇ રહી છે, કે જેમને એલોપથીની દવા દારૂઓ કંઇ ફાયદો કરી શકતી નથી ત્યારે વાંચનારાઓ જાણીને ખુશ થશે, કે આ નવી સાયન્સ એટલે કુદરતી ઉપાયોથી દરદોને સાજા કરવાની વિદ્યાના સહુથી પહેલા ડાકતર થઇને, એક પારસી જવાન્યો અમેરીકાથી અત્રે આવી પુગ્યો છે મુંબઇના જાણીતા જામે જમશેદ પત્રમાં દવા વગરનો 'ડાકટરના' મથાળા હેઠળ ચાલુ લખાણો, જે 'm' ના તખલ્લુસ હેઠળ બે. પી. માદન અત્યાર સુધી કરતા હતા, તે કદાચ ઘણા વાંચનારા જાણતા હશે, અને આ જવાન્યા તે મી૦ માદનના વડા છોકરા થાય છે. ગેવરષ ૧૯૧૧ માં આ કુદરતી વિદ્યાનાં ડાકટર થતા ગયા હતા, જેમાં બે વરસ અજમાશ કરી. ડાકટર ઓફ ફીઝીકલ્ટોપેસની ડીગ્રી મેળવી, ત્યાંથી થોડાક આરાડીયા લંડનમાં, કે જ્યાં આ વિદ્યાનો પ્રખ્યાત થએલો શોધક મી૦ બરનાર મેકફેદન હાલે કામ કરી રહયો છે, તેમનાં ખાસ હાથ હેઠળ થોડા અઠવાડયા કાઢી લગભગ એક સેન્ટો જે ના થઇ અતરે પોતાનો ધંધો ચલાવવા પાછા ફર્યા છે. જાણુના મેજ એવણુના પીતા બેરામજી માદનની ખાહેશ એવી છે કે સાંટાક્રુઝમાં એક એવી સેનીતોરીયમ કાઢવી કે જ્યાં જેઓ આ કુદરતી ઉપાયોની ખાસ ત્રીતમેન્ટી લેવા ઇચ્છતા હોયા તેવા ચાલુ દરદથી પીડાતા દરદીઓને, આ જવાન ડાકટર ખાસ દેખરેખ હેઠળ રાખી તેમનાં દરદો સાજાં કરવાં. તેમજ જે જવાન્યાઓમાં તનદોરસ્તી સાચવવાની વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવા માંગતા હોય તેમના માટે, એક કલાસ ઉઘાડવો આ ફીઝીકલ્ટોપથીનો શોધક, મી. બરનાર મેકફેદન જે આખી દુનિયામાં સહુથી વધુ પ્રખ્યાત થયેલો ફીઝીકલ કાચર એકસપર્ત ગણાય છે, અને જેને તે માટે ચીકાગો

:

શહેરમાં મોટા પાયા ઉપર એક કૅાલેજ કાઢી છે કે જ્યાંથી સાંભળવા મેળે, હજારો મરદો તથા ઓરતો વગેરે આ કુદરતી ઉપાયોના દાક્તર થઇ બાહેર પડયા છે. એવું કહેવાય છે કે આજે અમેરીકામાં લગભગ ૪ થી ૫ કરોડ લોકો, દવાનો મુદ્દલ ઉપયોગ કરતા નથી; અને એ લોકો ઘણી સારી તનદરોસ્તી ભોગવતા થયા છે. વાચનારાઓને કાંઇક ખ્યાલ આપવા આ વિદ્યાની અગત્યની બાબદ ટુંકમાં દરશાવીશું.

એના શોધક, મકફેદનનું એવું કહેવું છે કે જે શકિત (Energy) આ માણુસાઇ સંચા(શરીર)ને ચલાવે છે તે સઘળી જ્ઞાનતંતુઓ (Nerve centres)માં બરડાની કરોડમાં અને ભેજામાં રહેલી છે. એ શકિત શરીરમાં કેટલી ફરી વળે છે તેનો આધાર લોહીનાં ગુણ અને સ્વચ્છતા ઉપર રહેલો છે બરડાની કરોડ અને ભેજામાંથી આ શકિત નીકળી છે અને તેથી કરીને જ સઘળા પ્રમાણીક અવયવોનું અગત્યનું કાર્ય થઇ શકે છે.

હવે, ફીઝકલ્ટોપથીમાં જે સહુથી મોટો ભાર મેલાય છે તે એ કે લોહીને પવીત્ર કરવું અને તેમાં જીંદગી આપનારા તત્વો દાખલ કરવાં બને. આ હોજરી તથા ઝાડો કાઢવા વાળા (Alimentary canal) અવયવોને, સાય નતીફીક રીતે મજબુત કરવાથીજ થઇ શકે છે. લોહીને તેજદાર અને પવિત્ર કરવા પછી ફીઝકલ્ટોપથીનો દાકતર પોતાનું ધ્યાન જ્ઞાનતંતુઓ (Nerve centres)ને તેજ કરવા ઉપર દોડાવે છે. બરડાની કરોડને મજબુત કરી તે- [illegible] બાંધા સીધા સરર થાય એવું કરાય

શકિત અને સઘળો આધાર એક મજબુત થયેલી કરોડ ઉપર રહેલો છે. આ પ્રમાણે તમો જોઇ શકશો કે, ફીઝકલ્ટોપથી દરદના મુળને જડ મુળથી ઉખેડી કાઢે છે.

બંધાય એવા તત્વો રહેલા છે, દરેકેદરેક નાનામાં નાના ભાગમાં, જીંદગીનાં ઝરા યાને પવિત્ર લોહી કે જેમાં પ્રાણીક-શકિત મોકલાવી આપવામાં આવે છે. એમ કરીને કરોડ તેજદાર. સીધી અને મજબુત થઇ, આખા શરીરનું એક અસાધારણ કીમતી બંધારણ થાય છે.

આપણે પુછીશું કે, સાજા કરવાની આ નવી સાયન્સથી કરી ઘણાક દરદીઓનું દુખ ટળે, તેમજ એવા બીજા ઘણાક મરદો તથા બાઇઓ વગેરે આ વિદ્યાનાં દાકતર થઇ આપણા દેશમાં લોક સુખાકારી વધવા પામે કે જે માટે ખાસ રામબાણ Remedial exercise કસરતો કે જે મેકફેદનની પોતાની ખાશ શોધી કાઢેલી છે તેમજ મસાજ વિગેરે દરદીને અપાય છે એ સિવાય, દરદીની દરરોજની જીંદગી ઉપર ખાસ ધ્યાન અપાય છે, એટલે કે કેટલું થાય છે, કયારે થાય છે, હવા પાણીને પુરતો લાભ લે છે, કે નહી ટુંકમાં સવારથી ઉઠે ત્યારથી તે રાત્રે બીછાને સુતા જાય તે દરમ્યાન દરદી કેવી જીંદગી ગુજારે છે જે તે ઉપ ધ્યાન રખાય છે અને ત્યારેજ દરદોનાં કારણ દુર થઇ, તે માણુસ ખરી તનદરોસ્તી ભોગવતાં થાય છે.

ખાસ કરી ચાલુ (Chronic) દરદથી પીડાતા લોકોને, ફીઝકલ્ટોપથીની સારવારથી ઘણી સરસ રીતે તનદરોસ્તીને ફાયદો થાય છે. અને એવી ખાસ વિદ્યા લોક ઉપયોગ માટે શીખી આવવા માટે મી૦ માદનને આટલો બધો ખરચ અને મહેનત લીધી છે તેથી આપણે એમને મુબારકબાદી આપીશું તેમજ અમુલ્ય જાનના દુખ નીવારણ કરવા માટે, એમને ફતેહ ઇચ્છીશું.

એક અસાધારણ લાભ.

લેખકો માટે ખાસ.

બે ગિની પુલ્સ કેપના લગભગ ૬૦ થી ૮૦ પાનની કોઇ પણ સંસારી યા ઐતિહાસિક લાંબી વાર્તા માટે.

એક ગીની એક નાની હિંદુ સંસારિક યા ઐતિહાસિક વાર્તા માટે.

અર્ધી ગીની એક સુંદર રમુજી સ્કેચ માટે.

એક ગીની એક નાની પારસી સંસારી વાર્તા માટે.

રૂપીયા દશ પુલ્સ કેપના ૧૨ થી ૧૫ પાના જેટલા કોઇ પણ બાબત પરના ઉત્તમ વિષય માટે.

ઉપલા ઇનામો ગુલશન અને સ્વતંત્રના માલેક તરફથી ખાસ જાહેર કરવામાં આવ્યાં છે, આ ઇનામની હરીફાઇ તા૦ ૨૫-૧૨-૧૯૧૩ સુધી ખુલ્લી રહેશે.

લેખકોએ નીચલી સુચનાઓ ધ્યાનમાં લેવી.

૧ ટુંકી વાર્તા પુલ્સ કેપ ૧૨ થી ૧૫ સાઇડની હોવી જોઇએ.

૨ એકથી વધુ હરીફાઇમાં ઉતરવાની દરેકને છુટ છે.

૩ લખાણોની માલેકી પર લેખકનો હક રહેશે નહિ.

૪ ઇનામની હરીફાઇનું પરિણામ ૧૯૧૪ના જાન્યુઆરીનાં પહેલાં અઠવાડીયાંનાં સ્વતંત્ર માં તેમજ જાન્યુઆરીનાં ગુલશનમાં જાહેર થશે.

૫ અધિપતિનો અભિપ્રાય છેવટનો ગણાશે.

લખો. હરીફાઇ

C/o અધિપતિ, ગુલશન અને સ્વતંત્ર

નવસારી.

પ્રેમ સફળતા.

(ગુલશન માટે ખાસ.)

લખનાર-ધનપ્રસાદ ચંદાલાલ મુનશી.

વખત વૈશાખ મહિનાનો હતો. સર્વ સ્થળે સંત પૂર્ણ પણે પ્રસરેલી હતી. જ્યાં ત્યાં નત જાતના ધાન્ય વિગેરેથી પૃથ્વીની સુંદરતા ણીજ અનુપમ દેખાતી હતી. આકાશ સ્વચ્છ હતું ઝાડો ઉપર નવીન કુપળ તથા અનેક ફુલ ફળથી, પર્વત, તળાવ, નદી, અને ઉપવન ઘણાજ સુસોભીત દેખાતા હતા. પવન ઘણોજ મંદમંદ શીતલ વાતો હતો, અને તેના પ્રભાવથી મધુરી સુગંધ આસપાસ પસરી રહી હતી. જ્યાં જુઓ ત્યાં શાંતિ પ્રસરી રહી હતી. પ્રભાત ઘણું સુંદર અને રળીયામણું હતું વિશ્વ, રાત્રિનું સુખદુખ વિસારી ફરી પાછું પોતની સ્થિતીના ન્હાના મોટા કાર્ય કરવા ચપળતાથી લાગી ગયું દીશે છે.

નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ધર્મ નિષ્ટ ગોદાવરી આજ સહવારમાં ઉઠીને તુલસી પુજાની સામગ્રીમાં બહુજ ગુંથાએલી હતી. ઘરના ઉંમરા આગેના તુલસી ક્યારા આગળની જમીન ઝાડી કરીને સ્વચ્છ કરી હતી. સર્વ સ્થળે સાફ જણાતું હતું. ક્યારાની આસપાસ કરવા સર્વ સામગ્રી સાથે બેઠી હતી. પુષ્પ, કપુર, ધુપ, છ૦ સામાનથી બધી જગ્યાએ સુગંધી પ્રસરી રહી હતી. પાસે એક તળાવ હતું જેનું જળ મંદમંદ વાયુની લહેરથી હાલી રહ્યું હતું.

આ સમયે મહાબળેશ્વર શહેર ઉત્સાહ અને આનંદથી ભરપુર હતુ. એટલામાં ત્યાં આગળથી એક ગાડી આવીને ઉભી પોતાની માસીને પુંજામાં ધ્યાન નિષ્ઠ થએલી જોઇને જય કૃષ્ણ ગાડીવાળાના પઈસા ચુકાવી ઘરમાં ગયો. જયકૃષ્ણના માબાપ ન્હાનપણથી મરી ગયાં હતાં, એટલે તેને તેની માશી ગોદાવરી એ ઉછેરી મોટો કર્યો હતો.

તેણે આજ દિન સુધી મહાબળેશ્વર જોયું નહોતું. તે આજ બે વર્ષથી બહાર ગામ ફરતો હતો. આ દરમ્યાનમાં તે એકપણ વખત પોતાની માશી તે ત્યાં આવ્યો નહતો. મુંબાઇમાં તેનું એક ઘર હતું તે તેણે ભાડે આપ્યું હતું. ગોદાવરી અને તેના છોકરાં ઉન્હાળાની હવા ખાવા સારૂ મહાબળેશ્વર આવી રહ્યાં હતાં.

"ત્યારે તે શું કર્યું."

"મેં તેની આશા છોડી બિજે દિવસે મુસાફરીએ નિકળ્યો, ફરીથી તેનું મ્હો જોવાની ઇચ્છા રહી નહી."

"ત્યારે તું ખુલ્લે દિલે તેની પાસે જઈ શા વાસ્તે તેનો ખુલાસો માંગ્યો નહી. આટલી બધી ઉતાવળ શા માટે કરી?"

આ સમયે જયકૃષ્ણનું મ્હો ઉતરી ગયેલું જણાયું.

"પણ તેમ કરવાનો મને અધિકાર નહતો કારણ અમારૂ લગ્ન થશે કે કેમ તે નક્કી નહોતું."

આથી સુશીલાના મનનું સમાધાન થયું. તે જાણતી હતી કે જયકૃષ્ણનો સ્વભાવ ઘણો ઉતાવળીઓ છે જો કે તે ખુલ્લા દીલનો હતો. પણ તેના ધાંધલીઆ સ્વભાવને લીધે ઘણી વખત તેને વેઠવું પડયું હતું.

"કદાપી તે તેનો ભાઇ હશે તો."

"પણ તે કહેતી હતી કે મને ભાઈ છેજ નહી. અરે પણ નહી-પણ-તેને મારી મશ્કરી કરી હશે કે કેમ અભિમાની બાળાઓને પોતાના સૌંદર્યને માટે ઘણોજ ગર્વ હોય છે, અને નિખાલસ સ્વભાવના પુરૂષોની ઘણી વખત મશ્કરી કરી જાય છે. હવે મને તેણીને વિષે વાત સાંભળવીજ નથી ચાલ આપણે જઇએ!"

આવા અનેક ગપ્પા ભાઈ બહેનના ચાલતા હતાં. મુંબઇથી ઉન્હાળાને લીધે ઘણા મિત્રો હવા ખાવા સારૂ આવેલા હતાં. તેઓ સર્વે મળતા અને આનંદથી વખત ગાળતા હતાં. એક દિવસે રાત્રીની ચાંદની પૂર બહારથી ખિલેલી હતી. અને ઠંડા પહોરની અનેક વાતો ચાલી રહી હતી. વખત ઘણોજ ગયેલો હતો. જયકૃષ્ણ બોલ્યો "આ બંગલો સારો છે. પણ રાત્રીના વખતે જરાક ભય લાગે છે ખરો વળી અહીંઆ ભુત આવે છે નાચે છે એવી જુના વખતની લોકોની માન્યતા નહીં હોય તોપણ આવી કલ્પના કરી લેવાને આપણને સહેજ ઇચ્છા થાય છે."

"તારે એટલી તસ્દી લેવાની જરૂર નથી. અહીંઆ મધ્ય રાત્રીએ પીળો પોશાક પહેરીને આ સામેના તળાવ ઉપર એક યુવાન ગોરવર્ણની તરૂણી હમેશા ફરે છે એમ લોકો કહે છે, પણ અદ્યાપી સુધી અમો કંઇ પણ જોયું નથી." શુશીલા બોલી.

"હો, હો જયકૃષ્ણ!" તે દીવસે પેલી કાશી કાકી આપણે તે કહેતા હતાં કે એક વખત રાત્રે પરોણાને વળાવીને અમે સ્ટેશનથી આવતાં હતાં ત્યારે આ તળાવ આગળ એક સફેદ કપડાંવાળી સ્ત્રી જોઇ હતી. અને બીજે દીવસે રેતીમાં તેના પગલાં પણ આપણે દેખાડયાં હતાં. તો પછી તે ખોટું કેમ હોય! ઇંદુએ પુછયું.

"ગમે તેમ હોય, પણ મરતી વખતે પ્યારી વસ્તુ ઉપર મોહ રહેવાથી ભૂત થવાનો સંભવ હોય છે તે પ્રમાણે આ પણ હોય" મંજુ બીવાડવાના ઇરાદાથી બોલી.

આ સાંભળી સર્વે જણ ખડખડાટ હસી પડયા પણ જયકૃષ્ણ વિચારમાં દંગ થયેલો જણાયો. સર્વે જણ વિચારવા લાગ્યા. ઘરના માણસો ઘરમાં જવા માંડયું પણ તે ઉઠેજ નહી. તેની નજર ટેકરી નીચે ઝુપડાં ઉપર હતી. જયકૃષ્ણ કેમ રહી ગયો એમ સુશીલા એ બુમ મારીને કહ્યું, એટલે તે ચમકીને હસતો હસતો બોલ્યો.

"તે ઘાતકી પણ રમ્ય રમણીય સુંદરી હજુ હૃદયમાંથી ખસતી નથી. કેમ કરવું જ્યારે તેં આમ વાત કાઢી, ત્યારે મને તેની યાદ આવે છે,"

"તેં ઉતાવળ કરીને બગાડી નાંખ્યું એમ તેમ કર્યું નહી હોત તો તે આજ આપણી સાથે હસતી રમતી હોત."

"કંઇ હરકત નહી." એમ તે બોલતો ઘરમાં આવ્યો આ રાત્રીના જયકૃષ્ણને

હાય, હાય ! મેં ઘણું દુઃખ સહન કર્યું, વિના કારણે અપમાન વિગેરે સહન કર્યું છે. આખરે અધમ કામમાંથી મુક્ત થયો, એટલે દોડતો દોડતો ઘેર આવ્યો અને મારી પુત્રીને પ્રેમના પુર્ણ આવેશમાં મારી જાતે હદ આલીંગન આપ્યું. તે એક સ્વરૂપવાન શ્રીમંત જોડે પ્યારમાં હતી તે વાતથી વાકેફ થયો, અને ઘણો ખુશી થયો તે મારી વાટ જોતી બેઠી હતી. લગ્ન હજુ કર્યા નહતા. એટલામાં બીજેજ દીવસે તે તરૂણ એકાએક અલોપ થઈ ગયો."

"થોભો, થોભો !" જયકૃષ્ણ બોલી ઉઠ્યો. "તમારી પુત્રીનું નામ શું ?" "કાન્તા"

"ત્યારે આજથી એક વર્ષ ઉપર મેંજ તેણીને પ્રેમાલીંગન કર્યું હતું ! તેમજ પ્રેમની મીઠી મીઠી વાતો કોની જોડે કરતી હતી !"

"તે તો હુંજ, એનો દુર્ભાગી બાપ. કેદમાંથી છુટીને તેજ દિવસે આવ્યો હતો."

"બાપ, એનોજ બાપ !" તે કહેતી કે તેને કોઈ પણ નથી."

"ગરીબ બિચારી ! બીજું તે શું કહેવાની હતી ! દુઃખમાં તે વધારે શું કરી શકે. બીજાના કરેલા અપરાધને લીધે મને ભયંકર શિક્ષા થઈ હતી તેમાંથી આખરે છુટયો મરતી વખતે તે અધમ અપરાધિએ પોતાનો કરેલો ગુન્હો કબુલ કર્યો. આ સાથે મકાન છે તે મારૂં છે. તે ગોદાવરીને ભાડે આપ્યું છે તેમજ મારી અહીંયા થોડી જમીન પણ છે કાન્તાના સ્નેહી પતીના તીરસ્કારથી તે બિચારી દુઃખમાં ગાંડા જેવી ફરે છે. તેના મનનું સમાધાન કેમે કરી થતું નથી, એનેજ લઈને આ કાળું પાણી મહીં લઈને છું. આ ડુંગરાળ દેશ મારો કોઈ પણ રીતે અજાણ્યો નથી.

"ત્યારે આ તમામ સમેતી મીલકત તમારી છે ?

"હા, મારી આ જીંદગી પુરી થયા પછી તે મારી દિકરી કાન્તાની છે ? પણ મહેરબાન તેની પ્રીતી તમો ઉપર હશે તો.—

"મારો સર્વ પ્રેમ એનાજ ઉપર હતો. મારા ઉતાવળી આ સ્વભાવને લીધેજ આ વખત આવ્યો હું મૂર્ખ બન્યો તેમ એને વ્યર્થ દુઃખ આપ્યું.—

"ખરે. તે શોકમાં એટલી બધી ગરક થઇ છે કે વાત નહી. ઘેલા જેવી તે ગાંડપણમાં ગમે ત્યાં ધાકે છે, તેથી મને એની બહુજ ધાસ્તી લાગે છે. જુવો તે ઊંઘવામાં ને ઉંઘવામાં અહીંઆ આવે છે."

"એટલામાં બારણું ઉઘડ્યું. પ્રેમ પૂર્ણ આંખ સહીત કાન્તા ત્યાં આવી. "પીતાજી હમણાં તમે કોની જોડે વાત કરતા હતા. તમારા બોલવાથી હું ઉંઘમાંથી જાગી ઉઠી" એટલું બોલતાં તે થોભી કારણ કે તેની પછવાડેજ જયકૃષ્ણ ઉભેલો હતો.

ઘુંટણીએ પડીને સ્નેહપુર્ણ અશ્રુથી તેમજ પશ્ચાતાપ કરતા પ્રેમાળ શબ્દોથી તે બોલ્યો "કાન્તા મને એકદમ ક્ષમા કર !"

"તે એકદમ ચમકી ઉઠી, બે પગલાં પાછી હઠી ગઇ તેની દ્રષ્ટિમાં લજ્જા, અધીરતા, વિગેરે અનેક વિરોધી મનો વિકારો જણાવા લાગ્યાં આખરે તે બોલી "આ દાદા તમારે આ દીન દાસીને ક્ષમા આપવાની છે, કારણ મેંજ ખરી વાત છુપાવી અજાણ્યા રાખ્યા હતા. મને જે અડચણ હતી તે આજ હતી."

બન્નેમાંથી કોઇથી વધારે વખત બોલાયું નહીં

"જયકૃષ્ણે, તમારા ઉપર મારો કેટલો બધો પ્રેમ છે તે મારાથી કહી શકાતો નથી. મારૂં અંતઃકરણ ભરાઇ આવે છે."

"પ્રિય કાન્તા ! ગેરસમજથી અને ઉતાવળીઆ સ્વભાવે આ સર્વ હકીગત બની છે હવે મને ક્ષમા કર. હું તારો દાસ છું"

એટલામાં પ્રભાત થયું. પક્ષિઓનો કિલકિલાટ અને કલ્લોલ તેઓને કાને પડયો. વસંત નાયકારે કોયલોની મધુરી વાસલીએ તેમનું ધ્યાન ખેંચ્યું. જયકૃષ્ણ ત્યાંથી મહા સંકટે નિકળ્યો. બિજે દિવસે જયકૃષ્ણ કાન્તાને લઇને આવ્યો અને બોલ્યો "શું છે, મંગુ મોંઢું જુવો આજ મારૂં ખોવાયેલું રત્ન આજેજ તેનો પત્તો લાગ્યો."

શરીરનાં શક્તિ બાંધવા માટે કસરતની ખાસ જરૂર.

અમેરીકાનાં તે વિષે ફીઝીકલ કલચર ખાતાના મહાન નર ભરનાર મેકફેદનનાં ખાસભાષણનો સાર

લખનાર—બે. પી. સાદન.

અને જીંદગી ખતમ કરવાની અણીપર આવી હતી, ત્યારે કેડે તેને કસરતનો શોખ લાગ્યો, અને પરિણામે તેની જીંદગી શક્તિથી ભરપુર થઇ અને તે સઘળુ કસરતથી થયું હતું અને તે સિવાય બીજું કાંઇજ નહી. આ સખશ કહનો હતો, ખોરાક વગેરે ચીજ વીશે તે કાંઇ જાણતો ન હતો, જે ગમે તે ખાતો અને જયરે ખોરાક જોઇએ ત્યારે ખાતો. પણ પોતાની શકિત તેણે માત્ર કસરતથી જ પાછી મેળવી હતી. આજે તે નર જવાન જેવો ખુશ ખુશાળ દેખાતો ફરે છે અને ખરૂ જોતાં તે જવાનજ કહેવાય.

એક બીજો તાજો અને જીવતો દાખલો આપીશ. તે એક અમેરીકનનો છે. જેનું નામ સેન્ડફરત એનેટ છે. તે એક વેપારી ગૃહસ્થ છે, જે હાલમાં ૭૩ વરસનો છે. જેનું પીકચર તમો સનમુખ અત્રે આપ્યું છે ૫૦ વરસની વયે તદન ખખરી ગયો હતો, અને ત્યાર કેડે ફીઝીકલ કલ્ચરના સમાગમમાં આવ્યો. ગી કસરત વગેરે કર્યા પછી એટલો તો સુધર્યો કે ૭૦ વરસની વયે લગભગ પેહેલવાન થયો છે. ત્યારે જે તેણે પોતાની એક ખાસ કસરતો માંત્ર બીછાનામાજ સુઇને લેવાની. શોધી કાઢી છે, જેનું પુસ્તક Exercise in Bed, ઘણું લોક પ્રિય થઇ પડયાથી હાલમાં તેને નવી આરતી નામે Old Age, its Cause & Prevention એટલે બુઢ્ઢાપો તેનું કારણ અને તેનો અટકાવ, એવા નામની મોટી પુસ્તક કાઢી છે.

(કીંમત ૫-૪-૦ છે. પુષ્કળ ચીત્રો) જે હાલ વખણાઇ છે.

વળી હાલમાં એક ૧૦૨ વરસનો જવાન ડોસો સેંટ ફ્રાન્સીસકો વસે છે જે માણુસે એક સદી પસાર કીધી છે તે માણુસ જો કસરત ન કરતે તો આવો જવાન રહેવા પામતે! આ કસરતથીજ તેની જવાની ટકી છે.

અચપળતા એટલે મરણ—તમારા શરીરના કોઇબી ભાગને અચપલ-સુસ્ત રાખો તો તે ભાગનું મરણ નીપજવાનું થઇ થશે. ત્યાં મુવેલા સેલ્સો ભરાઇ રહેશે. આ મુવેલા સેલ્સો શરીરને બરી નાખે છે અને પરીણામે સેંકડો

જાતના દરદોમાંથી એકાદ તમને થઇ લાગે છે એ સુરત હાલત જો તમો લાંબો વખત ચાલુ રાખો તો તમને લકવો યા ખીજી તેવું ભયંકર દરદ થવાનું તેનું કારણ કે લોહી મુરદાર સેલ્સો-થી ભરાઇ ગયું છે. અને તે મુજબ સેલ્સો બાહેર નીકલી શકતા નથી એક માણસનાં દેખાવપરથીજ તમો કહી શકો તેના શરીરમાં મુરદાર ચીજો અથવા મોહોત કેટલું બધું છે. કદાચ તમો સમજીને અજબ થશો કે, આ શરીર દરેક પળે મરતુંજ હોય છે કારણ કે આપણે દરેક જણ મોહોતનો ચોકસ જથ્થો આપણી આસપાસ લઇનેજ ફરતા હોઇએ છીએ—એક ચપલ માણસ તે આ મુરદાર સેલ્સોનો ઘણો ઓછો જથ્થો ધરાવતો હોય છે.

જો કે ચાલવાનું એ ઘણી સારી કસરત છે છતાં તેથી તમો જોઇયે તેવી સરસ અને ઉંચ તનદરોસ્તી ભોગવી શકો નહી—ચાલવાથી પગોજ વપરાય છે, અને દમ લેવાની ક્રીયા ઠીક ચાલે છે. પણ આપણા શરીર માહેલો દરેક બારીકમાં બારીક મસલ પણ વપરાવો જોઇયે છે. અને એવી રીતે સઘળા મસલ્સો જો ન વપરાય તો એક મનુષ્ય જાત તરીકે તમો ઘણાજ ઓછા શકિતવંત રહેશો.

જે હથીઆરોથી તમો કામકાજ કરો છો. એટલે કે ભેજું તથા હાથો તે થોડાંજ શકિત વાન છે. તેટલા માટે હું કહું છું કે આ મનુસ્વની દેહની સંપૂર્ણ ખીલવણી કરવી તે સઉથી વધુ અગતની બાબત છે. ત્યારે તેનાં હથીઆરો ગણાં સરસ હોય એમ કાં ન થવું જોઇએ ? અધકચરા હથીયારોથી સંતોષ પકડતા ના અરધુંકામકાજ થવાથી સંતોષ થતા ના-અરધા શરીરથી અને અરધીજ શકિતથી ફરવાનું ચાલું રાખશો નહી.

વળી ઘણુંક, ભેજાંનાં કાર્ય કરવાવાળા બોલી ઉઠસે કે અને કાંઇ મસક્યુલર શકિત જોઇતી નથી. મને નરવસ શકિત જોઇયે છે." પણ જો સંપૂર્ણ માનસાઇ શરીર તમો માંગતા હો તો તે સઘળી બાજુથી ખીલેલીજ હોવુંજ જોઇએ. અને એવું જો તમો માગતા હો તો તમોને કસરત કરવીજ. જોઇશે.

જો હું કસરત નહી કરૂં તો જે ભેજાનું કાર્ય હું હાલમાં કરૂં છું તેનો પા ભાગ પણ હું કરવા પામું નહી કસરતથી અને ઘટતા ખોરાકથીજ હું મારૂં ભેજું હમેશાં સાફ રાખું છું. મારી નરવસ સીસ્ટમ શકિતથી ભરપુર રાખું છું. હું મારા શરીરને એવી સારી સરસ હાલતમાં રાખું છું કે તે દર દીવસે વધુ ને વધુ કાર્ય કરી શકે છે. જો કોઇ બી એ પ્રમાણે કરે તો તે પોતાની જીંદગી સુધારી શકે અને તેમાં જો સઉથી સરસ સુખી છે, કે જેના માટેજ આપણે જીવીએ છીએ. તે ભોગવી શકે, અને ત્યારેજ જીવેલું પ્રમાણ છે.

તમો મજબુત છો એવો સંતોષ થાય એમાંજ કાંઇક કીમત છે. તે કીમતી છે એટલુંજ નહી. પણ એથી જે ભરોસો જે ખાતરી આપણને આપે છે તેનુ મુલજ નથી શરીરના જોર માટેજ ભરોસો આવે છે એટલુંજ નહી પણ મનની શકિ તેમાં આવે છે અને ત્યારે તમારો ભરોસો વધતો જાય છે. ત્યારે તમો કોઇ બી સવાલ હાથ ધરી તેને ઉકેલવાને સમર્થવાન થાઓ છો ત્યારે તમો જીત મેળવવાને તથા જે કાંઇ ઉત્તમ હોયને તમારાથી કરી શકાય તે કરવાને, તેમજ જીંદગીમાં આવતી દરેક મુશકેલીઓની સામે થવાને તૈયાર થાઓ છો.

છેવટે, મારા મિત્રો, હું તમને ભાર મુકીને કહીશ કે જો તમને શકિત-જોર જોઇતી હોય તો તમારા જોરને વાપરો. તમારૂ શરિર મજબુત માગતા હૉ, તો જે વાજેમાં તમારૂ જોર વપરાય એવું તમારે કરવુ જોઇએ છે; અને હરરોજ કસરતો કરવી અથવા થોડીક ફાયદાસરની પણ કસરતો જોઇએ છે કે જેથી તમારૂ શરીર દરેક રીતે સમતોલ રહે, કે જેથી જીંદગીની

જન્જાળો સામે ટકી રહી તમારૂં કાર્યબજાવવા ઉપરાંત દરદથી નીરાળા થઇ તનદરોસ્ત સુખી અને ખુશાળ રહી શકશો.

અલબતાં કસરત ઘણીક જાતની હોય છે એક અંગ કસરતબાજ થવા માટે ચાલુ નીયમીત વરસો સુધી સાયન્તીરીકરીતે કસરતો કરવી પડે છે પણ આપણુસાધારણ લોકને કાંઇ કસરતબાજ થવું નથી આપણને જે કાંઇ જોઇયે છે તે આપ ણા શરીરનાં પ્રાણીક અવ્યવો એટલે કે હાર્ટ ફેફ્સા હોજરી લીવર અને આંતરડાઓ પોતાનાં કાર્યો સંતોષકારક બજાવે એટલુંજ જોઇએ છે અને તે માટે થોડીક એવી સાદી સરલ કસરતો છે કે જે દરરોજ સવારમાં સાંજ અથવા બની શકે તો બન્ને વેળાએ માત્ર પા કલાકજ આપણે લઇએ તો યા હાલત મેળવી શકીએ માટે આ અદનાં લખનારે, મેકફેછની ખાસ શોધી કાઢેલી, ફીઝીકલ કલ્ચરનાં આવી કસરતો, દરેક મરદ યા ઓરત બધાંને અતી ઉપયોગી થઇ પડે એવી કસરતોનાં નકસા કાઢ્યા છે જેમની કીમત ઘણીજ જુજ છે. જેમને તે જોઇતા હોય તેઓએ આ લખનારને પત્ર લખી મંગાવવી.

છેવટે બે બોલ આ અદના લખનારને અંગત અનુંભવનાં કહીશ તો તેથી વાંચનારને કાંઇ વધુ ખાતરી થશે અને તે જો કે, ચાળીશ વરસની ઉપર સુધી કસરત શું તે હું જાણ- તો ન હતો પણ જ્યારથી આ ફીઝીકલ કલચર ના સમાગમમાં (મારા અમેરીકાના ટુંક પ્રવાસ વેળા) હું આવ્યો ત્યારથી મેં આ સરતો કરવાનું ચાલુ રાખવાથી મારી તનંદરોસ્તી આ જે (૪૭ વરસ થયાં ત્યારે આજે રહેલી છે.) તેવી મે કદી પણ આગળ ભોગવી હોય એવું મને યાદ નથી. માટેજ બીજા લોકોને તે તેને ફાયદો મળે એવા હેતુથી આ નકસાઓ બાહેર પાડયા છે.

રામબાણ ઉપાય.

"અરરર ! શું થયું પડી-ગયો જસી વડી ગયો બહુ લાગ્યું માંય બહુજ લાગ્યું જો !" કરતો મોહોલ્લો તળે ઉપર થઇ ગયો કેમકે જસી ઓટલાપરથી હેઠળ પટકાયો હતો. પણ તુરત પાસેના પેસુબાંએ કબાટમાંથી પેરી- ડેવીસનું પેનકીલર ચોપડયું તે અડધા કલાકમા જસી રમવા દોડયો તમે સમજ્યા કે ?

વેસુબ.

જોયો હતો. વચમાં ઘણા વર્ષ બાબા સાહેબ વટપુરમાં આવેલા ન હતા એટલે અધુના તે પ્રહ્લાદને ઓળખી શકતા ન હતા આ સંધીનો લાભ લઇને પ્રહ્લાદે મને પ્રહ્લાદ બનવાને કહ્યું અને પોતે વસંત એટલે કે પ્રહ્લાદનો મિત્ર બનવાનું ઠરાવ્યું. આ બાબતમાં મેં પ્રથમ તો હા પાડી નહીં પરંતુ પ્રહ્લાદના શબ્દોમાં એવું તો કાંઇક જાદુ ભરેલું હતું કે છેવટે મને તેનું કહેવું કબુલ કરવુંજ પડયું. તે વાત એકાદ પળે સ્મરે છે ત્યારે મને હમણા પણ કેટલું બધું ખરાબ લાગે છે પણ હવે તેથી શું ફાયદો ? " વિનાશ કાળે વિપરીત બુધ્ધિ " ની ઉક્તિ અનુસાર મને તે સમયે કોણ જાણે કયાંથી બુધ્ધિ સુઝ પડી. મેં પ્રહ્લાદ ના આગ્રહનો સ્વીકાર કર્યો !

રાજગ્રામમાં બાબા સાહેબ દેવલના કંપાઉંડમાં જઇ પહોંચવા પૂર્વેજ અમે પેલા આંગ્લ નાટય ગુરૂ શેક્સપીયરના એકાદા નાટકમાંના પાત્રો પ્રમાણે વસંતનો પ્રહ્લાદ અને પ્રહ્લાદનો વસંત બન્યા ! બાબા સાહેબના ગૃહમાંના કોઇએ પણ અમને પૂર્વે જોયલા ન હોવાથી આ ઠગ વિદ્યાની યુક્તિ ઉઘાડી પડી ગઇ નહી. પ્રથમના પંદર દિવસ ઘણી મોજ મઝામાં પસાર થયા; પ્રહ્લાદને માટે જે અતિથી સેવા અને આદરસત્કાર નીરખી મુકયા હતા તે મને મળતા અને તેનાં મિત્ર વસંતને માટે જે કંઇ નિર્માયલાં તે પ્રહ્લાદને મળતાં તે નિહાળી મને અતીષ્ય ખરાબ લાગતું હતું. હું દરરોજ બાબા સાહેબને સત્યવાત કહી દેવા માટે પ્રહ્લાદને તગાદો કરતો પણ પ્રહ્લાદે તે ગણકાર્યું નહી. પહેલ વહેલાં તો તે તદન બરાબર ચાલ્યું પણ ધીમે ધીમે તે બાજી બદલાઇ કારણ કે કમળા અને હું ખરેખરજ પરસ્પરે પ્રેમ દર્શાવવા લાગ્યા ગમે તેમ હો પરંતુ કમળા ને જોતાં વેંતજ મારાં હ્રદયમાં પ્રેમાંકુર ઉદ્ભવ્યો હંમેશના પરિચયથી અને તેના એક એક ગુણનું માન થવા લાગ્યું. મારા સ્વભાવના ગુણદોષ પણ તેની દ્રષ્ટીએ પડી અમે એકબીજાને ઓળખી લઇ અંતે પ્રેમ કરવા લાગ્યા ! રહીને રહીને મને એવી શંકા આવતી કે કમળા મને પ્રહ્લાદ સમજીને મારા પર પ્રેમ કરતી હશે, પરંતુ જયારે મેં તેનું ખરા પ્રહ્લાદ પ્રતિનું વર્તન નિહાળીયું ત્યારે તે મારી શંકા મને અસ્થાને જણાઇ ખરા પ્રહ્લાદ પ્રતિનું તેનું વર્તન અતિથી પ્રતિ જેવું હોવું જોઇએ તેવાજ આદરવાળું પ્રેમાળ હતું. તે યદિ મને માત્ર પ્રહ્લાદ સમજીનેજ પ્રેમ કરતી હોત તો મારો મિત્ર વસંત કમી દરજ્જાનો તેના પ્રતિ તેણે એટલો આદર દર્શાવ્યો ન હોત ઉપરાંત હું તેના સ્વભાવથી સંપૂર્ણ માહીત થઇ ગયો હતો; ધન માટે કિંવા માત્ર મોટાઇ ને કારણે તે એકાદ જણ જોડે લગ્ન કરવાના ઇરાદાથી પ્રેમ કરે એટલા બધા તેના વિચારો શુદ્ર ન હોતા.

આટલે દરજ્જે જ્યારે વાત આવી પહોંચી તે સમયે મેં પ્રહ્લાદને ખરી સ્થિતિનો ખુલાસો કરવાને આગ્રહ પૂર્વક જણાવ્યું. કારણકે સઘળી બાબત લક્ષમાં લેતાં મારી સ્થિતિ ચમત્કારીક હતી કેમકે કાંઇ પણ મારા પર ઠગાઇનો નિંદ્ય આરોપ લાવી શકે. કમળાના પ્રેમ સંબંધી પણ મેં પ્રહ્લાદને સ્પષ્ટ કહ્યું, બધું મૂંગે મુખે સાંભળ્યા છતાં પણ પ્રહ્લાદ સઘળો વેશ પાલટવાનો ખુલાસો કરવાને કબુલ થયો નહી. તે બોલ્યો:—"સમય સાંપડતાં સઘળું બરાબર સંપે જશે. ત્યારે કાંઇ પણ કાળજી કરવી નહીં," હું નિરૂપાય થઇ સ્વસ્થ બેઠો. એકાદ વેળા બાબા સાહેબના કર્ણ પર સઘળી હકીકત આણવી એવો વિચાર પણ મારા મનમાં સ્ફુર્યો પરંતુ તેમ કરવા જતાં પ્રહ્લાદને માથું કાપી નાંખ્યા જેવું લાગશે એટલે હું મોનવ્રત રહયો. કમળાને માત્ર મેં એ વાત કહી અને તેને પણ તેના એક અક્ષર ગુપ્ત બહાર ન કાઢવા મ

કે મનમાં પણ નહોતું આવ્યું ! તે સ્થળ બાગને તદન એક ખુણે હતું. પેલાનરક ઉદ્યાનની સીમાની દીવાલ હતી અને તે ભાંતની પેલી બાજુ શહેરમાં જવાનો માર્ગ હતો. તે જગ્યા મને અત્યારે કેટલી ભયાનક લાગતી હતી ! એ પ્રમાણે વિચાર તરંગોમાં લીન બની જડ મુઢ પ્રમાણે પુષ્કરણીનાં જળ તરંગો પ્રતિ દ્રષ્ટિ માંડી બેઠો હતો. મારી મતિજ કુંઠીત બની ગઇ હતી ! એટલામાં પાછળની બાજુએ કાંઇક ખખડવાનો મને ભાસ થયો ; તેથી પાછું ફરી જોયું તો મારી હૃદય સ્વામીની કમળા ! તેના મુખ કમળ તરફ મીટ માંડતાં હું તદન નિર્દોષ છું એવી તેની ખાતરી છે એમ મને નિશ્ચય પુર્વક ભાસ્યુ ! કમળા તરફ ગમથીજ મારા દુઃખનો આધાર ઘણો હલકો થઇ જવા જેવું મને લાગ્યું ! પ્રેમાળ મનુષ્યોનો સહવાસ માત્રજ આવા સમયે જેટલું કામ કરે છે તેટલું હજારો શબ્દ વડે બનતું નથી.

"ધૈર્ય ત્યાગો નહીં. પ્રહ્લાદજી આ ઘોર દારૂણ સંકટમાંથી મુક્ત થઇ મંગળમય પરમાત્માની કૃપા વડે આપ આ સંકટના વાદળમાંથી પ્રકાશ પામશો."

અહાહા ! કેવા પ્રેમમય અને મધુર તે શબ્દો હતાં ! આવી પડેલું સંકટ એટલે કે આરોપની મને તદનજ બિની ન હતી. મને બીતી હતી માત્ર પ્રહ્લાદની. વડપુરથી કાકા સાહેબને આવવાને હજી વીલંબ હતો. તેમણે તો મારા પરનો વ્હેમ તરતજ ઉડાવી દીધો હશે: કારણકે અમારો અરસપરસનો પ્રેમ તે મને સારી પેઠે માલમ હતો. પરસ્પરે પ્રાણાર્પણ કરવાને પણ તૈયાર એવા સ્નેહીઓ એક બીજાનો પ્રાણ લેવા ઉધ્યુક્ત થાય એ તેમના મગજમાં ઉતરવા પામે તેમ હતુંજ નહીં. બધી બાબતો પર સ્વસ્થતાથી વિચાર કરતાં જે ગોળી મારી છાતી વીંધીને નીકળવી જોઇતી હતી તે ચુકી જઇ પ્રહ્લાદના શરીરમાંથી પાર થઇ ગઇ એમજ મને લાગવા માંડ્યું તેમજ આ [illegible] ગોળીનું [illegible] માત્ર પ્રહ્લાદ

આપ્રહને વસવની વસંતનો પ્રહ્લાદ અને પ્રહ્લાદનો વસંત બનવાથીજ ઘડાઇ ગયો હતો, કારણ કે પ્રહ્લાદનેજ જો ઠાર કરવો હતો તો મને મેળવવાનુ કાંઇ મુસ્કેલ ન હતું કેમકે તે પરસંદનમાં હુંજ પ્રહ્લાદબની રાજ્યી અતિથી સત્કારનો ઉપભોગ લેતો હતો રીવોલ્વરનો ઘોડો ચડાવનાર હસ્તનો માલીક વસંતરાયનેજ આ જગતમાંથી ટુંકાથી નહીં સરખો કરવા ફરતો હતો અને તેથીજ બિચારા વસંતનો પાર્ટ ભજવનાર પ્રહ્લાદને તેણે પોતાના સપાટમાં લીધો ! હવે જે પ્રશ્ન રહ્યો તે એટલોજ કે તે વ્યકિત કોણ હશે? મારો એવો બળવાન શત્રુ હોય એટલું બધું મારૂં મુલ્યજ નહતું. બાળ પણથી કાકા સાહેબે મારૂં લાલન પાલન કરી મને મોટો કર્યો હતો. અન્યાંય નારીઓની માતા કાછલીને હસ્તમાં ગ્રહી હું પૃથ્વિની સપાટી પર કોણ જાણે કયાં ભીક્ષા માગતો હોત આવી મારી સ્થીતી હોઇને મારો એવો રીપુ કોણ ઉપસ્થિત થયો તેની મને સંમજ પડે નહીં એ ગુઢતા ઉકેલનાર મનુષ્ય માત્ર એકજ હતો અને તે પ્રહ્લાદ હતો તેણે યદિ તે મનુષ્ય—રે, મનુષ્ય ભક્ષી રાક્ષસ—ને કદાચ જોયો હશે તોજ તેનો પત્તો મલવાનો સંભવ હતો, પરંતુ પ્રહ્લાદની સ્થિતિ તો હજુ જેવીને તેવીજ હતી ! હું ફરીને હોસ્પીટલમાં ગયો અને પ્રહ્લાદની સુશ્રુષા કરવા લાગ્યો તે દિવસ પછી હું જમવા માટે માત્ર મુકામે આવતો અને બાકીનો સઘળો સમય હું પ્રહ્લાદના ખાટ પાસે બેસી વ્યતીત કરતો તાર પહોંચતાંજ કાકા સાહેબ આવી લાગ્યા. કાકા સાહેબને પ્રહ્લાદનો પ્રાણસમાન હતો ! એકનો એક પુત્ર હુશીઆર, ગુણશાળી, ઇત્યાદિ કારણોને લઇને પ્રહ્લાદ તેમને ઘણોજ લાડકો

કારણ કે તેવી તેની આદતજ હતી. તેની પાછળ તો ઘણા ઘણા પ્રકારની વાતો સાંભળવામાં આવી હતી."

"તેવું તું અધુના ઓળખી શકીશ?"

"હા, નહીં શામાટે? તેનો તે કાળો ભેંસાસુર જેવો અને શીતળાના ચાઠાંવાળો ચહેરો, તેના ક્રૂર દેખાતા પીંગળવર્ણા ડોળા, તે તો—"

"હેંઃ, તેજ માગપર રીવોલ્વર ફોડનારો શખ્શ" એ શબ્દો પ્રલ્હાદના મુખમાંથી બહાર પડયા. તેને મારા મુખમાંથી બોલાયલું વર્ણન સાંભળતાંજ દિવસનું તે સ્મરણ થયું!

ત્યારે માર' અપમાન સત્ય નીવડયુ. વસંતને આ જગતમાંથી પાર કર્યા પશ્ચાત્ ખરેરાવનું અગણીત દ્રવ્યનો એકલો વારસ થવાના લોભે લેવાઇ ગુલાબરાયે મને ઠાર મારવાનો બેન્ડ રચ્યો હતો. મારી પહેલાં તેણે તે જાહેર ખબર વાંચેલી હોવી જોઇએ. અને ત્યારથીજ તે મારો પીછો પકડી બેઠેલો હોવો જોઇએ વટપુર સ્ટેશનના વેટીંગ રૂમમાં વીસરી જવાયલી મારી હેંડ બેંગ તેને જડેલી અને મારી રીવોલ્વર પણ તેને આઈતી મા આવેલી વટપુરથી રાજગામ આવતાં વાટમાં વસંતનો પ્રલ્હાદ અને પ્રલ્હાદનો વસંત બન્યો ઘટ ના ની ગુલાબરાયને ખબર પડેલી નઇ

તે દિવસે લક્ષ રાખી પ્રલ્હાદને વસ સમજી તેણે ગોળી ચલાવી પણ અમારાં ર ના નશીબ સંજોગે તેનું તેવું દુષ્ટ પરિણ આવ્યું નહીં. ગુલાબરાયનો પત્તો મેળવવા ઘણો ત્રાસ વેઠવો પડયો નહી. તેના પર પોલ નો ડોળો પડેલો હતોજ. પકડતાંજ તેણે ર વાત કબુલ કરી દીધી. તેના ઉપર અપરે નિહાળનાં હિંદુસ્તાનમાં રાખવો ઇષ્ટ જણ થી સરકારે તેને જન્મ પર્યંત કાળા પાણી સજા ઠોકી.

આ પ્રમાણે પ્રલ્હાદની મશ્કરીનું પરિણ આવ્યું તેની તેરી હકીકત મેં કહી છે. ફકત કજ વાત કહેવાની રહેલી જણાય છે અને વાત તે કમળા ગૌરી અને માર' સત્વર એક શુભ મુહુર્તમાં કરવામાં આવ્યું તે ઇતિશુભમ.

સમાપ્ત.

નશીબનાં નખરાં.

એક ટુંકી વારતા.

ગુલશન માટે ખાસ.

લખનાર-મિસ શિરિન.

દુખના એક નિશાશા સાથે બીછાના પર કોરવાળી સોરાબ વારડને કંટળા ભરી નજરે બારણા તરફ જોયું. "કાવસા તું છે કે? તેને ધીમેથી હાંક મારી. "જરા અહીં આવ. ને આપ સામેની બારી બંધ કર. અંદર તડકું આવવાથી મારૂં માથું ઘણું દુખે છ." કાંઈ પણ અવાજ યા તો ગડબડ વિના તે વફાદાર નોકરે કહેવા મુજબ કીધું, અને પછી વધુ હોકમની રાહ જોતો અદબ વાળી શેઠના બીછાનાં આગળ આવી ઉભો.

"આજે ગરમી ઘણી છેની કાવસા?" થોડેવારે સોરાબે પુછ્યું.

"હા, શેઠ આજે તાપ ઘણો સખત પડેછ. પણ તે શેઠ-હું જાઉં તે અગાઉ કાંઇ બીજું કામ છે?"

"નહી-હા-હોલનું બારણું અને વરંડા પરનાં બધા બારણાં ખુલ્લાં મુકજે, કે બહારની ખુલ્લી હવા અંદર આવે."

"ઠીક છે, શેઠ." એક પળની ચુપકીદી અને પછી, "સોલી શેઠ તમને છોડી જવાં મને ગમતું નથી, તમે—"

"નોનસન્સ." સોરાબ વચમાં બોલી ઉઠયો. "કાવસા આજે તું એમ શું કરેછ? એક કલાકમાં મને શું થઇ જાતું છે? તું જા, વધારે વખત ના ગુમાવ."

વધુ કાકલુદી કીધેલી ફોકટ છે એમ જયારે તે વફાદાર નોકરે જોયું, ત્યારે એક ન્હાની ટીરપાઇ બીછાના નજદીક લાવી મુંકી, અને તેની ઉપર સહવારનું તાજું ન્યુંસ, એક ચોપડી, લેમન-આઇસનું એક ગ્લાસ, યુ ડી કોલોનની એક શીશી, સફેદ કવરમાં વિંટાળેલી લાલ સીલથી બંધ કીધેલા મ્હોંડાની બે ન્હાની શીશીઓ, એ સઘળું બરાબર ગોઠવીને મુકયું.

"શેઠ, તમારી દવાની શીશી અહીં મુકીછ." તેણે સોરાબને જણાવ્યું. "પણ એક વાગ્યા અગાઉ તમને દવાની કાંઇ જરૂર નથી એટલે હું આવ્યા પછી તે તો જોવશ." અને પછી કાંઈ રહી ગયુંછ કે નહી તે જોવા માટે તેણે ઓરડામાં ચોપાસ એક આતુર નજર ફેંકી, અને પછી ધીમે પગલે બહાર ચાલી ગયો.

તે નોકરના જવા પછી દુખની કળીનરો અને દુખતાં માંથાં સાથે દોરાબ એક કલાક સુધી કાંઇ બી હીલચાલ કરવા વગર ચુપ પડી રહી ઉંઘવાની કોશેશ કરવા લાગ્યો. પણ ફોકટ. ઉંઘ તેને આજે તરછોડી ગઇ હતી. તરેહવાર આગલા પાછલા વિચારો તેને આવવા લાગ્યા.

આહ! તે આગલો સુખી વખત! કે જયારે સોરાબ વારડન માલ્લુતેજાર બાપનો એ

તે મીઠી નજરમાં સમાયલો મુંગો હરખ અને જવાબ સમજી જઈ તેણી દરવાજે ઉપરે ત્યાંથી જતી રહી.

* * *

તે પ્રાણી ભરેલું 'ઓપરેશન' ફતેહમંદ નીવડ્યું. જરના નાજુક હાથેલી સારવાર, અને કાળજીની અતી ઘણી ખંત અને કાળજીથી સોરાબ જલદીજ સારો થતો આવ્યો. અને ટુંક વખતમાં તો હરતો ફરતો પણ થયો. એક દીવસ તે વરન્ડા ઉપર કાંઇ ગંભીર વિચારમાં બેઠો હતો તેવામાં જરે પાછળથી આવી તેના વિચારમાં ખલલ કીધી.

"કેમ, વહાલા સોહેબ, તમે ગંભીર થઈને કાંઇ બેઠાછ?" તેનીએ તેને મનાવતાં પૂછ્યું.

પાન, નદી ધારેલું પરીનામ આવ્યું. અને તે પછીનો તેઓનો ઓચિંતો મેળાપ એ સર્વે તેનું પહેલીથી છેલ્લે સુધીનું તેણે તેણીને કહી સમજાવ્યું, અને પછી છેવટે ઉમેર્યું કે 'ઓહ, ડાર્લીંગ, કે આપણી વહાલી ખુદાએ મારો જાનનો બચાવનાર ફીરસ્તો મોકલ્યો કે નહીં. એ વ્હાલાં બચ્ચાંઓએજ આપણું આ સુખ આપણને મેળવી આપ્યું કે ની?'

'હા સોહ, પરીનેજ આપણને સુખી કીધાં છે. પણ વહાલા તમારે પહેલે ખુદાનો આભાર માનવો જોઇએ. તમે જાણી કેમ નથી કે તે એની ફીરસ્તાએજ આપણને મદદ કરી એ વહાલાં બચ્ચાં મારફતે આપણું ધારેલું કામ પાર ઉતાર્યું છે?'

ડાહેલો થયો

લખનાર—A. C. D.

કહેજે બુઝર્ગોની શીખામણ મુજબ ચાલો કે સુખી થશો, ધુરને ધુમારો! એમ કહેનારાઓ કમબખ્તો કાર્ત્યાના ઘસેલાને નર્યાનાખસેલા હોશે! સેવક તમારો તમને ગેરંટી આપે છે કે એમ કહેવું સંદતર ખોટુને હડહડતું જુઠ્ઠુ છે. બુજર્ગો અને દાનાવેની શીખામન મુજબ હું ચાલ્યોને સુખી થાવાને બદલે સાંમો વધારે દુઃખી અને હેરાન હેરાન થયો.

હું જરા- દાદામરેોને ચીડઉ છું જરા જરામા મીજાજ ખોહી દઉછ પળક પકળમાં ગુંજર થઇ જાઇ ઉપુંચતું કરી મુકુછ નફ્ફો દગીલા મારો દ્રેદો તથા સગ.વાહલાંઓ તથા નોકર નફરો તથા મારી આફીસનો હમાલ વડીક મને છેરેછ; ને સૌથી ગજબનાક વાતતો એ ખરી છે કે તેમાં મારા કલેજાને ફેફસા તથા આટરડાના કટકાં પણ ભાગ લય છે.

દરરોજ બધા મને છેરેછ કોઈ તરાર દેતું કે દારમછાલ લગાવેછ તો કોઈ વરી દ- દેતું કે મારા હાથમાથી જે હોયછ તે છુટવી જાયછ, ને તે જોઇ મારા મીજાજનું ઈસ્કોરૂ ધીઠ્ઠુ થય જાયછ, મારો ટેમપર ચઢી જાયછ, જેમ જેમ હું છેરાઉછ તેમ તેમતેમ તે લોક મને વધુ છેરી ગમત મેલવેછ? કંઇ મારી દાઢી બલેછ ને કેહુ તે લોકને ઉજરરૂ થતું દેખું?

છે કાઈ પડી ગાળગળોચમી કરૂછ, માર વાની ધમકીગી આપુછ, ઘણુમી કહુંછ કે બાપઓના સતાવો ના હેરાંન કરો પણ કમબખ્તોપર કંઇ અસર થની નની. કહુછ ત્યારે કમબખ્તો મારી સાંગે ઉભા રહી ખરખર ખર ખર હસી મારેછ પતાવીબી જોયા સમજાવીબી જોયા, ધમકાવીબી જોયા પણ એ નફ્ફોદગીશ ઓના મનમાં વાત ચસતીજ નથી. મેં હોડા દહાડી પાનપર એક ચોપડીમાં વાચ્યું કે 'અપ છનસાપ તારા ગુરસાને. તું માર, તારી બુરી લાગણીના ઘેડાઓપર સવાર થા માને બુરા ગુસ્સાઓ દાબી નાખ છનતે કામની તો તું વાતજ ના કરતો. કોઇ તું વગેરે તો પણ ઘેરાતા, તારા દુશમનનો દુશમન થી થતો ના! કોઇ તને એક સલેપ પણ જુરી કાઢે તો ઉશકેરાતો ના પણ ધીરજ અને શાંતીથી તારો બીજો ગાળતે મરનાર આગળ ધરજે ને બીજી સલેપ મારવાની તેને એલતે માશ કરજે; અને ખાત્રી રાખજે, બપ મરદ, કે તે ચાલનાર પોતાની ચાલથી શરમીંદો બની પરીમાન થઇ માફી ચાહી ચાલી જશે"

આપ સલાહ મને સુના મોહર જેવી લાગી ને તે પર અમળ કરવાનો તમારા સેવકે ઠરાવ કીધો.

તેજ દહાડે મારો ફ્રેંદ રતું પીપ મને રસ્તામાં મલ્યોને હમેશની માયાળુ (?) ચાલ મુજબ મને એક ફેંટાપર દારમ છાલ આપ્યું હવે મને શાખામનપર અમલ કરવાનો વિચાર આયો, પણ બીજું માથું કાંપી લાઉ એ વિચારથી અસમબારા કરી ગયો.

થોડા દહાડાની વાતપર ચાલતી ત્રામપર થી ઉતરતા એક પાછા દેખાવના અંગ્રેજ સાથ અહડી પડયો તે નફ્ફોદગીયાનો મીજાજ આથી હા હડી ગયો, અને માફ માગવા છતાં કમબખ્ને કડકાવીને એક સલેપ ખેંચી કાઢી.

આ વખતે પેલી વાંચેલી બે મુળ શીખામણ મને પાછી યાદ આવી મેં પેલા ઉંડાલા અંગ્રેજને બીજો ગાળ રેખડાવી 'દુસરાબી લગાવ, સાબ, દુસરાબી લગાવ' કરી કહ્યું અને ઓ અજાયબી!—શરમીંદો બની પરીમાન થઇ ત્યાથી માફી માંગી ચાલી જવાને બદલે, તેને તો ઉલ્તુ વધું ઉશકેરઇ ગયો ગપને દપોદપ મારા પાસરામાં મુકી દીધી ને હું તો જમીન માપવા લાગો.

હવે તમેજ વિચાર કરો કે દાનાવેની શીખામણપર અમલ કરી મેં શું સુખના સાખ્યા લેઇયા?

હજી બધા દોસ્તો તથા સમાવાહલાઓ મને પજવે છે; શીખામનપર અમલ કરવાનો ખ્યાલ મેં સદા માટે આમરણ પરમેલી છાંડયો છે કોઇ વાંચનાર મદેરબાની કરી નહિ સુઝવશે કે હું શું કરું??

તમો વેપારી હો અથવા કારીગર હો અને કોઇ નવી વસ્તુ બનાવી હોય, અથવા તમો લેખક હો અને તમોએ કોઇ નવો ગ્રંથ લખ્યો હોય, તો તમારા માલનું કે વસ્તુનું કે લેખનું મુલ્ય તમારા મનમાં કદિ પણ ઓછું ધારશો નહિ. તે ઉત્તમ પંક્તિનો છે, એવા વિચારનો પ્રવાહ નીરંતર બીજા આગળ દેખાડયા રહ્જો. તમારા વિચારના બળથી બીજાના મન ઉપર અસર થશે, અને તેઓ તમારા માલ વગેરેનો તમારી પેઠેજ મહત્વવાળો અથવા મુલ્યવાન ગણાશે.

પોતાને, પોતાની શકિતઓને, અને પોતાની કૃતિને જેઓ પોતાનાજ મનથી નિરંતર વખોડયા કરે છે; અને પોતાને, પોતાની શકિતઓને અને પોતાની કૃતિને, જેઓ ગૌરવવાળાં ગણવા લાગે છે, કારણકે વખોડનાર અથવા મહત્વવાળાં ગણનાર મનુષ્યોના વિચારોના મોજાં, જગતના જે જે મનુષ્યોના તન સાથે અથડાય છે, તેમના ઉપર તેઓ પોતાનો કાબુ થોડા કે ઘણા પ્રમાણમાં પાડયા વિના રહેતાજ નથી.

તમને કોઇ કામમાં આરંભ આવતો ન હોય, પણ જો તમો તેને કરવા માંડો છો, અને ગમે તેવી કઠિનતા જણાય તોપણ તેથી ન ડરતાં ફરી ફરીનેજ કર્યાજ કરો છો, તો અંતે તે કામ તમોને આવડયા વિના રહેતુંજ નથી.

કોઇ પણ સારી અથવા નઠારી વસ્તુ ઉપર તમારા મને દ્રઢપણે અને પૂર્વોકત નિયમ પ્રમાણે તે વસ્તુને તમે તમારા તરફ આકર્ષવાના, અથવા તે વસ્તુ જયાં હશે ત્યાં તમે તેના તરફ ખેંચાઇ જવાના. જે વસ્તુની તમે તેને પ્રાપ્ત થવાની વાટ જોયા કરો છો, જે વસ્તુનોજ તમે વિચાર કરો છો, અને જે વસ્તુને તમે તમારા મનમાં ગોખી રાખો છો, તે વસ્તુને તમે તમારા તરફ ખેંચી લેઓ છો.

FROM MY PORTRIT GALLERY.

Specially written for **Gulshan** by—

MANHORAI HAKUMATRAI DESAI B. A.

The belief in anything like a spiritual agency in the affairs of men appears as morally superstitious in the eyes of penny philosophers and petty jugglers with life whose brains have shallow waters and no deep depth. Let the pessimistic croakers croak as they may. The world is wide. To me it looks well-designed. To me the belief in a spiritual agency is palpable, is palatable, is acceptable. Let me be stamped morally superstitious, what cares a dreaming soul for the buffets of inconstant, foolish, fatuous mob with scanty grains of common sense and sheer absence of reason. The Lord Circumstance too must be done justice. It too plays a part unmistakable in the moulding of creature, man.

One happy day dawns and and sees a crisis in my life. One happy day dawns and I am revealed mines of treasure. One happpy day dawns and I am fronted with momentous question - to be or not to be. And that happy day I am brought into contact unknowingly, innocently with persons who were to exercise powerful influence on my making. Did I then know that, that happy day was to be my life's Elysium, to be the memory and delight and joy of youth, to be the paradise of then and ever? One passes faces everyday unnoticed. Some are indifferent to him, some interesting but some appeal to him and claim his interest and the Lord Instinct asks him to be interested in them, but the silly, vain creature man does not heed to the inner voices which are ever ready to direct him to his good. If by good luck, circumstance brings them together and thus be the producer of beneficial influence, how we wonder at the inner voices that predicted of some relation to come. By some such circumstances and some such direction and by the grace of some such supernatural agency, I got ac-

quainted with the friends I have now. Their company is my life's blessing, life's paradise. Hell, I know not for what is hell?

" Hell hath no limits,
nor is circumscrib'd
In one self place; for
where we are, is hell
And where hell is,
there must we ever be;
And to conclude, when
all the world dissolves
And every creature
shall be purified
All places shall be hell
that are not heaven"

Yes, that is so. Hell and heaven are of our own making and when such company to which I intend to introduce is there, can hell even be dreamt of. Mine is the company of friends.

" Where Love and Friendship o'er the heart at rest
Watch through the flowing hours and we
are blest!"

It is not my intention to introduce all my friends. They are too busy to be bothered. None of us is born with silver spoons in the mouth. But each one is a man of sterling worth. each one has some fad or fancy of his. Each one is original, is eccentric, fantastic but sympathetic, jovial but reasoning. This you may call us. We are fantasy-real men. But our ideals are high. We are not a shallow-minded people. For character-study we form a unique group. Merry men are we all. It is the harmony within, the music that has its dwelling-place in its own rich soul that keeps us together. Though different bodies, we are one soul. Oneness is our motto and attribute and we are the merry inseparables. When ever we are together, we feel each coming hour, new consciousness of power. Oh happy, happy time above all praise! When together,

" Thoughts on thoughts
and crowding fancies spring
And find a language
in unbidden lays. "

Ours is a motley company. A jolly company and fantastic-variegated. My friends are not mere Phantasmagories and loud-gibbering spectral realities only. They are true men Fraternity, equality stand for our motto.

My friend Mr. X. Y. Z. is a rattling, rattle-headed, obstreperous fellow. I don't think I shall be able to draw those Shandean lights and shades that make up his story. The pen

of Yoric would be required for that purpose. In matters of guidance and advice, my friend never feels inclined to "wave any of the prer gatives which primogeniture confers." He is an youth of exaordinary spirit and boldness and has an irrisistible personality. He is of a medium height, with bright and animating eyes and a lovely little beard nicely trimmed. He is a "genuine child of impulse, at times a frigid philosopher of prudence" and has always some new project or other in his brain. His brain is crammed full of ethereal substance ready to ignite at the slightest spark. My friend is highly sanguine and I am afraid at times too romantic and at times too optimistic. His is a very great, poetic brain. Of imagination vivid, every hour a hundred fine notions chase one another in his fancy of a sanguine temperament and impetuous nature, he is often carried away beyond himself. He cannot, as we say, contain himself. His youth is fiery, glowing, tempestuous and there is no sign, as Lamb says, of cooling. I admire very much his impulsive, boisterous, but generous and kind nature and his eloquence and his oratorical powers. "Nature never in her haste ran up a more restless piece of workmanship than when she moulded this my impetuous friend, and Art never turned out a more elaborate orator then he can display himself to be on his favourite topics." His presence inspires any assembly with a cheerfulness and buoyancy, the most animating. The bane of my friend's life is his restlessness It is always pleasant to meet him with his shining, sanguine face. At times he is an idealist, at times sentimental, at times dead against paltry sentimentalists, at times buoyant, at times dejected. He is a wonderful character. "Ah. I could have done this. I had the chance, but look now where I am. Ah, I have been the finest cricketer but you see I never could score a century, somehow or other the ball hitting off the wickets. Ah, I'd have obtained a first-class in every examination, but that nasty second-language was a stumbling-block in my way. What could I not have done, had I tried! Never mind, lil' see." Whenever he sees a poor helpless peasant harrased by some scoundrel, money extorting, press-screw like policeman, he always becomes his advocate, at once and readily. Water over flowing the bridge, want of light in tide streets, hust

on the roads—all these rouse his virtuous indignation and his pen pours forth many a brilliant gem of literature in the shape of eloqent lectures, when, compared to him, even the smoke-and-fire writer Carlyle is naught. For purposes demanding co-operation, he is but very inperfectly formed, for he cannot wait. His amelioration plans must be ripened in a day. He is always impatient and being of a too sanguine teperament, often times in danger of being ridiculed. When in his mood, he says some of the best things in the world. It is not my desire to laugh at thee, my impulsive, uncontrollable friend. I mean no offence to thee. I love thee so much that I cannot but be happy at thy thought. Thou art among the best of my friends. " Marry, heaven and all good manners and the understanding that should be between friends "forbid!" As Lamb says, I'll not have thee in one jot or tittle other than what thou art. And neither will I "barter or exchange" my impetuous friend for the most exact, regular, grave, systematic, sober and " every way consistent friend breathing. " Remember that a sensible man learns in everyday life, to abstain from praising and blaming character by wholesale. He becomes content to say of this it is good and of that act that it was bad. A clever, subtle character is always difficult to sketch. When seeming to come the most within our grasp, he eludes us and mocks our attempt with a broad laughter. Turn to the screen and have a look at one more of my friends. My friend Mr. D. in doodle-doo is a strong figure. Sincerity is his marked virtue. None is of so sanguine a temperament in our company except my friend XYZ. His brain is ethereal, requiring only a slight-spark to fire up a project. His fads and fancies are distinct and individual. His heart changes colour like a Kalcidoscope. At one time comic, at another tr gic, at times serious, at times light-hearted, at times gushing with warm feelings, at another boiling with heat, he has a wonderful knack of creating pathos. By appealing to his feelings and emotions, we are sure to bring out his good parts in display. He is sincere, honest, but feeling is the word peculiar to him. He has a warm heart, a brave resolution and a powerful imagination He is always the champion

of the weak amongst us. But he is too much prone to look on such weak persons whom he protects, with a patriarchal, patronising air. But better still, to the weak and the miserable amongst us, he plays the mother rather than the father, looking with maternal tenderness and maternal care, showing in every *lineament of his face* a connivance at the truancy of his disciples. His face then paints on it sympathy, pity, love. And yet he pretends to hate the wavering. This my friend would really have formed a study for Darwin. He is awfully fond of performing antic joys, whenever out of excessive joy, he loses his self-control and forgets himself and that happens not unfrequently. Then he looks to me the truth of Darwinian theory. But let me tell you, he is really a child at heart. He is what the poet calls child-like. But there is the cunning of an innocent, but shrewd, all observant-roguish child marked in his eyes. He has got a powerful imagination. He has the poetic faculty in him. When in ecstacy, as he was once in my company at the light of a big vaporous cloud overhanging a hilloch, he breaks forth into many a happy innocent, but bold and poetic metaphor and simile which make me wonder at his child-like simplicity. He is a sight then. He looks innocent as a babe unborn when he is *in this self- oblivious mood. But* often times he is a puzzling study. Wait and watch, sound him hollow, sound him deep, scrutinise and observe, yet he is a mocking spirit that will like Proteus change shapes every moment and seem to you ever new and different. He is unique amongst our company by his wit. It is a mighty engine of defence in his possession whenever our flighty brains are inclined to level our a week engines of attack against him. Our thousands of canon-shots are rendered useless by a single stroke of his hyper-broledignagian wit. All our professed intellectuality, all our egoism vanish into air like bubbles of water. We look a show for theatre,

We are non-plussed, funked and laughed at. He will, without doubt, bask some day in the glorious sunshine of his genius.

Human nature is exactly the same everywhere. It is a wonderful study–this, of human nature. Man, with all his failings and virtues, with all his merits and defects, what a compound omplexities, what a labyranthine reature, what a sublime, exalted igure! How tender, how lovable nan is with all his faults! How he heart gushes forth towards him! All his acts and actions are the reasult of either love, religion or power. Let love and religion be your motto and hate the love of power and the fondness for its display with all your heart for it is a sure way of degradation in the eyes both of God and man. But man is a hater of truth, lover of fiction. Universal love must be the doctrine humanity should preach. Yes, it must be the love that God preached upon earth. " To love everything-to love God in all his manifestations. " says Tolstoy " Love is God, love is life. All, all that we understand through love. " Why, then vain man, why all these vanities, all these foolish quarrellings, why treachery, why deceit, why hatred, why all these!

આખાં હિંદુસ્તાનમાં પ્રખ્યાત થયલું

હિંદુસ્તાની દવાખાના

હિંદુસ્તાનમાં ખાસ ખાત્રી પૂર્વક યુનાની તેમજ વૈદક દવા

બનાવવાનું મોટામાં મોટું કારખાનું.

હાલના યકતા—એ ઝમાનાના મહાન ઊમકહ

" હાઝાક-ઉલ-મુલક " હકીમ હાફીઝ મહમદ

અજમલખાં સાહેબના

ખાસ સરપરસ્તી હેઠળ બનાવેલી તમામ યુનાની તેમજ વૈદક દવાઓ, તેમજ હઝારો જાતની સુક્કી દેશી દવાઓ હરદમ સ્ટોકમાં રહેછે.

આ દવાખાનાની કુલ આમદાની મદરેસા તબ્બીયા ઝનાના તેમજ ફીમેલ હોસ્પીટલમાં આપી દેવામાં આવેછે. સવાબનો સવાબ અને વળી સોળે ખાત્રી પૂર્વક દવા વાપરી જલદી તનદૂરોસ્તી મેળવવા માટે આ એકજ ખાતું છે.

ડાકટરોની દવાના ધીચારાથી કંટાળેલા આસામીઓ માટે આ

દવાખાનું એક આશાર્વાદ જેવું છે.

બીમારનો વીગતવાર હાલ લખવે મહાન હકીમ સાહેબની સલાહ લઈ (નુસ્કો લખાવીને) દવા વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

પારસી મેનેજમેંટથી આ દવાખાનાનો તમામ કારોબાર ફતેહમંદ રીત ચલાવવામાં આવેછે.

પત્રવ્યવહાર નીચલાં સરનામે કરવોઃ—

બલ્લીમારાન સ્ટ્રીટ, દીલ્હી

રજીસ્ટર્ડ તાર એડ્રેસ :— " મેડીસીન્સ " દીલ્હી

એવીજ અદેખાઇ—એવીજ લાગણી થાય છે ને નણંદ સાથનાં ઝઘડાનો એટલી લાંજ છે."

" અને હવે જુવોછ, જાણોછ કે તમારી પેઠે, તમારાં મનને ગમતી રીતે, મેં એની ખાતરને મહારત નથી કરી, એનું સુખ સગવડ તમારા સંતોષ પ્રમાણે નથી આપવી શકી, તે છતાં બી તમો મારી દયા ખાઓછો ? મારી એક પરાઇ છોકરીની કદર ખાઓછો ?"

આલાં ચીનાઇનું હૈયું ભરાઇ આવ્યું હતું. તેણીની આંખમાંથી ટપટપ આંસુઓ વહેતાં હતાં.

"તે જેની દીકરી, જેની ઉપર પડે તેજ જાણે. દર્દીની ગતી દર્દીજ જાણે. એનાં બાપનોબી એવોજ સ્વભાવ હતો. ને તેથી મેં જે ખમ્યું છે, સોસ્યું છે, અનુભવ્યું છે તેની ઉપરથી તારાં દુખની કદર કીમત બુઝું અને તેથીજ મને તારી દયા આવે છે. મને તારી કદર આવેછ કે બીચારી છોકરીને કેટલું દુખ ખમવું પડતું હશે. પણ હવે ચાલો, વાતમાંને વાતમાંતો પેલા કહે તેમ ભરૂમા ઇએ ભરૂચ સુમાવ્યું ! હવે તો કાંઇ ઉપાય કરવો જોઇએ. જો મારૂં કહ્યું તું માનશે ! મારી સલાહ પ્રમાણે તું ચાલશે ! મારી તો એજ સલાહ છે કે જેમ એ તારીસાથે ચાલે છે, તેમ તું બી એની સાથે ચાલ. જેમ તારી એ પરવા નથી કરતો, તને ગણકાર તો નથી, વટારતો નથી તેમ તું બી એને તારી બેપરવાઇ દેખાડ, તું બી એને જરા "ડોન-કેર" કર ! ને પછી જો કે એની સુધ્ધ ઉંધડેછ કે નહીં."

આલાં ચીનાઇ તો પોતાની સાસુનું મોડું જ જોતી રહી. સાસુ ગમ ડોળા ફાડીને જોવા લાગી,—"ઓ માયરે, એવણ મારી બેપરવાઇ જોઇ શકે ? સાંખી શકે ? એવણ તો મને વાઘની ફાની ખાઇજ જાય ! મારી ઉપર ઝાડ તોડી પાડે, જરાબી એવણને ઓછું પડ્યું, એ વણને અણગમતું થયું, તો પછાં જોઇજ લેઓ !"

"બરાબર, હું સારી પેઠે જાણુંછ, મને સારી પેઠે ખબર છે કે એની સાથે મેં કહ્યું તેમ ચાલવાથી, છેડાશે, એનો મિજાજ તપી આવશે, ને એનાંથી તામોશ નહીંજ થશે અને એમ જાણુંછ તેથીજ તો તને એવી સલાહ આપુંછ કે જેવાની સાથે તેવા થાય ત્યારેજ ખોડ ભાગે ! એને બી ત્યારેજ ખબર પડે એને બી ત્યારેજ ભાન આવે, એનીબી ત્યારેજ શુધ્ધ ઉંઘડે, કે જેમ મને દુખ ઉપજયું, તેમ, મને જેમ લાગ્યું તેમ, બીજાનેબી દુખ થતું હશે. બીજાનેબી લાગતું હશે ? ગરમ અને તેજ મિજાજનાં માણસો જેમ જલદી ગરમ થઇ જાય છે જેમ જલદી મિજાજ ખોઇ દેય છે, તેમ તેવાજ જલદી ઠંડાબી પડી જાય છે. અને ઠંડા પડયા પછી, જરા શાંત થયા પછી તને પુછતો આવશે કે આજે એમ કાંય કીધું ! એમ કરવાનું કારણ શું ? કરીને."

"પણ એમતો મેં ઘણીવાર, નહીં તોબી હજાર વખત સમજાવ્યા હશે ? આલાંએ કહ્યું.

"હા હશે, ના નથી કહેતી પણ તું શું કહેછ. ને શું બોલેછે તે તે ધ્યાનપર લે ત્યારે કેની ? તેનું સમજવાનું ઘડ ધ્યાન નહીં, ને તે વખતે તું ગમે એટલું બોલે, ગમે એટલા કાલાવાલાને અજીજી કરે, તે આય કાને સમજેને પેલે કાને નીકળી જાય ? આ તો જયારે એ પોતેજ પુછતો આવે ત્યારેજ પૂરે પૂરૂં સમજે, ને તે ઉપર ધ્યાન આપે ને તે તારાં બોલવાની અસર થાય ? માટે પહેલાં તો એની ખોડ ભુલાવ, એને નીચો પાડ અને પછીજ, તારે જે કહેવું હોય, કહ્યુ઼ાવવું હોય, તે કર."

" પણ, એમ મારેથી થાય કે ! મારેથી બને કે !

" હા, કાંય નહીં ! કાંય નહીં બને ! જો તું એટલું યાદ રાખે કે, એટલું ધ્યાનમા રાખે કે, એની ઉપર,—એમ કરવા ઉપરજ—તારા સંસારનું સુખ સમાયલું છે, ને તેમ સમજને, અને જરા સમજદારી વાપરીને કામ લેશે, તો બની શકશે તેવું છે. અંહ !

પેલા બીપેલ, કુત્તાની પેઠે બે પગની વચ્ચે પુછડી કરીને—દુમ દબાવીને, બેસશ." (જરા બારીમાંથી બહાર ડોકયું કરીને)—"લે ચાલ હવે તો હું જાઉં છું. ઘણોજ વાર થઇ ગયો." એમ કહી રૂખસદ લીધી.

આલાં ચીનાઇ હવે એકલી પડી. તે વિચારવા લાગી કે હવે શું ઉપાય કરવો, અને શું કરવું તેનાં વમાસણમાં પડી—" અરે, મારી છાલી ચાલે, મારી હીંમત ચાલે ! ને હું એમની સામે થઇ શકું ! તો કેવો મામલો સુધરી જાય ? પણ એવણ મારો મીજાજ સાંખી જશે કે ? મારો મીજાજ ગયો છે કરીને સમજીને જશે કે ? અખાડા કરશે કે ? નાંખતી કરશે કે ? આહ ! એવણુને શું ખબર કે મેં કેટલી કેટલી વાર નાંખતી કરી છે ! કેટલી કેટલી વાર અખાડા કીધા છે ! અને કેટલી કેટલી વાર લોહીનો ગોટ ગળીને બેઠી છું ! પણ, હવે તો નાકે દમ આવ્યો કાંઇ બોલચાલ ફૂંફાડા કરવા વગર છુટકો નથી. અફસોસ અફસોસ, મને શું ખબર કે એવણ ઠેક એમ અતેર કરશે. નહીં તો પહેલે ઘરથીજ, એવણુ નાં એવાં લખ્ખનપર હાથ આંકોશ રાખ્યો હોત. મેં તો જાણ્યું કે એમ, જાણે જાણતાં નહીં, કરીને અખાડા કરીને, કોઇ કેયું કરીને બેસશું તો પોતાની મેળે ઠેકાણે આવશે પણ તેને બદલે તો દહાડે દહાડે બગડતાજ ચાલ્યા. તેમા આ છેલ્લા ૭ મહીનાંમાં તો બાનું ખાસ રૂં આવ્યું છે, તેણીએ ઘડીયાલપર નજર કરી "હવે આવવાનો વખત થયો. દીવાબત્તી થઇ ગઇ સાત વાગવા આવ્યા. સભીસાંજનું રાંધી સીધીને તૈયાર તો થઇ ગયું છે. આલાંએ મેરી (આયાને બોલાવીને કહ્યું કે સાડાસાતનો ટકોરો પડે ત્યાં સુધી ખાવાનું ગરમ કરવા નાખુકતી કારણ એવણુ આવ્યા પછી કપડાં ચપડાં ઉતારી, જરા આસાપસ લઇને અર્ધો કલાક પછી ખાવાનું માંગશે અને તેટલાં તો હું આવીબી લાગીશ. હું જરા બહાર જઇને હમણાં પાછી આવું છું."

આલાં બહાર ગઈ. પા કલાક ગયો નહીં એટલાં આલાંનો ધણી, તેહમુરસ બારીસેથી ઘેર આવી પુગ્યો. તેવણુનો સાફ, દાઢી ચેમીઆ વિનાનો ચેહેરો દેખાડતો હતો કે પોતે કોઇનો હુકમ બજા લાવવાનાં કરતાં બીજાંઓ ઉપર હુકમ ચલાવવાનું હાકમી ભોગવવાનું વધારે પસંદ કરતા હતા. તેવણુનો ડ્રેસ પણ અપટુડેટ અને ખામી રહીત હતો.

" હલ્લો ? તેવણુ ઘેરમાં આવી, આસ પાસ નજર કરીને બોલ્યા "કેમ બધાં કાંહ ગયાં ?"

તેવણુ જરાવાર થોભ્યા—જાય કયાં, આલાં હમણાં દોડી આવશે.

"આલાં ?" તેવણે ફરીથી પુછયું "કેમ કયાં ગયાં ?"

આ વખતે આલાં ઘરમાં પાછી દાખલ થઇ અને તેહમુરપનાં ચહેરાપર થોડે કલેજે નજર કરી. તેણીનાં હાથમાં તરતનું આવેલું "ગુલશન" ચોપાનીયું હતું "ઓહ, તમો આવ્યા કે ? સાહેબજી" તેણીએ હાસ્યાં મોંહથી પોતાનાં ધણીને હમેશ માફક આવકાર આપ્યો.

"હું તો તમોને બધે બધ શોધતો ફરૂં છું !"

"હું તો હયાંજ છું " એમ કહીને તેણી એક ખુરસીપર બેસી વાંચવાનું શરૂ કર્યું. તેહમુરસે તેણી તરફ થોડોવાર નિહાળીને જોયું પણ કાંઈ બોલી શકયો નહી.

"વેલ !" આખરે તેનું પાણી આવ્યું તેથી બોલી ઉઠયો. આલાંતો જાણે સાંભળ્યુંજ ન હોય તેમ વાંચવામાં મશગુલ દેખાઇ.

"કેમ શું છે ? આજે એમ કેમ ? મને કહેશો ?"

એ સાંભળીને જાણે અજબ થઇ હોય તેમ આલાંએ જવાબ આપ્યો– " હોય શું ! કાંઇ બી નહીં."

" કાંઇ બી નથી, ત્યારે આજે, એમ, આવી રીતે કેમ વર્તો છો ! ખાવાનું કાંહ છે !"

" કાંહ હોય વળી રાંધનીમાં ! "

"શું ઉકર્ડું?" કરતો કે તેહમુરસે તરારો કીધો. આલાંએ વાંચવાનું ચાલુજ રાખ્યું. તેહમુરસે હવે પોતાની બોલવાની ઢપ બદલી ને જરા ટકોરમાંજ પુછ્યું—"કેમ આજે શું છે, ડીયર? એ કાંઇ સમજ પડે?"

"તમોને શું જોઇએછ ને મોહડેથી કહો તો ખુશાલેથી તમોને જવાબમી આપી શકું!"

"મને ખાવું-ખાવાનું જોઇએછ!"

"વારૂં, મળશે. સાડા સાત વાગે તૈયાર થશે."

"પણ હું તો તમોને કહી ગયો હતો કે હું ૭ વાગે આવીશ."

"ને તેથીજ તો મેં સાડા સાત વાગે તૈયાર રાખવા કહ્યું છે."

ચીરડાઇને મારે તેહમુરસે પોતાનો કોટ ને ફેંટો ઉતારીને પાસેની ખુરસી પર ફેંકયો, ને તે પોને બીજી ખુરસી પર જઇને બેઠો. તેણે આલાં ગમ ટગર ટગર જોવા માંડયું.

આલાંએ કોટ અને ફેંટા તરફ નજર કરી, અને પાછું વાંચવાનું શરૂ કર્યું.

"મેહેરબાની કરી મને જણાવશો-કહેશો કે આ બધાંની મતલબ શું?" તેહમુરસને કાંઇ કારણ સમજ નહીં પડયું ત્યારે પુછ્યું

"હોય શું? કાંઇબી તો નથી આજે."

"એ એમજ આજે બોલપર ભાર મુકીને બોલવાનું કારણ?"

તે રોજ ખાવાનું ચુલાપર મંગારે પડયું પડયું તનરીને સુકું થઇ જાર-ઘણું ખરૂં પુખરાઇ બી જાય!"

"તેમાં વાંક કોણનો?"

"કોણનો વરી? તમારો!"

"હેંએએ! શું મારો!" તેહમુરસની "પ્રસીમ અપ!" કાંઇ ખીજ્યો!

"હા, તમારો વાંક, કારણ ૭ વાગે આવશું કરીને કહી જાઓ, ને આવો ત્યારે તો સાત વાગતે!"

"રસ્તે મને ખોટી થવું પડેછ, તેને માટે બોલોછ?"

"હું શું જાણું કે તમોને રસ્તામાં શાને માટે ખોટી થવું પડેછ?"

તેહમુરસનું આજે પાકી ગયું હતું, તેથી તે ઉઠયો. તો પણ ગુસ્સો નહીં દેખાડનાં ઠંડા અવાજે બોલ્યો—" હું ધારૂંછ આજે મારાં માયજી પાસે જઇને બોલુંબી હું ત્યાંજ ખાઇશ!"

આલાં ચીનાઇગ્ની હવે છેડાઇને ઉભી થઇ— "એમ કાંઇ બનશે નહીં! હું કાંઇ તમોને ત્યાં જવા દેનાર નથી!"

તેહમુરસનો તેણીનું કહ્યું જોતોજ ઉભો! તેને હજી સુધી કાંઇજ સમજ પડી નહીં કે આજે શું બીના બની છે. આજે એને (આલાંને) શાનો 'ભુત ભરાયોછ'—" ત્યારે હું તેવણને હયાં બોલાવી મંગાવું છું!"

આલાંએબી પોતાનો રંગ દેખાડવા માંડયો તેણીનો ચેહેરો ગુસ્સાથી લાલ થઇ આવ્યો. આંખો લાલ લાલ થઇ આવી હતી.—"ખબરદાર, હું તમોને કહુંછ સાફ, તમારાં માયને મારા ઘેરમાં આવવાનું કાંઇ કામ નથી! મારા કામની વચ્ચે આવવાનું કાંઇ કારણ નથી?"

હવે તેહમુરસની ગરમ થવાની વારી આવી—" અને હુંબી કહુંછ કે ખબરદાર, મારાં માયને માટે કાંઇબી વાંકુંચુકું બોલીછ તો! મારાં માય કાંઇ કોઇનાં કામમાં કે કોઇનાં ઘેરમાં માથું મારે તેવાં નથી!"

"ત્યારે તેવણને હયાં બોલાવવાનું શું કારણ?"

તેહમુરસ બોલવા જતો હતો, પણ અચકી અટકી ગયો. તે ચુપ થઇ, ખુરસીપર પાછો બેઠો. અને જરા પટામણા સાદે કહયું—"આલાં, હયાં આવ."

પોતાનું મોંહ જરા ફેરવી આલાં તાબે થઇ. તેહમુરસ પાસે ગઇ. તેહમુરસનો તોર હજી ગુરો ન હતો. તે બોલ્યો—"હું ખુશી થયો કે તારી અક્કલ પાછી ઠેકાણે આવી. આટલું બધું કરવાનું શું કારણ છે, તે મને ખબર પડતી નથી.

આજે કાંઇ તડકામાં કેથે બહાર ફરવા થી ગઈ ને ?"

"નહીં" ટુંકમાંજ જવાબ મળ્યો.

"ત્યારે તું આજે શું કરતી'તી ?"

"શું કરે ? રોજનું કામ ! રોજનું વહી તરું ! પણ કાંઇ પુછવાનું કારણ ?"

"કારણ કે મને લાગેછ, આજે તારી તબ્યત ઠીક નથી. આજે તારો મિજાજ હાથમાં નથી !"

"રોજનાં કરતાં તો હું આજે ઘણી સારી પેઠે છું ! આજના જેવી મારી તબ્યત આગળ નહીં હતી. પરણ્યા અગાઉની પેઠે હમણાં હું ખુશી છું–સુખી છું !"

"અંહ–અઅઅ !" જાણે કાંઈ સમજ પડી હોય તેમ તેહમુરસ બોલ્યો–"એટલે? એટલે"

"એટલે એજ, કે જ્યારથી આપણે પરણ્યાંછ, નહીં, આપણાં લગનને મહીનો એક થયો થયો ત્યાર પછીથી, મારી ઉપર જુલમ પડેછ ? તમે મને દાબતા જાઓછ ? હવે મારી શુધ્ધ બુધ્ધ ભુલીછ ! એજ ?"

"કોણે જુલમ કીધો ? ને કોણ તને દબાવતું દબરાવતું આવ્યું ?

"અલબતાં, બીજું કોણ હોય ! તમોજ વળી !"

"હું હું હું હું ! તારો ધણી થઈને ?" કાંઈક આનયમીથી તેહમુરસ બોલ્યો.

તેહમુરસના આ બોલવાની ઢબ, તેમજ તેના અર્થ ઉપરથી કોઇ હોય તો સમજી જાય, કોઇ હોય તો પીગળી જાય, દયા ખાય ! પણ ના, તેહમુરસનાં દીલમાં કાંઇ ખુરું ન હતું પણ આમાં તો તે સમજી વનારે ચોરડાઇ.

"હા, ધણી થઈનેજ ! તમોએ મારો હાથ ધર્યો, મને દરેક રીતે ખુશીને સુખી બનાવવાનો કોલ આપ્યો ! તે કોલનો, તે વચનનો ભંગ કીધો ! તમોએ મારી તરફ બેદરકારી બતાવી ! મારી તમને જરાબી કદર કદર નથી આવતી ! એક દહાડો, બે દહાડા હોય તો જાણે સહમ-જવા ! પણ નહીં, રોજ ઉઠીને, ઘેરમાં આવવાનું મોડું કરીને સુનાં જેવું રાંધેલું સીધેલું બગડે ! તમારા વાંકથી બગડે ! ને પછી સારૂં નહીં થયું, માડું થયું, ઠરી ગયું, બગરી ગયું, ધુબરાઇ ગયું કરીને મને બદનામી આપે ! ખાવાનું અક્વાર કુટે ખલાસ થયું કે, ચાલ્યા હોલમાં જઇને પેતે ચોપડા લઇને બેસે ! ને ધણીઆણીને વાખાતી મુકે ! વારૂ એમણી સહ મજ્યા કે ખાધા પછી કલાક અર્ધો કલાક વાંચવા રોજનો કાઢડેતો, પણ વખતસર સરે સકારે સુવા આવવાનું પણ નહીં ? ચાલોની, 'ઉઠોની', પોઢડી જાઓની ! કરીને ધોક ધોક કરો ! પોતે ઉજાગરો કરે તેની સાથે બીજાંઓબી જાગે. તમારી ચોળી સંભાળ કરે, ને જબરદસ્તીએ ઉઠાડે ત્યારે, કેથા ધીમે રહીને સાડાઅગ્યાર બારને કેટ લીક બારનો ગમે વાગે શેક પોઢવા આવે ! અર્ધી રાત સુધી ઉજાગરો થાય, આંખનાં નેત્ર ખેંચાય ! ત્યારે પછી સહવારનાં સકારે તે કહાંથી ઉઠાય ! મોડે ઉઠયા છતાં બી ઉજાગરાને લીધે માથું ઘુમે ! જીવ થરથર ધ્રુજે ! બોલવા ચાલવા ગમે નહીં પણ ચાહ નાસ્તો થયો કે ન્યુસપેપર હાથમાં પકડેલુંજ છે ! ન્યુસપેપર ! મને તો એ જોઇને ધપરીને તાવ આવેછ ! ધિક્કાર છુટેછ ! ઉજાસ જાગસ ત્યાં સુધી એવાં ચીથરાંઓને જોવશ જાણુશબી નહીં ! જાણે ન્યુસપેપર પરજ બધો જીવ જાન છે ધક ધ્યાન છે ! જાન કુરબાન છે ! તો બૈરીનું શું કામ છે ! જો કોઇ કોઇ દહાડે સાથે ટ્રેનમાં બહાર નીકળ્યાં તો આખે રસ્તેબી તેજ હાલ ! ન્યુસપે પર આખે રસ્તે વાચવાનું ! કોઇ દીવસ હોટલમાં આઇસ્ક્રીમ ખાવા જઇએ, તો બી બૈરી સાથે બેસીને બે ઘડી ખુશ ગપ્પસેપ્પ–વાતચીતમાં વખત ગુજારવાને બદલે—બીજાં આપણા સેજા આવે તેને દેખાડે કે ધણી ધણીઆણીમાં કેવો સંપ—મેલ છે ? એકેકને કેવાં ચાહેછ ? એમ દેખાડવાને બદલે–ત્યાંબી એજ ચીથરૂં હાથમાં ! બસ જ્યાં હોય ત્યાં એ ચીથરાં–

ચીથરું—ચીથરું આગળનું આગળ ! જાણે બૈરી સાથે નથી પરણ્યા, પણ ન્યુસપેપર સાથે પરણ્યાછ ! બૈરીની જગાએ ન્યુસપેપર ચીથરું ! એવું જો હતું તો બૈરી કાધી શું કરવા ? મારી સાથે પરણ્યા શું કરવા ? કુંવારા જ કાં નહીં રહ્યા ? ને વળી જ્યારે બોલુંછ ફર્યાદ કરૂંછ, ત્યારે કહેજે તારીજ વાંક !"

આટલી લાંબી મુદ્દત સુધી મુંગે મોઢે ખમેલાં દુખની લાગણીનો ઉભરો, આલાંએ આજે બહાર પડયો. તેથી તેની છાતી ભરાઇ આવી હતી, જીવ થરથર ધ્રુજતો હતો, આંખ-માં આંસુઓ આવી ગયાં હતાં ! આવું આટલું લાગણી ભરેલું સાંભળી, તેડમુરસ તો દંગજ થઇ ગયો. તેણીનાં ચ્હેરા સામે ન જોતાં-નીચી નજર કરીને ચુપચાપ સાંભળતોજ ઉભો હતો ! " તેં મને આગળથી તેમ કાંય નહીં કહ્યું ?"

" કેટલીવખત કહી ચુકી !"

"કયારે ? "

" એક હજારને એક વાર કહ્યું હશે ! શુ સમજે કોણ ? ધક-ધ્યાનતો ન્યુસપેપર ભરેલું ! "

" શું ભરથાર-ધણી તરીકે તારી સાથ સારી રીતે નથી ચાલ્યો ? '

" નહીં !" આલાંએ દરાવથી કહયું.

"શું ઉં ઉં ઉં ! ." તેડમુરસને કાંઇક દસો લાગ્યો હોય તેમ બોલ્યો.

" હા, હું જાણુંછ કે તમે મનમાનતા પરણીને સુખી થયા ! હા, તમોને તો સુખ થયું ખરૂં. લગનથી તમોને તો દરેક વાતનું સુખ-સગવડ મળેછ ! પણ તો બી, હું નહીં ધારતી કે પરણ્યા અગાઉ જે સુખ-સગવડમાં તમો હતા તેથી વધારે-તેથી બહેતર-તેથી ચડતા પ્રકારનું સુખ તમો ભોગવતા હોવ ! તો બી તમારે મનથી તમો તો સુખી, ને સંતોષી છો. જ્યારે મારાજ બુરા હાલ થાય છે ! અરે, એમ મારી સામે જોઇને મને ડરાવો-બીવરાવો નાં મારી કુંવારી જીંદગી હજી સારી હતી. અને હવે ? આપ ઘેરનું-વહીવટ કરવાનું, ને મારી સાહી મીતીઓ પોતાના ધણી સાથે સુખ ચેનમાં ફરે હરે-વાતચીત કરે તે જોઇ જોઇ ને જળવા-બળવાનું ! મારા વિચાર પ્રમાણે તો તમે એ લગન કરીને, બુઢી માયને બદલે બદલે, તમારી ખાતર કરવા તમારૂં સુખ-સગવડ સાચવવા, જુવાન છોકરી ને બૈરી કરીને લાવ્યા. માયને રાહત આપી, બૈરીને માથે જવાબ દારી નાંખી ! માયનું ઘેર છોડી, પોતાનું ઘેર માંડયું, કે જેથી મારૂં પોતાનું ઘેર છે, એવો સંતોષ લેવાનું બને ! રાતનાં ઘેર આવે ત્યારે શેઠને માટે ખાવા પીવાનું તૈયાર રાખીને બૈરી ડોળા તાણતી વાટ જોતી બેસે !"

"પણ, આજે તો હું તેમ નથી જોતો." તેડમુરસે કડવાસથી કહયું.

"સહવારૂં પડયું કે વરી ચાહ નાસ્તો તૈયાર કરીને તમારી વાટ જોતાં બેસવાનું ! આપીસે ગયા, કે બૈરી શું ને વાત શું ? પાછા ઘેરમાં પગ મુકે ત્યારે, કાંઇક યાદ આવે ! તમે ભલે કાંઈ બીજું સમજતા હોવ. પણ હું તો એમ સમજુંછ કે એવા લગનથી બૈરી નહીં, પણ લોંડી ગુલામડી બનીને આવીછ !"

"તને ખબર નથી કે, હું તારે માટે કેટલા ભોગ આપુંછ ?" (વાંચનારે જોઇ લીધું હશે કે એકવાર કડવાસ ઉત્પન્ન થયો ત્યાં "તુંતાંપર ઝટ ઉતરી પડાય છે.)

"ને મેં શું નથી ભોગ આપ્યા ! મારૂં કેમ ?"

"તારૂં ? તેં શું ભોગ આપ્યા વળી ?"

આલાંનો મિજાજ વળી હાથથી જતો જણાયો !—"હજી તો આરતે રહીને પુછોછ તે કે ને શું ભોગ આપ્યા ! મેં મારાં વાહલાં મા બાપ સગાં વાહલાં, જેઓ મને ચાહતાં હતાં. તેઓને છોડયાં ! તમારે સારૂ તજ્યાં ! મારી ઓળખાણ પીછાણની, ને જીવે જાનની સહી મીતીઓને છોડી ! એક અજાણી જગા,

અંજાણ્યાં સેઠિમાં આવી, એવે મરૂસે આવી કે મને મારો ધણી મળશે ! ધણીનું સુખ મળશે! ધણીનાં સુખથી આગલાં સુખનું દુખ ભુલાશે ધણીનાં સુખ આગળ બીજું બધું રદ થશે !"

"અને મેં તને દુખી કીધી ?" તેહમુરસે જરા આણુકા કીધા.

" પરણીને તમારે ઘેર–આ ઘરમાં આવી ત્યારે મને માલમ પડ્યું કે આખા દહાડાનાં ચોવીસ કલાક વચ્ચે ફકત ત્રણ ધમ દઇને ત્રણ કલાક તમારી હાજરીમાં રહેવાનું ! તમારૂં સુખ જોવાનું ! અફસોસ આવી રીતનું !–બીજાની બૈરીની દરકાર કર્યા વગર, પોતાનુંજ ફેડવાનું પોતાનુંજ સુખ જોવાનું મળી શકશે !"

"વેલ, ત્યારે હવે તું શું કહેવા કરવા માગેછ ? તારી એવી મરજી છે કે તારે મહીરે જ્યાંથી જે સુખમાંથી હયાં દુખમાં આવી, તે સુખ જોવા પાછી જવા માંગેછ?" હવે તેહ મુરસે તેણીને "એસેન્જ કરી"

આલાં ચુપ રહી.

" તારી મરજી હોય, તારી જવાની ખુશી હોય તો જા " તેહમુરસ બોલ્યો.

આલાં ગુસ્સાભેર ઉઠી. અને " આહ " કરી એક હાય મારી.

' જો તને મારી ઉપર વ્હાલ–પ્યાર ન હોય, મને ચાહતાં બંધ પડી હોય, તો જબરદસ્તીથી સાથે રહેવું બેવકુફી ભર્યું છે." તેહમુરસ ' ચોગા ' મુકવાનું ચાલુ રાખ્યું.

" તમારૂંજ દીલ મારી ઉપરથી ઉઠી ગયું છે. ! તમોજ મને ચાહતા બંધ પડી ગયા છો ! તમોજ હવે બૈરીથી ધરાઇ ગયા દેખાઓ છો !"

" નહીં, હું તો જેમ હંમેશ ચાહતો આવ્યોછ તેમ હજી બી ચાહું છું."

" ત્યારે તમો મને મુદ્દલ ચાહનાજ નહીં ! ચાહતા હતે તો આવી રીતે નહીં ચાલતે !"

" ચાલ, પંચાતી છોડ, ને તારી મરજી પડે તે કર !"

" ત્યારે તમે કબુલ કરોછ કે મને ચાહતાજ નથી ? ત્યારે મારી સાથે પરણ્યાજ શું કામ ? કહોની, મારી સાથ શાદી કીધીજ શું કામ ?"

" હું પરણ્યો–મેં શાદી કીધી, તે એવુંજ માનીને, કે જેવી આજે છે, તેનાં કરતાં જુદીજ કીસમની સ્ત્રી તું નિવડશે !" તેહમુરસે બી ઉશ્કેરાઇને જવાબ આપ્યો.

આલાંને જાણે એક ફટકો લાગ્યો હોય તેમ " ઓહ ! " નાં નિસાસા સમેત તે ઓરડો છોડી જવા ઉઠી–"હવે બસ, ઘણું થયું તમારી સાથે.–તમારાં ઘેરમાં–એક દહાડે બી હું રહેવાની નથી. હવે રાત પડી, ને મોડું થઇ ગયું, તેથી હવે હમણાં તો હું તમારા માયજી આગળ જઇને તેવણને ત્યાં રાત તોડી પાડશ, ને સહવારે, હું મારે મહીરે ચાલી જવશ." એમ બોલી જુસ્સાભેર જવા ઉઠી.

" પણ, મારાં માય થઇને, મારી તરફદારી કરશે કે તારી ?" તેહમુરસે જરા જોરથી બોલી, તેણીને જતાં જતાં સંભળાવ્યું.

એટલામાં મીસીસ ચીનાઇ તેહમુરસના માયજ ત્યાં " શું છે ? એ શાનો એમ એકસો એકસો મોટેથી બોલતોતો" કરતાં આવી લાગ્યાં.

તેહમુરસ ધડકતી છાતીએ, પોતાનાં માયનો હાથ પકડીને તેવણને સોફાપર લઇ જઇને બેસાડયાં અને પોતેબી તેવણની પાસેજ બેઠો.

"આજે કોણ્ કમબખ્તનું મોંહડું જોયું છે કે, આવો ખરાબ, બરગસ્તે દહાડો કાહડ્યો ! આજે માયજી, ઘણું નરસ થયું છે ! બુરૂ થયું છે ! ખરાબ, કમનસીબ બનાવ બન્યો છે !

"પણ શું થયુ બેટા ! શું બનાવ બન્યો તે તો કેહ ?"

"આજે હમો બેઉ જણે ઝઘડો કીધો છે. એણે મને તરેહવાર કહ્યું! જે ગમે તે બોલી, ને વલી રૂસાઇને ચાલી જાય છે અને આજની રાત તમારે ત્યાં રહેવાનું કહીને ચાલી ગઇ!"

"ઓ, ખોદાયજી! એટલું બધુ શું થયુ? શાને માટે થયું?"

"મનેબી, મને પોતનેબી ખબર નથી એણે મારી સામે તરેહવાર તોહમત બોહતાન મુક્યાં! હુ તો ધારૂંછ કે કોઇ ચીથરાં જેવી ચોપડી વાચ્યાંથી એનું ભેજું ગયું હશે!"

"અરે, આજકાલ નીકલતાં ચોપાન્યાં ઓનાં ચીથરાં બરેરે? હું તો જ્યારે જુવાન હતી. ને પરણીને–"

"બસ કરો, માયજી, એ બધું રેહવા દો! ને એનો વિચાર કરો. એનો કાંઇ રસ્તો કરો. એનો કાંઇ તોડ ઉપાય કરો જો કે તમને અમારી વચ્ચેના–ધણી ધણીઆણીનાં ઝઘડાની વચ્ચે લાવવાં નહીં જોઇયે પણ શું કરૂં? હું તમોને મારાં વાહલાં આવતરને નહીં કહુ? એ તો બોલતીતીકે, તમોને સાસુને વચમાં પડવા દેવા નથી માંગતી!"

"મને વચમાં આવવા નથી દેવાની? ઓ, ખોદાયજી! કેટલુ નગુનાપણું! કેટલો ઉપકારનો બદલો અપકારથી! મેં તો–"

"હા, હા, મયજી હુ જાણુંછ તમોતો એની સાથે ઘણી સારી રીતે વર્તયાં. વહુને પોતાની અંગત દીકરી પેઠે ચાહી, ને સારીજ સલાહ આપતાં રહયાં પણ એનાં માથાંમાં એનાં ભેજામાં પેલા જુદાજ વિચારો ભમે છતી? (દાંત કચકચાવીને) પેલી કોઇ ચોપડી આહ, તેનું કંગાળ ચીથરૂં મારા હાથમાં આવે કેની, તો ચુહલાનેજ સપુરદ કરૂં! હવે જુઓ એણે મારી આંગળ શું કહયું તે. એ બોલી કે હું એની ઉપર ઘણોજ જુલમ પાડુંછ દખાવું છું! અને કેટલા દહાડા થયાંનો ભાગેજ એની સાથે બોલતો વાત કરતો હોઉં! તમે શું પાર્યું માયજી, હંઅ! તમે શું સમજયાં?"

મીસીસ ચીનાઇ જો કે બુઢાં થયાં હતાં તો પણ પોતાનો રમુજી સ્વભાવ સદંતર મુકી બેઠાં નહતાં. તેવણે કાંઇક રમુજથી કહયું "જોની, દીકરા, હું તો એ કહુંછ કે જ્યારે હું તુને કાંઇ પુછતી હતી, ત્યારે તું તેનો તડનેફડ જવાબ દેતોતો! શું જવાબ આપવો તેનો વિચાર તને કરવો પડતોતો નહીં. એને જવાબ આપ્યોજ હશે!"

"ત્યારે નહીં? શું ચુપ બેસું? તેણે કાંઇ યાદ કરતી હોય પોતાનું કપાળે પસવાર્યું "હમણાં જરા મારો જીવ ઠેકાણે નથી માયજી! હું વિચાર કરી શકતો નથી. મને સમજ નહીં પડતી. હું અજબ થાઉંછ કે એ શું કરતી હશે? તમે ધારોછ કે કાંઇ કાંઇ જીવ પરતો નહીં કરે? મારી સાથે બોલતીતી ત્યારે આજે એનો ચેહેરોજ કાંઇ ઔર તરાહનો, ને ઝનુની દેખાતો હતો. તમે એમ ધારોછ કે પોતાનાં જીવને હાંની કરશે?

"નહીં હું ધારૂંછ કે એવું ગાંડું–ઘેલું કાંઇ કરશે નહીં. એક કલાકની વાતપર તો હું એની આગળ આવી ગઇ હતી! ત્યારેતો મજેહ તરેહથી મારી સાથે, સારી રીતે વાત કરી હતી."

"હેં એ? શું તમો એક કલાક ઉપર આં આવી ગયાં હતાં?"

"હા,—"મીસીસ ચીનાઇએ કાંઇક ધ્રુજતા અવાજે કહયું.

"અને તે વખતે મારે સારૂં કાંઇ તમારી આગળ બોલીતી?"

"હા. તારે વાસ્તે બોલી ખરી, પણ તેમાં એણે કાંઇ ખોટું તો નથી કીધું, ખરૂં કેની?"

"વારૂ, પણ મારે સારૂ શું બોલી? મારે સારૂં શું કહ્યું ?"

"તારૂં બધું દાસ્તાન ફરી સંભળાવ્યું."

"અને તે શાને માટે ફરી સમજાવ્યું? તમો કાંઇ અંજાણ્યા છો? જાણતાં નથી?"

"હું તો ધારૂછ કે તારે માટે હું શું ધારૂછ, મારો કેવો વિચાર છે તે જાણવા માટે, હુંબી એનાં વિચાર સાથે મલતી થાઉંછ કે નહીં તે જોવા માટે?"

"તે શું તમે હા કહ્યું? તમો એનાં વિચારો સાથે મળતાં થયા?"

"હા, તદ્દન."

"ત્યારે એણે પોતાનો વિચાર ઝડપથી ફેર ગ્યો હશે." આલાં જે બારણેથી બહાર ગઇ હતી ત્યાં ઝુડપથી, દીલમાં કાંઇક શંકાથી-નજર કરી કહ્યું આજે એને કાંઇબી થયલું હોવુંજ જોઇએ. એ મારી આગળ બોલી નહીં તો શું થયું, પણ–" તેણે વિચારવંત રૂપે પોતાનાં હોઠપર આંગળી મુકીને—"જઇને જોવું જોઇયે!"

તેહમુરસ બહાર ગયો. અને થોડીજવારમાં આલાં બીજે દરવાજેથી અંદર દાખલ થઇ. તેણી તૈયાર થઇને બહાર જવાને માટે હાથમાં 'હેન્ડ બેગ' લઇને આવી હતી. અને પોતાની સાસુ ને પાછાં આવેલાં જોઇ—"ઓ! તમે ત્યાં!"

મીસીસ ચીનાઇ કાંઇ બોલ્યાં નહીં, પણ આલાં ગમ જોયું.

'ત્યારે આખરે એવણે તમોને બોલાવી મંગાવ્યાં ખરાં! કોણ પાસે!"

"હું હમણાંજ આવી. ફરી વિચાર કરતાં મને બીક લાગી કે કાંઇ એમાંથી બોરતું દેર થઇ જશે! તેથી તુંને ચેતાવવા પાછી આવી, કે મારી સલાહ પ્રમાણે નહીં કરે. વખતે બકરૂં કાઢતાં ઉંટ પેસે.'સે'ને ગઇ પુન, ને બો આઇ ખસમ વારી વાત થાય!"

"પણ હું તો હવે હવાં નથી રહેનાની! હુંતો મારે મહીરે જનઉંછ. આજની રાત તમારા ઘરમાં તોડી પાડીનેસહવારમાં જઇશ."

"પણ માઇ ઘેર તો હમણાં તણે ઉપર થઇ ગયું છે. ઘરને ચુનો દેવડાવુંછ, તે બધો સામાન વેર વિખેર પડેલો છે! ઘોડ્યા બિછાનાં પરતો મણ મણ કચરો એકઠો થયો છે!"

આલાં નિરાશથી તટાર ઉભી રહી શકી નહીં. તેણીએ ખુરસી પકડી લીધી. અને જાણે ઓય બેહોંશ બની જતી હોય તેમ–"આહ!" કરીને એક સરદ હાય મારી.

"જો. દીકરી. મારૂં કહ્યું માનીને, કંઈ બી કરીને આજની રાત હપાંજ તોડી પાડ. ચનું ખરૂ એ ઠેકાણે આવી જશે! ને તને સમજાવી લેશે!"

"નહીં હવે તેમ બનતું મુશ્કેલ છે!"

"શું? ત્યારે ખરેખર તું તારે મહીરે જવાજ માંગેછ? તું એનાથી છુટી થવાજ માંગેછ!"

"હા, ખરેખર."

"પણ તેં તો અગપો દમ ભરાવવાનું કહ્યું હતું"

"હા, પણ મેં બી મારો મિજાજ ખોઇ દીધો. હું બી ઝીદપર આવી ગઇ! હું તો જાણતી હતીજ, કે મારો મિજાજ હાથથી ગયો એટલે થઇ ચુક્યું. અને પછી એવણે તરેહવાર બોલ્યા તે હું સાંખી નથી શકવાની, ભુલવાની નથી, માફ કરવાની નથી. ખરૂં પુછો તો મને પાખરૂં પકડીનેજ બહાર કહાડવાની બાકી રાખી—એવણેજ મોહડે ચહડીને કહ્યું કે તારે મહીરે જા. ત્યારે મેં કહ્યું કે હું તમારે ઘેર પહેલાં જવશ. એવણે ત્યારે મને કહ્યું કે તમો મને રાખશો નહિ, બોલાવશો નહીં!"

"કારણ. એને ખબર છે કે હમણાં હું ઘેરને ચુનો દેવડું છું. જ્યારે ચુનો દેવાતો હતો ત્યારે એને ગમતુંજ નહીં, અને પોતાની કલબમાં જઇને સુતો'તો."

"ત્યારે મને સમજ નહીં પડતી કે હું શું કરૂં. પણ હું હયાં તો રહી શકતી નથી."

તેઓનાં કાનપર કોઇનાં ઝડપથી આવવાનાં પગલાં સંભળાયાં. અને બીજી પળે તો તેહમુરસ બહારથીજ પુકારતો આવ્યો "એતો ચાલી ગઈ! માયજી હાથમાં એક બેગ લઇને બહાર નીકલીછ. ! મને છોડીને ચાલી ગઇ, માયજી! હવે ફરતાં પાછી નહીં આવશે. મારોજ વાંક છે. મારા કાંઇ ભેગ લાગા કે મારેથી બોલાઇ ગયું? મેંજ એને ચાલી જવા કહ્યું!" તેહમુરસ જોરસામેર અંદર આવ્યો હતો અને પોતાની નિરાશીને લીધે આણીગમ પેલીગમ ઓરડામાં નજરનહીં કરતાં, પોતાની મા પાસેજ ધપદેતો બેસી ગયો અને પોતાનો જુસ્સો ખાલી કીધો.

"ચાલ, હવે પણું થયું! બસ કર! ઘેલા છોકરા! અને જરા તારૂં માથું ઉંચું કરીને જો, પેલી શું તારી બૈરી. જો તારી સુધ્ધ ઠેકાણે રાખીને બહારથી આવતાં સાથજ, આણીગમ પેલીગમ જોયું હતે તો, એ તારી નજરે પડતેજ! તમારાં મોઢનો આવો હાલ જોઇને નોકર શું વિચારે! તે લોક શું સમજે! ને આણીગમ નજર કર, એતો ક્યારની આંખ પાણી કરી રહી છે! રડી-ઝરી રહીછ! ને તને પાછી મળવા માટે તલપી રહીછ!"

"આલાં!" તેહમુરસ બોલી ઉઠ્યો.

"તેહમુ!"

તેઓ બેઉ પાછાં એક થયાં-એકેકને ભેટયાં.

"મેંનો તને અમથું કહ્યું હતું-ખરે રીતે નહીં કહ્યું હતું-હું કાંઇ તને ચાહતાં બંધ પડયો નથી, આલાં. તને પાછી મહીરે મોકલવા નથી ચાહતો. તું ત્યાંથી જાય તે જોવા હું રાજી નથી."

આલાં કાંઇ બોલવા જતી હતી. પણ મીસીસ ગીનાઇ વચ્ચે બોલી ઉઠયાં-"હું જાણુંછ, આલાં, કે તું બી કહેશે કે મારો બી જવાનો નહીં થયો તો! નહીં, તું તો જવા તદન તૈયાર થઇને આવી હતી. તું, દીકરા, (તેહમુરસ ગમ ફરીને) બહારથી અંદર આંદર આવ્યો, ત્યારે એણે મને કહ્યું કે મહીરે ચાલી જાઉંછ. અને ખરૂં પુછો તો એ બધી ભાંજગડ મારાથી ઉભી થઇ છે!"

"તમારાથી, માયજી?"

"હા, અને હું ખુશી છું કે એ ભાંજગડ મેં શરૂ કરાવી. કદાચ હવે તને એથી નસીહત મલશે. તું કાંઇ શીખ્યો હશે. હું પોતે બી એક વખત જુવાન હતી. જરા બેવકુફ બી હતી. અને મેં એવી બીં જુવાન છોકરાઓને જોઇછે-જાણીછે, કે જેઓએ પોતાના ધણી ઉપર, પ્યાર અને લાડમાં આવી જઇ, પહેલાંથી-પહેલે ઘરથીજ, કાબુ-દાબ નહીં રાખ્યો. તેથી તેમનાં ધણીઓ વિખરાઇ ગયા. તને ખબર છે, બેટા, કે તું બી વિખરાઇ ગયો છે? હા, તું બી વિખરાયો છે. વગર નાથનાં બળદની પેઠે, પોતાનીજ મરજી પ્રમાણે વર્તી-પોતાનીજ મરજી પ્રમાણે બીજા બી ચાલે તેમ ચાહ્યું! ખરૂં કહું તો તારી પોતાનીજ મરજી પ્રમાણે-હુકમ પ્રમાણે બીજાઓ ચાલે, તારી મરજી, ને હુકમને બીજાઓ બી માન આપે-તાબે થાય, તેમ આજ સુધી તું ચાલતો આવ્યો છે. કુંવારો હોય ત્યારે તો પોતાના બેટા ઉપરનાં પ્યાર-વહાલને લીધે, એક માય તો લઇ ચલાવી શકે, તેથી વહણાઇ જાય. પણ પગમાં બેડી પડી-પરણ્યા પછી તો, એવી ચાલ-એવી વર્તણુંક, ભાગ્યેજ વહણાઇ જાય છે. હા, જો બૈરી સમજુ હોય છે, તો બીચારી ફેરતો નહીં થાય, તેની બીકને લીધે મુંગે મોહડે ખમ્યા કરે. પણ સર્વની હદ હોય છે. ખમાય ત્યાં સુધી તો ચલાવ્યા કરે, પણ જ્યારે તેની હદ આવી ગઇ ત્યારે જેમ છેવપર આવેલી બીકણ બીલાડી પણ વિકાલ વાઘણ જેવી બને છે એવીજ દશા તારી આલાંનો આવી હતી. ખમાયું ત્યાં સુધી ખમ્યું અને હદ થઇ ત્યારે જ તારો સાંગે થઇ તેના બેટા હવે નમાડ્યું. તને બી આજે એક સંઘ નસીહત મલી છે.

બિરબલ ચરિત

(ગતાંકથી ચાલુ.)

ગુલશન માટે ખાસ.

જુદાં જુદાં સાધનોપરથી લખનાર—પાલનજી બરજોરજી દેશાઇ.

બીરબલના શત્રુઓએ એકવાર તો પાદશાહની મંદમદિવાન રાણીને ઉશકેરીને હિંદુને બદલે મુસલમાન વજીર નેમવાનું છટકું માંડીને ફજેત થયા હતા—રાણી રોતે તેમાં હાર પામી હતી, તોપણ હજુ તેઓ ધરાયા નહિ, અને એજ રાણીને ફરીથી ઉશકેરીને તેણીનાજ ભાઇને વજીરાત આપવાની પાટી ભણાવી પાદશાહ આગળ મોકલી. અકબર જેવો ડાહ્યો અને સમજુ પાદશાહ મોગલાઇ તખ્ત ઉપર કોઈ બિરાજી ગયો નથી. તે નામદાર સઘળું સમજતો હતો. રાણીનાં ફેલ અને મકર તે એક લેહજામાં પામી ગયો. બીરબલને ખસેડવા માટે દલીલ એ હતી કે તે મૂર્તિપૂજક હતો, અને તેના હાથ તળે કામ કરવાને અલ્લાહને માનનારા મુસલમાનો રાજી નહતા. રાણીને પુછવામાં આવ્યું કે આ મૂર્તિપૂજકની જગ્યા રાખે એવો કોણ્યુ છે! ત્યારે તેણીએ તરત ઉત્તર દીધો કે તેણીનો ભાઇ અને પાદશાહનો સાળો અમીર ઉલ ઓમ્રા શેખ હુસનખાં!

પણ તેનામાં બીરબલ જેટલી અકલ ક્યાં છે? તે તો બેવકુફ છે. તેને બોલતાં પણ ક્યાં આવડે છે? મારા વરસોના અનુભવી અને આલ્હેશ વજીરને ખામખા તારા આવા એહમક ભાઇને ખાતર હું રજા આપીશ નહિ." પાદશાહના આ જવાબથી રાણીને ગુસ્સો ચડ્યો અને તે રીસાઇને ચાલી ગઇ."

પણ એટલેથી વાત અટકી નહિ. રાણીએ ફરી ફરીથી એની એજ વાત રજુ કર્યા કીધી, જેથી આ દહાડ ચતુર સાલેજી કેવા બુદ્ધિશાળી છે તે પોતાની રાણીને દેખાડવાની મતલબથી અકબરે એકવાર તેને દીવાનગીરી આપવાનો ઠરાવ કીધો. તેણે એક તરફથી રાણીને કબુલત આપી કે આવતી કાલથી તારા ભાઇને વજીરાત મળશે, જેથી તેણી અને તેનો ભાઇ તથા સર્વ મુસલમાન દરબારીઓ અને અધિકારીઓ ખુશ ખુશ થઇ ગયા. બીજી તરફથી પાદશાહે બીરબલને ખાનગીમાં કહ્યું કે "તારે થોડાક દિવસ

બીમારીનો સબબ બતાવીને ગેરહાજર રહેવું. રાણીના કંટાળાનો મને એક ઇલાજ સુઝયો છે. હું તેને અને સર્વ આલમને દેખાડી આપવા માંગું છું કે મારાં રાજ્યને ધણી બીરબલ સિવાય બીજો એક વજીર અનુકુળ નથી."

બીરબલ બીજે દિને ઘર રહ્યો, અને પાદશાહે દરબાર ભરીને પોતાના સાલેજીને દીવાન નેમ્યો. મુસલમાનોની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહિ. દીવાનની ખુર્સી ઉપર ચઢી બેસી નવા વજીરે ન્યાય ચૂકવવા માંડયો, જેમાં ઘણી વાર કાચું કપાતું અકબરે તથા દરબારે નજરે નજર જોઇ લીધું.

આ રીતે થોડાક દિવસ જેમ તેમ ગયા બાદ પાદશાહે નવા વજીરને ભર દરબાર વચ્ચે ફરમાવ્યું કે "ચાર ચીજોની બહુ જરૂર છે, વાસ્તે એક અઠવાડિયામાં તે હાજર કરવી. તે ચીજો આઃ—૧ લી–સબરસ, ૨ જી–સબજીવ, ૩ જી–નિમકહલાલ અને ૪ થી–નિમકહરામ."

પાદશાહનો હુકમ થયો એટલે તે બજાવવો તો જોઇયે. જો નહિ બજાવી શકાય તો દીવાનગીરી જાય, રૂસ્વાઇ થાય, ફજેતી જોડે ઘરબાર તારાજ થાય, એટલુંજ નહિ પણ વખતે વખતે જીવ પણ જાય. એટલા માટે વજીરે આખાં રાજ્યમાં આ ચારે જીનસો બાબે ગાંધીઓ અને હકીમો તથા વૈદો વગેરેથી તલાસ કરાવી, પણ ચારમાંની એક પણ જીનસ મળી શકી નહિ. અફસોસ!

એમ કરતાં સાત દિવસ પુરા થયા. બીજે દિને દરબારમાં પાદશાહને જવાબ દેવાનો હતો. વચ્ચે માત્ર એક નાની સરખી રાત રહેલી હતી. હવે કેમ કરવું! સાલેજી રાણી સાહેબની સલાહ લઇ ચૂકયા હતા; પોતાની કોમવાળા અમીર ઉમરાવોની સાથે મસ્લેહત કરી પરવાર્યા હતા; પણ તેઓ સર્વની સઘળી ધાંધળ ધરપચ્ચીનાં મતલબ બર આવી નહિ; પાદશાહે માંગેલી જીનસોનો પતો મળ્યો નહિ. ત્યારે હવે? પણ રાણી ડાહી હતી. તેણીએ એક ઇલાજ સૂચવ્યો અને તે છેલોજ ઇલાજ હતો. અઠવાડિયું ખલાસ થયું નહોત તો નવા દીવાનજીને ઇલાજને થોકડે મારત. પણ હવે તે અજમાવવાને એકદમ તૈયાર થયા. બહેનની શિખામણ માનીને તેઓ બીરબલને પુછવા ગયા.

માજી વજીર પોતાનાં મકાનમાંજ હતો નવા વજીરને આવતો જાણી તે સામો લેવા ગયો અને માનઅકરામ આપી બેસાડયો, પણ બેસવાને બદલે તો દીવાનજી બીરબલને પગે પડયા, અને પોતાની મુશ્કેલી જાહેર કરી ફરગરીને કહ્યું કે "રાજાજી, આપજો મને આ મુસીબતમાંથી છુટવાનો ઇલાજ નહિ બતાવો તો કાલે જાન જવાનો."

બીરબલે તેને ધીરજ આપી. ચાલી ચલાવીને પોતાની મદદ માંગવા આવેલા શત્રુનો તુચ્છકાર કરવામાં ગેરલાભ છે, પણ તેને રીઝવવામાં બેવડો લાભ છે, તો પણ બીરબલ બંધો હતો. તેણે જોયું કે છટકામાં ઉંદર સપડાયો છે માટે તેને જરા રમાડયા વિના છોડવો નહિ. તેણે ઉપલી ચારે જીનસો દીવાનને વેચવા માગી અને તેના એક લાખ રૂપિયા કીમત ઠરાવી.

નવો દીવાન તરત ઘરે દોડયો અને એક લાખ રૂપિયા લાવીને તેજ બીરબલ આગળ ઢગલો માર્યો. એ રકમ ગણી લઇને પછી બીરબલે તેને બે દાબડી આપી અને કહ્યું કે "એમાંની એકમાં" સબરસ " અને બીજીમાં " સબજીવ " છે. ત્રીજી અને ચોથી જીનસ વિશે પાદશાહને અરજ કરવી કે તે બીરબલ કને છે માટે તેને બોલાવીને સ્વાધીન કરો".

બીજે દિને દીવાનજીએ પાદશાહના સવાલના જવાબમાં બે દાબડીઓ રજુ કીધી, જેમાંની એકમાંથી મીઠું અને બીજીમાંથી પાણી નિકળ્યું. સર્વ રસોમાં ઉત્તમ નિમક છે; અને સર્વ જીવનું પોષણ કરનાર પાણી છે. પાદશાહ મનથી સમજ્યા કે આ વસ્તુઓ બીરબલની બુધ્ધિ વિના બીજા કોઇથી પેદા કરી

શકાય નહિ. અને જ્યારે બાકીની વસ્તુઓ થકી દેવાનજીએ કહ્યું કે તે "બીરબલ કને છે" ત્યારે અકબરની પૂરે પૂરી ખાતરી થઇ.

જ્યારે બીરબલને તેડી મંગાવ્યો ત્યારે તે પોતાની જોડે એક કુત્રાને લેતો આવ્યો. પાદશાહે તેને પુછ્યું કે "દીવાનજી કહે છે તે બે જીનસો 'નિમકહલાલ' અને 'નિમક હરામ' તારી કને છે તે હાજર કર." બીરબલે તરત પેલા કુત્રાને હાજર કરી કહ્યું કે "આના જેવું નિમકહલાલ જગતમાં કોઇ જડનાર નથી"

અકબર—અને નિમકહરામ?

બીરબલ— આ તમારી પાસે બેઠો છે તે.

અકબર—કોણ, મારો જમાઇ ! એ નિમકહરામ ?

બીરબલ—હા ખુદાવંદ, જમ અને જમાઇ તે એકજ બને નિમકહરામ. જમથી સદા આપણ ડર રાખિયે છિયે—પરમેશ્વર કરતાં તેનો ડર વધારે કરિયે છીયે—તેછતાં તે આપણો થતો નથી, રેહેમ કરતો નથી, ને આપણને ઘસડી જાય છે. એ જેવો નિમકહરામ તેવોજ જમાઇ પણ ?

અકબરે દીવાનજીને ધમકાવીને પુછવાથી તેઓએ કબુલ કીધું કે આ સર્વ જવાબો તેને બીરબલેજ સિખવ્યા હતા. પાદશાહે સર્વ દરબારીઓ તરફ ફરીને કહ્યું કે "હવે તમારી ખાતરી થઇ હશે કે વજીરાત ચલાવવા માટે વધારે બુધ્ધવાન કોણ છે. આજથી બીરબલને હું પાછો તેના અસલ ઓધા ઉપર મુકરર કરું છું, અને હવે ફરીથી જેવી ઘણી મહમદિયાન દીવાનને નેમવાનો સખુન કહાડશે તેને બારી સજા ફરમાવ્યા વિના રહીશ નહિ"

બીરબલ દીવાનની ખુરસી ઉપર બિરાજ્યો એટલે પાદશાહે તેને કહ્યું કે "તું કહે છે કે જમાઇ નામે નિમકહરામ છે ત્યારે શહેરના સર્વ જમાઇઓને સુળીએ ચઢાવ !"

બીરબલે મોટો ખર્ચ થવાનું બહાનું બતાવ્યું પણ ગમે એટલો ખર્ચ કરવાની જ્યારે પરવાનગી મળી ત્યારે તેણે ફાંસીનાં લાકડાં તૈયાર કરાવા માંડયાં. દરબારીઓ, અમીર ઉમરાઓ અને વજીરોના જમાઇઓ હવે બીધા. તેઓ સમજ્યા કે હવે મુઆ છુટા. કાંઇબી કરીને બીરબલને સમજાવી લેવા અને તેની સાથે દોસ્તી કરી નાંખવાને આતુર થયા. જેને જે મલ્યું તે લાવીને બડા વજીર આગળ લાવી મેલ્યું બીરબલને ત્યાં તો હવે ટંકસાળ ચાલી. રૂપિયાના ઢગલા થવા માંડયા કંઇપી તદબીરથી જીવ બચાવવાની સર્વેએ અરજ ગુજારી અને બીરબલે તેમને છાતી એ હાથ આપી રવાના કીધા.

વજીરને ગમે એટલો ખર્ચ કરવાની છુટ હતી માટે તેણે ઘણી ખરી સુળીઓ જ્યારે લાકડાની બનવાવી, ત્યારે થોડીક લોખંડની, થોડીક પિત્તળની, એક રૂપાની અને એક સોનાની પણ ઘડાવી તૈયાર રાખી. પછી તે સર્વ જોવા માટે પાદશાહને તેડી ગયો. અકબરે જાતજાતની ફાંસીઓ ઉભી કરાવવાનું કારણ પુછ્યું ત્યારે બીરબલે આ મુજબનો ખોલાસો કર્યો:— "જેહાંપનાહ, આ લાકડાંની સુળીઓ ગરીબ લોકના જમાઇઓને માટે છે; લોઢાંની શેઠ સાવકારોના જમાઇઓ માટે, ત્રાંબાની સરદારોના જમાઇઓ માટે અને પિત્તળની અમીર ઉમરાઓના જમાઇઓને લટકાવવા માટે છે."

પાદશાહ—ત્યારે આ બે, રૂપાની અને સોનાની કોને માટે ?

બીરબલ—રૂપાની મારે માટે, ખોદાવંદ, અને સોનાની આપને માટે !

પાદશાહે—તારે અને મારે માટે કાંય !

બીરબલ—હું મારા સસરાનો જમાઇ છું, અને તેમ આપ પણ આપના સસરાના જમાઇજ છો કે ની, મહારાજ ?

અકબર હસી પડયો, અને સુળીની વાત માંડી વળાઇ.

(અપૂર્ણ)

ગુલશન.

Gulshan.

અધિપતિ—ભાગળવા.

'Head office —NAVSARI.
Bombay office—c/o Manek Printin Press
Grant Rord.

London' agent—Messrs E. W. Harwood & Co; 21 Warwick Lane, London, E. C.

હેડ ઑફીસ —નવસારી
મુંબઈ " —કેર ઑફ માણેક પ્રિંટિંગ પ્રેસ ગ્રાંટ રોડ
લંડન એજંટ —મેસર્સ ઇ. ડબલ્યુ હારવુડ એન્ડ કો૦ ૨૧, વોરવીક લેન, લંડન, ઇ. સી;

(પુસ્તક ૫ મું) ડીસેમ્બર ૧૯૧૩ અંક ૧૨.

સાંકળ્યું.

શેહેનશાહ અકબર

[હિંદુસ્તનનો નૌશીરવાન—આદીલ.]

ગુલશન માટે ખાસ.

લખનાર—દાદી એ. તારાપોરવાળા.

(દોહરા.)

અકબરશા' દિલ્હીપતી, ગુણિયલ ગરિબનવાજ;
દુશ્મન થા નર દુષ્ટકા, સચ્ચેકા સરતાજ.
અપની રૈયતકે લિયે, અનહદ રંજ ઉઠાઇ;
શાહ નર થા એક તું, સચ્ચી કિર્તિ બઢાઇ.
ઇનસાફી દેખા નહીં, આયસા કોઈ મહાન;
અમર બના ઇતિહાસમે, હિંદી નૌશિવાન!

(એક ગુર્જર લેખક.)

દિલ્હીના મોગલ વંશનાં મહા પ્રતાપી શેહેનશાહ અકબરનાં બાપનું નામ હુમાયુંન અને દાદાનું નામ બાબર હતું.

અકબરશાહનો જન્મ હુમાયુન બાદશાહની એક માનીતી રાણી બેગમ મરિયમ બકાનીને પેટે તા૦ ૧૫ મી અકટોબર ૧૫૪૨ ને દીને અમરકોટનાં કિલ્લામાં થયો હતો.

આ વખતે હુમાયુંન બાદશાહની પાછળ તેના શત્રુઓ લાગેલા હોવાથી તે નાસભાગમાં પડેલો હતો. આ નાસભાગ દરમ્યાન જન્મ થવાથી તેની સુંદર બેગમ વધી પડી, પણ પોતાની બેગમે એક રાજવારસ જણ્યો જાણી તે ઘણો હરખાઇ ગયો અને પોતા કને એક કસ્તુરીનો ગોટો હતો તે ફોડી પોતાના ચોક્ક વિશ્વાસુ સાથીઓને વધામણી આપતાં તેણે દુઆ ચાહી કે "જેવી આ કસ્તુરી પમરે છે તેવો આ બેટો પમરજો." સુચોઘડિયે ચાહેલી બાપની આ દુઆ બેટાને ફળ્યા વિના રહી નહીં.

અકબર બચપણથીજ હિંમતવાન, સખી અને બાહોશ જણાવા લાગ્યો. બાદશાહ હુમાયુનનાં સરદારોનાં પોતાની ઉમરનાં છોકરાઓ જોડે બચપણમાં ખેલતાં તે હમેશાં તેઓની સરદારી લેતો અને આ નાનકડો સીપેહસાલાર તેઓ જોડે એવાં માયાળુપણાંથી વરતતો કે દરેક જણ તેના હુકમને તાબે રહી તેની મરજી મુજબની રમતો ખેલતા હતા.

એની ચાલાકી જોઇ ૧૧ વર્ષની ઉંમરે હુમાયુને એને પોતાના એક વિશ્વાસુ સરદાર જોડે લશ્કરનો વડો ઠરાવી લડાઇમાં મોકલ્યો, જે લડાઇ અકબર જીતી આવ્યો અને લડાઇમાં કીંમતી લૂંટ લાવીને પોતાનાં બાપનાં પગ આગળ મુકી.

તા૦ ૨૪ મી જાનેવારી ૧૫૫૬ને દીને અકબર ઉપરથી એક અચબુચ આફત આવી પડી. હુમાયુંન બાદશાહ પોતાના રાજ મહેલનાં દાદર ઉપરથી ઉતરતાં અચાનક પગથિયું ચુકવાથી પડી ગયો અને માથામાં મજબુત વાગવાથી અકસ્માતિક મરણ પામ્યો, જેથી માત્ર ૧૪

ષોંની વચ્ચે અકબરને તખ્ત ઉપર આવવું પડ્યું.

તેણે રાજ્યનો સઘળો કારભાર પોતાના બાપનાં વિશ્વાસુ વઝીર અમીર બેહેરામ ખાનનાં હાથમાં આપ્યો. થોડુંક સુધી બેહેરામે પોતાનો અમલ ઠીક રીતે ચલાવ્યો, પણ તે પછી તેણે આપખુદ સત્તા વાપરવા માંડી. તે એટલે સુધી કે બાદશાહ અકબરની રજા વગર રાજ્યના કેટલાક નામાંકિત અમીરોનાં ડોકાં વઢીક છટકારી નંખાવવાને તે ડર્યો નહીં.

એવો ગંભીર મામલો જોઇ બેહેરામને વજીરાત ઉપરથી બરતરફ કરી અકબરે રાજ્યની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી આ ઉપરથી બેહેરામે બંડ ઉઠાવ્યું. તેણે ધાર્યું કે આ ૧૩ વર્ષના છોકરાને હું ઝપાટામાં જીતી લઇશ પણ અકબરનુ નસીબ કેટલું બુલંદ હતું તેનું તે બેવફાને ભાન ક્યાં હતું ? તેણે ઉઠાવેલાં બંડમાં તેની હાર થવાથી બેહેરામને અકબરની સમક્ષ પકડી લાવવામાં આવ્યો.

દરેક જણ ધારતું હતું કે બાદશાહ તેને ફાંસીને લાકડે લટકાવવાને હુકમ આપશે. પણ નહિ. તે દયાળુ શેહેનશાહે બેહેરામની આગલી કીમતી વફાદાર નોકરી ધ્યાનમાં લઇ સર્વે કોઇની ભારે અજાયબી વચ્ચે તેને "માફી" બક્ષી ! અકબર શાહની "દયાનો" આ સહુથી પહેલો "પાયો" નખાયો હતો, જે સંગીન પાયા ઉપર તેનો લાંબો રાજ અમલ ઇનસાફી અને ઉદાર નીવડ્યો હતો.

અકબરે બેહરામખાનને મક્કે હજ કરવા જવાનો હુકમ કીધો, જે હુકમને તાબે થઇ હજ કરવા અને એકાન્ત જીંદગી ભોગવવા ગયો, પણ તેની મુસાફરી દરમ્યાન ગુજરાતની અધવચમાં કોઈ અફઘાન ઉમરાવે પોતાનાં બાપને મારી નાખવાનાં આગલાં વેરમાં તેને ઠાર કીધો.

અકબર બાદશાહે ગાદીપર આવતાં વાર જાહેર કીધું કે "મારો રાજ-અમલ અદના કે આલા માટે એક સરખો રહેશે. મારી કારકિર્દિમાં નાત-જાતનો તફાવત રહેશે નહીં." તેનાં છેલ્લા વાક્યોએ તેને એક તડાકે પોતાની હિંદુ પ્રજામાં લોકપ્રીય બનાવ્યો. શરૂઆતમાં આપેલું આ કીમતી વચન બાદશાહે પોતાની જીંદગી સુધી પૂર પ્રમાણિકપણે પાળ્યું હતું

તેણે રાજ-સત્તા હાથમાં લીધા બરાબર જે પહેલો હુકમ છોડ્યો તે હિંદુઓ ઉપરનો "જજીયા વેરો" કાઢી નાખવાનો હતો- એમ કરી તેણે તેમને મુસલમાનોની એક પંક્તિનાં ગણ્યા. તેનું આ પહેલુંજ પગલું રૈયતનાં દીલ જીતી લેવામાં બારે ફતેહમંદ નીવડ્યું. અકબરે પોતાની મુસલમીન પ્રજાની માફક જ હિંદુ રૈયતને એક પંક્તિની ગણવાથી એની રૈયત એને બહુ ચાહવા લાગી.

જ્યાં ઘટે ત્યાં કરડાપણું અને જ્યાં ઘટે ત્યાં દયા, ઇનસાફ અને નરમાસ વાપરી એણે પોતાની શરૂઆતની મુશ્કેલીઓ દૂર કીધી અને. સર્વ કોઇને વશ કરી લીધા. ઇ૦ સ૦ ૧૫૬૧ માં એણે મારવાડ ઉપર લશ્કર મોકલી મીરતનો કિલ્લો તાબે કીધો. આ કિલ્લો તાબે થયા પછી અકબરનો સેતારો વધુ ને વધુ ચમકવા લાગ્યો.

એની હાકેમીનાં ૧૦માં વર્ષમાં અલીકુલી અને ખાનજમાન વગેરે ઉઝબેક સરદારોએ બંડ ઉઠાવ્યાં જેમને તેણે મજબુત હાથે દાબી દઇ તાબેદાર બનાવ્યા. એવાજ હાલ બીજે વર્ષે આસફખાનનાં થયા, ઇ૦ સ૦ ૧૫૬૬ માં કાબુલનાં મીરજાં હાકીમ લાહોર પર ચઢાઇ લાવ્યો, પણ તેમાં તેનો પુષ્કળ પરાજય થયો.

ઇ૦ સ૦ ૧૫૬૭માં અકબરે ઉદયપુરનાં રાણા ઉદયસિંગ ઉપર પંડે ચઢાઇ લઇ જઇ પોતાના હાથે તેનાં બહાદુર સૈન્યાધિપતિ જયમલને કિલ્લાના કાંગુરા પર ગોળીથી ઠાર મારી ચીતોડ ગઢ તાબે કર્યો, આ "ચીતોડગઢ" જીતવાનું કામ તે વખતમાં બહુ મુશ્કેલ ગણાતું

ણ જીત માટે શક હતા, આ છતાં આગમજ બીજાં રજપુત રાજ્યો મોગલ અમલનાં તાબા તળે ક્યારનાં આવી ચુકયાં હતાં

ઇ૦ સ૦ ૧૫૭૨—૭૩માં અકબર પાદશાહે ગુજરાત જીત્યું, ૧૫૭૬માં બંગાળ પ્રાંત કબજે કરી પોતાના રાજ્ય સાથ જોડી દીધો અને તે પછીના ૧૦ વર્ષના દાહેકામાં તેણે કાસ્મીર અને તેની આસપાસનાં મુલકો તાબે કીધા,

ઇ૦ સ૦ ૧૫૯૨માં તે સિંધનો અને ૧૫૯૪ માં કંધારનો માલેક થયો આ મુલકો મળવાથી તેની કીર્તિ ઘણી વધી ગઈ. ઉત્તરે વિંધ્યાચળ પર્વતથી તે કાબુલ અને કંધાર સુધી હિંદુસ્તાન માહેલા સર્વ મુલકો એના અમલ તળે આવ્યા.

ઇ૦ સ૦ ૧૬૦૧માં અકબરે ખાનદેશ ખાલસા કર્યું અને જ્યાં જ્યાં હાથ નાખ્યા ત્યાં ફતેહ પામ્યા વિના રહયો નહીં. એનો તારો એટલો બુલંદ હતો કે એનું લશ્કર જ્યાં જતું ત્યાં ગમે એવી મુશ્કેલીઓ હોય તે આપ મેળે આસાન થઇ જતી હતી!

ઇ૦ સ૦ ૧૬૦૫ માં ૬૩ વર્ષની ઉંમરે, ૪૯ વર્ષ સુધી ભારે જાહોજલાલી ભર્યું રાજ્ય ભોગવી બાદશાહ અકબર મરણ પામ્યો.

હિંદુસ્તાનનાં મુસલમીન પાદશાહતનાં અમલમાં અકબરને જેવું ન્યાયી રાજ્ય કોઇએ કર્યું નથી. એની દરબારમાં એકેકથી સરસ એવા વિદ્વાન પુરૂષો હતાં, જેઓમાં રાજા ભગવાનદાસ, રાજા માનસિંગ, રાજા તોડરમલ, વડો વજીર અબુ ફેઝલ, તેનો ભાઇ મુલ્લાં ફયઝી, કવિ બ્રહ્મદાસ, (રાજા બીરબલ), કવિ ગંગ, પંડિત જગન્નાથ, મહાન સંગીત શાસ્ત્રી મિયાં તાનસેન [ઉરફે તાનુ મહારાજ], ખાનખાનાન આદિ ઉત્તમ રત્નો હતાં.

અકબરશાહનાં વડા વજીર અબુ ફેઝલે રચેલી "આઇને-અકબરી"માં એ નામાંકિત જાહોજલાલીની તમામ હકીકતો બહુ રસીલી ભાષામાં લખેલી છે. આ ગ્રંથે અકબરની કીર્તિ દુનિયામાં અમરકાળ સુધી જાળવેલી છે.

અકબરશાહે પોતાના ૪૯ વર્ષનાં રાજઅમલ દરમ્યાન શું શું કીધું તેની ટીપ કરીયે તો પોથાનાં પોથા ભરાય એટલી છે, પણ પણ તેનાં મહાન કામોમાંથી થોડાંક મુખ્ય કામોની એક ન્હાની યાદી અત્રે ઉપજાવેલી જાણવા જોગ થઇ પડશેઃ—

૧. જજીયા વેરો માફ કીધો,

૨ ગુલામ બનાવવાની મનાઇ કીધી.

૩ હિંદુ સ્ત્રીઓમાં ધણીની પાછળ ફરજ્યાત બળી મરીને "સતી" થવાનો નાલાયક રેવાજ હતો તે એકદમ બંધ પાડયો.

૪ વિદ્યા તથા હુન્નર-કળાને ઉત્તેજન આપ્યું.

૫ કવિઓ, પંડિતો તથા વિદ્વાનોની કદર કરી આબરૂ વધારી તેમને ઉત્તેજન આપ્યું.

૬ નામાંકિત ગ્રંથ રચાવ્યા તથા પ્રાચીન પુસ્તકોનાં ભાષાન્તરો કરાવ્યાં.

૭ હિંદુસ્તાનની પડતર જમીનો ખેડાવી તેનાં મેહેસુલની બાંધણી કાયમની મુકરર કરી આપી.

૮ ન્હાનાં કે મોટાંને એક સરખો ઇનસાફ આપ્યો.

૯ પોતાની તમામ રૈયતને એક સરખા હકો બક્ષી બધી પ્રજાને દરજ્જે એક ગણી, ઇત્યાદિ.

એણે સઘળા ધર્મોની ચર્ચા કરી "એલાહી ધર્મ" નામે એક નવો ધર્મ સ્થાપવાની ભારે ખાહેશ રાખી હતી, પણ તેમાં તેને જય મળ્યો નહીં. તેની આખી રાજ કારકિર્દીમાં તેને એટલી એકજ નિરાશા મળી હતી.

એનાં આખાં રાજ્યની વાર્ષિક ઉપજ ૩૦૦૦૦૦૦૦૦ (ત્રીસ કરોડ) રૂપીઆની હતી. જો એણે ચાહ્યું હોત તો પ્રજાને પીડીને આ

વાર્ષિક મહેસુલ તે બેવડી વધારી શકત, પણ એ ઇનસાફી અને દયાળુ બાદશાહે તેમ કરવું નામુનાસેબ ગણ્યું. એણે પોતાના રાજ્યમાં "સલામ આલેકુમ" (તમે શાંતિમાં રહો !) એમ બોલાતું હતું, તે બંધ પડાવી તેને બદલે "અલ્લાહુ અકબર" !(ખુદા મોટો) એમ બોલવાનો ચાલ પાડયો અને એ રીતે સલામ કરનાર બોલે તેનાં જવાબમાં "જલ્લ જલાલહું" (તેનો પ્રકાશ પ્રકટ થાઓ !) એમ ઉતર આપવા ફરમાવ્યું. સલામ કરવાની આ નવી રીતથી "જલાલુદીન અકબ્બર" એવું એ બાદશાહનું પોતાનું નામ ઉત્પન્ન થઇ શકતું હતું.

અકબર શરીરે પુષ્ટ, રૂપાળો અને ખુશનુમા ચેહેરાવાળો હતો. તેની વાણી ઘણી મધુરં અને નરમાસ ભરેલી હતી. તેની ચામડી ઘણી ગોરી હતી. તે કદાચજ ગુસ્સે થતો હતો. અપરાધિ તરફ બની શકતી દયા બતાવવાને તે હમેશાં ઇનતેજાર રહેલો હતો. બનતા સુધી પોતાને માટે કોઈ કાંઇ બુરૂં બોલે નહીં તેની તે ઘણી સંભાળ રાખતો હતો અને આ સંભાળ રાખ્યાથી તેનો રાજ અમલ ભલો, નિષ્કલંકી, ઇનશાફી અને કીર્તિવંત નીવડવા પામ્યો હતો. તેની બુધ્ધિ વિશાળ હતી. દરેક કામ હાથ ધરવા આગમજ તે ઉપર તે પુરતી ધીરજથી વિચાર કરતો અને તેની તરફેણમાં તેમજ વિરૂધ્ધમાં જતી વાતોનું પ્રથમ મનમાં તોલ કરીને પછીજ ઘટતા હુકમો આપતો હતો. આ હથોતી તે જન્મથીજ પોતા જોડે લઇને જનમ્યો હતો. તે એક વિર પુરૂષ હતો. પોતાનું અંગબળ ટકાવી રાખવા સારૂ કસરત, ઘોડેસ્વારી અને બીજી નરદાનગી ભરેલી રમત ગમતોનો તે મોટી ઉમર સુધી શોકીન જણાયો હતો. જુવાનીમાં તે મદિરાપાન અને અનેક પ્રકારના મજ્યાં તથા સ્વાદિષ્ટ ભોજનનો જબરો શોખી હતો. પણ એ શોખ થોડાં વરસ પછી તેણે છોડી દઇ બહુ પરેઝગાર જીંદગી ગુજારી હતી. તેને જનાના કરતાં વિદ્વાનોની સોબત ઘણી ભાવતી હતી. સાહિત્ય સંબંધી ચર્ચાનો વખાણનાર હતો. મોટા મોટા વિદ્વાનો વચ્ચે મનફેરી ઉભી કરી તેમની વચ્ચે ચાલતા સંવાદમાંથી તત્વરૂપી સાર ખેંચી લેવાની તેની બાહોશી નકલ કરવા જોગ હતી. તેને તત્વજ્ઞાન પર ઘણી રૂચી ત હતી, માટે ઉંઘવાનો વખત થોડો રાખી તે ઘણીવાર આખી આખી રાત વિદ્વાનોના સંવાદ સાંભળવા બેસતો અને દરરોજ કાંઇને કાંઇ નવું જ્ઞાન મેળવવાની જબરી હોંસ રાખતો. વહીવટમાં કોઇએ એના જેટલા સુધારા વધારા કર્યા નથી. આળસાઇમાં વખત ગાળવાનું તેને બીલકુલ પસંદ પડતું નહીં હતું. પોતે જાતે બાહોશ અને વિદ્વાન હોવાથી વિદ્વાન પુરૂશોની પરીક્ષા કરવામાં એક્કો હતો. વરસમાં અનેક દિવસો ઉપર તે કદી માંસાહાર કરતો નહીં. એવા દિવસોનો સરવાળો કરતાં વરસ દહાડે ખાસ્સા ત્રણ માસની રાસ આવતી હતી. હાથે ધરેલું કામ ચતુરાઇથી ઝટ ખલાસ કરવાની અને કામ ખલાસ થવે તેને અમલમાં મુકવાની તેની ખંત નોંધ લેવા લાયક હતી. તેણે પોતાના વખતની વહેંચણી કલાકબંધી ઉપર મુકરર કરેલી હતી. અમુક વખતેજ અમુક કામ કરવું, અમુક વખતેજ દરબારમાં હાજર થવું, અમુક વખતેજ મોજશોખની મીજલસ મેળવવી, અને અમુક વખતેજ ઘોડેસ્વારી કસરત કે રમતગમતમાં સામેલ થવું એવો તેણે નિયમ રાખ્યો હતો. પોતાની પ્રજાનો એક અદનામાં અદના આદમી ઇનસાફને માટે ટવળવા પામે નહીં તે બાબેની તેની પોતાના પ્રધાનમંડળને હંમેશની તાકીદ તાણીને તાણી રહેલી હતી. વખતની વહેંચણી તેણે સંભાળથી કરેલી હોવાથી દરેક બાબદ જાતે જોવા તથા તપાસવામાં પુષ્કળ અવકાશ મળી શકતો હતો. તેને સાડમારી, અંગ બળની કસરતો અને ચતુરાઇ ભરેલા ખેલો જોવાનો બહુ શોખ હતો, પરતુ સર્વથી વધારે આનંદ તેને શીકારબાજીમાં લાગતો. તેમાં વિશેષ કરીને વાઘ મારવાની અને હાથીનાં ટોળાં પકડવાની તેને ઘણી હોંશ હતી. એને પગે ચાલવાનું બહુ ભાવતું હતું. તે એક દિવસમાં ત્રીસથી ચાળીસ મૈલ સુધી વગર થાકવે ચાલી શકતો હતો. વળી તે એક અચ્છો ઘોડેસ્વાર હતો. એકવાર ઘોડેસ્વાર થઇ તેણે અજમેરથી આગ્રા સુધીનો ૨૨૦ મૈલ લાંબો અંતર માત્ર બે દિવસમાં કાપ્યો હતો ! નામદાર ઇંગ્રેજ સરકાર સિવાય હિંદુસ્તાનના તમામ રાજા બાદશાહોમાં શહેનશાહ અકબર જેવો જાહોજલાલ અને ઈનસાફી રાજઅમલ બીજો કોઇ ભોગવી ગયો નથી.

નામાંકિત પ્રાચીન ગ્રંથો.

(ગુલશન માટે ખાસ)

(લખનાર—મી દા૦ એ તારાપોરવાળા.)

અમૃતાનુભવ—આ એક અધ્યાત્મિક ગ્રંથ છે. તે બહુ પ્રાચીન કાળમાં રચાયલો છે. એમાં યોગ-યોગાસન, સંત-સમાધી અને આત્મજ્ઞાન વિવેચન સંપુર્ણ વિસ્તારમાં કરેલું છે. એક ખરો સન્યાસી કદી કહેશે નહીં કે "મેં અમ્રતાનુભવ" ગ્રંથ વાંચ્યો નથી!" એટલી બધી આ ગ્રંથની ખ્યાતિ છે. એનો લેખક કોણ હતો તે આજ સુધી જાહેર થયું નથી.

* ❀ *

અમૃતસાગર—આ એક ઉતમ સંસ્કૃત ગ્રંથ છે. ભરતખંડના મહાન ખગોળવેત્તા ભાષ્કરાચાર્યે "લીલાવતિ" નામે ગણિતનો જે સુપ્રસિધ્ધ ગ્રંથ રચેલો છે, તે ઉપર ગંગાધર નામના પંડિતે કરેલી ટીકા આ નામે ઓળખાય છે. ગંગાધર પંડિત જંબુસરનો રહીશ હતો અને જ્યોતિશ વિધ્યામાં ઘણો કુશળ હતો. ભાષ્કરાચાર્યનાં "લીલાવતી ગ્રંથ ઉપર રંગનાથ, સુર્યદશ, ગણેશ તથા ધનેશ્વર નામે પંડિતોએ જુદી જુદી ટીકાઓ લખેલી છે, પરંતુ તે સર્વમાં પંડિત ગંગાધરકૃત "અમૃતસાગર" ગ્રંથ સર્વોપરી લેખાય છે.

* * *

અશ્વમેધ પર્વ—મહાત્મા વેદવ્યાસનાં સુપ્રસિધ્ધ શિષ્ય જૈમિનિ રૂષિનું નામ શાસ્ત્રમાં અમર કરનારો ગ્રંથ આ "અશ્વમેધપર્વ" છે, જે હિંદુઓના જગત વિખ્યાત ગ્રંથ "મહાભારત"ના પેટાખાનામાં એક ઐતિહાસિક કહાણી રૂપે સચવાઇ રહેલ છે. એ વિશે એ નોંધ જડે છે કે મહાત્મા વ્યાસે ૧૦૦૦૦૦ શ્લોકનાં પ્રમાણવાળો "મહાભારત" નામે અતિ રસિક ઐતિહાસિક ગ્રંથ પોતે રચ્યો તે જોઇ તેમનાં માનીતા અને વિદ્વાન શિષ્ય જૈમુનિ રૂષિએ પણ તેટલાંજ પર્વોવાળું એક બીજું નવું "મહાભારત" બનાવી ગુરૂને બતાવ્યું. વેદવ્યાસે પોતાનાં અને શિષ્યનાં બનાવેલા ગ્રંથની સરખામણી કરતાં શિષ્યનાં ગ્રંથની ઉત્તમતા જોઈ અજાયબીની આંગળી દાંતમાં પકડી! ગુરૂ જેવા ગુરૂને પણ પોતાના શિષ્યની ચડતી જોઇ ઈર્ષા ઉત્પન્ન થઇ જો આ "નવું મહાભારત" હસ્તીમાં રહે તો પોતાના ગ્રંથની કીર્તિ ઓછી થશે એમ વિચારી વેદવ્યાસે એ ગ્રંથનો નાશ કરવા ફરમાવ્યું! શિષ્ય જૈમિનિએ ગુરૂની આજ્ઞા તાતકાળ માનપૂર્વક સ્વિકારી અને ત્યાંને ત્યાં સગડી સળગાવી જરા એ ખેદ ન પામતાં તે આખો ગ્રંથ અગ્નિમાં હોમવા માડયો લગભગ પોણો ઉપર ગ્રંથ બળી ગયા પછી વેદવ્યાસને શિષ્યની મહેનત સાવ બરબાદ જાય છે એમ જોઇ ખેદ ઉપજ્યો માટે તેનાં નમુના તરિકે "અશ્વમેધ પર્વ" ગુરૂરાજે ઉંચકી લીધું અને તેને પોતાના ગ્રંથમાં દાખલ કીધું, જે અધ્યાપિ સુધી "મહાભારત"માં "જૈમિનિકૃત અશ્વમેધ પ્રકરણ"ને નામે પ્રસિધ્ધ છે. જ્યારે પણ સાહિત્યની કહાણીઓ"નો ગ્રંથ રચાશે, ત્યારે આ

જૈમિનિકૃત "અશ્વમેધ પર્વ"ની કહાણી તેમાં સોનેરી હરફેથી સચવાઇ રહ્યા વિના રહેશે નહીં !

* * *

અષ્ટાધ્યાયિ—સંસ્કૃત ભાષાનું સર્વોપરિ વ્યાકરણ આ નામે ઓળખાય છે. આ વ્યાકરણ 'પાણિની' નામે મહા વિદ્વાન રૂષિએ રચ્યું હતું. આપિને "વ્યાકરણાચાર્ય"નો એલ્કાબ મળેલો છે, કારણ કે તેણે (૧) અષ્ટાધ્યાયિ સૂત્રપાઠ, (૨) ગણપાઠ, (૩) ધાતુપાઠ, (૪) લિંગાનુશાસન અને (૫) શિક્ષા ઉણાદિસૂત્ર, એ નામના પાંચ વ્યાકરણ શાસ્ત્રનાં ગ્રંથો રચ્યા છે. આ સર્વ ગ્રંથો રચીને તેમણે પોતાના ગુરૂ "ઉપવર્ષ" પાસે મૂકયા, જે જોઈ ગુરૂને પ્રસન્ન થઇ શિષ્યનો ઘણી પ્રકારે સત્કાર કરી તેના ગ્રંથોને પ્રસિધ્ધમાં મુકયા. "અષ્ટાધ્યાયિ" ગ્રંથમાં ચાર ચાર પાદ છે. મહાત્મા પતંજલિએ "મહાભાષ્ય" નામનું વ્યાખ્યાન એજ સૂત્રોપર કરેલું છે. વ્યાકરણ બિંદ, ચંદ્ર, કાશાપ અને સંગ્રહ આદિ ઘણા છે, પણ વેદ પરત્વે તો પાણિનીની "અષ્ટાધ્યાયિ" વપરાય છે. મહાત્મા પાણિનીની સ્તુતિમાં તેના કોઇ શિષ્યે નિચલા બે શ્લોક કરેલા છે, જે "અષ્ટાધ્યાયિ"નાં આરંભમાં હાલ પઠન-પાઠનમાં પ્રસિધ્ધ છેઃ—

યેનાક્ષર સમામ્નાયમધિગમ્ય મહેશ્વરાત !
કૃત્સ્નં વ્યાકરણં પ્રોક્તં તસ્મૈ પાણિનયે
નમઃ ॥૧॥
યેન ધૌતાગિરઃ પુસાંવિમલૈઃ શબ્દવારિનઃ
તમશ્ચાજ્ઞાન જંભિન્નં તસ્મૈ પાણિનયે
નમઃ ॥૨॥

ભાવાર્થ—જે પાણિની રૂષિએ મહેશ્વરથી 'ચૌદ સૂત્રરૂપ' અક્ષર સમામ્નાય મેળવી સમગ્ર એટલે કોઇપણ પ્રકારની ખામીથી રહિત વ્યાકરણ પ્રગટ કર્યું તે પાણિને હું પ્રણામ કરૂં છું-(૧) સ્વચ્છ શબ્દરૂપી પાણીથી જેણે મનુષ્યોની વાણી નિર્મળ કરી અને અજ્ઞાનથી પેદા થયેલા અંધકારનો નાશ કર્યો, તે પાણિની રૂષિને હું પ્રણામ કરૂં છું—(૨)

* * *

આર્યવિદ્યા સુધાકર—યજ્ઞેશ્વર ભટ કૃત આ સંસ્કૃત ગ્રંથ બહુ વખણાય છે. એમાં કલિયુગ આવતાં વેદધર્મ ઉપરથી રાજાઓ તથા બ્રાહ્મણોની આસ્થા કમી થઇને જઇન ધર્મની વૃધ્ધિ કેવી રીતે થતી ચાલી તેનું વર્ણન છે. અર્હંત અને બૌધ્ધચાર્ય વચ્ચે થએલો સંવાદ તેમાં અચ્છી રીતે દર્શાવ્યો છે. મજકુર ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે "આરંભમાં દેહ એજ આત્મા છે, એવો મત પ્રતિપાદન કરનાર 'ચાર્વાક' ઉત્પન્ન થયો. તેણે વેદ ધર્મ ખંડન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. ત્યાર પછી 'બુધ' ઉતપન્ન થયો અને બુધ પછી 'દિગંબર' અને શ્વેતાંબર' એવા બે ભેદથી ઘણા પ્રકારના જઇન ઉતપન્ન થયા. એ સર્વ ધર્મ પરલોકને માનતા નથી. બૌધ્ધે ચાર્વાકનો મત ખંડન કરી પોતાનો મત સ્થાપ્યો. તેજ પ્રમાણે અર્હંતે બૌધ્ધ મત માંહેલા સિધાંત સર્વં ક્ષણિકં ક્ષણિકં (સર્વ જગત ક્ષણિક છે.) તેનું ખંડન કરી 'જગત અનાદિ છે, અને તેનો કર્તા કોઇ નથી' એવો પોતાનો મત સ્થાપ્યો."

* * *

"તે કુતરાને લાવવા ગયો છે,—" મિસ ગ્રેગરીએ કહ્યું ચાલો આવો—તમારી ધણી આણીને ઉંચકીને મને આપો. તેણીને હું પેલા કોઠારમાં લઇ જઇશ. તમે અમારી પાછળ આવજો અને પેલા કુતરાને નજદીક આવવા ના દેતા."

તે રખડેલ ચુપાચુપ તાબે થયો. મિસ ગ્રેગરી પોતાના બોજા સહીત અર્ધે રસ્તે પહોંચી, જેટલામાં ગુડના મકાનમાંથી ફાનસ લઇ તે પાછો બાહેર નિસર્યો.

"પેલા લોકોની ઉપર, દીકરા !—" ખુશાલ હપે ગુડન પોકાર્યો. "મારી ઘાસની ગંજીને આગ લગાડનારાઓ કયાં છે ? શોધી કાઢ દીકરા–તે લોકોને શોધી કાઢ. હેવાન ! આહ તેં [illegible] ! હોવા જોઇએ !"

[illegible] હીંચકા ખાના ફાનસના અજવાળાંથી તે [illegible] મોને સોધી કાઢયા હતા. તે કુતરો એક કુદકો મારી સીધો દરવાજા તરફ ધસ્યો હતો, મગર હવે તે ઓઠી પાછળ ધસ્યો. મિસ ગ્રેગરીનાં પહોળા ખભાની આસપાસ તે ઓરત નોહાય વિંટળાઇ વળ્યો હતો, અને તેણીએ તે તરફ પોતાનું ડોકું ફેરવ્યું નહી તે રખડેલ જે તે ઓઠી પાછળ ચોકીના તરીકે ચાલતો હતો, તે પોતાનું બનતું કરશે એમ તેઓ વિશ્વાસથી માનતા હતા. તેણે પોતાના ભાગ આછી રીતે ભજવ્યો. તે કુતરો, કે જે એક મોટા કદનું વિકાળ પ્રાણી હતું, તે દોડતો તેઓ તરફ આવ્યો, અને તે રખડેલે તેની સામે જઇ તેને એવી તો સજડ એક લાત મારી, કે જેથી તે હેવાન પોતાના ધણીના પગ આગળ તરફડયાં ખાતું જઇ પડયું. "હરામખોર–" ઉછળતા ગુડને ચિસ પાડી. "એને માટે હું તને બંદીખાને પુરાવીશ !"

"પેલા બીજા કુતરાને પણ છોડો—" તે રખડેલે કહ્યું,—" અને તેનો પણ હુ એવોજ હાલ કરીશ, અને પછી તમને પણ હું સવાદ ચખાડીશ !"

"ચાલો !"–મિસ. ગ્રેગરીએ હુકમ કર્યો.

"જી હા, બાઇ,—તે રખડેલે ઉત્તર કર્યો અને તાબે થયો.

"પેલા કોઠારનું બારણું ઉઘાડો,–"મિસ ગ્રેગરીએ ફરમાવ્યુ. જ્યાં સુધી ગુડન આપણા કામની આડે આવે નહીં ત્યાં સુધી તેને છેડના, મગર જો તે વચ્ચે પડે, તો તેને ઠોકી કાઢજો."

"વારૂ બાઇ,–તે રખડેલે કહ્યું, જ્યારે ગુડને તેઓની આસપાસ ભમતાં બારે જનુ નથી તેઓને શ્રાપ દીધા.

"તમે શું એમ-ધારો છો કે, હું તમને મારા કોઠારામાં રહેવા દઇશ—"જેવાં તેઓ તે અંધારાં કોઠારમાં દાખલ થયા કે તેણે બરાડ મારી. "શું તમે લોકો એમ માનો છો કે ભામટાઓને અને મારાં ઘાસની ગંજીઓમાં આગ લગાડનારાઓને હું આશરો આપીશ ? હું તમને દેખડાવીશ, ગદ્ધાઓ !"

"અમને બતી દેખાડો,"–મિસ ગ્રેગરીએ સુચના કરી, "જો તેમ તમે નહીં કરશો તો આ સગળાં ઘાસની વચ્ચે અમને દીવાસળી સળગાવવી પડશે.'

આ સાંભળતાં તે દીગમુઢ બની ગયો; અને તેના શ્રાપો અને ધમકીઓ તેનાં ગળામાં ખુટી બેઠી. તેથી ઉલટીજ રીતે આ ધમકીથી સામો તે ધ્રુજવા લાગ્યો, અને તે પોતાનું ફાનસ લઇને કોઠારના બારણા આગળ ગયો, અને પોતાનો હોઠ કરડતો ત્યાં ઉભો, જ્યારે તેઓએ ઘાસની એક પથારી બનાવી· તે ઉપર તે ઓરતને સુવાડી. એક નિશાસા સાથે ત્યાં લેટતાં તેણીએ પોતાની આંખો બંધ કરી.

"હવે તમે જઇને એક તબીબને બોલાવી લાવો" મીસ ગ્રેગરીએ તે રખડલને કહ્યું. "એક ડોકટર તમને કયાં મળશે. તે તમે જાણો ?"

"જી હા, તે લાંબટાંગ રખડેલે ઉત્તર

કર્યો. "અહીંથી ત્રણ મઇલના છેડા ઉપર એક તળીબ રહે છે. મગર આ આબળાનું કેમ તે બારણામાં ઉભેલા ગ્રુડનના આકાર તરફ ઢે ખાડતાં તેણે કહ્યું,

"વેલ, તેને શું છે?" મિસ ગ્રેગરીએ જાણવા માંગ્યું.

"જ્યાં સુધી હું અહીં છું ત્યાં સુધી તમને હાથ લગાડવાની હીંમત એ કરી શકવાનો નથી." તે રખડેલે ખુલ્લા શે કર્યો "એ જાણે છે કે હું એને પુરો પડુ તેવો છું. મગર મારા ગયા પછી.—"

", એ તેની કાંઇએ ચીંતા કરશી નહીં," મીસ ગ્રેગરીએ ખુશ મિજાજે કહ્યું. "મારી ખાતરી છે કે મી૦ ગ્રુડન અમને એક આંગળી વડીક લગાડશે નહીં.

ગ્રુડનના દીલમા જે લાગણી થતી હતી તે દરશાવવા કાજે તેની પાસ શબ્દો ન હતા, જેથી તેણે જેમ તેમ લોહીનો તે ગોટ પોતાના ગળામાં ઉતાર્યો.

"કારણ કે," મીસ ગ્રેગરીએ આગળ ચલાવ્યું, "તેને માટે હું કેટલીક નાપસંદ અજાયબીઓ ધરાઉં છું, અને જો તે મને હેરાન કરવાના યત્ન કરશે તો જાહેર કરી દઇશ. અને હવે તમે જાવો તે આગમજ પેલું દાતરડું છે તે મને આપતા જાવો."

"જી હા," તે રખડેલે કહ્યું, અને તે દાતરડુ તેણીને આપ્યુ.

"ઉપકાર થયો," મીસ ગ્રેગરીએ કહ્યું "અને તમારી પાસે દીવાસળી છે કે? ત્યારે તે પણ મારે લેવી જોઇશે. હવે હું અહીં સલામત રહીશ. તમારે હવે જે કરવાનું છે તે તમારેથી બને એટલી ઉતાવળે તે તળીબને ત્યાં જઇ તેને અત્રે લાવવાનુ છે. તેને તમારી ધણીઆણી માટે કહેજો, અને મારૂ નામ મીસ ગ્રેગરી કરી દેજો. અને હા મી૦ ગ્રુડનનું નામ પણ દેજો."

"તેમ કરવાની તું હિમત તો કર!" ગ્રુડને બરાડ મારી.

"ભૂલતા ના," મીસ ગ્રેગરીએ કહ્યું, "ચાલો, હવે તમે ઉતાવળે જાઓ!"

તે લાંબા તાડ જેવા મર્દને રસ્તો આપવા કાજે ગ્રુડન બાજુ થઇ ગયો; તેનાં દોડતા પગલાંનો સાદ તેઓએ સાંભળ્યો, તે પછી બાગનો દરવાજો બંધ થતો તેઓએ સાંભળ્યો. અને પછી તે ધંગધાર જેવા મોટા કોઠારમાં તે બે ઓરતો એકલી પડી. તે રખડેલ લાંબે છેડે જાય ત્યાં સુધી પોતાના હાથમાં ફાનસ લઇ ગ્રુડન થોભ્યો હોય એમ જણાતું હતું. તે રખડેલના પગલાંનો સાદ સાંભળી તો બંધ પડતાં કાંઇક સંતોષથી ગ્રુડન બોલ્યો, —હવે."

"હા," મિસ ગ્રેગરીએ કહ્યું,—"મગર આ ભુલતા ના!" આમ બોલતાં તેણીએ તે દાતરડું દેખાડ્યું. પોતાના બાપના બગીચામાં દાતરડાંનો ઉપયોગ થતો તેણીએ ઘણી વખત દીઠો હતો.

"તમે એનો ઉપયોગ કરી શકશો કે?" ગ્રુડને કહ્યું.

"હા, ખચીત."—મિસ ગ્રેગરીએ ઉતર કર્યો,—"જો તમે જરા પણ નજદીક આવશો તો હું તમને દેખાડીશ."

"અહ!"—ગુસ્સાથી ગ્રુડને કહ્યું. "અને તમે પોતાને એક બાતુંમાં ખપાવો છોની! મગર એક મિનિટમાં મારા સાગ્રીતોને લઇને હું અહીં આવું છું, અને ત્યારે આ દાતરડુ તમને શું લાભ કરે છે, તે આપણે જોઇશું." તેણીનો ઉતર સાંભળવાને તે થોભ્યો નહીં, મગર તુરતજ ચાલી ગયો, અને હવે તે ફાનસના અજવાળાંને બદલે તે મોટા કોઠારમાં અંધકાર વ્યાપી રહયો.

મિસ ગ્રેગરી ટેરાસીને તે ઘાસના ઢગલા આગળ ગઇ, કે જેની ઉપર તે ઓરત સુતેલી હતી, અને તેની પાસે બેઠી. તેણીને એ પળનો અવકાશ મળ્યો હતો, જેટલામાં તેણી કે ટલી બધી થાકી ગઇ હતી. તે તેણીએ જોઇ લીધું. જેવારે તેણી પેલા માઇલ સ્ટેસ્ટોન ઉપર

બેડી હતી ત્યારેજ તેણી થાકીને હુંસ થઇ ગ ચેલી હતી, અને ત્યાર પછી તેણીએ પોતાના જોર અને જોમને ભારે ઉપયોગ કર્યો હતો. તે ઓરતની પાસે આરામ કરી લે આસએસ લેવાનું તેણીનું મન થયું, મગર, તેણી જાણતી હતી કે, સુડન તેણીને તેમ કરવા દે તેમ ન હતું. તેણી તે ઓરતની પાસે બેસી તેણીને શ્વાસ લેતી સાંભળતી હતી, અને મનથી વિચાર કરતી કે કેવા સંજોગમાં તેણી પોતાના ભાઇના મકાનમાંથી બાહેર નિસરી હતી. ઇંગલાંડ એક વિચિત્ર ભુમી છે, તે પોતાના ખુશાલ પેટામાં સઘળી જાતના મરદો, અને જીંદગી અને મોતને એક બીજા સાથે અફળાતા સમાલી રાખે છે. માત્ર આપણો હંમેશનો શાંત માગ છોડી આડે રસ્તે જવાનીજ ખોટી છે કે જ્યાં એક નવીજ દુન્યા આપણી નજરે પડે છે. સુડન જે હવે ત્યાં પાછો ફરતો હતો તેનો ખોખરો સાદ સાંભળતાં તેણી પાછી ઉઠી ઉભી થઇ.

"તેણી પણ ચિથ હાલ દેખાવની એક ઓરત છે," તે કોઇને કહેતો સંભળાયો. "તેઓ અહીં ભરાયલા છે. એક વેળાએ તેમાંરા ઘાસની ગંજી તેઓએ સળગાવી મેલી હતી. હવે ફરીને તેમ થવા હું નથી દેવાનો માટે કોઇપણ રીતે તેઓને અહીંથી બાહેર કાઢો!" તે કોઠારનું બારણું ઉઘડ્યું. અને એકવાર ફરીને પોતાના ફાનસ સાથે સુડને ત્યાં દેખાવ દીધો. તેની પાછળ તેના ઉપરાણી જેવા બે મજુરો ઉભા હતા. જેઓ મીસ ગ્રેગરીને જોતા હતા, કે જેણી પોતાના હાથમાં દાતરડું પકડીને જે કોઇ માંહે દાખલ થાય તેના પગ તે દાતરડાં વતી કાપી નાંખવાને તૈયાર બની ને ઉભી હતી.

"આએજ તે ઓરત છે," સુડને કહ્યું.

તેના સાથીઓમાં જે ઉમરે મોટો હતો, તેણે શંકાથી પોતાના હોઠ કરડયા, તે સુકાં સોટયાં સરખો એક મર્દ હતો, અને સુર્યના તડકાથી તેની ચામડીનો રંગ કાળો મારી ગયો હતો. "તેણીનો દેખાવ કાંઇ રખડેલ જેવો લાગતો નથી," તેણે ધીમેથી કહ્યું.

"બરાબર છે," મીસ ગ્રેગરીએ કહ્યું, "તમારા માલેકના જેવા મુર્ખા તમે નથી. હવણાં આ દાતરડાથી તમારા પગ કપાવી નાખવા અને આવતી કાલે તુરંગમાં તે જવા માગે છે."

"તેણીના બોલવા ઉપર ધ્યાન આપો" સુડને બરાડ પાડી, 'તેણીનો બકવો ફર્યાજ કરશે. બિલ અહીં આવ, અને તેણીના હાથમાંથી પેલુ દાતરડું ઝુટાવી લે."

પેલા બીજા મજુરનું નામ બિલ હતું. તે જવાન અને કદાવર બાંધાનો એક મર્દ હતો.

"હા," તેણે કહ્યું, અને તે પોતાના કામ ઉપર ગયો.

"તેણી કાંઇ રખડેલ ભીખારી નથી" વિચારવંત અદાથી પોતાનો હોઠ કરડતાં તે ઉમરે પુગેલ મજુરે કહ્યું, "તું એ શું કરે છે, તેનો બરાબર વિચાર કરીનેજ કરજે!"

"મારાં ઘાસની ગંજીઓ તેણી સળગાવશે. નહીં મળે તેનોજ હું તો વિચાર કરીશ, 'સુડને ગુસ્સાથી કહ્યું. "આહ, બિલ અહીં આવ! હવે તું શું કરી શકે છે તે અમને દેખાડ."

બિલે પોતાની આંખો ઉપરથી બાલ ઉંચા કર્યા- અને એક મોટી ડાંગ સાથે તે કોઠારના ઉંબર ઉપર જઇ ઉભો, તે જબરજસ્ત કદનો એક જનાવર હતો, અને તેની આંખોમાં એક જાનવરની ખાસ્યત ચમકારા મારી રહી હતી. હુમલો કરવાને તે તૈયાર થયો હતો. મિસ ગ્રેગરીએ દાતરડું ઉગામ્યું. "સંભાળજો!"—ચેતવણી આપતા તેણી પુકારી. બિલે ફુંફારો માર્યો, અને આડોતીડો થઇને થોડાંક પગલાં આગળ વધ્યો. તેણીના હાથમાના દાતરડાં ઉપર એક ફટકો લગાવી તે નીચે તોડી પાડવાની, યા તો તેણીના પગમાં એક જબરી આંટી મારી તેણીને પાડી નાખવાની ઉમેદમા તે હતો. દુરથી ઉભા રહો!"

દાતરડાંથી હાથોહાથ લડવા હું નથી માગતી—હું તો છુટું ફેંકવા માગું છું !"

"શું ?" બિલે ચિશ પાડી.

"હા,"-મિસ ગ્રેગરીએ કહ્યું અને ગોયા તે દાતરડું છુટું ફેંકતી હોય એવો તેણીએ દેખાવ કર્યો એક કુદકો મારી બિલ પાછળ હઠયો, અને તેની પછવાડે ગ્રુડન અને પેલો બીજો મજુર ઉભા હતા, તેઓ પણ પાછળ હઠી ગયા.

"ડાકણુ !"—ગ્રુડન પુકાર્યો. "તેણીની ઉપર ફરીને હુમલો કર, બિલ તેણીના માથાની ઉપર એક ફટકો લગાવ. તેણીના જેવી ડાકણોથી શું આપણે હારી ખાસાના હતા કે ! તેણીના હાથમાના દાતરડાં ઉપર તારી નજર રાખી, એકદમ તું માંહે દાખલ થા ! બિલમા અને એક તાબેદાર હેવાનમાં ઝાઝો તફાવત ન હતો તેણે કાંઇએ ઉત્તર કર્યો નહીં; મગર પોતાના શેઠનો હુકમ સાંભળતાંજ તેણે તે ડાંગ ઉગામી અને એકવાર ફરીને હુમલો કરવા તૈયાર થયો.

તે ફ્રાનસના અજવાળાથી મિસ ગ્રેગરીની આસપાસ મોટા ઓળાઓ પડતા હતા; અને ત્યાં લાંબી છટ થઇને પડેલી પેલી ઓરત માત્ર શ્વાસ લેતી હતી, તે સીવાય બીજી કાંઇ પણ હલચાલ કરી શકતિ નહતી. બારણામા ઉભેલા ત્રણ મર્દો અર્ધ નગના હાલતમાં હતા, અને તેઓની પાછળ ગ્રુડનનું મકાન આવેલું હતું, જેના ઉપલા મજલાની બારીમાંથી હજી પણ અજવાળું દેખાતું હતું. એ સઘળો દેખાવ કાંઇક બીક પમાડે એવો લાગતો હતો.

હજી પણ બિલ બારણાની વચ્ચોજ ઉભેલો હતો, જ્યારે તેણીએ તે દાતરડું જમીન ઉપર નાખી દીધું. "વલ,"-ગ્રુડને બરાડ મારી"--હવે તમારી ખાતર જમા થઇ કે ?"

મિસ ગ્રેગરીએ પોતાના ગજવામાથી કાંઇ કાઢયું, અને તે પોતાના હાથોમા લઇ તપાસવા લાગી.

"જો તમે એમ ધારતા હોવો કે હું આ ભુલ છે,"—તેણીએ ટુંકમાં ઉત્તર કર્યો. "આ મારી પાસે શું છે, તે જુઓ ! આ દીવાસળીનો એક જથો છે, અને આ તેની પેટી છે. જો બિલ એક પણ ડગલું આગળ વધશે તો હું એ દીવાસળી સળગાવીને તે સઘળી આ ઘાસમાં નાંખીશ. તમને સમજ પડે છે કે ?"

"તેમ કરવાની તમારી હિંમતજ નહિ ચાલશે !"—ગ્રુડને પુકાર માર્યો. "તેણીને ફટકો લગાડ બિલ. નહિ તેણીને ફટકો ના લગાડતો ! સુર્ખા પાછો આવ ! એનો સ્વાદ હું તેણીને ચખાડીશ !"

મિસ ગ્રેગરીએ મોંહ મલકાવ્યું. આ તો દેખાઇતુંજ હતું કે આગને નામે ગ્રુડનને મોટી ફાળ પડતી હતી, કદાચને વિમો ઉતરાવવાની તેણે બળીલાઇ કરી હોય, તે કારણે તેમ હોય. તે કોઠાર લાકડાંનો બાંધેલો હતો, અને તેમાં સહેલાઇથી સળગી ઉઠે એવી સઘળી ચીજો ભરેલી હતી, ગ્રુડનને તાબે કરવા કાજે મિસ ગ્રેગરીએ એથી સરસ ઉપાય બીજો ભાગ્યેજ અજમાવ્યો હતે.

"ખચીતજ તમને સ્વાદ ચાખવો પડશે," મિસ ગ્રેગરીએ કહ્યું. "તમને ઘણો ભારે દંડ ભરવો પડશે, ગ્રુડન. તમારા મકાનનો માલેક કોણ છે, તે હું હજી જાણતી નથી, મગર તે હું જલદીજ જાણી લઇશ, અને મારી ખાતરી છે કે, તમારા જેવા હેવાનોને પોતાના મકાનમાં રાખવાને તે ભાગ્યેજ દરકાર કરશે. એક ખુન કરતાં તમારી મરજી વિરુધ તમને અટચાવી લેવામાં આવ્યા છે, મગર તમને શિક્ષા તો કરવામાંજ આવશેજ."

"તેણી કોઇ રખડેલ ભીખારી તો નથી જ,"—તે ઉમરે પુગેલો મજુર બડબડયો.

"રસ્તે રખડતા ભીખારીઓ વગીક તમારી વાખવાણીથી માહીત છે,"—મિસ ગ્રેગરીએ આગળ ચલાવ્યું. "તમારી ઘાસની ગંજીઓ બળી ગઇ તેથી હું કાંઇ અજબ થતી નથી. બખીલાઇ અને ક્રૂરતાથી તમારી એવી દશા

મિલની પરણેતરને જગાડી, અને પોતાને મદદ કરવાની તેણીને ફરજ પાડી, તે પછી તે પેલાં ફાર્મ હાઉસમાં દાખલ થયો, મિસ ગ્રેગરી માટે દુધ તથા પેલા રખડેલ માટે વીસ્કી લાવવાનો હુકમ કર્યો. અને તે પછી જીંદગી અને મોતના રાજાઓના એક એલચી અને સલાહકાર તરીકે તે કોઠારમાં તે દાખલ થયો અને બારણું બંધ કર્યું, અને તે કોઠારની બાહેરની જગ્યા ખાલી અને ઉજડ થઇ ગઇ.

તે ડોગકાર્ટ, કે જેમાં મિસ ગ્રેગરી બેઠેલી હતી, તેની આગળ જઇ તે રખડેલ થોભ્યો, અને ચિંતાથી તેણીની તરફ જોવા લાગ્યો. તેના હવલામાં સઘળું પાર ઉતરવું જોઇએ,"—તેણે કરગરીને કહયું.

"પાર ઉતરવું જોઇએ ?"—મિસ ગ્રેગરીએ કહયું. "અલબતે, તે પાર ઉતરશેજ. સઘળું સારૂંજ થશે."

તેણે નિસાસો નાંખ્યો. "તેણી અને હું" તેણે કહયું,—"અમોએ ચાલીને ઘણાક માઇલની મુસાફરી કરી છે. તેનેથી તેણીને ઘણું ખમવું પડયું છે. તેણીની માના એક ગૃહસ્થનાં કુટુંબમાં બાવરચણ હતી—ઘણીજ આબરૂદાર તેણીએ આવી હેજગારી કદી વેઠી નથી."

"મગર હવે તો સઘળું વધન વિતી ગયું છે,"—મિસ ગ્રેગરીએ સધ્યારો આપ્યો. "એર્ડીંગરન ખાતે હું તમને રોજીએ લગાડીશ."

"ઉપકાર થયો, બાઇ,"—તે મરદ વગર ઉલટે બોલ્યો. "હું તેની શોધમાં હતો. પણ—પણ જો તેણીને કાંઇ થશે તો—" તે એકાએક અટકી ગયો, અને પાછો ફેરા ખાવા લાગ્યો.

સહવારનું પહોર પડયું હતું અને માનસાઇ જીંદગીના એક નવા તબક્કા માટે આ પૃથ્વીને તૈયાર કરવા કાજે તે ઉપર સુર્ય પોતાનો પ્રકાશ પાથરી રહયો હતો. સુર્ય ઉગતાં સાથેજ તે તબીબ પોતાના શર્ટ ઉપરજ તે કોઠારમાંથી બાહેર નિસર્યો, તે થંડીથી ધ્રૂજતો હતો.

"ત્યાં અંદર તમારી ધણીયાણી સાથે એક આસામી છે,"—તેણે તે રખડેલને કહ્યું. "અાહે જાવો, અને તેને જુવો."

તે રખડેલ કાંઇ સમજ્યો નહિ. "તે કોણ છે ?"—તેણે ડાચું વકાસીને જોતાં પુછયું.

"એ-તેણીનો એક નવો મિત્ર"—તે તબીબે ઉતર કર્યો. "તમે તેણી આગલ જાવો !"

તેણી તંદરૂસ્ત તો છે કેની ?"—મિસ ગ્રેગરીએ પુછયું.

"તદન તંદરૂસ્ત,"—તે ડોકટરે કહયું,—"એ સઘલા તમારી મેહનતના પ્રતાપ છે, મિસ ગ્રેગરી તેઓને પાંચ મિનિટ એકલાં મળવા દેવો, અને તે પછી, જો તમારી મરજી હોય, તો તમે તે નવા પરોણાને જોઇ શકશો."

"ઉપકાર થયો,"—મિસ ગ્રેગરીએ કહયું. તેમાંના ચાલહાલ કરવાને શકિતવાન થાય તેટલાં તેઓ ત્રણેની સંભાળ લેવાની આપણે કાંઇ ગોઠવણ કર્યે તો કેમ ?"

"તે સઘલાંની હું ગોઠવણ કરીશ,"-તે તબીબે કહ્યું. "તે સઘલું મને સોંપો, મિસ ગ્રેગરી અને જ્યારે આપણું અહીંનું કામ પુરૂં થશે, ત્યારે તમને મારી ગાડીમા તમારે મકાને પોંહચાડવાનું માન મને લેવા દેજો."

મિસિસ બિલ પોતાના ભરથારથી જુદોજ સ્વભાવ ધરાવતી હતી જેથી જ્યારે મિસિસ ગ્રેગરી પેલા કોઠારમાં દાખલ થઇ, ત્યારે તે સ્ત્રીએ તેણીને નમીને આવકાર દીધો. તે રખડેલ પોતાની ઓશીઆગલ ગુંણ મરડી બેઠો હતો. તે ઓરતને આરામ થયો હતો, જેથી તેણી પોતાના ઘાસના બીછાનામા એક ચાદર ઓઢી સુતી સુતી મોંહ મલકાવતી હતી. તેણી રીકી પડી ગઇ નહતી; સામી તેણી કાંઇક રાતી થઇ હતી, ગોયા તેણીએ જે જેહમત ઉઠાવી હતી. તેમા ફતેહમંદ ઉતર્યાથી આનંદ પામી હોય તેમ તેણી કાંઇએ બોલી નહીં, મગર જ્યારે મિસ ગ્રેગરી તેણીની ઉપર વાંકી વળી, ત્યારે તેણી સેજ હાલી, ગોયા તે અજાયબીઓનું ફળ

જે તેણીના હાથમા પકડેલું હતું. તે દેખાડવા કાજે હોય. નરમ સુંવાળા વાળે.થી ભરાયલું, નાજુક, ગોળ આકાર એક માથું તેણીની છાતી ઉપર સુકાયલું હતું; નવોજ છપાયલો એક ચેહરો શાંત ઉંઘમા ત્યાં પોઢેલો હતો; પોતાના નાના કદને લીધે દીલ જખમી કરનારૂં એક બટકલું પણ આ પૃથ્વી ઉપર ભવિષ્યમા ટક્કર ઝીલવા કાજે આ જગતમ પેદા પડયું હતું. તે રખડેલ ઓરતે એકવાર ફરીને મોહ મલકાવ્યું, કે જેમાં એક માતા તરીકેની મગરૂરી, વિશ્વાસ, મોટાઇ અને માયાનો ભેળ જણાતો હતો.

ભારે ઉલટથી મિસ ગ્રેગરીએ તે ઓરત માટેની ગોઠવણો તપાસી. મગર તેણી કાંઇએ બોલી નહીં. તેણી કાંઈ પણ બોલી શકે તેવુ કાંઇજ હતું નહીં— એક અનુભવી કહેવાનો હક ધરાવે એવું કાંઇજ ન હતું મિસ ગ્રેગરી જો કે ચોપડીઓ લખવા માટે ઘણીજ મુસાફરીઓ વિગેરે કરીને મોટો અનુભવ મેળવી ચુકી હતી, છતાં એક ઓરત તરીકે કુદરતતે જે મકસદથી તેણીને આ પૃથવી ઉપર મેળી હતી અને તેણીથી જે લાભો મેળવવાની ગણત્રી કરી હતી. અને તેમાં તેણી બીન અનુભવી અને કાચીજ રહી હતી.

તેણીને મક.ને જવાનો માર્ગ ઘણો લાંબો હતો. ઘણો ખરો વખતતો તેણી પોતાની બેઠક માં અઢેલી ને બેસી રહી, અને ગોયા નવી શંકાઓથી તેણીનું મગજ ચલભ્રમ થઇ ગયું હોય તેમ વિચારવંત અદાથી પોતાની સામેજ ટીકયા કર્યું. જ્યારે ઍડીંગટન હૉલમાં તેઓ દાખલ થયાં ત્યારે ટપાલનો સીપાઇ ત્યાંથી બાહેર નીકળતો હતો, અને તેણીના ભાઇનો નાસ્તો લેવાનો વખત થયલો હતો.

."તમારે માટે એક પારસલ લાવ્યો છું, મિસ,—" તે સીપાઇ એ પોતાની ટોપીને હાથ લગાડતા વાંકોડીકો થઇને કહ્યું, અને તે જોવાને મિસ ગ્રેગરી દીવાનખાનામાંજ થોભી ગઇ. તેણીની સાથે આવનાર તબીબ ત્યાં નાસ્તો લેવાને ઠોભનાર હતા. તણુ ખુશાલીનો એક પુકાર સાંભળ્યો. અને ફરીને જોતાં મિસ ગ્રેગરીએ પેલું પારસલ ઉખેડતાં તેણે દીઠી. તેણીએ આંખો ઉંચકી તેની તરફ જોયું.

તે તબીબ પોતાના ધંધાની રૂએ તીક્ષણ લાગણીઓ ઉપર કાબુ ધરાવવામાં કુશળ બનેલો હતો, તેણે કાંઇક લાગણીથી મિસ ગ્રેગરી ભણી નજર કરી,-અને મનથી વમાસ્યો:— "મારા ખોદા, શુડનના કોદારમાંની પેલી માતા જેવીજ મગરૂર અને આનંદી એ પણ જણાય છે." પછી તેણે મોટેથી પુછયું:—"શું છે, કાંઇ નવું જાુનું બનવા પામ્યું છે. કે ?"

"કાંઇ નવું જાુનું !"—મિસ ગ્રેગરીએ કહ્યું; "નહી. મગર—" આમ કહેતાં તે પારસલ ઉપરનું કાગળનું પડ તેણીએ વધુ ઉખેડયું, અને તેની માહેથી સોનેરી ગીલીટના લાલ પુઠામાં બાંધેલી એક સુંદર ચોપડી બાહેર કાઢી. "આ—આ મારી ચોપડી છે,"— તેણીએ કહ્યું. મારી પોતાની લખેલી ચોપડી!"

ત્યારે વાંચનાર, આ બેમાથી વધુ મગરૂર તું કોણને ગણશે ! એક મત કોનો એક ગ્રંથકર્તાને ।

રામબાણ ઉપાય.

"અરરર ! શું થયું પડી-ગયો જરી વડી ગયો બહુ લાગ્યું ત્યાંય બહુજ લાગ્યું જો !" કરતો મોહોલ્લો તળે ઉપર થઇ ગયો કેમકે જરી·ઓટલાપરથી હેઠળ પટકાયો હતો. પણ તુરત પાસેના પેસુબાએ કબાટમાંથી પેરી· ડેવીસનું પેનકીલર ચોપડયું તે અડધા કલાકમા જરી રમતો દોડયો તમે સમજયા કે !

વેસુબ,

ANCIENT BUDHIST REMAINS IN MAHARASHTRA.

Specially written for **Gulshan** BY-
NEROOM.

It is a world-known fact that the fate propagated by the great Budha spread through many countries, soon after its birth, and was on the height of its eminence in the time of King Asoka, the grandson of the famous Sandracottus or more properly Chandragupta.

King Asoka's conversion to the fate took place about the year 260, B. C, Budhism was no longer, at the time the religion only of the poor and humble, but was openly professed by a great King and propagated far and wide by the help of all the resources at his disposal. This fact makes King Asoka stand to Budhism in the same relation as that in which Darius the great stood to Mazdaism, and constantine to Christianity.

At this epoch of time,-about two thousand years ago-the Budhist monks and devotees, zealous, and vigorous as they were entered the Saiahdhri hills of Maharashtra, and considering the *magnificent aspect* of Dame Nature there, cut dwellings and places of prayer and refuge, out of the solid rocks which now go by the names of Bhaja, Karla, and other caves.

The caves finished as they are without a due amount of artistic skill, still make the chanced *travellers, who visit them* dumb with wonder and amazement when they reflect upon the gigantic structures, and the hard labours, which the Buddhist emigrants were put to.

Well knowing that many gentlemen from Bombay and Poona are wont to visit the caves of Karli, I shall endeavour to describe something about Bhaja, and the surrounding scenery.

On the Southern side of the station of Karla and immediate-

ly behind it there is a chain of hills,—a part of the circular chain, which is supposed to be the crater of a Volcanic.

The caves of Bhaja are just on the backward slope of this particular hill. Immediately beneath it, is placed the pretty little village of Bhaja surrounded with groups of tall green trees; this village is given as an Inám to a respectable and educated Brahmin gentleman of Poona, who is commonly called Bhajedár.

It takes atleast ten or fifteen minutes to reach the main entrance of the caves. They are situated just on the brink of the hill, the slope of which leaving behind it a foot-wide space from the entrance rapidly declines down hill. To Guard against dangers the present Government has barricaded the entrance with iron-railings.

The main cave is something like an oblong church with a have and side-aisles. It is about fifty feet long by about twenty feet broad, also has a circular apse, on the farthest extaemity. The roof is circular resting on pillars hewn out of rock; each of these having a carved capital. The interior is not so spacious as that of the Karli caves.

On either side of the main cavity there are cells above and below, scooped out of the solid rock. These cells are very rightly supposed to have been occupied in by gone times by either the pilgrims or the monks of the Budhist faith.

There is a large number of these square-shaped cells some six or seven feet high and as many feet broad. There is a small entrance of about two feet wide to each of these pegeon-holes. Inside the cell is a raised seat cut out of the same stone, for the monks to sit on the Eastern side of the main cave are two others, small, but carved out in like fashion. These are more finer and look more picturesque than the principal one. On the right side of the entrance to these small caves are relieved out of the rock, two chariots with spoked wheels, driven apparently by two warrior princes. Two watchmen in India garb, and turboned-heads guard the entrances of these little structures.

In side the caves there are some four or five drum-like structures of solid rock but not so big as to rival that of the main cave. The diameter near the base of each of these solid cupolas must have been not less than three feet.

Leaving these behind, we

come across, a number of cells again, above and below, each containing a raised seat in side and a fine little arch above its door-way. There are a couple of lines, in no perfect and skilled band, inscribed in some unknown-more probably Pali-language on the wall out side the cave. Outside, and on tbe Eastern side of hill with its caves, rise at right-angles the two street and almost perpendicular peaks, bearing on the summits two ancient forts in good order, of the time of Shivaji. These two ancient and historically important forts-Lohogad and Visâpur-of the Maratha fame lift their heads majestically over the caves. If the interior of Lohogad fort is more minutely examined, it is atonce discerned that formerly there ought to have been cells for Buddha worshippers, which cells are turned in to prisons, where the Peshwas used the send in their enemies, who scarcely came out alive from these dungeons. The antiquity of the said fortress is descrrbed by Professor Michael Macmillan, -Principal of the Elphinstone College Bombay in his novel, "In wild Maratha Battle," who says, "It was not long before he saw, sticking up in the sky before him, the out work of Lohagad called the scorpions string, and knew that he was near that famous fortress, which is old enough to be mentioned by Ptolemy, and is one of the strongest of the hill forts in the Deccan." At the same time, the Professor goes on picturing the exquisite scenery out side the fortress, "They conversed on wind-sweft top of Lohagad, as they walked at the witching hour of sunset round it battlements, and looked down on the table-land of the Dekkan and the many mountains that rise from its surface. On the North they saw the Tudrayani flowing to Khadkda; the Eastern view was blocked by the mountain of Visapura, with its embattled summit; on the South rose the tapering cave of the fort of Tongi, and a little further away the sister peak of Tikona. "On the West the sun was setting over the high mountains on the edge of the Ghants," and which disclosed to view the tiled-houses of Khandalla and Lanola.

In putting before the public, this short, but illustrative and interesting descripiion of these Remains of the Ancient Buddiists,-which more or less were turned some centuries ago in to Maratha hill-forts,-my chief aim and object is to point out the grand works of Art and Nature on the road between Bombay and Poona.

A PEEP.

Hunger, cold, rage, hard-work, contempt, suspicion, unjust reproaches, are disagreeable; bu debt is infinitely worse than them all. If you have fifty cents and can get no more a week, buy a peck of corn, parch it and live on it, rather than owe any man a dollar:—Horace Greely.

* * *

Who goes a-borrowing goes a-sorrowing.

* * *

What keeps one vice would bring up two children:—Franklin.

* * *

High interest mean bad security.

Duke of Wellington

* * *

Knowledge is like the mystic ladder in the Patriarch's dream. Its base rests on the *primeval* earth-its crest is lost in the *shadowy splendour of the* empyrean; while the great authors who for traditionary ages have held the chain of science and philosophy, of poetry and erudition are the angles ascending and decending the sacred scale and maintaining as it were the communication between earth and heaven.

Lord Beaconsfield.

* * *

Books are to mankind what Memery is to the Individual.

Lord Avebury.

* * *

The wise, (Minstrels or sages) out of their books are clay and in their books as from their graves they rise Angels-that side by side, upon our way Walk with and warn us.
We call some books *immortal.*
Do thy live ?
If so, believe me, time hath made them pure,
In books, the veriest wicked rest in peace—
God wills that nothnig evil should endure:
The grosser parts fly off and leave the whole,
As the dust leaves the disembo-died soul.

Bulwer Lytton.

* * *

એકું જોરાવર વીજળીક બતી લઇને
ણે તે કાચ આગળ ધરી અંદર શું હતુ
તે એક પળ સુધી જેમી જોઇ શકયો નહિ !
નજર ઠરાવતાંજ તેને જે દેખાવ જોયો તેથી
તે હેબતથી બે ડગલા પાછળ હટયો. તે નાના
ઓરડાની વચ્ચો વચમાં એક મોટો કોબરા
નાગ હતો. બતીનો ઉજાશ પડતાંજ તેને પો
તાની ભયંકર ફેન ઉંચકી જે જોતાંજ
જેમીના હાંજા ગગડી ગયાં.

" જોયો કે આંપ નાગ ? પેસ્તનજીએ
વડાઇ લેતાં પુછ્યું, કેમ બચ્ચા છાતી ધપ
કેછ કે ? એરે એ એવો છે કે જરાક જો
કરડે કેની તો માણુસ પાણી પીવા નહી ઉભું
રહે, એ આંપ ઓરડામાં છુટોં થઇ ગયોછ !"

" પછી " જેમી બીહતાં બીહતાં બોલ્યો,

" તેલ, તું હમણાંજ વડાઈ લેતો તો
કેની કે હું મારે ખાતર બીજાઓ આ
ગળ હાથ જોડું તેના કરતાં મરવાનું પસંદ
કરૂં, તો જોઉછ તો આં ઓરડામાં દાખલ
થા, જો તું મરી જશે તો હું તારી બઈરીનું
ફ્રલણ પોશણ. કરશ "

ગમે તેટલું કરવા છતો જેમીનાં મોઢાંમાંથી
ધાસ્તીની એક ચીસ પડાઇ ગઇ.

"તારે આપ નાગને દરેક ચાનસ આપવો,"
તેણે આગળ ચલાવ્યું," આંપ ઓરડામાં તારે
એની સાથે એક કલાક રેહવું. જો જો એક
કલાક પછી તું જીવતો માલમ પડયો, તો
એવી કબુલાત આપુંછ કે મારે તારી બઇરીની
સાથે તારૂંબી ગુજરાણ કરવું હવે જોઉંછ
તો તારી હીમતની કીમત તારૂં નશીબ તારી
સાથે કેવું આવેછ તે જો તું મારૂં કેહવું ના
પાડતો હોય તો આંય ઘડીએ તમારે બેઉ
જને મારૂં ઘેર છોડી જવું."

ઠીક છે તે હું ના પાડતો નથી." જેમા
એ હાંઃ કચકચાટી જવાબ વાળ્યો.

"એમ છે તો, જલદીકર, નહી તો
પછી મેહરાં સુધ્ધીમાં આવશે."

"તમે તમારૂં સાટું બરાબર બજાવજો. હું
કે મી. પેસ્તનજી હું મારૂંબી બરાબર બજાવશ."

એટલુ બોલીને એક ધસારામાં તેણે તે
બારણું ખોલ્યું, અને પેસ્તનજી હજુતો કંઇ
બોલે તેટલાં તો. તે પેલા ઓરડામાં ગયો.
અને બારણું ટાંકી દીધું.

"બાવાજી!"

મેહરાં હવે સુધ્ધામાં આસી બાંકપર બેઠી
પેસ્તનજીને હાંક મારતાંજ એક ગુનેગારની
માફક તે ચોંકયો.

"દીકરી ?" શું છે ? જરાક સુઈજ રેહ."

"તેને એવો ગભરાયલો જોતાંજ મેહરાંએ
ધાર્યું કે કાંઇબી બન્યું હોવું જોઇએ. તેણી
તુરત બાંકપરથી ઉભી થઇ.

"બાવાજી, મારો જેમી કાંહ છે ?" તેણી
એ પુછ્યું. મેં એને સાટું રાખવા તમુને
કેહતાં સાંભળ્યો બોલો, બાવાજી તમે મારેથી
કંઇબી છુપાવોછ મારે એકદમ તે જાણવું
જોઇએ તમે એને શું કીધુંછ ?"

"શું કરે ? કંઇ નહી ! કંઇ ઘેલી બેલી
તો નથી થઇ ?" પેસંતનજીએ અજ્ઞાનપણું
બતલાવ્યું.

બોલોની, એમ, શુઃ કરોછ ? જેમી, જેમી
તમે કાંહ છે ? હવે તેણીએ મોટેથી જેમીને
હાંક મારી.

"દુર રહે મેહરા એને દુર રાખો. મી૰
પેસ્તનજી તમારી સરત યાદ રાખો." જેમીએ
અંદરથી બુમ પાડી.

એક ચીચયારી સમેત મેહરાં પોતાના બાપ
આગળથી ધસારાબંધ. દોડી ગઇ. પેલો દરવાજો
ખોલી નાંખ્યો અને તુરતજ ઓરડામાં ધશી ગઇ.

" એ લોક એક બીજાને ખરેખર ચા
હેછ. ખરેખર હું ભુલ્યો, " પેસતનજી મનમાં
બડબડયો.

તે હવે પોતે પેલા ઓરડામાં ગયો. મે
હરાં પોતાના વરને વળગીને ઉભી હતી. એ
રડાને એક નાકે પેલો ઝેરી નાગ પોતાની ફેન
બહાર કહાડી હલાવતો હતો. પેસતનજીએ તેને
તુરતજ ફેનમાથી પકડયો અને એક ખાંલી બોક્ષ
માં નાંખ્યો.

"આંપ નાગ જરાક કરડયો કેની તો
માણસનું તરતજ મોત નીપજેછ " તે મોટે
થી બોલ્યો, " પણ એની ઝેરની કોથળી ગઇ
કાલજ કહાડી લેવામાં આવી'તી. જેમી તુને
એ વાતની ખબર નહી હતી અને તે છતાં
તું અંદર ગયો જેથી તેં તારો કબાલો બરા
બર રીતે પાળ્યોછ. હુંબી મારી સરત શરે
ચશમથી પાળશ !"

તે દીવસથી પેસતનજીએ પોતાનો બોલ
બરાબર પાળ્યો. જેમીને તેવને એક સારી જેવી
નોકરી અપાવી અને તેઓને પોતાને ત્યાંજ રાખ્યાં.

પ્યાર!—અજબ ચીજ!!

(ગુલશન માટે)

લખનાર—**Kolan.**

હા પ્યાર! એ એક નિર્મળ વહેતા પાણીનો ઝરો છે કે જેના પાણી લાકડીએ માર્યા કદી બી-છુટાં પડતાં નથી. પ્યારને ખાતર માણસો શું શું કરે છે તેના થોડાક દાખલાઓ નીચે ટાંકું છું.

શેરીડન નામનો વિખ્યાત લેખક પ્યારને ખાતર પોતાની પુતળીને ઘેર એક ઘોડાવાલા તરીકે નોકરી કરી હતી. તે દરરોજ સાંજે જ્યારે પોતાના શેઠ ને પોતાની પુતળીને લઇને ગાડી હંકારી જતો ત્યારે તે તેણીને આંખના છુપા ઇસારાઓ કરતો કે જેનો જવાબ તેણી તેજ રીતે આપતી હતી. આખરે તેઓ પરણી ગયાં હતાં.

કોઇ એક "એનવુડ" પોતાની પ્યારીને ઘેર ૨૦) વરસ ઘેર નોકર તરીકે રહયો હતો અને પેલી બાઇ કે જે પરણેલી હતી તેનો ધણી મુવા પછી પરણી ગયો હતો.

કોઇ એક જરમન એરને (ઉમરાવે) પોતાનો હાથ કાપી નંખાવ્યો હતો કારણ કે તેના હાથની એક આંગળી ભુલથી તેની પુતળીના ગાલ ઉપર મરાઇ ગઇ હતી.

એક ઉમરાવ પોતાની પુતળી આગળ એપ્રેનટીસ તરીકે રહેલો હતો ને પછી તેને પરણી ગયો હતો.

એક ઓફીસનો માલેક કે જે પોતાના ખાતામાંની એક જુવાન લેડી- ટાઇપીસ્ટ સાથે પ્યારમાં પડેલો હતો તે તેને દરરોજ એકની એક પ્યારની વાર્તા પોતાનાં ને તેનાં નામ સાથે આપતો હતો. આખરે તેણી મોહન થઇ તે તેની સાથે પરણી ગઇ.

એક જુવાન અમીર કાઉન્ટ ફ્રાંશીસ અરએક કે જે એક ખેડુતની છોકરી સાથે પ્યારમાં પડયો હતો તેણે પોતાની મરજી પોતાના બાપને જણાવી આ ઉપરથી તેનો બાપ ઘણોજ ગુસ્સે થયો ને તે કામ નહિ કરવાને તેને કહ્યું જો તું મારી મરજી વિરૂધ્ધ ચાલશે તો મારી આવક ને દોલત ઉપર તારો જરાબી હક રહેશે નહિ. પણ તેણે પેલી દોલત કરતાં તેણીને પરણવાનું દુરસ્ત ધારયું ને ૨૦૦,૦૦૦ પૌંડની વરસ દહાડેની આવક ખોઇ બેઠો તે જ્યારે પોતાનો હક ખોઇ બેઠો ત્યારે બોલ્યો કે "મેં આ મારા લીધેલા પગલાં માટે એક ઘડી પણ પસ્તાવો કરીશ નહિ ને કરતો બી નથી પણ બલકે હું વધારે સુખી છું."

પ્રીન્સ એમરબીન—પ્રુ સેનથીમ સ્લીનકે કે જે હોલંડની રાણીનો કઝીન થાય છે તે એક વેપારીની છોકરી સાથે પ્યારમાં પડયો હતો ને તેને તેની સાથે પરણવા માંગ્યું. જરમનનો શહેનશાહ પણ આ સંબંધની સામે હતો. તેનું પણ કશું વળ્યું નહિ. અને તે આખરે પરણી ગયાથી તેના નાનાભાઇને ૨૫૦,૦૦૦ વારસીક આવકવાલી બાદશાની જાગીર મળી અને જ્યારે તેને એમ તેના હકમાંથી બાતલ કરવામાં આવ્યો ત્યારે તે બોલ્યો કે "મને કહેવાની જરૂર નથી કે હું પહેલાં કરતાં વધારે સુખી છેઉં. હું જ્યાં સુધી જીવશ ત્યાં સુધી એટલાં માટે

હું ખુશી થઇશ કે મેં મારાં ને મારી બૈરીના સુખને ખાતર મારી બાદશાહી મીલકતને આ-વક ખોહી બેસવાનું મક્કમપણું બતાવ્યું છે, ને મેં મારા ને મારી બૈરીનાં સુખને મારા બાદશાહી મેહતના સુખ કરતાં ચઢયાતું ગણવાનું મક્કમપણું બતાવ્યું છે.

ડયુક. ઓફ રહોનસ્ટોકનો વારસ ડયુક ઓફ હોકબને નામનો હતો તે એક દુકાનદારની છોકરા સાથે પ્યારમાં પડયો હતો. તેણે જ્યારે પોતાના બાપ આગળ આ કહ્યું ત્યારે તેના બાપે જો તે આ પગલું લેય તો પોતાના સંઘલા વારસામાંથી દુર કરવા કહ્યું તોપણ પરણ્યો ને પોતાનો બાદશાહી વારસો ખોયો. તે બોલ્યો હતો કે" હું એક શોફર તરીકે મારું ને મારી બૈરીનું ગુજરાન કરવા માંગું છું હું એક સ્ત્રી કે જેને હું મારા ખરા દિલથી ચાહુંચ તેની સાથે આબરૂદારથી ગુજરાનકરી તેના પ્યારથી જેટલું સુખ ભોગવશ તેટલું સુખ હું તેણી વગર મારા પાહદશાઈ મ્હેલમાં કદીપણ મેલવી શકતેજ નહિ" તેના બાપની વારસીક આવક રૂ. ૧૦૦,૦૦૦ પૌંડ હતી. એક ઇટાલ્યન અમીરે પ્યારને ખાતર હજામનો ધંધો કીધો હતો. મારકવીસ તે કેસ્તર ઓફ નેપ્લસના દીકરાએ પણ પ્યારને ખાતર પોતાનું સર્વસ્વ ખોયું હતું.

આર્ચ ડયુક લ્યોપડ ઓફ ઓસ્ટ્રીયા કે જે ઓસ્ટ્રીયાના એમપરરનો ભત્રીજો થાય છે તેને પણ પ્યારને ખાતર સર્વસ્વ ખોયું હતું. પ્યારને માટે ગુનાહો પણ કરવામાં આવ્યા છે એક ફ્રેંચ એ`ક કલાર્કે ૩૪,૦૦૦ પૌંડની રકમ ચોરી હતી જ્યારે તેને પુછવામાં આવ્યું ત્યારે તે બોલ્યો કે" મારી પુતલીને પરદેશમાં લઇ જઇને રાખવાને ત્યાં એક સુખી ઘેર વસાવવાને તેણે આ કીધું. હતું.

સંમાપ્ત.

બિરબલ ચરિત્ર.

(ગતાંકથી ચાલુ)

ગુલશન માટે ખાસ

જુદાં જુદાં સાધનોપરથી લખનાર—પાલનજી બરજોરજી દેશાઈ.

પાદશાહનો બોલ નીચે-બીરબલનો ઉપર !

બીરબલની ફતેહ ન્યારીજ હતી. હરીફોને તો તે માહુમાહુ બોલાવતો ગમે એટલા પુંઠે લાગતા. પણ અંતે હારખાતા તેઓજ અંતે પાછા પડતા તેઓની તકલીદી લડત અકબર તો તરત ચેતી જતો અને તેમનાં મેલાં દિલનું કપટ પણ પામી જતો બીરબલ તો મુછમાં-જ હસતો, અને લાગ આવે ત્યારે એવો ફટકો મારતો કે તેમની મુછના ઉંચા નીચા આંકડા આપોઆપ નીચા વળી જતા.

પણું આવી સરસાઇ શત્રુઓઉપરજ તે ચલાવતો હતો એમ નથી અકબર દાનાઇનો નમુનો હતો, તેને પણ બીરબલનાં ચાતુર્ય આગળ ગોઠણ હાથ જોડવા પડતા ઘણીવાર એવા સંજોગો બનતા કે અકબરની હાતો બીરબલ-ની ના; અને છેવટે બીરબલ ફાવતો એજ રીતે પાદશાહની ના અને બીરબલની હા હોય તો અંતે હા તે હાજ થતી ! એ રીતે ફાવી જવાનાં કાળ શીખ્યાં નથી. શત્રુઓ તો લાલ થાત્યા કરતા અને પાદશાહ પોતે બહુ ચીડમાં આવતો: પણ ચતુરાઇ કોઇના બાપની છે ? બીરબલની પાદશાહ ઉપરની ફતેહના થોડા દાખલા આ રહ્યા.

× ૧ ×

શત્રુઓનો સમુળો પરાજય કરી બીરબલ વજીરાત ઉપર પાછો આવી બેઠા પછી પાદશાહ એક દિને પોતાના બગીચામાં ફરતો ફરતો તળાવ આગળ જઇ ચડયો. સાથે થોડાક ખાસ દરબારી અમીરો હતા દિવસ કકડતી થંડીના હતા, અને શિયાળાનો મહીના કેવો ભારી હતો તે પાદશાહને પાણીમાં હાથ બોળી જોતાં માલુંમ પડી ગયું તરત તેને ગમત કરવાનો શોક થયો.

"આ શિયાળાના દિવસમાં આ તળાવમાં આખી રાત ગુજારે એવો કોઇ છે ? તેણે સવાલ ઉઠાવ્યો" જો કોઇ હિમતથી બહાર

આવે અને આ કામ ખાતરીપૂર્વક બતાલાવે તો તેને હું પચાશ હજાર રૂપિઆ ઇનામના આપું ! છે હિમત ?"

પણ પોચા દરબારીઓમાં હિમત ન હતી પાદશાહે આ ઇનામ રઈયતમાંનો કોઇપણ ધણી તળાવમાં બેસે તેને આપવાની ખુશી દેખાડી આ વેળા થોડેક છેટેથી ભેગા મળેલાં લોકોમાં એક મુફલેસ બ્રાહ્મણ પણ હતો, જેનાં શરીર ઉપર પુરાં પાથરાં વસ્ત્રો પણ નહતાં. તેણે ગરીબીને ખાતર ઉપલી શરત કબુલ રાખી, અને તે આખી રાત તળાવમાં બેસી રહે છે કે નહિ તે તપાસવા માટે અકબરે ખાસ ચોકીદારો મુકરર કીધા.

બ્રાહ્મણ કપડાં સુધાં તળાવમાં બેઠો. રાત ગુજરી અને દિવસ ઉગ્યો. બીજ્યાયલેજ કપડે પેલો ગરીબ ચોકીદારો જોડે દરબારમાં હાજર થયો અને ઇનામની તલબ કીધી. ચોકીદારોએ ખાતરી આપી કે બ્રાહ્મણે બોલે બોલ શરત બજાવી હતી જે ઉપરથી પાદશાહે તેને ઇનામ આપવા ફરમાવ્યું. પણ કેટલાક અદેખા દરબારીઓથી દેખી ખમાયું નહિ. તેઓએ કંઇક તદબીરથી આ ઇનામ અપાતું અટકાવ્યું. તેમના શિખવ્યાથી ચોકીદારે ફેરવી તોલ્યું કે ખુદાવંદ, આ બ્રાહ્મણે જો સઘળી રાત સામેના ડુંગર ઉપર બળતો દવ જોયા કીધો ન હોત તો તે જીવતા પામત નહિ.

"દવ જોયો માટે ઇનામ મળે નહિ," આમ કહીને બાપડા ગરીબ બ્રાહ્મણને દરબારમાંથી હાંકી કહાડવામાં આવ્યો. ગરીબનો બેલી ખોદા. તે રડતો રડતો આગળ ચાલ્યો એટલે માર્ગમાં બીરબલની સવારી મળી તેણે માંડીને સર્વ વાતો કહી બીરબલે તેને ધીરજ આપી ઘેર મોકલ્યો અને બેચાર દિવસ પછી પાછો મળવા ફરમાવ્યું.

બીજે દિને બીરબલ કચેરીમાં ગયો નહિ. પોતાના સમય આગમજ તેણે નદી કાંઠે એક ઉંચો વાંસ દટાવ્યો અને તે ઉપર એક વાસણ લટકાવ્યું, જે ચોખા, દાળ, અને પાણી હતાં પછી વાંસ નીચે થોડુંક ઘાસ ભેગું કરીને પોતે તે સળગાવવા લાગ્યો.

દરબારમાં જ્યારે બીરબલનો વખત થઇ ગયો તે છતાં તે આવ્યો નહિ ત્યારે પાદશાહે તેને તેડું મોકલ્યું. ઘરમાં તે નહતો. જમાદારને ખબર મળી કે તે તો નદી કાંઠે છે, માટે ત્યાં તપાસ કરતાં બીરબલ જણાયો. પાદશાહ ઉપર જવાબ મોકલાવ્યો કે "થોડીવારમાં આવીશ."

જમાદાર—એ તમે શું કરો છો ?

બીરબળ—જોતા નથી? ખીચડી રાંધું છું.

જમાદાર મુછમાં હસી, બીરબલની મુર્ખાઇથી પાદશાહને વાકેફ કરવા દોડ્યો. આ પછી અનેક તેડાં મોકલ્યાં તોપણ બીરબલે એકનો એક જવાબ આપ્યો. એ ત્રણ કલાક નીકળી ગયા તો પણ તેમની ખીચડી રંધાઇ રહી નહીં. પાદશાહને ચટપટ થઇ. તે પોતે બીરબલની બુધ્ધિ ખશી ગઇ છે કે શું તે તપાસવા ગયો તેણે પુછ્યું કે " દીવાના એ તું શું કરે છે ? "

બીરબલ—જેહાંપનાહે ! ખીચડી રાંધું છું

અકબર—અરે મુર્ખ, તારી ખીચડીનું વાસણ કયાં અને અંતસ કયાં ! આમ તે કાંઈ ખીચડી રંધાતી હશે ?

બીરબલ—કેમ નહીં રંધાય ? ત્યારે પેલા તળાવમા બેઠેલા બ્રાહ્મણને બે ગાઉ ઉપરના ડુંગર ઉપર લાગેલી આગથી ગરમી કેમ મળી હતી ?

અકબર ચેતી ગયો, તાનો તો જબરો મદાયો. તરત બ્રાહ્મણને બોલાવી તેનું ઇનામ ગણી આપ્યું, અને બીરબલને શાબાશી સાથ દરબારમાં લઇ ગયા. એ તે ચાતુર્ય !

૨

પણ પાદશાહને તાના મારીને શુધ્ધ ઠેકાણે લાવવાની આ હિમત તો કુચ્છ નથી.

એક દિને દરબાર બરખાસ્ત થઇ ત્યારે પાદશાહે સર્વને પાન બીડાં, અત્તર, ગજરા વગેરે આપવા ફરમાવ્યું આ ક્રિયા દરમ્યાન

પાદશાહના ફુલના તુરા ઉપર. નહિ કરતાં અતરનું એક બુંદ ગાલીચા ઉપર પડયું. અક બરે તરત તે પાછુ ફુલ ઉપર લેવાની ઉતાવળ કીધી, પણ તે ટીપુ ગાલીચા પર પડતાંજ પસરી ગયું. આ બનાવ બીરબલે આબાદ જોયો. તેની નજર પાદશાહ સાથ એક થઇ અકબર સમજ્યો કે બીરબલ આ બાબતમાં કાઇ પણ દિવસે તાનો માર્યા વિના રહેશે નહિ; માટે તેને ટુંકેથીજ તોડવાનો કસદ કીધો. તે તામદારે પાણીનો હોજ ખાલી કરાવી તે અ તરથી ભરાવ્યો, અને પોતાની રઇતેને આ જળ જેમ ગમે તેમ વાપરવાની છુટ કીધી. આ વેળા આલેલી લુટ જોવાની બહુ મઝાહ પડી. એ મઝાહ જોવા પાદશાહે બીરબલને બોલાવ્યો અને અતરથી ભરેલો હોજ દેખાડયો પાદશાહની મતલબ જુદીજ હતી. તે તો બીરબલેં કાલે જોયલો બનાવ દેખાડી શાબાશી બોલાવા ઇચ્છ તો હતો. પણ બીરબલ ચકોર હતો. તે સર્વ મતલબ ચેતી ગયો.

પાદશાહે બે દરકારીથી પુછયું કે " કેમ બીરબલ, અતરની લુટ જોઇ ? કેવી મઝાહ પડે છે ? "

બીરબલ બ ને હાથ જોડી બોલ્યો—"જેહ પનાહ, બેઅદબીની તકરાર માફ કરો તો કહું: જે બુંદથી ગઇ તે હોજથી કેમ આવે?"

પાદશાહ પાણી ઉતાર થયો. તેને બહુ લાગ્યું, પણ બીરબલ આગળ તેના ગુસ્સા કે ધમકીનું કશું ચાલ્યુ નહિ.

૩

પાદશાહે બીરબલને વચન આપ્યું હતું કે તેનો જો વાંક પડશે તો તેનો ઇનસાફ તે કહે તેની પાસેજ કરવામાં આવશે. એ તે ફાક બન્યો એવો કે એક વાર બીરબલ ખરેખર વાંકમાં સપડાયો, અને હજારો રૂપિયાના દંડ વિના તે છુટે એ ગમ હતું. પાદશાહે તેને જે કહતું તે કહી દિધુ અને બીરબલ વાંક કબુલ કરીને દંડ આપવાને રાજી થયો, પણ પાદશાહે પોતે દંડની રકમ મુકરર કરવી નહિ એમ વિનંતી કધી.

પાદશાહ—કાં નહિ ? ત્યારે પંચ કરો અને તું કહે એ અમીરો જે મુકરર કરીએ.

બીરબલ—જેહાંપનાહે મને કબુલત આપેલી છે કે હું કહું તે ધણીઓ કને મારો ઇનસાફ કરાવવો. મારે દરબારીઓ કે અ મીરો મને પસંદ નથી. હું પાંચ ઢેડાઓ જે ઠરાવે તે આપવા તૈયાર છું.

પાદશાહ—ઢેડા જેવા નીચ લોક આગળ તે તારો ઇનસાફ હોય ? કોઇ ઉંચ વર્ણના શેઠ સાહુકારોને બોલાવ.

પણ નહિ. બીરબલ પૈસાની બાબતમાં બહુ નીચો દેખાય આવ્યો. તેણે તે ઢેડાઓ કનેજ ઇનસાફ મંગાવવાની ખુશી બતાવી જે ઉપરથી નાચાર થઇ પાદશાહે પાંચેક ઢેડાઓને બોલાવી મંગાવ્યા, તેમને સર્વ બીનાથી વાકેફ કીધા, અને પછી ફરમાવ્યું કે સારી પેઠે વિચાર કરીને બીરબલને તેના વાંક મુજબનો તમારેથી થાય એટલો દંડ કરજો."

ઢેડાઓની ખુશીનો શો પાર ! બીરબલ જેવા વજીરનો ન્યાય તેઓએ તોલે ! શાબાશ ! તેઓ તો મુછપર હાથ મુકી, લાંબા ટુંકા હાથ કરી, ઉંચા નીચા ડોકાં કરી, પોતપોતાના માં જુઠી સાચી મસલત કરવા મંડયા.

એક કહે—"આજ ઠીક લાગ આવ્યો છે, હં !"

બીજો બોલે—"એને એવો દંડ કરવો કે મરતાં એ ભુલે નહિં !"

ત્રીજો ભરડે—"વીશ વખત દશ તે કેટલા ? ને તેની ઉપર બીજા દશ. એટલો ભા રી દંડ હોય તો શું ખોટું ?"

" બશે દશ ! બાપ ! બાપ ! બાપ ! મારી નાખ્યા ! એવડો દંડ તે કોણ કરતું હશે ?" "એના બાપાની એ અપાય ખરો કે ?"— " ના, ના, ના ! શું મારીબારી નાખવો છે ?"— " છોકરા બોકરાં હશે તેને ભુખે મારી ભીખારી કરવાં છે ?" આ રીતે બાધી નાઓ એક પછી એક બોલી ઉઠયા.

"વારુ ત્યારે એકશોની ઉપર પચાશ ક રિયે તો ઠીક ને? એમાં તો એક પાઇ ઓછી ન જોઇયે!" પહેલાએ પાછું સુચવ્યું.

"પણ લાવે કીયા કાકાને ઘેરથી?" બીજાએ કહ્યું.

"ફરજ કરે ત્યારેજ તો!" ત્રીજાએ ઉમેર્યું.

આ રીતે તકરાર કરતાં કરતાં તેઓ પચાશ રૂપિયા ઉપર આવ્યા, અને તેમાં વડા ઢેડાએ પોતાની તરફથી એક વધારીને એકાવનનો આંક નકી કીધો. પછી પાદશાહ આગળ જઇ હાથ જોડી, વાંકા વળી તે બોલ્યો કે "મહારાજ! બે વીશ, એક દશ, ને ઉપર ચોટલીનો એક, એવડો ત્રણ ધણો દંડ અમે એને ફરમાવિયે છિયે. અમે બહુ વચાર કરીને આ ઠરાવ ઉપર આવ્યા છિયે. અને ફરીથી એવી તરખી બરબલ કદિએ ન કરે એમ ખાતરીથી માનિયે છિયે."

પાદશાહ અને દરબાર ઢેડાઓ વિચાર કરીને આવ્યા ત્યારે બહુ ઉલટમાં હતી. તેઓને એવું ગુમાન હતું કે લાખ બે લાખનો દંડ વગર સમજે તેઓએ ઝાટકી નાખ્યો હશે, પણ જ્યારે ચોખી એકાવન રૂપરડી ઉપર વાત આવી ત્યારે પાદશાહથી હસી પડાયું. તે હવે સમજ્યો કે બીરબલ ગતમાં રમ્યો હતો, અને મોટા દંડમાંથી છટકી જવા ચકીજ તેણે આ ઢેડાઓના ન્યાયની બાજી રચી હતી. એકાવન રૂપિયાનો બી દંડ નહિ કરતાં તેણે તકસીરવારનો ગુનાહ માફ કરી છોડી મુકયો.

એક દહાડો પાદશાહે બીરબલની ચતુરાઇની પરીક્ષા લેવાનો કસદ કીધો. પોતે તેના હાથ ઉપર વખ્તે વખ્ત માત થતો હતો માટે એકવાર તેને પ્યાજ માત કરવાની મતલબથી પાદશાહે એક તદબીર શોધી કહાડી તેણે ગંભીરાઇનું ડોળ ઘાલીને કહ્યું કે "રાણીને એક એવી જાતનું દર્દ થયું છે કે તે ઉપર ચોપડવાના અને દવામાં નાખવા ચકી બળદનું દુધ જોઇએ છે; માટે સત્વર મેળવી આપવું."

બીરબલ ગભરાયો. જાત જાતની યુકિત એ સહજમાં તેનાં મગજમાં ઉત્પન થતી હતી, પણ આ બળદનાં દુધને ચકીથી યુકિત લડાવવી તેની તેને સમજ પડી નહિ. પણ તેની દીકરી હુશિયાર હતી. પોતાના બુધ્ધિવાન પિતાનુંજ બાળક એટલે તે પણ બુદ્ધિશાળી હોયજ હોય. તેણીએ બીરબલના ભેદની સર્વ વાતો જાણી લઇ આઠ દિવસમાં બળદનું દુધ આણી આપવાનું માથે લીધું.

આ પછી મેલાં વસ્ત્રો ભેગાં કરી આ ચતુર છોડી એક મધરાતે ઘરમાંથી નિકળી નદીને કાંઠે જ્યાં પાદશાહનો મેહેલ હતો તેની બરાબર સામે જઇ ઉભી, અને કપડાં ધોવા મંડી એક તો બીંજાયલાં કપડાંનો આવાજ થતો, અને બીજો તો ધોનારી મુખથી પછાડતી વેળા દાંત પીસીને ચોકસ શબ્દ કહાડતી તેનો આવાજ; આ બંને મધરાતને સમે પોતાને કાને ઓચિંતા પડયાથી પાદશાહની ઉંઘ ગઇ. તે ગુસ્સે થયા, અને કપડાં કોણ ધુએ છે તેની ખબર કહાડવા માણસો દોડાવ્યા. તેઓ જઇને જુએ છે તો કોઇ ધોબી નહિ પણ એક નવ જવાન છોડી કપડા ધોતી જણાઇ તેઓ તેણીને બહુ આગ્રહથી પાદશાહ પાસે લઇ ગયા.

બીરબલની છોડીએ પ્રથમ પોતાનું કામ છોડીને મહેલમાં ચાલી આવવાની સાફ ના પાડી પણ જ્યારે પોતાની જબરૂ જદસ્તીથી લઇ જવામાં આવશેજ એમ તેણીએ જોયું ત્યારે જાણે બહુજ આનાકાનીથી રાજી થઇ હોય તેમ ગઇ. મેહેલમાં તેણીએ પાદશાહને ક્રોધાયમાન દીઠો, જેણે તેણી ઉપર પોતાની ઉંઘ ઉડાવી દેવાનો મોટો વાંક મુકયો. બાપડી છોડી લટરપટર થઇ ગઇ, તેમ વળી અકબરે તેને વગર ઓળખવે બહુ ગભરાવી, અને મધરાતે આવી ગડબડ પોતાના મેહેલ આગળ કરવાનું ખરેખરૂં કારણ પુછ્યું.

(અધુરૂં)

તે છોડી કાંઇ ખરેખર બીધી ન હતી. જો તે બીધી હોત તો મધરાતે એકલી કપડાં ધોવા આવત નહિ; વળી જો તે બીધી હોત તો બળદનું દુધ આણી આપવાની પોતાના બાપને કબુલાત શેની આપત. ના, તે બીધી ન હતી; તે તો અકબર જેવા પાદશાહની હજુરમાં ઓરત જાતે હાજર થતી વેળા બીવું જોઇયે, એવા ખ્યાલથી બીધી હતી; વળી તેણી જે બિના તરત પાદશાહ આગળ જાહેર કરનાર હતી તે નહિ માન્યામાં આવે એવી બિના હતી તેથી પાદશાહ વધારે ગુસ્સે થશે એમ માની લહને બીધી હતી. પણ એ બીહવાના સર્વ ઢોંગ હતા.

"બંદે નવાજ!" તેણી સલામદાર જમા નથી સેર નમાવી, હાથ જોડીને બોલી, "અહુજ અગત્યનાં કારણસર હું આવી અધોર રાત્રે અહીં ધોવા આવી છું. બાકી શું સહવારે ધોવાનું નહતું?"

પાદશાહ—તે શું કારણ? જે હોય તે ઝટપટ કહીદે.

છોકરી—ખુદાવંદ! તે કહેતાં મારી જબાં ધુજે છે. મારાથી તે બોલાય એમ નથી. તે કહેવા જેવું પણ નથી.

પાદશાહ—કહેવુંજ પડશે! કેમ નહિ? બોલ તે શું છે?

છોકરી (અંગ ધુજતી)—મહારાજ, તકસીર માફ કરશો. આજ રાત્રે મારા પિતાજીએ એક દીકરાનો જન્મ આપ્યો છે, તેને લગતાં કપડાં ધોવા મને મધરાતે આવવું પડ્યું છે.

આમ બોલીને તે છોડી જાણે રડતી અને ધ્રુજતી હોય એવો દેખાવ કરવા લાગી.

પાદશાહ—એ તું શું બોલે છે? કાંઇ ગાંડી થઇ છે કે, એમ તે કાંઇ હોય કે શું નર બચ્ચાં જણે? ત્યારે માદાનું શું કામ? આવી વાત તો આપણી દીઠી નથી તેમ સાંભળી પણ નથી.

છોકરી (ધ્રુજારો તદન નરમ પડી ગયો હોય તેમ ધીમેથી પણ મજબુતાથી)—કેમ, ખુદાવંદ? જ્યારે બળદો દુધ આપે ત્યારે મર્દોને બાળકનો પ્રસવ કાં નહિ?

અકબરને તીર વાગ્યો. તેને બ દુધની વાત યાદ આવી ગઇ. બીરબલની રાહ તેણે જોઇ લીધી થોડોવાર ખામોસ ને પછી તેણે પુછ્યું—

"તું કોણ છે? બીરબલની પુત્રી?"

"હા, નામવર! હું તેજ. આપને બ દુધ મળ્યું?"

"વાહ વાહ, શાબાશ, બેટી! હા, મળ્યું; અને તે ગારેનું દામ આ તું દે જા." આમ કહી પાદશાહે પોતાનાં ગળાંમ મોતીનો હાર વગેરે ઝવેરાત હતું તે તેણ આપી પાદશાહી મિયાનામાં બેસાડી તે બાપને ઘર મોકલી આપી. બીજે બીરબલને સરોપાવ આપ્યો તે તો જુ

* ૫ *

એક દિને સાંજે બીરબલ જમી પાર પોતાના મકાનના ઓટલા ઉપર બેઠો હ એટલામાં મહેલમાંના એક નોકરને ઝડપથી સી જતો તેણે દીઠો. બોલાવીને પુછતાં તે બોલાસો દ.ધો કે "જહાંપનાહને પાણીમાં પ એમો ચુનો બશેર જોઇએ છે, અને તે તાકીદે મારી પાસે મંગાવ્યો છે તે લે જાઉં છું."

બીરબલ—કારણ શું? એ આજ્ઞા ત આપી તે આગમજ શું બન્યું હતું?

નોકર—કારણ તો મને જણાય નહિ; ભોજન લીધા પછી મેં જહાંપનાહને પાનન પડી રકાબીમાં નજર કીધી, જે મોંમાં મુકય પછી તેઓએ ચુનો લાવવા મને ફરમાવ્યું.

બીરબલ સમજી ગયો કે આમાં કં ભેદ છે. પાનને જાસ્તી ચુનો લાગેલો હોવાથ પાદશાહ ગુસ્સે થયો છે, અને આ નોકર કાટલું કઢાવવા માંગે છે. આટલા માટે તેણે સઘળી બીનાથી નોકરને વાકેફ કરીને કહ્યું કે "અલ્યા તારાં વરસ ભરાઇ ચુક્યાં! આ

શેર ચુનો તેં ખાવો એટલે જીવતો રહેનાર નથી. વાસ્તે એક કામ કર. બશેરને બદલે ચુનો એકજ શેર લેજે, અને એક શેર માખણ લઇને તે આ ચૂનામાં મેળવી પાદશાહ આગળ લઇ જજે. માખણ સાથે ચુનો ખાધાથી તને ઇજા થશે નહિ.

નોકરે તેમજ કીધું, પાદશાહે પેલો ચુનો તેને ખવાડયો, અને રાત્રે તેની પોટલી સળી જવાની વકકી રાખી, પણ જુલાબમાં સઘળો ચુનો નીકળી ગયો અને નોકર તો સહવારમાં પાછો પોતાના કામ ઉપર મુસ્તાદ રહેલો જણાયો. અકબર અચરત થયો, અને પેલા નોકર ઉપર તેને એટલો તો ક્રોધ હતો કે તેના જાન લેવાની બીજી તદબીર રચી. તેણે એક લોખંડની ભઠીવાળાને ખાનગીમાં હુકમ આપ્યો કે આવતી કાલે મારી તરફથી જે માણસ આવે તેને તારે ભઠીમાં યાહોમ હોમાવી દેવો.

બીજી સહવારે પેલાજ કમતાલેના નોકરને બોલાવી કહયું કે "ફલાના ચીના લોખંડની ભઠીવાળાને કારખાને જા, અને તેની કનેથી પાંચશેર ચુનો લઇ આવ."

રાખનાર બેલી તેને મારનાર નાચાર છે ! એતેફાક એવો બન્યો કે ભઠીવાળા તરફ જતાં માર્ગમાં નોકરને બીરબલ સામો મળી ગયો. પરપુછ કરતાં સઘળી વાતોથી ખાતરી થઇ કે પાદશાહ તેનો જાન લેવાની કાંઇ નવી તદબીર રચે છે.

"તું થોડા વખત મારી જોડે આવ" બીરબલે તેને રોકીને કહયું. "અને પછી પાદશાહને કામે જજે."

નોકરે પાદશાહના કામની ઉતાવળ દે

અનાદર થયો નહિ. તે વછીર જોડે ગયો અને જ્યારે ભઠીવાળા તરફથી કામ સરનજામ હતવાનો પેગામ મળ્યો નહિ ત્યારે પાદશાહ વીચારમાં પડયો. તેણે એક ત્રીજા માણસને ફરમાવ્યું કે ભઠીવાળા કને જઇ શું બન્યું તેનો ખુલાસો લાવે. જ્યારે આ બીજો માણસ ભઠીવાળા પાસે ગયો ત્યારે પાદશાહ તરફથી આવનારો પહેલો નોકર તેજ હતો, માટે તેણે તે બાપડાને ઉઠાવી ભઠીમાં હોમાવી દીધો. એ પછી પેલો બીરબલ સાથ ગયલો નોકર આવી ચહડયો. જે પાદશાહના ફરમાન મુજબનો ચુનો ખરીદી મહેલમાં પાછો ફર્યો.

પણ તેને જોઇને તો અકબરની અચરતીનો પાર રહયો નહિ. "કેમ તું પાછો ફર્યો ?" પાદશાહે તેને ધમકીથી પૂછયું. "શું રસ્તામાં ઉભો રહયો હતો કે ?"

નોકર થરથર ધ્રુજતો બોલ્યો કે "ખુદાવંત ! માર્ગમાં બીરબલજીનું ઘર આવ્યું, તે ઓએ મને બોલાવી પુછયું કે 'જેહાપનાહ શું કરે છે ? સારી પેઠે છે કે ?' મેં ઉત્તર દીધો કે હા, ખુદાવંદ ખુશમાં છે.' એ પછી હું લોખંડની ભઠીએ ગયો અને આ ચુનો લાવ્યો છું."

આ બોલાસો પાદશાહને ખાત્તરી પુર્વક જણાયો નહિ, અને જ્યારે ભઠીવાળાએ બળતા જે નોકરને હોમાવી દીધેલો જણાયો ત્યારે તો પાદશાહની દીલગીરીનો પાર રહયો નહિ. તે સમજી ગયો કે બીરબલ વચ્ચે છે, માટે તે નીજ કારસાજીથી આ નોકર બેવાર મોતથી બચી ગયો. ત્રીજીવાર પણ કાં નહિ જીવતો રહી શકે એમ સમજીને અકબરે પેલા કમતા

"અજલનોફીરેસ્તો."
યાને
"મોતનો દૈત્ય."

લખનાર—"હુરમીઝ"

અજલનો ફીરેસ્તો ડરામણો છે કાંય ?
પલક પરની યાદે બદન કાં તવાયે ?
શાને અગાઉથી, તન આ ધ્રુજે
ગમ ઘેર થઇને, ન કાંઇ સુજે.
પોતાના પેટને બસ એકલો પુંજે.
જરા તો ધર ધીર ઓ "જમરાય"?
હમેશ રૈસી તું ઉલટો મલકાય.!
ન ધરડો, જવાન,—સપુત કે કપુત
એરહેમ સારી ચલાવે છે લુટ.
રડન કરતી માતાની, કદર બી તો કર
જરા ફીક્ર રાખી, સબર બી તો ધર
કેવાં ભાઇ એનો, રડતાં ફરે છે
કેવાં દીના તાણી-દુઃખમાં મરે છે!
શું દુનિયાની દુંગ પર છે હાકેમી ?
યા ખીન હુકમે કરેછ, તું જાસુગી !
એમજ જો છે, તો હું નમાવું સર
એવીજ હોય મરજી-તો બર લાવ પરવર

મેહેબુબની મૂર્ત્તિ.

ગઝલ.

મહેબુબ તારી મૂરતિ, નિહાળવા ઘેલો થયો.
મહેબુબ (ટેક)
તરૂણી, નવું જે તરુણાં, તનના સુખડાં તજ્યાં
મનથી મહેબુબને નિહાળવા ઘેલો થયો—૧
જમવું ના ગમે જરા, ભમવું બેભાનમાં
અજબ તારી આંખડી, નિહાળવા ઘેલો થયો—૨
તુંહિ ! તુંહિ! તાનમાં, એવું છું બેભાનમાં.
માશુક તારૂં મુખડું, નિહાળવા ઘેલો થયો—૩
શરીર સુકાયને ! મનડું મુંઝાય છે!
માશુકના મેળાપને, નિહાળવા ઘેલો થયો.—૪

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

"તું અને હું."

ગઝલ.

ગુલશન માટે ખાસ.

હશો નોકી જફા[1] હય ઓર મંય હું
દિલે દરદ-આશના[2] હય ઓર મંય હું ૧
જમાના હીજરે[3] કા હય ઓર મંય હું
ગ.જબ કા શામના હય ઓર મંય હું ૨
નહીં મતલબ મુઝે અબ કુછ પીંજરશે[4]
મેરા દિલ રાહનુમા હય ઓર મંય હું ૩
નહીં દયરો હરમ[5]શે કોઇ મતલબ
બસ અબતો દર તેરા હય ઓર મંય હું ૪
અદા કરતી હય કિશકા કામ પુરા.
કાતલ બી શૈફતા[6] હય ઓર મંય હું ૫
ન કયું દરદે જુદાઇ અબ હો "નાઇલ"
તેરા દસ્તે શફા[8] હય ઓર મંય હું ૬
નહીં હોતા અશરે કિશ તરાહ દેખે !
મેરી આહે-રશા[9] હય ઓર મંય હું ૭
પીંજરકા કામ અબ લેતાં હું દિલશે
યે તુરફા[10] રાહનુમા હય ઓર મંય હું ૮
"મોહબત" કે જબાંપર હય યે બીશરા[11]
ખુદા કાં આશરા હય ઓર મંય હું ૯

એદલજી હીરજી તારાપોરવાલા.

---

(૧) જુલ્મ-શીતમ (૨) તકલીફ અને વેદના ઉઠાવનારો. (૩) જુદાઇ (૪) એક પેગંબરનું નામ જે રાહનુમા કેળવાય છે. (૫) દેવલ અને કાબા (૬) આશક (૭) કમી થવું (૮) તંદરૂસ્તી બક્ષનારો હાથ (૯) ફતેહમંદ (૧૦) અજબ-નાદીર (૧૧) ભેટ.

જમાનાની તાસીર !!!

(ગુલશન માટે ખાસ)

લખનાર:—મી૦ મેહરવાનજી મ. અનાર

તે "સુધારાનું શીખર" ઇત્યાદીના કર્તા.

કબીર ગાઇ ગયો છે કે—

" જ્યાં દેખો વહાં દુખ્યા ખાખા સુખ્યા કોઇ નહીં રે "

આ કહેવતની સચ્ચાઇ દીન પ્રતીદીન વધુ સીધ્ધ થતી જાય છે. લોક કહેછે કે ડાકટરોના વધવા સાથે નવાં દરદો પેદા થતાં જાય છે! લોકને હું પુછું કે આમ કાં નહીં હોય કે નવા ડાકટરો જાણુમાં ન આવેલાં દરદોને આપણી જાણુમાં લાવે છે! જે દરદના ઇલાજો આપણને ન સુઝતા હતા તે આપણને તેઓ હાલ સુઝડે છે. આ તકરારને સમજુઓ એવી ઉક્કરથી તોડે છે કે દરદીઓની સંખ્યા આગળ કરતાં બહુ વધુ પ્રમાણમાં વધી ગઇ છે, અને લોકો વધુ મોટી સંખ્યામાં કાચ્ચી ઉમરે મરણ પામે છે. આપણા વીલાયતી ડાકટરો જ્યારે વીલાયત સીધારવાના હોય છે ત્યારે તેઓ વાહડકાપની ધુંઇમાં વીશેશ ઘુણ બને છે! "કાપ મારા બાપ " બોલી તેઓ કમ્મર કસી બકરાં મુઆફિક માણસો રહેંસવા માડે છે. આ તેઓની ધુંઇને " એપેન્ડીસાઇટસ " નામનાં નવાં દરદે વીશેશ સવળતા કરી આપી છે!! મારાં એક ભલા અંગ્રેજ મીત્રની બાઇડીને પેટ વ્યાધી થઇ: વીલાયત સીધારતા એક ઇંગ્રેજી મોટા ડાકટરે " એપેન્ડીસાઇટસ " નો પુકાર કરી મોટું જેવું " પહોર્યું " મુકવા માંગ્યું. ચતુર ભરથાર ચેતી ગયો, બાયડીને થોડા દીવસ સખત પહરેજી કરાવી અને પરીણામમાં ' એપેન્ડીસાઇટસ ' સદાનું વીદાય થયું. આ ચતુર ઇંગ્રેજ ગ્રહસ્થ ખુલ્લું જાહેર કરે છે કે વીલાયતી ડાકટર સાહેબ વીલાયત જવાનો ખરચ તેની બાયડીના બીનતરનાં ભોગે કાઢી લેવા માગતા હતા!

* * *

અધીપતીરાજ, આ નવો ધીંધાર શું છે? કહે છે કે જુવાન વયે ઘડપણ લાવવાનો પવન હાલ ફાટી નીકળ્યો છે! આ નવા પવનનું નામ મહોભરી નાખે તેવું પોપાળ છે! "Pyorrbca Alveolaris" !! કહે છે કે દાંતમાં પરની પીડા થાય છે, તે પીડાથી પાચન શક્તી બીગડે છે, માણસ નખાતું જાય છે, અને જો વેળાસર દાંત કાઢી નાખવામાં ન આવે તો મોતને શરણ થાય છે. રીઝાશ્યોનોનાં આ મતથી દંતવૈદોને તડાકા પડવા માંડ્યા છે. આપણો સુરણવાળો રસ્તે રસ્તે પુકાર કરે છે કે જે મારૂં સુરણ ખાય તે બુઢાનો જવાન થાય! આપણા દંતવૈદો પુકાર કરે છે

થઇ પડ્યો અને મોટા પગાર ઉપરાંત બે આ નાનો ભાગ શેઠોએ કરી આપ્યો. સરવાળે શેઠોએ ઉંડાણુ દરીઆ દોહવ્યા અને ઇમાનને ગળી રહી દીવાળાં ફૂંકવાને બદલે પોતાની પાયમાલી કરી સ્વમાન જાળવ્યું. શેઠોનાં ગુમ થવા સાથે મારી વેપાર બુધ્ધી ગુમ થઇ નહિ અને આજે તમારી પગની પુનઇથી પાંચ પઇસાની પુંજી ધરાવું છું." આ પાંચ પઇસા તે કેટલા તે સવાલનો જવાબ શું મળ્યો તે આપ જાણો છો ? "આ ઓલા કલ્યાણજી જેટલા નહીં, એની પાસે મારાં કરતાં ચાર ઘણા, અને ત્રીભોવન કને દશ ઘણા જ્યારે દામોદરભાઇની તો વાતજ ના કરશો..." આ ભાઇસાહેબને બદલે પારસી હતે તો ૧) લાખના ૧૦) લાખ બતાવતે !! કેમ સાહેબ હવે શું ધાર્યું ? નામ ઉકેલી જાણનાર વેપારી થવું છે કે ભણેલા ભીક્ષુક રહેવું છે. કે ભણેલા ભીખારી બનવું છે ?

* * *

આ સાલ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં હાજર થનારી પારસી પુતળીઓનાં નામોની ટીપ તમો એ વાંચી કે ? તે માંહેલી કેટલીઓને તમે પીછાની ? મેહરાં મેહરનોશજી—શીરીન એમ. ફ્રામજી,—તેહમી તેહમુરસ્પ, લાડકવાયાં નામ બાપની જાન, પણ અટકની ન પીછાન ! લાડકવાયાં નામો ઘરમાં શોભે, પણ છાપાદ્વારે સાર્થક સાંપે નહિ. આંપ મહો મટમટાવશો નહી કે મુંબઇ નગરીએજ આ વાય વાયે છે. અને પરદેશમાં આ પવન ફુકતો નથી ! મેટ્રીકની ટીપ ઉપર નીગાહ કરશો તો પરદેશી પારસી પુત્રીઓ આ બાબદમાં ચાર ચાસણી વધુ અવધી કરતી જણાશે. એમ લગામબગી અટકોનો ઢું ટીમાપતી નથી અને તે વીષે મારા "સુધારાનું શીખર"માં મેં પેટભરી પુકાર કર્યો છે. પણ સાંભળે કોણ ? હાંતની વ્યાધી સાથે પારસી કાન પણ સુહન મોરતા જાય છે ! ભલેને જંગલમાં પુકાર કર્યા કરો ! આપણામાં રફતે રફતે કયાની નામોનો પ્રચાર થતો જાય છે પણ એક આવે તેવી અટકો ને હઠાવી મારવાની હામ બીડવામાં આવતી નથી. જે અટકોથી બાપો લજવાતા નથી તેનેથી બેટીઓએ શરમાવાને શરૂ કર્યું છે. જ્યાં સુધી "અંતરદસા" અટકોની જગ્યા સુદ્યાણી અટકો લે નહી ત્યાં સુધી nilly-willy, મરજી ના મરજી છતાં માડી, અટકો ઓળખ આપણા કાજે કામે લગાડવી જોઇયે. આમ કરવામાં જીવ જેવી મુશકેલી નડશે નહીં. નવસારીમાં વસતા એક પારસી કુટુંબના નબીરા જેઓ મારા મીત્ર થાય છે અને મુંબઇમાં નોકરી બજાવે છે તેઓની એક હસવા સરીખી અટક હતી; આથી તેઓ બહુ મુંઝાતા: તેઓએ હીંમત બીડી 'ગવરમેંટ ગેઝેટ'માં અને છાપાદ્વારે જાહેર નામુ કરી પોતાની અટક બદલી અને આજ ૫) થી ૬) વરસના અરસામાં તેઓની પેલી પુરાણી હસવા સરીખી અટક સર-બ-સર ગુમ થઇ છે. મહીના દીઃ ૫૦) પારસીઓ આમ અટક બદલે તો પછી સુધરેલા જમાનાના સુધરેલાં બાળકોને શરમાવાને અને તાણા તાણી સાંભળવાને કારણ મળે નહીં. જેમ અપટ અટકોનો ઢું અણધડ ટીમાપતી નથી તેમ છાપાદ્વારે લાડકવાયાં નામો છાપી મારવાનો ઢું તરદેણી નથી, પછી ભલેને બીજા ગમે તે વીચારે.

હતી તેનાં વડીલની ચલતી મોટી, પણ આજે તે નારતીમાં થઇ'તી ખોટી!
ન્હાના એક પગાર પર પકડી સબર ધરકી એક મા જોડે કરતો ગુજર,
જરનાં લગન પછી વરસ પસાર— થયું, પણ ગુલ નથી કરતી વિચાર
બાર માસની લાંબી આ મુદત દરમ્યાન મામલો શું હતો ત્યાં આપીએ કંઇ ધ્યાન,
દાવર શેઠ ઓફીસે દરરોજ જતા, ને દીકરીનાજ સેવક ને કાસદ થતા!
બુઢ્ઢાજીની પાઘડીનાં ગાભા અંદર, તે આશક ને માશુકને ચાલતાં પત્તર!
પપ્પાજી સધાવતા ઓફીસ જ્યારે, લાવી આપતી ગુલ તેમને પાઘડી ત્યારે!
ને ઓફીસમાં નવલ આવતાંને વાર, નવલ રહેતો પાઘડી તે લેવા તૈયાર!
દાવર શેઠ નવલ પર રાખતા બહુ પ્યાર કારણ કે તે હતો બહુ વફાદાર!
ઓફીસનાં કામ સારૂ નવલ કોઇ વાર, બંગલે બી આવતો કે દેખે દિલદાર
પણ તક તેમને વાતચીતની મળે ક્યાંથી? જીગરની ઉમેદ એમ ફળે ક્યાંથી?
એક દહાડો ઓફીસમાં આવતાંને વાર કુદરતે દેખાડ્યો એક ચમત્કાર!
નફ્ફોદ ગીયો માકડ એક પાઘડી અંદર પડ્યો બુઢ્ઢાજીને ચાલતો નજર!
ફમકમ્યા બુઢ્ઢાજી બહુ તેને જોઇ, "કમબખત એજ મારૂં રોજ પીએ છે લોહી!"
હશે એનાં બાપ-કાકા બીજા એમાં!" એમ બોલી હાથ નાખ્યો તરત તેમાં!—
તો ગજબ! કે માકડનો બદલે; ઓભાઇ! કાગલની કાપલી એક તેમાં દેખાઇ!
"એ શું છે કોતક?" એમ મનમાં બોલી, બુઢ્ઢાજીએ તરતજ તેને ખોલી!—
તો નફ્ફોદ! કે ખ્યાલ ગીયો કોણુની તરફ! "ઓ! એ તો છે મારી ગુલનાં હરફ!"
શેકારીને જોતાં જેમ ચમકે વાઘણુ, મદારીને જોઇને જેમ ભડકે નાગણુ.
ભડકયા બુઢ્ઢાજી કાપલી તે જોઇ, કે જાગુંછ યા દેખુંછ હું સ્વપ્નું આ કોઇ!"
લખ્યું'તું તેમાં કે "મારા નવલ! એક દહાડે બંગલે તું આવીને મલ!
જલુંછ તારી જુદાઇમાં દહાડો ને રાત, કોણુ પાસે કેહું મારાં હઇયાંની વાત!
બુઢ્ઢાજીને જોઈયે કોઇ માતબર જમાઇ, નથી તારી એવી કંઇ ધરખમ કમાઇ
તો આપણા આ પ્યારનો શું રસ્તો આખર? નથી મને જોઇતાં તુજ દોલત કે જર
પણ ફળશે આ જીગરની ઉમેદ કયારે? ફકયો બસ કરવો છે એનો મારે
વાસ્તે આ અરજ તું કરજે કબુલ, ને આવજેહું રાહ જોવસ પ્યારી તુંજ ગુલ!"
સલગી તે બુઢ્ઢાને આગ ને અગન. ગુસ્સાથી બન્યો તે ઘેલો તદન
મારી ત્યાં એવી એક મોટી ડખાર કે તડખાયા સીપાઇ કે રામોસી, યાર!
"નાપાક તે નવલને મોકલો અંદર!" આ શબ્દોને સાંભળીને ધ્રુજ્યો તે નર!
તો પણ તે હીમતથી અંદર ગયો કે "બાપરે! આ ફેરતો શું-આજે થયો!"
"કેમ આજે આયો નહી પાઘડી લેવા? સીપાઇને કેમ આવવું પડ્યું કેહેવા?
ગુલ તને બોલાવેછ બંગલે નવલ! લે તેની આ ચીઠ્ઠી આય આપું અસલ
રોજ તો તું પાઘડીનાં ગાભા અંદર. મેહનત લઇ કર 'તો બારીક નજર:
પણ બચાવીછ આજે તે મેહનતને મેં! ઓ કાફર! તું બોલ કે આય કીધું શું તેં!
તું મારી દીકરીનો આશક?-કંગાલ! શી રીતની ચાહ્યો તું મુજ સાથે ચાલ?
તું હલકા-પીંજારડો તે મારો જમાઇ,? હું કેમ હવે સાંખું આય તારી ઠગાઈ?
સાંભળ! ઓ નવલ! ઓ બુરા બદકાર! કે મરતાંબી નહીં થશે ગુલનો ભરથાર!
જો હોય તારી ઇજ્જતની તુંને દરકાર, તો જા છોડી આજેજ મારૂં ખાસ ગુલજાર!

ચીનથી કોઇ આવ્યો છે નોશીર ચીનાઇ, ઇચ્છું છ એને કરવા હું મારો જમાઇ!
જો હોય તારી મરજી તો કોશેશ કરૂં ને રાજી તું હોય તો હું પીછછો ધરૂં."
નહિ કીધી ગુલબદન ગુલે દરકાર જોઇતો'તો તેને તો નવલનોજ પ્યાર !
ગઇ હતી બાપડી તે ગમથી ગળાઇ તે "પપ્પાની મરજી" ને શરણ ન થાઇ!
તો પણ તે ધરડાને આવી અકલ કે ગુલાં છે નવલના પ્યારમાં એકલ
એજ રીતે મામલો જો રહેશે ચાલુ, તો ખોઇ બેસશે કોઇ દહાડે ફરજંદ વ્હાલું
વાસ્તે જો માને આ નોશીર ચીનાઇ તો ગુલ સાથે જોડું હું બજ્દ બસ થાઇ!
એક દોસ્તદારને તેડીને કીધું કુલ બ્યાન ને આપી તે જવાનની પુરતી નિશાન
ને મોકલ્યો ગુલ કાજે પરપુછ કરવા આ ચીનાઇ કોઇ શેઠયાનો પીછો ધરવા.
પણ શું ધારીછ આવ્યો શું ત્યાંથી જવાબ? શું ટીસામતથી ઇનસાનથી ઇચ્છેછ હિસાબ!
તે નોશીરવાન ચીનાઇએ કહેવાડયું એમ—કે કબુલ હોય શરત—હુ ઇચ્છું છું જેમ;
તો દાવરની દીકરીછે મુજને કબુલ ભલે હોય નામ તેનું 'નાઝ' કે ગુલાં
શરત બસ એટલી કે સસરાની સાથ નજર નહીં પડતાં લઉં લગનમાં હાથ
પણવાની આગળ નહિં કોઇને દેખાઉં, ને પરણીને પછીજ બસ જમાઇ કહેવાઉં!
સાંભળી આ કાંટાબાજ વિચિત્ર વાત, દાવરશેઠ બોલ્યા કે તેની સંગાથ—
નથી મારે પરણવું—પરણેછ બેટી તો શા સારૂ હટી જાઉં બોલો એથી?
કબુલ છે નોશીરની મુજને શરત, નહીં જોવરા પ્રથમ હું તેની સુરત!
જ્યાં ત્યાંથી બેટીનો ઉદ્ધાર બસ થાય તો, અકળાયલા જીવને મુજ, નિરાંતી પાય.
ખાનગીમાં નોશીરે ગુલની ઉપર મોકલી એક ચીઠ્ઠી કે "વ્હાલાં જીગર!
દશ વર્ષે આવ્યો છે તારો નવલ માટે ન કરીશ તું એમાં ખલલ
ખુદાઇ મુજને કોઇ જુદો ધારેછ, પણ ડોકરાજી રાપણમાં આજે હારછે!
માટે આ માગણી તું કરજે કબુલ ને છોડજે તું ગમગીની આજથી બીલકુલ!
આફતની વાદલી કુલ થઇ છે પસાર, ને આપણાપર ઉતર્યોછ કુદરતનોપ્યાર!
વરસ દશનો દાહડો કુલ ગમમાં ગયો પણ તકદીરનો ખુરશીદ છે તલુ થયો.
નોશીર છે નામ મારૂં નકલી, મગર—આતિનમાં નવલ જુ તેણુજે જિગર!
વાસ્તે જો દાવર શેઠ પુછે તને, તો આંખ મીંચી કબુલજે, વ્હાલી મને!
વાંચી આ ચીઠ્ઠીને ગુલે જ્યારે દરખથી છલકાયું જીગર ભારે.
તેટલામાં દાવરશેઠ બોલ્યા આવી; "દીકરી! લે ચાલ, સુખની ચાવી—
જડીછ મને આજે—બસ કરતું કબુલ! ને માફ મને કર મારી આગલી કુલ ભુલ.
સાંભળીછ તેં જનમમાં એવી નવાઇ કે સસરાથી શરમાય છે તેનો જમાઇ!
બેટી બાપ કરે છે એક શરત એવી કે જનમમાં સાંભળી ન કોઈએ તેવી!
પરણવાની આગમજ ન કોઇને મળવું! (ને પરણીને સસરાનું ઘર ગણું!)
પૈસાની રેલ છેલનાં પાંટાં છે સાઉ શા માટે હું તેનું અપમાન લઇ લઉં!
કબુલ છે મુજને એ શરત તેની, બેટી! કર માંગણી તું મંજુર એની;
લગન બી ખાનગીમાં કરવા ઇચ્છેછ, હાથ તારો ગુપચુપ ધરવા ઇચ્છેછ!
ગાલ તારો આપ મને મીઠો જવાબ, કે પરણાવી બેટીને મેળવવું સવાબ"
ગુલ જાણે દરદમાં ગરકાવ ત્યાં થઇ! ને ગમના દરિયામાં કે ડુબી છે ગઇ!

પણ તે પછી ગીઠ્ઠનથી હસને મુખે, બોલી કે તઇયારી કરજો સુખે !
મુરાદ મારાં મનની તો નથીજ હતી, પણ ક્યાં સુધી પડી રહું એમ હું બલી ?
અકડાતું શું હેરાન માંહે સુખન. ખુશી છું નોકરથી કરવા લગન
નથી તેને . નજરથી દીઠો, બાવા ! પણ લાગે છે તે અજબ કંઇ મીઠો, બાવા !
જે મારી-સરજતમાં લખ્યું હશે તેજ મારા ખાવિંદને ધણી થશે !
એમ બોલી પપ્પાને જોડી કીધી, ને મતલબથી બાળને હાથમાં લીધી !

* * *

વાવટાઓ લાલ અને લીલા—પીલા—થી શોભે છે એક દહાડે " ડાવર વીલા "
ખાનગી એક મીજલસની હાજરીહજુર નોકર ને ગુલ કેરાં લગન મંજુર—
થયાં ને પરણીને ઉઠયાં જ્યારે જમાઇજી સસરા પાસ ગયાં ત્યારે !
ઓ ! તું મારો દામાદ ? ઓ ! તું તે નવલ ! એમ બોલી ડાક્ટર બદલી અવલ—
તુરતજ મન કરી મોટું કહ્યું. કે કિસ્મતનું ધાર્યું તે અંતે થયું !
બેટી, બાપ ! સસરાને ઠગ્યો કે એમ ? ખુસપુસીયાં થયાંથી ચગ્યો કે એમ !
ચાલ મારા દીકરા ! તું સુખી થજે ! ગુલાબ જેવી દીકરીને લઇને જજે !
જ્યાં કુદરતની મરજી છે એવી ત્યાં હું, બોલ વ્હાલા નવલ શું કરી શકું ?
વ્હાલાંઓ ! આબાદ ને સુખી થજો ! ને 'ગીરી' ને 'પાવડી'ને ભુલી જજો !
ફોકટ મેં કીધી એક દાહુકાની વે' ! (ડાવરશેઠ સસરો કે સેવક કે શેઠ !)

(સમાપ્ત)